ION IRIMESCU - 100

O viață împlinită

Fălticeniul este un tărâm aparte în mirificul nord al Moldovei. Lângă această zare plină de farmec, la Preuțești, s-a născut, în urmă cu o sută de ani – la 27 februarie 1903 –, sculptorul Ion Irimescu.

Cu autoritatea geniului, prin tot ce a făcut, maestrul a fost și este *necesar* culturii române și europene.

A urmat cursurile secundare în orașul natal (1924), apoi Școala de Belle Arte din București (1928). În 1930, a fost bursier la „Academie de Grande Chaumière" din Paris, iar între 1937 și 1938 a beneficiat de bursa „Paciurea". Întreprinde călătorii de studii în Belgia, Olanda și Anglia.

A fost profesor la Fălticeni (1929), Gimnaziul CFR Pașcani, Liceul Dumbrăveni, Liceul „Aurel Vlaicu", București, Liceul „Radu Greceanu" – Slatina (1933 - 1940). În anul 1940 este profesor universitar la Catedra de Sculptură a Academiei de Arte, Iași. Este trimis pe front în cadrul Serviciului de Cartografie al Comandamentului Armatei a III-a Române (1941 - 1943). În 1955 este profesor universitar la Catedra de Sculptură a Institutului „Ion Andreescu" din Cluj-Napoca, iar în 1964, șef de catedră la Institutul „N.Grigorescu" din București.

Începând din 1930 a expus la Saloanele de Primăvară și de Toamnă de la Paris. A participat de-a lungul anilor la expoziții internaționale în numeroase orașe ale lumii, la toate expozițiile oficiale anuale, bienale și festive.

În 1975, la Fălticeni, se inaugurează Muzeul „Ion Irimescu". În timp, acesta a acumulat un patrimoniu de 313 sculpturi, peste 1000 de desene și un fond de carte alcătuit din 1500 de volume. Pentru aceasta, oameni de inimă au lucrat intens și li se cuvine toată lauda. Acestui lăcaș i-am trecut și eu de două ori pragul și mărturisesc că de fiecare dată a fost ca o rugăciune în plină lumină a zilei.

De aproape patru ani s-a retras aici și maestrul, pentru a duce dorul și chinul sculpturilor sale sub semnul unui destin și al unei conștiințe de sine prin care se mărturisește astăzi poporul român.

Din 12 martie 1992, Ion Irimescu este membru de onoare al Academiei Române. De-a lungul timpului i-au fost conferite înalte ordine și medalii, poate și pentru că – așa cum nota undeva maestrul Corneliu Baba – are în urma sa „un trecut de credințe, de strădanii, de datorii împlinite față de oameni". (***Al.Deșliu***)

Fotografie de Relu Tabără

„*Producția lui Ion Irimescu este rezultatul remarcabil al legăturii adânci dintre artist și popor, în orice activitate legată de fenomenul contemporan sau de evenimentele semnificative din trecut. Este ceea ce dă operelor acestui sculptor nu numai înălțimea lor morală, social vorbind, dar și frumusețea formei, elocința gesturilor, caracterul.*"

George Oprescu

„*Irimescu este, ca și Paciurea, un sculptor al formelor concretului spațio-temporal, un postulat al integrării dimensiunii timp în volumetria specifică a operelor sale, construite din plinuri și goluri deopotrivă, ba chiar premergând plinurile în funcție de o ritmică a golurilor întrețesute între masele lor primordiale, după o melodică a lirismului sculptural, ce-i este proprie.*"

Ion Frunzetti

LA MULȚI ANI, MAESTRE!

Grigore Ilisei

APA VIE

Fălticeni – oraș muzeu, dar și oraș al muzeelor. Anul 1975 este în cronica muzeistică a târgului un reper. Atunci și-a deschis porțile Colecția de sculptură Ion Irimescu. Sculptorul se întorsese la izvoarele sale. Se născuse la Preutești, lângă Fălticeni. Tatăl lui era agricultor, arenda și lucra pământ. Un spirit practic prin excelență. Mama, născută Cazaban, de origine franceză, se distingea prin rafinamentul intelectual. Ea avea să înțeleagă și chiar să stimuleze pornirile către artă ale fiului, care tatălui i se păreau curată neghiobie. În trupul de lujer al copilului sensibil, traumatizat de o întâmplare tragică – explozia în mână a unei grenade rămasă după primul război, ce-i retezase câteva degete – urca puternică dorința de a face ceva deosebit în viață.

Nu pentru a ieși neapărat în față, ci pentru ca să exprime ceea ce el trăia într-un mod particular.

Știa încă de atunci că, pentru asta, va trebui să se înhame la o muncă istovitoare, de va primi sau nu răsplata împlinirii. Era hotărât să meargă pe acest drum. De asta nu s-a dus la Belle Artele de la Iași, deși i-ar fi fost mai lesnicios, și a plecat la București. Acolo era Dimitrie Paciurea, cel mai mare sculptor român și cel mai prestigios dascăl de artă sculpturală. Din același motiv s-a zbătut să ajungă la Paris și chiar dacă n-a avut norocul să-l prindă ca profesor pe Bourdelle, mort cu un an înainte de sosirea lui la Școala română de la Fontenay aux Roses, s-a putut adăpa din marea artă a capitalei luminilor și a urmat cursurile Academiei Grande Chaumière, având-l ca îndrumător pe sculptorul Joseph Bernard.

Sculptura a fost mereu totul pentru Ion Irimescu. În micile orașe, unde a fost dascăl la început, la Belle Artele din Iași, Cluj, București, drumurile lui erau la școală, acasă și mai ales la atelier, unde petrecea cea mai mare parte a zilei. Ca un om căruia nimic din ceea ce-i omenesc nu-i era străin, se întâlnea din când în când cu prietenii, încântându-i cu inegalabilul său umor și cu farsele sale, câteodată cam negre.

Își îngăduia verile câte o excursie în străinătate, alături de coana Jenița, îngerul său păzitor. Din aceste expediții se întorcea de fiecare dată cu tolba plină de schițe minunat desenate.

Prin acest travaliu neîncetat își construise o operă, ce însemna un sunet propriu, într-un limbaj deschis modernității, nerupt de marile tradiții, cu o expresivitate puternică, concepută a ilustra mari teme ca maternitatea, muzica, omul.

Era, în acei ani 70, unul dintre „marii" sculpturii românești. Îl frământa însă un gând. Se aduna o operă întinsă, nu doar pentru că fusese prolific, ci pentru că lucrase fără odihnă. I-ar fi plăcut să-și ducă opera spre veșnică înfățișare și ca o ofrandă la Fălticeni. Pusese ochii pe câteva din casele mai arătoase, ce aparținuseră protipendadei locului.

Dar autoritățile i-au rezervat o surpriză. Când i s-a propus fosta prefectură, palatul boierului Costache Forăscu, parcă nu-și putea crede urechilor. Își amintea în acele clipe cît de sfios trecea în copilărie pe acolo. I s-a dat mână liberă și muzeul a prins viață sub ochii lui. La început a fost etajul. Apoi, prin înțelegerea primarului Costică Arteni, întreaga clădire i-a fost pusă la dispoziție. Colecția a devenit muzeu de adevăratelea. Vară de vară Ion Irimescu sosea la Fălticeni ca un țăran care se întoarce acasă cu un car încărcat de roadă. Ce lucra peste an intra atunci în muzeu. Sute de sculpturi și sute de lucrări de grafică, într-o veritabilă logodnă, se rânduiau în sălile special concepute, înlănțuindu-se simfonic. A rezultat un muzeu impresionant prin dimensiuni, substanță, ambianță. Un muzeu de standard european. Dă măsura unei opere polifonice, de o puternică originalitate, purtând marca unui artist inconfundabil. Sculptorul s-a tras și el, la 97 de ani, la Fălticeni și viețuiește lângă muzeul lui, ceea ce nu face decât să sporească interesul pentru acest așezământ. La cimitirul bisericii Oprișeni, pictată de artist în tinerețe,

Ion Irimescu. Autoportret

Muzeul Ion Irimescu – Sala Bronzurilor. Fotografii de Relu Tabără.

„*Repertoriul tematic al sculpturii sale este de o surprinzătoare varietate. Din el nu lipsește, însă, niciodată, Omul, această făptură căreia el i-a dedicat întreaga operă, visând să cuprindă tot ceea ce reprezintă sensurile existenței ei într-o lume complexă.*"

Dan Grigorescu

unde îi sunt înmormântați părinții, și-a grijit loc de veci. Aici odihnește deja soția sa, coana Jenița.

Ion Irimescu este, parafrazând o zicere poetică, suflet din sufletul Fălticenilor.

A adăsta puțin măcar la Muzeul Ion Irimescu din Fălticeni e un minunat prilej de a trăi bucuria întâlnirii cu marea artă. Această stare de emoție și încântare e proaspătă de fiecare dată, chiar de se întâmplă să fi fost de multe ori aici, ca în cazul meu. Siluetele de bronz, de marmură, de ceramică sau ipsos, desenele în cărbune sau creion colorat, îmi sunt deja familiare. Le-am privit în atâtea rînduri. Au însă puterea să-mi vorbească de fiecare dată, să-mi spună ceva nou sau să-mi transmită o înfiorare, ceea ce este, la urma urmei, chiar lucrul cel mai important. Desigur, intrând și vizitând des muzeul, ți se relevă și subtilitatea de concepere de către artist a expunerii celor câteva sute de lucrări de sculptură și a altor sute de desene. Cum intri te întâmpină însuși creatorul. Un portret în bronz al artistului la maturitate, privind cu seninătate vizitatorul, poftindu-l cu acea cuviință caracteristică să intre în casa sa. În fundalul scărilor monumentale domină, stând pe un scaun ceresc, silueta cântătoare a unei femei. O văroasă întruchipare de știmă, ieșind din apele timpului. E una din temele predilecte ale lui Ion Irimescu, cea a muzicii, un elogiu pe care l-a adus fără să ostenească atât acesteia, cît și maternității, ca una dintre formele supreme ale creației. S-a dăruit neobosit eforturilor întru armonie ale omului, căreia a căutat și a reușit a-i găsi echivalente sculpturale.

S-a uimit, s-a bucurat de frumusețea formelor vrăjite ale trupului omenesc și s-a vrut, izbutind să fie, un cititor al sufletului omenesc, ceea ce torsurile și portretele, ce contrapunctează marile teme, o dovedesc cu prisosință.

Toate acestea rânduite ca de o baghetă magică, baghetă mânuită de însuși artistul, te farmecă de fiecare dată când intri în muzeu. Îți făgăduiești întotdeauna să revii. O vei face mai abitir, dacă vei avea norocul să-l întâlnești pe artist, cum mi s-a întâmplat mie în vara aceasta. Cum se știe, Ion Irimescu locuiește de câțiva ani chiar în incinta propriului muzeu, unde i s-a amenajat un mic, dar cochet apartament. La cei aproape 100 de ani, deși marcat de semnele vârstei, Ion Irimescu este cuceritor. Când îi vorbești de centenarul apropiat, el te trimite, cu umorul său de moldovean hâtru, la cifre mai mari, de peste centenar, dar te avertizează că tu s-ar putea să nu le prinzi. Întâlnirea cu el e tonică, pentru că Ion Irimescu nu și-a pierdut, la vârsta sa matusalemică, pofta de viață.

Mai ales când întâlnește oameni, simți cum renaște. Dar și în restul timpului, în ceasurile de singurătate, nu vegetează. Desenează, citește.

Întoarcerea la Fălticeni, într-un moment de cumpănă, după moartea soției, coana Jenița, a însemnat redescoperirea apei celei vii.

A sorbit-o și a reînviat parcă. Aceasta este senzația pe care o încerci intrând în muzeul de la Fălticeni și având fericirea să-l întâlnești și să tăifăsuiești cu maestrul Ion Irimescu.

„*Astfel, în arta lui Ion Irimescu, desenul e exercițiul prealabil, banc de probă, revelator al unei structuri profunde de sculptor autentic, între desen și sculptură păstrându-se o continuitate reală, iar, uneori, desenul mărturisind latențe ce nu au fost încă actualizate.*"

Eugen Schileru

„*Precum la Sadoveanu ori la E.Lovinescu, în opera lui Ion Irimescu își divulgă prezența așa-numitul orizont-inconștient, cel prin care Blaga înțelegea impulsurile de profunzime ale sufletului ancestral... Sunt încredințat: Ion Irimescu este cel mai reprezentativ sculptor român din a doua jumătate a veacului pe sfârșite*".

Constantin Ciopraga

Paul Dugneanu

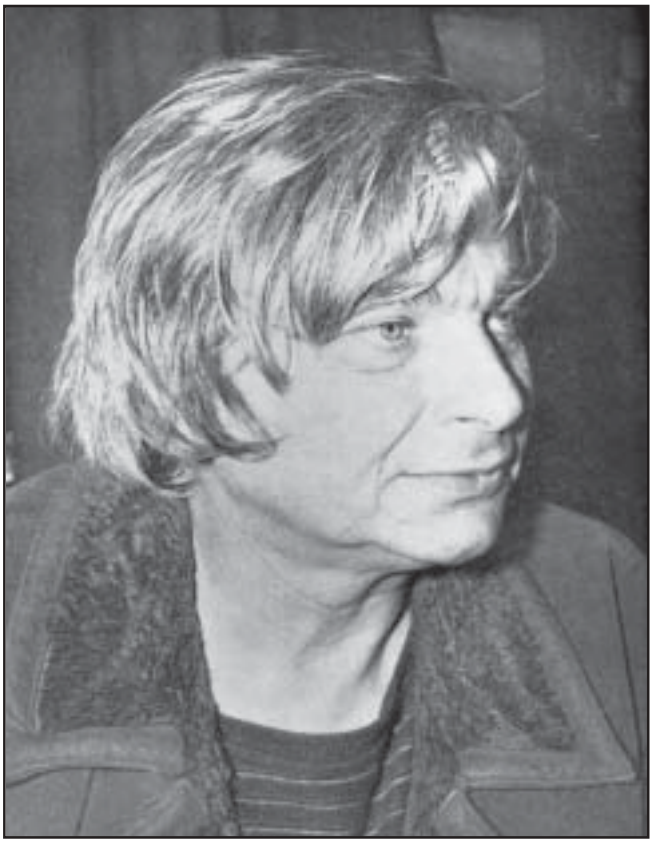

Se naște la Ploiești, în 31 martie 1933 și urmează în orașul natal, Liceul „Sf.Petru și Petru”. Studiile superioare la face la Facultatea de Filologie a Universității București și, chiar în anul care termină facultatea (1957), debutează cu versuri în revista „Tribuna”. A activat ca redactor la „Gazeta literară”, „România literară” și, pentru o perioadă, redactor șef-adj, la „Luceafărul”. Opera sa poetică a fost distinsă cu mai multe premii importante între care, Premiul Uniunii Scriitorilor din România, Cununa de aur a Festivalului de poezie de la Struga (Iugoslavia), 1971, și Premiul Herder în 1975. A fost propus în 1980 pentru Premiul Nobel de către Academia Suedeză, alături de Sengor, Borges și Elitis. Moare la 13 decembrie 1983. Volume de versuri și eseuri: ***Sensul iubirii*** *(1960),* ***O viziune a sentimentelor*** *(1964),* ***Dreptul la timp*** *(1965),* ***11 elegii*** *(1966),* ***Roșu vertical*** *(1967),* ***Alfa*** *(1967),* ***Oul și sfera*** *(1967),* ***Laus Ptolemaei*** *(1968),* ***Un pământ numit România*** *(1969),* ***Necuvintele*** *(1969),* ***În dulcele stil clasic*** *(1970), Poezii (1970),* ***Belgradul în cinci prieteni*** *(1972),* ***Măreția frigului. Romanul unui sentiment*** *(1972),* ***Clar de inimă, versuri de dragoste*** *(1973),* ***Starea poeziei*** *(1975),* ***Epica Magna*** *(1978),* ***Operele imperfecte*** *(1979),* ***Noduri și semne*** *(1982),* ***Respirări*** *(1982),* ***Strigarea numelui*** *(ediție bilingvă româno-sârbă) (1983),* ***Antimetafizica, Nichita Stănescu însoțit de Aurelian Dumitrescu*** *(1985),* ***Ordinea cuvintelor*** *(1985)****,Carte de citire, carte de iubire*** *– eseuri în colaborare cu Gh.Tomozei (1980).* ***Amintiri din prezent*** *(selecție de texte de Gh.Tomozei) (1985),* ***Fiziologia poeziei*** *(proză și versuri 1957 - 1983), ediție îngrijită de Al.Condeescu, cu acordul autorului (1990),* ***Argotice*** *(1992).*

NICHITA STĂNESCU - MAGICIAN AL CUVÂNTULUI

Nichita Stănescu este unul dintre puținii poeți contemporani, creatori de limbaj și mitologie poetică proprie. Parafrazând o cunoscută afirmație critică despre Tudor Arghezi, s-ar putea spune că într-un fel s-a scris și s-a gândit poezia până la Nichita, și altfel după el. Sau, dintr-un scrupul de exactitate, ar trebui să nuanțez ideea astfel: într-un anumit mod s-a scris până la apariția generației sale, în anii ’60 ai secolului trecut, cuprinzând nume de prim rang, ca Marin Sorescu, Gheorghe Pituț, Ioan Alexandru, Mircea Ivănescu sau Cezar Baltag, și altfel după aceea, dar și în acest caz numele său girează reușita. La fel de adevărat este însă că poetica și poietica sa au provocat nu numai adeziune ci și reacții de respingere și contestare, în special în rândurile generației următoare, consacrată în anii ’80. Este știut însă că rezistența, viabilitatea și prestigiul unui model sunt verificate și de atitudinile adverse generate în raport cu un canon literar sau altul. În ceea ce mă privește voi schița unele dintre coordonatele limbajului poetic stănescian, care au influențat evoluția liricii noastre contemporane atât pentru corifei, cât și printre contestatari.

Principiul fundamental al discursului său poetic – și nimeni de la Arghezi încoace nu l-a ilustrat mai convingător – este acela al limbajului ca „ars combinatoria”. Sintagma ne trimite, indubitabil, la terminologia barocului sau manierismului, unde inițial avea un sens precis delimitat, joc filologic și filozofic al literei, dar și la accepția mai generală de asocieri și convergențe neașteptate, de orice fel, după cum teoretiza André Breton, în **Les Vases communicants**, care cerea metaforei să stabilească un punct de contact între ramurile cele mai depărtate ale cunoașterii și limbajului. Sunt sigur că un demers critic aplicat asupra autorului ***Necuvintelor*** și ***Măreției frigului***, ca mare poet manierist – despre barochismul lui s-au făcut și se fac frecvent referiri – ne-ar aduce surprinzătoare revelații. Eu mă limitez în aceste succinte considerații la a observa că la niciunul dintre poeții români nu vom întâlni o mai persistentă izotopie a literei, constituită atât ca ipoteză ludică, într-o ingenioasă algoritmie, cât și într-un discurs reflexiv, ca în poezia ***Împotriva cuvintelor***, în care joacă un dublu rol,

de **grafem** și **semantem**: „Ah, cuvintele, tristele/ele curg în ele însele,/deși sensul lor este static.//Ce tragedie cuvântul «iubito»! După litera I urmează litera U, după litera B, litera I, apoi T, apoi O...//Și asta-i ca și cum ar trece un timp/între I și O/deși «Iubito» nu are timp,/ci este tot și dintr-o dată./Sau nu: a fost... Sau nu va fi/sau este pur și simplu". Numai despre semiotica și estetica literei în lirica lui Nichita s-ar putea concepe un veritabil studiu.

Trecând acum la cea de-a doua accepție, globală, a expresiei „ars combinatoria", ca principiu asociativ, vom distinge și aici o paradigmă semnificativă. Dintre multiplele valorizări posibile, cea mai frapantă este convergența contrariilor, manifestată în nu puține izotopii poetice, și care, metaforic, a luat forma, intrată aproape în limbajul uzual, memorabilei sintagme „râsu-plânsu". Este una dintre multele creații lexicale stănesciene care, datorită forței lor plastice, au devenit un soi de bun comun al limbii, pierzându-și într-o măsură intensitatea și impactul inițial.

O altă particularitate a discursului său poetic este senzația de modificare a stării fizice a elementelor sub incidența cuvântului și interacțiunilor sale; obiectele își pierd greutatea și plutesc, aerul ajunge fluid ca apa sau sculptural ca marmura, materiile se volatilizează și, dimpotrivă, imponderabilul ia înfățișare obiectuală etc.: „Ochi mare, nu te vezi decât tu,/sculpturi în relief de aur,/și țărmul pleoapei reci și grea/ne-nfige-n furci de gene verzi" (***Marele ochi al iernii***). Doar într-un univers lingvistic prodigios, cutreierat de miracolele cuvântului, aerul se naște ca formă „în relief", iar genele – splendid și deconcertant salt mortal al imaginației – ca „furci ale privirii". Și, totuși, acest inegalabil poet al materiei și elementelor, în sens bachelardian, este și o inteligență abstractă, la timpul său volumul ***Laus Ptolemaei*** stârnind consternare prin limbajul liric-național. Deși termenii par, și chiar la un anumit nivel sunt incompatibili poetul reușește, grație indicibilei sale „arte combinatorii", să scoată efecte de lirism pur din concepte fizico-matematice și teorii geometrice. A vorbi însă de plasticizarea ideilor este inadecvat, deoarece eul poetic nu sensibilizează printr-o imagine vizuală axiome, numere, concepte logico-matematice sau cosmologice, ci eliberează prin nu știu ce magie a cuvântului, o încărcătură lirică prea mult comprimată, așa cum dintr-un arc bine încordat țâșnește săgeata „înscriind" curba ideală a zborului. Citez dintr-un text al cărui titlu este, el însuși, un enunț poetic (**Despre firile contemplative, despre ce spun ele și despre unele sfaturi pe care am a le da**): „Firile contemplative iubesc rațiunea/Rațiunea a mutat pământul/din mijlocul existenței/și l-a făcut să se rotească/în jurul soarelui./Rațiunea a demonstrat aceasta cu cifre/dar nu și cu înfățișări ale cifrelor./(...)/Dau sfat:/cei care au pus pământul să fie slugă soarelui,/să-i caute justificarea//Altfel e trist pe pământ./Firile lipsite de timp/au lăsat pământul în mijlocul universului și asta e bine/pentru că acesta este adevărul".

Desigur că o existență de asemenea anvergură implică și căutări infructuoase, indecizii și uneori eșecuri, dar copleșitoare rămâne exemplaritatea și amploarea revoluției poetice, ca și efectele ei asupra evoluției ulterioare a poeziei române.

Curcanul și fluturița

Eu sunt foarte mic și leneș
și mi-am stors și-un coș pe nas –
se trezi curcanul Peneș
că vorbește spre pervaz...

...când, zări o fluturiță,
care se uita la el –,
ce stătea pe-o porumbiță:
nevasta lui porumbel.

— Spune-mi, dulcea mea crăiasă
cu polen pe-arípi, ceresc –
de ce ești așa frumoasă?
— Fiindcă te iubesc!

De atunci curcanul Peneș
se-nroșește tot mereu,
defilând țepos ca Țepeș
pe sub porumbarul meu.

Vederea țării

Sufletele noastre sînt
spițe lungi la roata ta
mișcătoare pămînt
către stea.

Pierdute-n flori mușcă
florile de rai
un pămînt ceresc
cu aripi verzi.

Trupul nostru, o!
ca neostenit
fi-va lucrător
anii lungi ai florii,
și nervii noștri
stelele fulgerate
și ne va fi pielea
lumina de stele.

Nichita Stănescu

Constantin Coroiu

„Dați-mi limba înapoi!”

Au trecut aproape două decenii de la moartea lui **Nichita Stănescu**. De atunci, din acea iarnă, s-au întâmplat multe. Istoria a luat un alt curs. Scena literară a fost invadată de cohorte de... **zeciști**, postmoderni, dar și de procurori literari, deși „**un critic literar nu poate fi niciodată procuror literar**”, cum observa – lucid, responsabil – **Mircea Iorgulescu** într-un dialog cu **C. Stănescu**. Din păcate, la noi, la români, se poate orice... Mai îngrijorător sau mai simptomatic e că nu puțini scriitori din **generația Nichita Stănescu**, chiar dacă fără harul **liderului**, care până în 1990 publicau carte după carte (unii prozatori din această categorie nu mai sunt în stare să scrie decât texte anodine prin diverse gazete) au „sărit” din tablou. Din tabloul literaturii române chiar. Și asta nu neapărat în urma ecarisajului practicat sau măcar încercat de critici precum Gheorghe Grigurcu. De unde se vede că Mircea Iorgulescu are perfectă dreptate. Nu e nevoie de tribunale și de critici-procurori. Istoria, timpul le așează pe toate la locul cuvenit. Trebuie doar puțină răbdare. Dacă epoca în care scribii – odinioară bine plătiți pentru „operele” lor – nu o poate nimeni scoate din istorie, pe ei istoria literaturii îi debarcă încet-încet, dar sigur.

Mulți s-au întrebat, în ultimii zece ani, cum s-ar fi comportat, în noile condiții, **Nichita Stănescu** sau **Marin Preda**. Întrebare omenește firească până la un punct, dar fără rost, întrucât presupune un răspuns precedat și „bazat” pe **dacă**. Tot ce se poate spune este că evenimentele, fie ele și dintre cele care răstoarnă un întreg sistem, inclusiv cel de valori, nu pot modifica esențial comportamentul unor creatori de anvergura autorului **Moromeților** și a poetului **Necuvintelor**, de vreme ce ei sunt, spre a folosi un cuvânt definitoriu al lui **Eugen Simion**, care îl parafraza pe Goethe, niște **naturi**. Revoluțiile pot deturna, manipula talentele – exemple sunt cu duiumul și nu doar în literatura română – dar nu pot schimba **natura**. Într-un expresiv portret pe care criticul amintit, coleg de liceu la Ploiești și prieten cu poetul, i-l făcea lui Nichita Stănescu, există și această tușă pregnantă: „...**se poartă în viața de toate zilele ca un prinț care știe că adevărata noblețe nu este aceea de sânge, sau de proprietate, ci noblețea spiritului**”. Am putea încerca un exercițiu de imaginație pornind de la această trăsătură relevată de Eugen Simion pentru a ni-l reprezenta pe Nichita Stănescu în deceniul postdecembrist, un alt „**obsedant deceniu**”, cum ar fi spus Marin Preda...

Dar fiindcă veni vorba de schițe la un portret și pentru că tot am amintit de definiția lui Eugen Simion – „**Nichita Stănescu nu este un talent, Nichita Stănescu este o natură**” – aș trimite și la o altă evocare pe care o găsesc în cartea de **Amintiri în dialog**, apărută în 1994, având-i ca protagoniști pe **Matei Călinescu** și **Ion Vianu**. Prozatorul și criticul Matei Călinescu rememorează imaginea unui Nichita Stănescu angelic, așa cum de altfel l-am cunoscut și eu, student fiind, la o ceremonie aniversară, dintr-o îndepărtată iarnă ca de poveste, ce avea loc la fosta Casă a ziariștilor. Tânăr, frumos ca un prinț din Nord, însoțit de nu mai puțin frumoasa Gabriela Melinescu, Nichita părea descins sau „trimis” de pe alte tărâmuri. O apariție total insolită în lumea unui București balcanic, pestriț, gălăgios, pitoresc, ca mai toate orașele de la porțile Orientului unde totul este – nu-i așa? – luat în ușor, unde băscălia – „jegul inteligenței”, cum zicea Nichita, primează. „...**Angelismul lui Nichita Stănescu** – scrie Matei Călinescu în pomenita carte de memorii în dialog – **așa cum îl percepea imaginația mea, era de natură poetică... Nu numai că el părea a trăi în poezie, că privea lumea mizerabilă în care trăiam din perspectiva poeticului (făcând-o mai ușoară, mai ireală, mai neliterală), dar prezența lui, ceea ce spunea el puteau introduce, pe neașteptate, o sclipire poetică în însuși cotidianul cel mai apăsător, monoton și brutal prozaic, cum era cel al vieții de cazarmă de la Călărași** (unde cei doi erau militari în termen – nota mea C.C.). **Chiar și când glumea, el glumea delicat metaforic, ca de pildă într-o zi la Călărași când, într-o pauză din programul de instrucție fizică, eu stând trântit pe un petec de iarbă uscată și prăfoasă, obosit, absent, uitându-mă în golul depărtării, el s-a apropiat de mine și, imitând o foarfecă cu degetul arătător și cel mijlociu al mâinii drepte în fața ochilor mei, mi-a spus: «Te superi dacă-ți tai privirile?»”**.

Nu o dată metaforele, zicerile spontane, multe memorabile, ale lui Nichita erau de natură (din nou, **natură**) să disloce clișee, să provoace cu eleganță, cu bun simț, spiritele scorțoase ori încremenite în prejudecăți, fie ele și livrești. Sau mai ales livrești și scolastice. Într-un interviu pe care i-l luam la Iași, a definit eminamente nichitastănescian **Casa Vasile Pogor**, sediul de odinioară al **Junimii**, spunând că „este locul unde **Miorița** se transformă în **Odă, în metru antic**”. Aș atrage atenția asupra timpului prezent, un „prezent etern”, al verbului: **se transformă**. Altădată, tot la Iași, întrebat de un confrate, mai mult retoric, ce ar zice Eminescu dacă ar veni acum (un **acum** ce era anul 1977) printre noi, Nichita Stănescu s-a crispat brusc și ne-a surprins cu proiecția unui Eminescu dezamăgit de noi, revendicativ, care ne-ar soma: „**Dați-mi limba română înapoi!**”

Oare ce ne-ar spune astăzi Eminescu, prin glasul și cu verbul lui Nichita? Mai nevolnici și mai lași ca oricând, mi-e teamă că am putea renunța la un asemenea exercițiu de imaginație, preferând „cercul nostru strâmt”?!

Virgil Cândea

Muntenia Răsăriteană în scrierile călătorilor străini (I)

Dacă prin *Araró,* Herodot s-a referit la râul Buzău, cea mai veche menţiune a locurilor buzoiene coincide cu naşterea istoriografiei europene. Autohtonia toponimului Buzău (din *buză,* prin analogie «marginea [...] unui deal sau pisc de munte») a fost recunoscută de lingviştii români şi străini. (cf. I.I.Russu, V.Pârvan, C.C.Giurescu şi Dinu C.Giurescu). Vechimea şi evoluţia aşezărilor din cuprinsul judeţelor Buzău, Vrancea şi Brăila (corespunzând eparhiei Buzăului), reconstituite din urmele arheologice, din documente şi cronici interne, sunt opera istoriografiei româneşti. În ce măsură ne ajută însă apelul la izvoare externe pentru întregirea cunoştinţelor despre această veche parte de ţară în epocile antică, medievală şi modernă? Întrebarea priveşte nu numai metodologia şi temeiul cercetărilor pentru o istorie completă a zonei dintre cotul Carpaţilor şi Dunărea maritimă. În răspunsul obţinut am afla deopotrivă modul în care această zonă şi locuitorii ei s-au reflectat de-a lungul timpurilor în alte culturi, sau aceste realităţi au fost consemnate în scrierile unor cărturari din Europa şi Orientul Apropiat. Cu asemenea informaţii s-ar putea reconstitui o posibilă *imagine externă* a acestui colţ al pământului românesc. Cele ce urmează sunt simple puncte de reper pentru o asemenea temă.

Preluând informaţii mai vechi de la Marinos din Tyr, geograful prin excelenţă al Antichităţii, Ptolomeu aminteşte între «popoarele» din Dacia pe *caucoensioi,* trib localizat de specialişti «fie în depresiunile Carpaţilor Moldovei, fie în Munţii Buzăului». Aici, într-adevăr, era faimoasa «Caucaland, greu de pătruns din pricina pădurilor şi munţilor înalţi», în care regele got Athanaric se aşezase cu poporul său «după ce a izgonit de acolo pe sarmaţi» – scrie Ammianus Marcellinus în **Rerum gestarum libri**. Menţionarea caucoensilor ar presupune existenţa unei ţări (şi eventual a unei capitale) a acestei populaţii, deoarece, după unele ipoteze, etnonimele redate de Ptolomeu reprezentau «un sistem al denumirii diferitelor grupe ale populaţiei daco-getice după regiuni ori localităţi mai de seamă, un fel de centre, «capitale» de ţinuturi sau «ţări». Folosirea acestor denumiri de către romani după cucerirea Daciei, «întrucât corespunde unei reale situaţii social-demografice, trebuie să fi avut o semnificaţie cultural-politică» şi «menţionarea de către geograful alexandrin (la mijlocul sec. II) a unor populaţii cu nume dacic indică grupuri de locuitori daco-geţi, resturi din poporul dacic». (I.I.Russu)

În Caucaland, ţara vechilor Caucoensi, a fost centrul politic al lui Athanaric şi aci, la Pietroasele, între Buzău şi Mizil, a fost descoperit în 1837 celebrul tezaur atribuit, de majoritatea cercetătorilor, crudului rege got. Se ştie că, pentru o lungă perioadă din istoria antică şi medievală, Dacia a fost confundată cu Goţia, datorită identităţii inexacte susţinută de unii autori – Cassiodor, Iordanes, Paulus Orosius, Zosimus, Procopius, Isidor din Sevilla, şi după ei mulţi alţi cărturari medievali – între popoarele getic şi got. Dar vreme de un secol (275 - 375), între retragerea aureliană şi năvălirea hunilor, goţii au dominat efectiv Transilvania, Muntenia şi Moldova de sud, iar sub Athanaric, thervingii sau vizigoţii («goţii de apus», «goţii cei buni») şi-au avut centrul în Munţii Buzăului, unde s-au retras de teama hunilor şi a atacurilor împăratului Valens. Ei au rezistat hunilor pe linia Focşani - Galaţi («Poarta invaziilor»), unde s-au întărit cu valul de pământ dintre Siret şi Prut (din care au rămas urme la Ploscuţeni, jud. Vrancea şi Stoicani, jud. Galaţi), au vieţuit în Caucaland (a se vedea descoperirile arheologice de la Pietroasele şi Chiojdul Mic), au avut acolo comunităţi creştine persecutate de Athanaric în anii 355 şi 372.

Interesul lumii cultivate din Antichitate şi Evul mediu pentru istoria creştinismului şi pentru poporul goţilor, strămoş al atâtor naţiuni moderne din Europa apuseană, explică evocarea frecventă a Goţiei din Dacia şi a evenimentelor din cuprinsul ei, din secolele III - IV. Ele s-au petrecut în mare măsură în ţinutul Buzăului şi al Munteniei de răsărit.

Autori de seamă au scris despre aceste vechi întâmplări, amintindu-i pe goţi – păgâni sau creştini –, pe care, însă, ar fi greşit să ni-i închipuim vieţuind separat de autohtonii daco-romani, sedentarii productivi şi anterior creştinaţi. Auxentius din Durostor în ***Scrisoare despre credinţa, viaţa şi moartea lui Ulfilas***, Socrate, Sozomen, Theodorit din Cyros şi Philostorg, în istoriile lor bisericeşti, Iordanes în ***Getica***, Theofan Mărturisitorul în ***Cronografia*** sa şi anonimul autor al ***Pătimirii sfântului Nichita*** au scris despre apostolul goţilor, despre persecuţia suferită de el din partea lui Athanaric, i-au lăudat râvna propovăduirii şi opera de cultură cu adevărat epocală – înzestrarea goţilor cu o scriere proprie şi cu tălmăcirea ***Bibliei*** în limba lor.

Discipol al lui Ulfilas, Auxentius are cele mai frumoase cuvinte pentru acest «fericit care s-a arătat profet şi a fost rânduit preot al lui Hristos, să conducă şi să îndrepteze, să înveţe şi să zidească sufleteşte neamul goţilor», cel care, după cum mărturiseşte episcopul de Durostor, «m-a luat de la părinţi, ca ucenic, din fragedă copilărie, m-a învăţat ***Sfânta Scriptură***, mi-a descoperit adevărul şi, cu mila lui Dumnezeu şi darul lui Hristos, m-a crescut în credinţă atât trupeşte cât şi sufleteşte, întocmai ca pe un fiu al său». Aşadar mărturia lui Auxentius este de incontestabilă confienţă: Ulfilas a predicat «fără întrerupere», în limbile greacă, *latină* şi gotică.. El «a lăsat în urma sa, în aceste limbi, mai multe tratate şi o mulţime de comentarii [...] spre folosinţă şi zidire sufletească». Firesc că apostolul goţilor nu făcea deosebire între poporenii săi, cărora le predica indiferent de faptul că erau goţi sau autohtoni romanizaţi şi detaliul comunicat de Auxentius este preţios pentru atestarea populaţiei latinofone, creştine (dacoromanii) de la nordul Dunării.

Fericitul Augustin (în *Civitas* Dei, 52) îi ştia *catholici* (în sensul de atunci «ecumenici», drept credincioşi) pe creştinii persecutaţi de Athanaric. Ulfilas, care îl creştinase, «la început nu se deosebea în privinţa credinţei cu nimic de biserica universală» şi chiar după sinodul arian din Constantinopol «a rămas mai departe în comuniune cu episcopii care susţineau hotărârile părinţilor adunaţi în Niceea». Sozomen, care îi descrie astfel atitudinea, lasă a se înţelege că acceptase arianismul din motive politice, «silit de nevoie» (protecţia împăratului Valens pentru poporul său) şi de aceea «s-a întovărăşit cu adepţii lui Arius şi s-a despărţit pe sine şi tot neamul lui de biserica universală». Rezultă că goţii fuseseră creştinaţi în dreapta credinţă şi că trecuseră la arianism prin actul (politic) al episcopului lor. Ne întrebăm însă şi în ce măsură un popor recent convertit putea lua atitudine în probleme dogmatice profunde ca deosebirea între *homoousion* şi *anhomoousion*... Fapt este că Biserica a cinstit după cuvinţă pe Sf. mucenic Sava care, «fiind got de neam [...], se arata ca o stea în lume, imitând pe sfinţi» şi pătimirea lui, împreună cu preotul Sansalas, în cursul persecuţiei din anul 372, dezlănţuită de Athanaric, înecarea lui în râul Buzău (*Mousaios*) a acreditat în lumea creştină şi realităţile din «Ţara goţilor», cu populaţia ei «sucită şi curioasă», în care păgânii mâncau cărnuri jertfite zeilor, o ţară de iernuri aspre, cu comunităţi creştine conduse de preoţii Guticas şi Sansalas, dar şi cu persecutori cruzi ca Athanaric şi Atariol, fiul craiului Rodesteos. În aceeaşi persecuţie a lui Athanaric a pierit şi un alt mucenic persistent în pietatea orientală, Sf. Nichita, tot «barbar din numărul goţilor care locuiau în timpul acela dincolo de fluviul Istru, numit Dunăre».

Aşadar, după retragerea aureliană, Dacia rămâne în atenţia lumii romane şi este consemnată de autori îndeosebi datorită populaţiilor germanice (vandali, gepizi, goţi) care o dominau, datorită răspândirii creştinismului între vizigoţi şi persecuţiei lui Athanaric, şi acest fapt concentrează atenţia spre munţii de la cotul Carpaţilor, spre Caucaland, în care regele got se retrăsese din faţa hunilor înainte de a se refugia peste Dunăre. În secolul al IV-lea se creează tradiţia literară persistentă care, întărită de confuzia geţi-goţi şi de intersul umaniştilor pentru

autorii clasici romani și bizantini, va perpetua imaginea suprapusă Dacia-Goția și, în cadrul ei, zona orientală a Munteniei în rândurile europenilor cultivați, până târziu, în secolul al XVII-lea.

Dar încă din primele secole ale mileniului al II-lea, după retragerea mongolilor, următoare marii invazii din 1241, situația politică din Europa Orientală creează un nou interes pentru ținuturile de la Dunărea de jos, alimentat cu o altă categorie de informații – ale *călătorilor*. Misionari, negustători, diplomați, ostași, veniți în părțile noastre pentru răspândirea catolicismului între «schismatici», pentru afaceri, sau spre a se război cu turcii, uneori doar în trecere, trimiși la Înalta Poartă pentru negocieri, mai rareori câte un cărturar curios (ca Jacques Bongars, Guillaume Lenormand, Pierre Lescalopier, sau François de Fourguevaux în secolul al XVI-lea), ei sunt agenții care creează în conștiința Apusului sau a Orientului Apropiat o imagine despre poporul român, țara și cultura lui.

Alături de notele călătorilor, subiective, selective, eronate adesea dar pline de viață, consemnând pitorescul locurilor, viața cotidiană, zugrăvind oameni, descriind atitudini, lumea exterioară avea despre noi informația seacă, vagă, uneori cu desăvârșire falsă a geografilor și cartografilor, memoriile cancelariilor domnești din Târgoviște și Suceava, apoi din București și Iași, rezervate unor cercuri restrânse de oameni politici, sau mențiunile despre relații cu Țările române, atitudinea politică sau situația militară a acestora, despre pribegi domnești sau soli de la noi, risipite în registrele orașelor din țările vecine și în coresponența diplomatică a puterilor europene. Să adăugăm ceea ce ofereau ca informații despre nivelul nostru cultural, creațiile spirituale românești ajunse ca danii, achiziții legiuite sau prăzi în colecțiile particulare, în tezaurele, arhivele și bibliotecile străine – manuscrise prețioase, tipărituri, țesături măiestrite, opere de artă.

În sfârșit, manuscrisele și cărțile de sau despre români, alcătuite în limbi străine, slavonă și latină, germană și franceză, engleză, italiană, polonă și maghiară, ca ***Skazanie o Drakule voevode***, ***Geschichte Drakole Waide*** (despre Vlad Țepeș), ***Învățăturile lui Neagoe Basarab pentru fiul său Teodosie***, ***Cronicon mundi*** a lui Hartman Schedel (Nürnberg, 1493), ***Cronica moldo-germană*** și ***Cronica moldo-rusă*** (din timpurile lui Ștefan cel Mare), numeroasele broșuri și *avviso*-uri relatând campaniile lui Mihai Viteazul, noile scrieri despre Imperiul Otoman din secolele XVI - XVII, în care erau înfățișate și realități românești, versiunile latine și polone ale operelor lui Miron Costin sau acelea în engleză, franceză, germană, rusă, turcă, arabă, ale lui Dimitrie Cantemir etc. etc. Firește, toate aceste izvoare își aveau importanța lor pentru alcătuirea unei imagini românești în lumea cultivată europeană. Prin relațiile călătorilor, această vastă informație este însă articulată, oxigenată. Curiozitatea, opiniile, gusturile, adesea avatarurile peregrinului înfățișează țara vie, văzută de-aproape, și mai ales părți din ea despre care cronicarii sau geografii nu avuseseră niciodată informații.

Cu geografiile sau hărțile vremii lor, acești călători s-ar fi rătăcit cu desăvârșire. Descrierile geografilor erau încă tributare, în secolele XV - XVII, anticului Ptolomeu. Francesco Berlinghieri notează pe harta Daciei din ***Geographia sa*** (1478) populația caucoensilor; Sebastian Münster în ***Geographia universalis*** (Basel, 1542) se laudă în chiar titlul cărții că «urmează hărțile lui Ptolomeu», iar ediția din Paris, 1697 a operei lui Ph. Cluverius, ***Introductio in universam geographiam tam veteram quam nova*** este tributară geografului din Alexandria. Pe vechea Dacie comunicată de acesta se adaugă, ce e drept, toponime noi, aproximativ localizate dar vădind și informație recentă. Așa, în harta Europei centrale și răsăritene lăsată în manuscris de Nicolaus Cusanus, celebrul gânditor catolic, care călătorea în țările dunărene pe la 1448 ca trimis papal, apare și ***Brailano*** (Brăila), oraș menționat și de Nicolaus Germanus în ***Tabula moderna Poliniae, Ungariae, Boemiae, Germaniae, Rusiae, Lithuaniae*** (1507),împreună cu ***Boza*** (Buzău). Georg Reicherstorffer, în harta sa ***Moldaviae finitimarumque regionum typus*** (Coloniae Agrippine 1595), notează ***Putna*** ca localitate (pe Siret!) și de două ori Brăila, o dată pe Dunăre (Bruilouo) și o dată în sudul Moldovei; el menționează de asemenea ***Mysaeus flumen*** (râul Buzău) și ***Rebnyk*** (Râmnicu-Sărat). Aceleași localități apar în harta lui Gerhard Mercator ***Walachia, Servia, Bulgaria et Romania*** din ***Atlas minor*** (Amsterdam, 1607), lucrare importantă și pentru introducerea geografiei europene în cultura islamică, fiind tradusă sub titlul ***Lawami 1 alnur fi Zulmet atlas minur***, cu completări după A.Ortelius, Ph. Cluverius și alții.

Trecătoarea «de la Buzău în Secuime» este amintită de David Frölich în cartea sa ***Medulla geographiae practicae*** (Bartfeld, 1639) ca una dintre cele opt căi de acces spre sud și est ale Transilvaniei și informația lui e preluată în 1656 de pastorul suedez Conrad Iacob Hiltebrandt în ***Intreita solie suedeză în Transilvania, Ucraina și la Constantinopol*** și în 1688 de Eberhardt Werner Happel în cartea sa ***Thesaurus exoticarum***, publicată la Hamburg.

Progresiv, în hărțile străine ale țărilor române este acoperit și ținutul Munteniei orientale și Moldovei de sud, actualele județe Buzău, Brăila, Vrancea. Prin ***Harta Ţării Româneşti*** (Padova, 1700) a stolnicului Constantin Cantacuzino și ***Harta Moldovei*** a lui Dimitrie Cantemir (Amsterdam, 1737), ca și prin ***Descriptio Moldaviae*** în ediția germană (Frankfurt și Leipzig, 1771, cu harta gravată de Kretschmer), intrau în circuitul documentar european primele informații ample, exacte cât o permiteau mijloacele timpului, despre Principate. Stolnicul notează Munții Buzăului și ai Vrancei, zona viticolă din Dealurile Buzăului, depresiunea Drajna-Chiojd, vechiul curs al Buzăului, orașele și numeroase sate din regiune. În județul Buzău sunt 34 de sate și mănăstirile Barbul, Blestematele (dispărută, fostă între Cislău și Valea Sării), Bradul, Manasia, Pinul (dispărută), Tîrcov (sau a lui Cornilie), Ungureii, Vintilă Voievod. În munții Buzăului sunt marcate cu cinci căsuțe mici «Schiturile monahilor». În județul Râmnic, 35 de sate și trei mănăstiri: Focșani, Măxineni, Râmnicu-Sărat. Cantemir descrie «republica» Vrancei, cu 12 sate și 2000 de case, județul Putna din Țara de Jos, clasează vinul de Odobești pe al treilea loc între cele mai bune produse viticole ale Moldovei. Era firesc ca Anton Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin-Vodă Brâncoveanu, să știe despre Munții Buzău și Istrița în a sa ***Istoria delle moderne rivoluzioni della Vallachia*** (Veneția, 1718); el reproducea harta stolnicului Cantacuzino.

Hărțile militare alcătuite de cartografi austrieci și ruși, începând din secolul al XVIII-lea, descriu nu atât o țară, cât un teatru de aproape necurmate războaie cu Imperiul Otoman. Nu ne surprinde, așadar, exactitatea lor. Citâm, dintre acestea, harta a cinci județe moldovene (între care Putna), întocmită de căpitanul Horia Oțelovici (Hora von Otzellowitz) din regimentul german bănățean de graniță, harta Țării Românești de colonelul Specht (1790 - 1791), incluzând zona Buzău-Putna-Milcov, dar fără raiaua Brăilei, ***Mappa nova geographica Moldaviae et Valachiae*** (1771) a astronomului rus I.R.Islenief, ***Carte speciale de la Principaute de la Valaquie*** și ***Carte speciale de la Principaute de la Valaquie şi Carte speciale de la Principaute de la Moldavie*** (amândouă tipărite la Sankt Petersburg, 1771), ale cartografului C.M.Roth sau ***Carte de la Moldavie*** (Amsterdam, 1781), a lui Friedrich Wilhelm von Bawr, o capodoperă a cartografiei timpului. În același an Iacob Adam publica la Viena două hărți, a Țării Românești și a Moldovei, în care valului Traian (***Fossa Trajani oder Avarische Landwehr***) trece și prin Buzău, la sud de Râmnicu-Sărat, Focșani, traversând apoi Siretul. Menționăm, în sfârșit, în această foarte selectivă evocare, prezența din zona Buzău-Brăila-Vrancea în cartografia străină, a pasului Buzău către Brașov (***Porta Busa***) în harta Transilvaniei, Moldovei și Munteniei de I.M.Hasius (1774); o gravură reprezintă acest pas în Père Hell, ***L'Histoire de la guerre entre les trois cours imperiales en gravures*** (Viena, 1795) și în cele două hărți, a Moldovei și Munteniei, alcătuite de Rigas Velestinlis, luptătorul și poetul libertății Eladei, publicate la Viena (1797), cu bogate referințe privind nu numai relieful, ci și așezările umane, precum și geografia economică a zonei de care ne ocupăm.

Mai mult decât din hărți, majoritatea călătorilor străini în țările noastre aveau o primă familiarizare cu realitățile românești prin cărturarii umaniști care, în secolele XV - XVI, au redescoperit Dacia în scrierile antichității clasice greco-latine. Lecturile din Ptolomeu, din istoricii epocii lui Traian și ai secolelor III - VI (Cassius Dio, Eutropius, Ammianus Marcellinus, Iordanes) au obișnuit pe umaniști cu țara și poporul geto-dac, cu provincia imperială Dacia și cu evenimentele ei; rezistența împotriva expansiunii otomane înspre Europa Centrală aducea informații despre spațiul carpato-pontic-danubian, unde un

popor romanic creștin-ortodox – poporul român– constituia un tampon între lumea catolică și Islam. Astfel, fără să fi călătorit vreodată în țările române, Enea Silvio Piccolomini (viitorul papă Pius al II-lea), le identificase cu Dacia și pe români cu urmașii romanilor, afirmând în ***Cosmografia*** Asiei și Europei (1501) că *valachi genus italicum sunt* («românii sunt un neam italic»). El știa că «acest popor până acum are un grai roman», că «pământul lor a fost locuit odinioară de geți», că «o parte dintre români se află sub puterea turcilor, o parte sub unguri».

Studiile întreprinse cu privire la informațiile umaniștilor despre poporul român citează un număr apreciabil de autori, cu concluzia că, începând din secolul al XV-lea, Europa cultivată cunoștea esențialul despre țările noastre: părți ale vechii Dacii, unitare, deși sub dominații politice diferite, pentru că erau locuite de același popor român, descendent din dacii romanizați. Așadar, călătorii străini veneau în Transilvania, Moldova, Țara Românească, pregătiți printr-o imagine corectă despre așezarea acestor țări, identitatea românilor, relația lor cu civilizația europeană. Ei regăseau însă această imagine la românii cultivați, iar dovezile autohtoniei și ale romanității chiar în vorbirea oamenilor simpli. Francesco della Valle Padovanul, însoțind pe cunoscutul aventurier venețian Aloisio Gritti, ajunge în 1532 la Tîrgoviște și vizitează Mănăstirea Dealului. «Pe un deal în fața orașului, povestește el, se află o mănăstire, sau mai degrabă o abație foarte mare, în care locuiesc niște călugări greci [adică ortodocși, n.n.], care ne-au făcut o foarte bună primire și ne-au povestit toată istoria așezării locuitorilor din această țară după cum urmează: precum că împăratul Traian, învingând și cucerind această țară, a împărțit-o între soldații săi și a prefăcut-o în colonie romană, încât aceștia trăgându-se, după cum se spune, din vechi [coloniști] păstrează numele de romani. Dar, în decursul veacurilor, au schimonosit așa de mult numele ca și obiceiurile și limba, că abia îi mai poți înțelege, de aceea își zic astăzi români *[romei].* Aceasta este tot ce am putut afla de la acei călugări». Della Valle aflase esențialul.

Dalmatul Anton Verancsics în 1549 considera că originea latină a românilor rezultă nu numai din limba, dar și din numele pe care și-l dau ei: «Lăsând de o parte nenumăratele cuvinte pe care valahii le au întocmai și cu același înțeles ca în limba latină și în dialectele italienilor, când întreabă ei pe cineva dacă știe să vorbească pe limba valahă spun: Oare știi românește? (*Scisne... Romane?),* sau dacă este valah, îl întreabă dacă este român (*num Romanus sit*)».

Observațiile de acest fel ale călătorilor străini sunt numeroase. Magistratul francez Pierre Lescalopier, care fusese în 1674, în Țara Românească și Transilvania, afirma: «Locuitorii acestei țări se socotesc drept urmași adevărați ai romanilor și-și numesc limba lor «românește, adică romană *(romanechte,* c'est-à-dire *roumain).*

Evidența că se află în mijlocul unui popor înrudit cu nobilii și vestiții romani influențează judecățile călătorilor: ei nu se mulțumesc să înregistreze tipuri, atitudini și moravuri, ei *asociază, compară, prețuiesc, critică,* uneori *justifică*. Pe mulți îi bucură persistența latinității în limbă, fizionomie, temperament, virtuțile militare ale românilor în care văd confirmarea amprentei indelebile a Romei. Pe alții moravurile aspre ale românilor – perfect explicabile prin avatarurile lor geopolitice – îi vexează, considerându-le parcă, nedemne pentru niște urmași ai romanilor civilizați. Împrejurările politice sau confesionale influențează judecățile observatorilor străini. Numărul mare al românilor din Transilvania și lipsa lor de drepturi politice nu scapă lui Verancsics, dar această situație îi stârnește o anumită animozitate, românii devenind parcă un element primejdios, de instabilitate a țării. Ortodoxia românilor îi așează între «schismatici» (călătorii străini sunt în marea lor majoritate catolici sau protestanți). Relațiile lor cu Poarta, statutul – privilegiat – de autonomie îi fac adesea suspecți. Decalajul nivelului lor de viață materială față de țările Europei Centrale sau Occidentale frapează pe călători, dar puțini dintre ei caută explicații în circumstanțele socio-politice ale unui popor supus unor continui presiuni externe.

Bavarezul Johann Schiltberger a călătorit, ca ostaș, de două ori prin țările noastre, în 1396 ca participant la luptele cu turcii de la Nicopole, a doua oară în 1427, călătorind spre patria sa după numeroase aventuri în Orient. A cunoscut Transilvania, Moldova și Țara Românească în care amintește «cele două capitale», Argeșul și Târgoviște, dar și «un oraș care se numește Brăila și care e așezat pe Dunăre și acolo își au locul lor de așezare luntrile și corăbiile cu care negustorii aduc mărfuri din țara păgânilor».

Vom întâlni Brăila adeseori în descrierile călătorilor străini, *fapt* explicabil, deoarece portul reprezenta principala cale de legătură pe apă între Țara Românească și Marea Mediterană, prin gurile Dunării și Marea Neagră. Seniorul Waleran de Wavrin, care în 1445 a participat la asediul cetăților Turtucaia, Giurgiu și Turnu comandând flota cruciaților burgunzi, amintește în câteva rânduri Brăila și legăturile ei comerciale cu porturile bizantine, Caffa și Constantinopol. La fel, Constantin Mihailovici din Ostrovița, ienicer de origine sârbă ajuns prizonier la unguri și refugiat apoi în Polonia, știa și el că la Brăila *(Ibrail)* Vlad Țepeș trăsese în țeapă pe solul otoman Hamza-beg împreună cu 30 de slujitori, chiar la intrarea lor în țară. Iar sasul Georg Reicherstorffer, sol al lui Ferdinand I de Habsburg la poloni și călător prin Moldova, arăta la rândul lui că «Țara Românească este o țară larg deschisă și întinsă în lung și în lat, și la Dunăre e hotar cu turcii». Iar Dunărea are «două orașe așezate de-o parte și de alta a locului de trecere a fluviului, adică Brăila *(Barilla)* și Galați, pe care le desparte frumos, pe rând, cursul egal al Dunării, printr-o armonioasă hărăzire a naturii».

Raguzanul Felix Peetanèiæ cărturar, pictor și sol al regelui maghiar Vladislav al II-lea, amintește că «la vreo 30 de mii de pași depărtare de Vaslui se trece Dunărea la orașul Brăila (*Brilagum sive Braillorum oppidum*)», dincolo de ea sunt gurile Dunării, Grecia (Peninsula Balcanică) și teatrul de război cu turcii (Nicopole, Varna). El notează aceasta în 1502, în memoriul ***Despre drumurile pe care trebuie să se pornească expediția contra turcilor***, așadar sublinia importanța strategică a Brăilei. Germanul Ioan Belsius, agent imperial pe lângă Despot-vodă, menționează și el Brăila în raportul din 7 iunie 1562 către împăratul Maximilian de Habsburg, ca o cetate cu care ar putea fi începută cucerirea raialelor turcești de pe Dunăre și Nistru. Era, se pare, o sugestie primită de la Despot însuși.

Învățatul Maciej Stryjkowski, sol al Poloniei la Istanbul în 1574 - 1575, amintește și el Brăila ca fiind, împreună cu Giurgiu și Rusciuk, pe drumul românesc spre Poartă. Dintre numeroșii călători străini de până atunci în țările române (până la 1583 – antologați în număr de 80) el este cel dintâi care arată că a trecut prin Buzău și consemnează datini locale. Ca și lituanienii, românii «obișnuiesc să serbeze amintirea morților, a părinților, mamelor și rudelor lor, de obicei în luna octombrie sau câteodată la fiecare sărbătoare, cântând bocete pe morminte și plângând, mai ales femeile care înșiră vitejiile, virtuțile, însușirile de gospodari ale bărbaților lor», Este un obicei existent și «în Moldova, în Țara Românească și în Bulgaria, precum singur am văzut în câteva orășele, la Buzău, la Rusciuc, la Giurgiu pe Dunăre și la București, orașul de scaun al domnului muntenesc, unde, pe lângă acelea, aprind și lumânări și cădelnițează cu tămâie pe morminte». Este vorba de sâmbăta morților dinaintea Postului Crăciunului (așadar la 7 noiembrie și nu în octombrie), și de pomenirile în sâmbetele de peste an. Călătorul notează obiceiul, curios pentru el (un catolic), în toamna anului 1574 când tocmai prin Buzău, București, Giurgiu a trecut, în drumul său spre Istanbul. Desigur că tot atunci a observat el «în Țara Românească» un alt «obicei slăvit, luat din vechime [...] după cum singur am văzut și am auzit cu urechile mele cum îndeobște la fiecare adunare [...] în piețele publice cântă faptele oamenilor însemnați în stihuri, însoțite de sunet de scripcă din cele pe care le numim sârbești, alăute, cobze și harfe, spre marea bucurie a poporului de obște, care ascultă faptele de seamă ale principilor și cavalerilor vestiți».

Deși la întoarcere (aprilie 1575) a trecut din nou prin București și desigur prin Buzău, probabil că n-ar fi putut remarca acest obicei din cauza foametei cea mari care bântuia Țara Românească, pe care o consemnează și conducătorul soliei poloneze, Andrei Taranowski, paharnicul de Halici. Foametea bântuise cu un an înainte în Moldova și Dobrogea și, din acest motiv, după cum mărturisește Stryjkowski, din Polonia înspre Turcia «am fost siliți să mergem pe o cale

neobișnuită», urmându-ne drumul mai departe, prin Țara Românească, Bulgaria, țara tribalilor, până în Tracia, prin munții numiți Balcani». Vom reveni asupra acestui pasaj de mare importanță pentru înțelegerea locului pe care zona Buzău-Brăila-Vrancea l-a ocupat în itinerariile și scrierile călătorilor străini prin țările române.

Dacă ar fi sosit la București cu câteva luni mai devreme, Taranowski şi Stryjkowski l-ar fi întâlnit aci pe francezul Pierre Lescalopier, trimis ca sol de Ștefan Bathori, voievodul Transilvaniei, dar negreșit că și ei au avut prilejul să remarce ceremonialul toasturilor la petrecerile românești: «primul pahar este în sănătatea lui Dumnezeu [în text : *Dna* zeu], al doilea în sănătatea voievodului, al treilea în a sultanului, al patrulea în sănătatea bunilor creștini, între care nu ne cuprinde pe noi [adică pe catolici, *n.n.],* al cincilea îl beau pentru pace, iar de la al șaselea încep să bea pentru cei de față, cu mari ceremonii și cu urări de mântuire, sănătate, drum bun și întoarcere bună, de împlinire a dorințelor etc. Închinând astfel se scoală în picioare, ținând sus băutura, beau stând drepți și te prețuiesc mult dacă faci ca ei. Ei beau din urcioare cu gâtul lung, destul de anevoios pentru cei ce nu sînt obișnuiți. Am aflat că atunci când voievodul stă cu alții la masă, el are o masă mult înălțată, și alături o alta cu mult mai joasă unde sunt așezați cei care mănâncă cu el, și când vrea cineva să bea, se duce mai întâi să îngenunche înaintea voievodului, și ei stau la masă totdeauna cu capul gol».

Al doilea oaspete străin care a cunoscut ținutul Buzăului și a scris despre el a fost genovezul Franco Sivori, secretar al pribeagului, apoi al voievodului Petru Cercel al Țării Românești. Ca răsplată pentru serviciile sale, între alte favoruri, domnitorul i-a dăruit lui Sivori «pe timp de patru ani, beneficiile din zeciuiala dărilor unei provincii numite Buzău *(Busa)* care-mi putea aduce un venit de 12000 de scuzi pe an. Căci este obiceiul în Țara Românească ca principii, pentru a răsplăti pe boieri și pe alți favoriți, să le dea grija de a ridica și de a duce la curte toate veniturile țării, dând unuia grija unei provincii și altuia a alteia, după bunul plac al principelui. Acesta, după un vechi obicei, pentru osteneala de a strânge veniturile, acordă zeciuială din tot ce se scoate aceluia căruia i-a făcut favoarea de a-i încredința grija. *Mai sus numita provincie a Buzăului ce-mi fusese dată era una din* cele *mai bune și bogate ale țării* (subl. ns.)»

După mitropolit, «pe care îl numesc în limba română *vlădică»,* arată Sivori, «vin doi episcopi nefiind mai mulți în Țara Românească, adică episcopul de Buzău și episcopul de Râmnic». Sivori s-a dus negreșit să-și viziteze apanajul, așa încât în descrierea pe care o face Țării Românești a inclus și realități buzoiene. «Țara, în cea mai mare parte, este șeasă, destul de friguroasă, dar foarte rodnică, astfel că fără mult meșteșug la semănatul grânelor și fără a îngrășa prea mult pământul, o măsură de sămânță dă 25 și 30 de măsuri când anul este bun. Are multe dealuri bogate în vii, care produc mari cantități de vinuri de mare preț, albe și roșii. Este adevărat că muntenii nu știu cum să le păstreze, astfel că după trecerea unui an ele se prefac în oțet; acest lucru se întâmplă din lipsa lor de grijă și nu din vina vinului. Este atâta belșug de vin că o butie de patru vedre se cumpără cu trei sau cel mult patru scuzi. Într-adevăr, e atâta belșug de alimente de orice fel, și sunt atât de ieftine, încât cu puțină cheltuială cineva poate ține o curte numeroasă». Este, firește, punctul de vedere al unui favorit domnesc: belșugul era al privilegiaților, nu al țărănimii și istoria socială ne înfățișează un cu totul alt tablou al vieții populației majoritare, care nu se bucura de belșugul remarcat de Sivori în anii 1583 - 1585.

La Buzău, dar și la Târgoviște sau București, el l-a cunoscut desigur pe noul episcop al Buzăului, Luca Cipriotul, viitorul mitropolit al Țării Românești, artist de mare talent și om învățat cu buna educație venețiană care se făcea în Cipru înainte de cotropirea otomană, așadar un interlocutor prețuit de genovez. Poate că Sivori a frecventat la Buzău și colonia negustorilor ciprioți (explicabilă în reședința unui episcop compatriot) despre care amintește în iulie 1589 Fox, omul de casă al lui Harrie Cavendish (care se întorcea dintr-o călătorie de afaceri în Turcia) și autorul jurnalului acestuia: «Am poposit la Buzău (Bowza), un oraș mare *(a great old town),* cu case de lemn, unde am întâlnit negustori din Cipru, cu ajutorul cărora ne-am aprovizionat mult mai bine. În ziua următoare am poposit într-un sat prin care trece un râuleț [Milcovul] ce desparte Țara Românească de Moldova».

Lui Sivori i-a plăcut țara în care ajunsese repede la însemnate avantaje, fără a avea prea multe de făcut, în afară de o solie în Transilvania în toamna anului 1584, participarea la vânătorile domnitorului și la viața de curte, încasarea birului și a vămilor din ținutul Buzăului. «Se purcedea în acest timp la strângerea birurilor din țară și eu, prin birarii mei, puneam să le strângă pe acelea din județul Buzău care-mi fusese încredințat, după cum am mai spus, de către alteța sa, din dijmele căruia și din alte venituri ca din vămi, pescării și din ocne, ajunsesem în timp de aproape doi ani, cam la 40000 de scuzi, din bunăvoința și nespusa dărnicie a unui principe atât de mărinimos, care începea în acel timp să fie din nou însuflețit de dorința de a mă trimite în Italia și în Franța [in solie]».

Sivori are vreme să descrie țara, bogățiile ei (minereuri, cereale, vii, vite, vânat, pește), administrația, judecățile, viața spirituală, tipul locuitorilor. «Bărbații sunt de statură falnică, mai curând decât altfel, și poartă bărbi lungi. Femeile se îmbracă aproape [toate] după moda turcească, cu rochii lungi, fuste, iar pe cap poartă niște năframe de bumbac albe, încât par a fi turbane turcești, care le stau foarte bine; sunt femei cu pielea albă, frumoasă și fermecătoare la vorbă». Moravurile i se par destul de liberale: «Ei nu socot drept păcat multe lucruri grave, sau se prefac și consideră că nu le știu. În schimb, sunt foarte grijulii cu posturile mici și mari, astfel că s-ar lăsa mai bine să moară decât să calce o zi de post, chiar dacă ar fi siliți la acest lucru și de foame, și de boli necruțătoare». Remarcă latinitatea limbii române, ușurința românilor în învățarea de limbi străine, firea lor petrecăreață.

Câte o pagină din Sivori este de-a dreptul antologică: «Sosise Crăciunul, care în această țară se sărbătorește în chip deosebit. Oamenii își fac daruri unul altuia, iar toți dușmanii se împacă. Și toți cei mai de seamă din țară și mulți chiar dintre cei mai mici în rang vin la curtea principelui, pentru a i se închina, aducând daruri, care un lucru, care altul. La rândul său, el dăruiește veșminte tuturor curtenilor, dregătorilor, slujbașilor și ostașilor care se ridică la 1500 de inși, fiecăruia după treapta sa, unora țesături de mătase, altora stofe de lână. Oamenii de acolo stau în ajunul Crăciunului în biserică la slujbe, ajutând la cântat preoților, care țin ritul ortodox vechi. A doua zi principele dă veșminte și de mâncare tuturor cerșetorilor din oraș. Apoi întreaga boierime și poporul, întâlnindu-se, se sărută unul cu altul și petrec toate aceste zile în ospețe, sărbătorire și cântece, după obiceiul lor. Adeseori se îmbată, nesocotind acest lucru – după cum am văzut – drept păcat. Aceiași solemnitate are loc apoi la Paști».

Legat prin interese de Buzău, deși majoritatea timpului și-o petrecea la curte, Sivori a inclus, desigur, în descrierile sale și observații din răsăritul Țării Românești. De subliniat importanța pe care această zonă o avea în secolul al XVI-lea, atât pe plan economic («una din cele mai bune și mai bogate ale țării», remarcă Sivori, de altfel Petru Cercel n-ar fi dat venitul unui județ sărac favoritului sau), cît și pe plan politic și militar.

Argumentându-și ipoteza că în bazinul Râmnicului Sărat, al Buzăului și al Teleajenului a existat înainte de întemeierea Țării Românești voievodat, cum rezultă din privilegiul locuitorilor din aceste județe de a se folosi de sarea de la «malurile de sare» pentru nevoile gospodăriilor lor (excepție la monopolul domnesc asupra sării menționată în documente până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea), istoricii Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu insistă asupra existenței în această zonă a «conștiinței unei vieți locale, deosebite de aceea a restului Munteniei». Ea s-a manifestat «în opoziția pe care o fac, în secolul al XVI-lea, domniei, «roșii de Buzău», în alegerea unui domn local opus celui de la București. Nici fixarea reședinței unui episcop la Buzău, sub Radu cel Mare, nu ni se pare a fi întâmplătoare, după cum nici instituirea unui «ban de Buzău și de Brăila» de către Mihai Viteazul nu e lipsită de semnificație. Asemenea fapte, ca și un important factor geografic, Valea Buzăului, cu afluenții lui, bazinul acestui râu, sugerează, după autorii citați, existența unei asemenea formațiuni politice înainte de 1330.

Ținutul a avut un însemnat rol militar încă de la începutul

campaniilor antiotomane ale lui Mihai Viteazul. Raiaua Brăilei a fost cucerită la 10 aprilie 1595 de banul Manta și Albert Király, ca măsură preventivă pentru viitoarele atacuri otomane pe Dunăre, care de altfel nu vor întârzia. Trecând pe lângă cetatea Brăilei în același an, ca vâslaș pe una din cele patru galere turcești comandate de stăpânul său, renegatul scoțian Mami-pașa, un spaniol robit de otomani, Diego Galá povestește că «în bastioanele sale erau așezate douăsprezece piese de artilerie; dar ele nu ne-au făcut nici o pagubă, căci toate ghiulelele treceau mai jos de noi. Stăpânul meu a dat ordin să vâslim cât mai repede cu putință, pentru a trece de oraș înainte să fi avut vreme să încarce din nou tunurile». Anul 1595 a fost dur pentru Brăila. Cunoscutul cărturar grec Nichifor Dascălul nota la 26 octombrie că «la Brăila, ungurii au ars orașul și cetatea», desigur trupele lui Király în aprilie, cu prilejul cuceririi, dar că «Șerban-pașa, venind cu galerele, a refăcut cetatea, clădind-o din nou». Peste exact o lună, istoricul și arhitectul militar Filippo Pigafetta scria din Sibiu lui Belizarie Vinta, cancelarul marelui duce de Toscana, că «voievodul Țării Românești [Mihai Viteazul] a luat-o înainte spre Brăila, localitate însemnată [*terra grossa]* la Dunăre, la o depărtare de 20 de leghe de Giurgiu în direcția Moldovei, sperând să o recâștige de la puținii turci rămași acolo de pază, și de a elibera astfel de la ei toată Țara Românească».

În anii următori, zona Buzău-Brăila continuă să fie în atenția lui Mihai. Aflat în Țara Românească pentru plata trupelor de mercenari trimise de împăratul Rudolf al II-lea la dispoziția voievodului muntean, ofițerul german Erich Lassota raporta din Târgoviște, la 31 iulie 1597, că «în ultimele zile i-au sosit domnului vești sigure că tătarii se înarmează puternic și că vor să treacă prin Moldova asupra acestei țări și a Transilvaniei; de aceea în luna trecută domnul s-a dus împreună cu comandantul [trupelor transilvane, Moise Székely] și cu căpitanul lor, Mathias Perusith], spre Buzău, care este situat spre granița Moldovei, pentru a căuta acolo un loc potrivit pentru tabăra sa contra tătarilor». Lassota schițează și acest portret sumar, dar expresiv al eroului român: «Cât privește pe acest domn, el este un domn cu inima deschisă, viteaz, fără șovăire, doritor de ispravă și care nu s-ar lăsa oprit în cale de nimic» *[ein freier, tapferer, unverzogter Herr, der Lust zum Handel hat, und am ihm wohl nichts würde erwinden lassen]*.

Țara fusese rău pustiită de tătari și turci în ultimii doi ani (așadar după expediția de pedeapsă a lui Sinan-pașa) și Lassota apreciază la 200 000 numărul oamenilor luați în robie. Zona «de la Dunăre încoace se arată ca o întindere netedă și deschisă [năvălirilor]», observă ofițerul german. De aceea, Mihai mută tabăra spre răsărit, la Stătești, Micșunești, la Nișcov, pe Valea Buzăului, spre nord-vest de Vernești, pentru a-i întâmpina pe tătari, apoi «în apropiere de târgul Buzăului» unde se afla în noiembrie 1597; Lassota urmărește în tot acest timp plata oștii de mercenari (formată din sârbi, croați, albanezi, cazaci etc.), mereu mai nemulțumită și amenințând cu răscoala, deoarece cancelaria habsburgică întârzia trimiterea lefurilor și încerca să lase lui Mihai această sarcină financiară.

Tot în tabără «de pe lângă râul Buzăului» se afla în vara lui 1599 Valentin Walawski, nobil polon, care a comandat un polc de cazaci în oastea lui Mihai în bătălia de la Șelimbăr. O altă tabără se afla nu departe de Râmnicu-Sărat, probabil la Jideni *(Czytnik).* Situația voievodului era grea. Cardinalul Andrei Báthory oprise banii trimiși de împărat și de Papă pentru plata trupelor și făcea presiuni pe lângă Mihai să înceteze luptele cu turcii, în timp ce Ieremia Movilă, domnul Moldovei, îi adresa printr-un sol, ultimatumul de a lăsa tronul fratelui său, Simion. Walawski a consemnat atunci mândrul răspuns al lui Mihai: «El slobozi curând de plecare pe solii cardinalului Báthory, zicând că până ce nu-i vor arunca pământ peste ochi, nu va înceta să lupte, cu turcii, deoarece a jurat împăratului creștinilor că îl va ajuta împotriva lor. În ce privește lăsarea domniei, nu-mi las nimănui țara și moșia, până ce nu mă vor smulge de-acolo, trăgându-mă de picioare!». A urmat, cum știm, trecerea munților și unirea Transilvaniei cu Țara Românească. Walawski adaugă la portretul lui Mihai calitățile camaraderiei: «Când mergem la el ne primește pe noi polcovnicii și rotmiștrii cu mare cinste; la masă ședem cu el și nu ne privește ca un domn, ci se poartă cu noi ca un tovarăș de luptă [...]. La masă închină el pentru sănătatea rudelor sărace și le dă cu mâna sa mâncări, îndulcindu-le bine cu galbeni».

Luptele din 1600 din zona Buzăului le povestește însuși Jan Zamoyski, cancelar și mare hatman al Poloniei: «Când Mihai a aflat că armata maiestății sale regele Poloniei, s-a pornit contra lui, l-a trimis pe Baba Novak spre Buzău pentru a prinde limbă. Armata maiestății sale mergea de la Buzău spre Ploiești. La 12 octombrie, când aceasta a părăsit prima etapă după Buzău, acest Baba Novak s-a așezat la pândă într-o vale îngustă lângă satul Năeni, aproape de drumul pe care trecea armata regală. Mihai se afla cu tabăra sa de cealaltă parte a muntelui, de unde a trimis trupe pe înălțimile muntelui, vrând să prindă armata regală între două focuri. Mulți soldați și cazaci pornind din imboldul lor s-au năpustit în defileu de unde au alungat pe dușman. Au ucis mulți oameni. Soldații au făcut aceasta fără știința mea, dar odată ce Dumnezeu a încuviințat acest lucru, dându-le izbândă asupra dușmanului, l-am încuviințat și eu. Cazacii, sprijiniți apoi și de alte trupe, au atacat în fugă și înălțimile unde se afla dușmanul, l-au alungat și l-au fugărit până aproape de tabăra lui Mihai. Cum ziua era pe sfârșite, mi-am așezat trupele pentru noapte la poalele muntelui, în satul Săhăteni. A doua zi de dimineață, Mihai s-a așezat cu trupele sale după niște râpe adânci, săpate de șuvoaiele de munte ce vin primăvara, chiar de-a curmezișul drumului trupelor regale polone, dar a fost iute scos de acolo. Hărțuind neîncetat trupele regale, el s-a retras spre munți, lângă care ei s-au și pitit la pândă prin vii în dosul unui șanț, aproape de satul Ceptura. S-a tras asupra dușmanului de câteva ori cu tunul, nu fără de izbândă, și cum soarele asfințea, m-am oprit în acest loc cu trupele pentru a petrece noaptea, în timp ce Mihai, care se retrăsese mai deoparte, s-a oprit și el pentru popasul de noapte. A doua zi (14 octombrie) s-a retras în mare grabă în munți. Timp de trei zile trupele regale polone au dus lipsă de apă, căci deși această țară este veselă, mănoasă și încântătoare, are acest cusur că duce lipsă de apă. Mi-am dus deci trupele la râul Cricov și am rămas acolo o zi pentru a odihni trupele și a pregăti proviziile. Aveam de gând să mă duc de acolo la Ploiești de unde urma ca după știrile ce le voi afla, sau să-l urmăresc pe dușman prin munți, sau să mă întorc la Târgoviște, capitala țării».

Relatând aceeași campanie într-un raport din 20 octombrie 1600, hatmanul Stanislaw Zolkiewski arată și situația orașului Buzău în acei ani de necontenite lupte. Venind din Moldova, scrie comandantul polon, «mai întâi am poposit la Focșani, la granița Țării Românești, și fără să întârziem de loc, am ajuns la Buzău după câteva popasuri de noapte. Orașul acesta era mare. În el se aflau multe biserici și mănăstiri, mai ales de cărămidă, arse și pustiite de tătari în cursul acestui război. Mihai, aflând de intrarea noastră în Țara Românească (întrucât în acest timp el era la Brașov, nu departe de noi, și ardea și pustia Transilvania), a pornit împotriva noastră, pe același drum pe care voiam noi să mergem la el în Transilvania. Noi am stat de asemenea trei zile la Buzău pentru a ne odihni și a îndestula oștirea cu hrană și a aștepta pe cazacii Nizovi care aveau să vină acolo dar, căpătând aceste vești despre Mihai, am început să înaintăm spre el.

În ziua de 14 octombrie, sâmbătă, am ajuns la râul Sărata. Mai întâi oamenii lui, din care ni s-au arătat câteva steaguri, au început să se hărțuiască acolo cu straja noastră; totuși n-a avut loc nici o ciocnire mai mare.

A doua zi, adică duminică dimineața, am pornit mai departe prin câmpie, pe sub munți, prin șesuri mari ce se întind până la Dunăre». Luptele au continuat spre Ploiești.

O altă descriere, mai exactă, a campaniei polone din 1600, a lăsat în jurnalul său un ofițer anonim polon care arată că oastea regală se afla în ziua de 5 octombrie, la satul Focșani, din care o jumătate aparține țării Moldovei, iar cealaltă Munteniei, și care desparte amândouă țările.

În ziua de 6 octombrie tabăra a fost așezată la «Lanerest din Muntenia, în care a rămas oastea două zile. Aici, a sosit Czarnecki, trimisul cazacilor, anunțând că vor veni a treia zi, însă dacă nu s-ar fi trimis la ei s-ar fi și întors, așa după cum și hotărâseră ei.

În ziua de 8 octombrie, la o milă înainte de Buzău.

În ziua de 9 octombrie, chiar sub orașul Buzău, armata se canto-

nează, și în aceeași zi vine un emisar de la Iacob Potocki, din partea sa, cât și un altul din partea stărilor Transilvaniei, în care primul vestește că se și îndreaptă din Transilvania spre armată, iar aceia vestesc că Transilvania a și fost ocupată de germani, și mulțumesc pentru concursul dat la alungarea lui Mihai. Era și o scrisoare a lui G. Basta, comandantul oastei germane, care declară că l-a biruit pe Mihai și cere împlinirea integrală a pactelor cu împăratul, iar către seara acelei zile este prins un muntean din oastea lui Mihai care se îndrepta spre orașul Buzău, neștiind că acesta este părăsit de ostașii aceluia, și neavând cunoștință de sosirea armatei noastre. Acesta, întrebat, a spus că Mihai este de partea aceasta a munților, și se află la o depărtare de șase zile de noi; apoi în chiar seara aceea au sosit iscoadele noastre de la Mihai, afirmând că aceasta este întocmai depărtarea lui Mihai de noi și că el se îndreaptă întins către noi.

La 10 octombrie sunt așezate tunuri de bronz în trei biserici mai înalte din orașul Buzău, pentru a apăra cu ele câmpia dinspre sud de eventuale atacuri neașteptate, și a putea lovi pe neprevăzute flancurile dușmanului, dacă acesta și-ar așeza în acel loc tabăra cu vreun scop, și nu doar din întâmplare, întrucât măsurile se arată a fi luate cu cea mai mare prevedere, căci dinspre sud locul este apărat de biserici, ca de niște întăriturі făcute anume, iar dinspre răsărit și apus de carele legate în șir.

La 13 octombrie mergem voioși din tabăra buzoiană, pe sub tabăra lui Mihai, pentru că dacă Dumnezeu ne va hărăzi victoria, o mare parte din armată se va întoarce în Polonia, dacă însă va fugi Mihai în Transilvania ea îl va urmări acolo împreună cu comandantul, iar dacă nu s-ar ajunge la luptă din cauza fugii lui, atunci va ierna la Târgoviște, capitala Munteniei, iar comandantul, lăsând armata, se va reîntoarce în Polonia împreună cu ostașii voluntari».

Adeseori fastidioase prin detaliile lor militare, asemenea relatări ale unor martori oculari străini nu pot fi neglijate deoarece consemnează evenimente în cursul cărora teatrul epopeii lui Mihai Viteazul a fost ținutul Buzău. Dar și sub urmașii eroului: la 27 iulie 1601 oștile Buzeștilor și trupe germane îl urmăreau pe Simion Movilă care se retrăgea spre Buzău și Siret, după cum relata Lawrin Piaseczynski, secretarul regelui polon Sigismund al III-lea, care îl trimisese în solie la banul tătar Gazi Ghirai al II-lea.

Și în anii următori Țara Românească este cutreierată de tătari, după cum relatează Attilio Vimercati, un italian din Cremona, căpitan în slujba imperialilor, care scria din Tîrgoviște la 23 iulie 1604: «Tătarii obișnuiți nu încetează să bântuie această nenorocită țară în mici cete, făcându-i pagube însemnate, căci intră ba pe ici, ba pe colo, și uneori din mai multe părți deodată, iar de soldățime nu se poate folosi măria sa [Radu-vodă Șerban], căci unii nu vor să asculte, iar alții care merg asupra dușmanului, de cum îl văd, o rup la fugă». Este vorba de trupe de mercenari care nu luptau, nefiind plătite, și amenințau cu răscoala. În ce tulburare se afla țara, rezultă din următorul pasaj al raportului lui Vimercarti: «Gândiți-vă și domnia voastră la paguba cea mare care se aduce, neputând bieții țărani să-și adune bucatele de pe câmp, și cei care sunt aflați pe câmp sau în casele lor sunt duși cu toții în robie, și la aceasta nu se poate aduce vreun leac, căci nu se poate strânge ostași, care fără bani nu vor să se urnească din loc, și nu e o vorbă în vânt că în săptămâna trecută, după pornirea tătarilor, domnul a ieșit la luptă și ostașii nu voiau să i se alăture, și – ceea ce este chiar mai rău ca aceasta – el se teme să nu fie jefuit de acești soldați, cum a mai fost altădată când a trecut în Transilvania».

Incursiunile tătărești în acei ani, fie ca auxiliari ai turcilor, fie pentru a sprijini pe Simion Movilă sau numai pentru jaf, sunt povestite și de raguzanul Aloisio Radibrat, trimis imperial la Mihai Viteazul, călător și în anii următori, cu diferite însărcinări diplomatice în Țara Românească. În 1603, relatează el, «după ce am intrat în Țara Românească din porunca maiestății sale imperiale, n-am avut un ceas de liniște, trebuind să fim mereu pe picior de război, când cu tătarii și turcii împreună, când cu teamă din partea Moldovei, deoarece moldovenii, fie că nu voiau, fie că nu puteau, precum susțineau ei, să li se împotrivească, au lăsat pe tătari în mai multe rânduri să treacă după voia lor în Țara Românească, spre paguba noastră; și ceea ce era mai grav, era că această provincie, în urma incursiunilor atâtor neamuri diferite, era stoarsă de toate bunurile și populația, în mizerie, era silită să hrănească acea armată atât de nedisciplinată, că nici nu se poate descrie samavolnicia ostașilor. Din această cauză mulți locuitori cu familiile și puținul lor avut, au trecut unii în Turcia, alții în Moldova, iar alții la munții Carpați, încât prea strălucitorul domn Radu Șerban se găsea în mare strâmtoare neputând ridica nici o dare pentru a-și plăti ostașii. Dar acestora cu atât mai mult le creștea pofta de a face rău. Totuși, mulțumită ajutorului lui Dumnezeu și a zodiei fericite a maiestății voastre imperiale și cu ultimele mijloace și forțe ale domnului, a trecut o bună parte din iarnă. Dar, întrucât țara în regiunile joase dinspre Dunăre era acum lipsită de locuitori, soldații erau nevoiți, pentru a se hrăni, să stea și să se încartiruiască în satele de munte, destul de depărtate unul de altul». Dinspre Brăila au fost pornite atacurile asupra așezărilor turcești din Dobrogea. Povestește tot Radibrat: «După ce oamenii fură împărțiți după mijloacele de trai ale locului și lăsați să se mai întremeze întrucâtva, s-a hotărât să se ia măsuri de îndreptare împotriva greutăților de asigurare a hranei și să fie trimis Gheorghe Rat cu un detașament de oaste să treacă Dunărea în părțile Hârșovei, care se află în fața Brăilei, unul din orașele cele mai însemnate ale Țării Românești, stăpânit mai înainte de turci și apoi distrus de Mihai Vodă. Acolo se afla o mică cetate în care se așezară turcii din nou; și au fost alungați și o parte din ei măcelăriți de către ai noștri. Și astfel, după ce au trecut câteva zile de la luarea Brăilei, ai noștri, luând un număr de bărci, au atacat mai multe localități și orașe turcești din Bulgaria și au adus un mare număr de robi și de vite. Dar încă mai înainte trecuseră Dunărea pe malul nostru dușmanii cu 300 de spahii dintre cei mai de seamă ai pașalei de Silistra, crezând că-i vor distruge repede pe ai noștri, fiind ei toți «delii» adică viteji, dar au fost atacați nu de soldații noștri cei buni, ci de o mică ceată de strânsură de români și cea mai mare parte din ei au fost măcelăriți și mulți s-au înecat în Dunăre. Turcii au fost atât de îngroziți încât au părăsit, timp de mai bine de o zi, toată bucata de pământ câtă este de la Brăila până la mare, și Ahmed pașa s-a retras până la Bazargic».

Între consecințele războiului era creșterea fiscalității și parohul catolic din Suceava, Ștefan Balthazar, raporta papei Clement al VIII-lea la 30 martie 1604 că «au rămas în Moldova cam 24 de biserici parohiale de rit roman în fostele două dioceze de Milcov și de Siret [...] și acestea, în afară de trei sau patru biserici, stau să se năruie în curând, în parte din cauza sărăciei locuitorilor apăsați de dări foarte dese, în parte din cauza lipsei de preoți catolici».

Luptele pentru domnie în Moldova și desele intervenții ale trupelor polone în sprijinul movileștilor îl obligau, în 1615, pe Ștefan-vodă Tomșa să se retragă la Focșani, apoi la Brăila, după cum știa un gentilom elvețian, Alexander, aflat în slujba polonilor. Acolo îi sunt trimiși lui Ștefan vodă solii lui Alexandru Movilă către Poarta otomană, prinși de pașa din Buda. Domnul moldovean «îi taie într-o noapte, după cină, și le aruncă leșurile în Dunăre». În 1616 însă, căutând scăpare în fața atacurilor polone și moldovenești, Tomșa s-a refugiat la Radu Mihnea, în Țara Românească, urmărit din nou de principii Alexandru Movilă și cumnatul acestuia, Samuel Korecki, care voiau «să-l smulgă chiar și din brațele lui Mihnea, spre a-i cere socoteală și a-l pedepsi după cum merita. Potrivit acestei hotărâri, chiar de a doua zi au pornit spre Țara Românească și au trebuit să treacă râul Siret, dincolo de care se afla un târg mare [Râmnicu-Sărat] în care Mihnea avea o garnizoană de 400 de oameni pentru paza hotarelor sale. Când au ajuns principii în acest târg, cei 400 de oameni vrură să se apere, dar au fost repede învinși și măcelăriți fără să scape niciunul, dar locuitorilor acelui târg nu li s-a făcut nici un neajuns, pentru că ei nu s-au împotrivit deloc și-l urau și ei pe Mihnea pentru asupririle pe care le sufereau din partea garnizoanei lui. După ce s-a odihnit armata numai trei ore în acest târg, a fost pornită mai departe și a înaintat cât mai iute spre orașul Buzău *[Bouza]* unde se aflau atunci Mihnea și nemernicul de Ștefan, care nu se gândeau decât la petreceri. Când a ajuns armata pe o câmpie mare și deschisă care se afla la o leghe de Buzău, a fost văzută de niște localnici care au alergat să-l înștiințeze pe domnul lor, spunându-i să fugă cât mai repede, deoarece ei au văzut venind armata polonilor,

care se afla foarte aproape de acel oraș. Tocmai atunci se așeza Mihnea la masă și îl poftise și pe Ștefan să prânzească cu el, iar masa era bine încărcată cu mâncăruri de carne, deși era vineri, obiceiul țării fiind să se mănânce carne în toate zilele, începând din ziua de Paște până la Înălțare.

Principele Mihnea a fost așa de speriat de această sosire neașteptată a principilor, încât a alergat el singur la grajd și a încălecat pe primul cal ce-i ieși în cale, fără să mai aștepte să fie înșeuat, și astfel a pornit pe drumul Târgoviștii, urmat de foarte puțini din oamenii săi, dintre care unul i-a dat calul lui, care era ceva mai bine echipat. Iar cât despre Ștefan, înșeuându-și singur calul, fără să-și mai aștepte oamenii, a fugit singur către Nicopole.

Sosind principii la Buzău fără să întâmpine nici un fel de împotrivire, au fost foarte necăjiți că nu au mai găsit acolo pe Ștefan, care era singurul scop al venirii lor, și că domnul Mihnea, căruia ei nu voiau să-i facă nici un rău, fusese și el cuprins de spaimă. Totuși faptul acesta nu i-a împiedicat să se așeze la masă și să petreacă la ospățul la care nu fuseseră poftiți. Aceasta le-a prins foarte bine, fiindcă erau cu toții flămânzi din cauza drumului lung pe care îl făcuseră, fără să se odihnească deloc.

Atunci a sosit și armata, care a prădat mai întâi orașul, fără ca principii să poată împiedica aceasta, și nici chiar necinstirea mai multor femei și fete, ceea ce după toate socotelile pare să fi fost adevărata cauză a tuturor nenorocirilor pe care le-au îndurat mai apoi principii. Ba chiar unii dintre soldați, amintindu-și de incendierea Iașului, au dat foc și aici la câteva case; dar principii au dat ordin să se stingă îndată [focul] pentru că nu aveau nici un cuvânt să-l lase să ardă, deoarece nici Mihnea, nici muntenii lui nu aveau nici o vină în acel foc [de la Iași], ci numai Ștefan, așa cum am arătat mai sus.

În timpul cât au stat principii la Buzău pentru a-și mai odihni trupa, mai mulți boieri pământeni, dornici de a scutura jugul domniei lui Mihnea care se purta rău cu ei, au venit la principele Alexandru și l-au rugat să rămână în Țara Românească, făgăduindu-i că toată boierimea îi va da ascultare». Alexandru-vodă Movilă s-a întors de la Buzău în Moldova, iar Ștefan Tomșa, ajuns la Brăila, a fost luat prizonier de Ibrahim-pașa și s-a dus la Istanbul, unde s-a turcit.

Șapte ani mai târziu trecea prin acest ținut cunoscutul poet Samuel Twardowski care însoțea la Istanbul, ca secretar, pe solul polonez, ducele Krzystof Ibaraski, trimis de regele Sigismund al III-lea Wasa ca să încheie pace cu turcii. Așadar, pe la sfârșitul verii anului 1622, solia polonă intră în Țara Românească: «Lăsăm în urmă Bârladul și trecem peste Siret, căci drumul nostru trebuia să treacă prin Țara Românească pentru o aprovizionare mai ușoară, măcar că peste câmpii era drumul mai drept. Granița dintre aceste două țări românești o formează un pârâu mic care curge pe la Focșani, orășel muntenesc, unde îl găsim pe spătarul trimis înaintea noastră de Radu, domnul acelei țări. (Amândouă «Cisalpina", unde sunt muntenii, cealaltă «Ulterior», unde sunt moldovenii; spătarul este hatmanul lui Radul domnul muntenesc). Spătarul ne arată bucuria domnului său de a ne primi și iubirea lui pentru poporul polon. Aceasta s-a dovedit prin primirea și pregătirile ce îl așteptau pe duce chiar în acea seară, deși domnul era bolnav. Ne așezăm tabăra chiar în acel loc, la Focșani, pe o câmpie minunată. Către miazăzi [sic!] se văd munții sălbatici ai Transilvaniei. De dimineață pornim de acolo spre «Tecuci» (!) și apoi spre Râmnic, orășele mici din țara muntenească pe unde, precum se știe, curge Teleajenul, fatal lui Mihai Vodă. (Acolo a fost el zdrobit de hatmanul Zamojski de slăvită amintire). Pe malurile lui e o mare bogăție de harbuji și pepeni. (Harbujii, care în Italia se numesc «*mellon di aqua*», sting setea). Aici, pe când zorile cu raze aurite se ridică din patul lor de trandafiri, sosește fără zăbavă de la Gherghița logofătul [Papa Greceanu] frumos înveșmântat, cu suita sa, și ne vestește că domnul ne așteaptă la o depărtare de o milă. Deci, ai noștri încalecă. Pe o câmpie frumoasă, la o jumătate de milă de Buzău, stă, înconjurat de cercul frumos al boierilor munteni fruntași, domnul culcat într-o lectică, bolnav de reumatismul lui obișnuit. În fața lui stă tineretul ușor înarmat, precum și oșteni acoperiți cu platoșe de fier; pe laturi stau lăncieri rânduiți sub două steaguri. În fruntea lor stă fiul domnului [Alexandru Coconul] și cei doi hatmani și lângă ei ceaușii împărătești și postelnicii cei mari dintre care unul poartă o vargă de argint, altul una de trestie și țin ordinea în gardă. Copiii de casă poartă arme și sunt îmbrăcați în haine împodobite cu aur. Tot astfel sunt și ai noștri, gătiți în haine de paradă și caii împodobiți; ducele, cu mândra lui coroană sub un mănunchi uriaș de pene, în haine aurite, își poartă vesel calul său cel mândru. S-au întâlnit așadar unul în caretă, celălalt călare. După mai multe cuvinte de mulțumire, domnul își arată cu tărie și gravitate bucuria că poate vădi înaltului sol vechea lui iubire față de regele Poloniei. De aceea, deși greu bolnav, s-a sârguit și nu a pregetat să-i iasă înainte spre a-i face cinste. Ducele spune că îi pare rău de oboselile domnului, dar îi mulțumește pentru curtenia lui, care dovedește sinceritatea simțămintelor sale, lucru pe care nu-l va uita niciodată. După aceea, au urmat alte cuvinte curtenitoare, unul fiind călare, celălalt în lectică, pe când gărzile amestecându-și rândurile, îl înconjurau din toate părțile. Astfel, au pornit înainte, trecând Buzăul prin vad. Buzăul este un râu repede care coboară din muntele Tavula (Tezla) din Carpați, curgând năvalnic la vale la Buzău, târg vestit odinioară.

De dimineață pornim de acolo și mergem până la Gherghița, lăsând în frunte garda tânără, mai vioaie. Acești tineri fac tot felul de jocuri războinice și lupte, și însuși soarele râde de bucurie privind la jocurile lor. Domnul se întoarce apoi spre curtea lui și ducele de asemenea se duce în tabără cu câțiva boieri pe care îi primește cu muzică și îi cinstește după cuviință. (Ducele îi ospătează sub cort moldovenește). Către seară se aduce ducelui o pereche de cai turcești cu șeile aurite, amândoi aidoma ca înfățișare și podoabe. E un dar al domnului, pe care ducele îl primește cu bucuria cuvenită și-i dăruiește și el din partea lui două puști lungi lucrate la Lyon din lemn de abanos, încrustate cu aur, adăugând și asigurarea simțămintelor sale și oferindu-i serviciile sale. În afară de daruri căpătăm provizii alese din belșug: boi, pește de Dunăre, între care două știuci și 15 crapi mari de Dunăre. Am avut și găzduire foarte bună, unde ne-am odihnit, obosiți tare, după ce am băut vin și am mâncat pește prăjit. A treia zi pornim mai departe și domnul pornește cu noi până la malurile vesele ale râului «Naspali» [Ialomița], peste care se trece pe un pod de piatră. Acolo, așezându-se în cerc sub frumoasele brocarturi de Diarbekir, cei doi eroi își iau rămas bun după multe cuvinte frumoase și abia își rețin lacrimile din cauza dragostei ce nutresc unul pentru altul. Așadar domnul s-a întors, iar noi pornind înainte am ajuns la Afumați, târgul de odinioară al lui Mihai Vodă, stăpânitor care ar fi rămas neînvins de n-ar fi încercat puterea Poloniei».

În afara câtorva mențiuni despre Brăila în descrierile Țării Românești lăsate de misionarul Giovanni Botero și de geograful Giovanni Antonio Magini, nu aflăm alte date privind Muntenia răsăriteană la autorii străini de la începutul secolului al XVII-lea. Majoritatea relatărilor din următoarele patru decenii pierd în dramatism ceea ce câștigă prin exactitate și aceasta din două motive: mai întâi pentru că cele mai multe sunt rapoarte de ale misionarilor catolici în Moldova și Țara Românească, descriind situația parohiilor sau diocezelor lor – biserici, enoriași, starea lor economică, relații cu autoritățile – descrieri ale negustorilor sau rapoarte ale solilor străini în trecere spre Istanbul; în al doilea rând pentru că perioada este aceea de stabilitate și prosperitate economică și culturală asigurată de lungile domnii ale lui Matei Basarab și Vasile Lupu.

Paolo Bonici, călugăr minorit conventual, originar din Malta, care a stat în țările române vreo nouă ani, a lăsat în arhivele Sacrei Congregații De Propaganda Fide din Roma o *Relațiune asupra Moldovei,* alcătuită în 1632, în care descrie și sudul Moldovei, o parte din zona Vrancea-Brăila, după cum urmează: «De la Adjud o iei spre Focșani care are un pod peste Siret [de fapt Milcovul], cu două porți, căci o jumătate din oraș este a Moldovei și cealaltă jumătate este a Țării Românești. De la Focșani până la Galați nu sunt orașe, ci sunt multe sate; râul Siret [Milcov] desparte Moldova de Țara Românească de la Adjud până la Vădeni, care este o mică localitate în ținutul Brăilei sub stăpânirea turcilor, și acest Siret se varsă în Dunăre aici la Vădeni;

acest Vădeni este o schelă unde se plătește vama turcilor când se trece în Moldova, adică prin punctul de trecere de la Brăila, dar trecerea mare din Țara Românească în Moldova este pe la Focșani. De la Vădeni până la Galați sunt cam 10 mile pe Dunăre, dar pe uscat mai mult».

O *Descriere a Țării Românești* a făcut, în anul 1641, Bartolomeo Locadello, negustător din Bergamo care pretindea tronul Moldovei, susținând că este fiul fostului domnitor Aron-vodă. Această pretenție, sprijinită în anturajul sultanilor Osman al II-lea și Murad al IV-lea, dar la care se opunea guvernul venețian prin bailul său la Poartă, Zorzi Giustiniani, l-a făcut pe Locadello să cunoască o vreme rigorile temniței de la Șapte Turnuri, de unde a scăpat refugiindu-se în Țara Românească, unde și-a desfășurat activitatea pe timpul lui Alexandru-vodă Iliaș și al lui Matei Basarab, ctitorind și o biserică de lege catolică la București. Iată de ce descrierea sa este a unui om de afaceri, interesat mai mult de resursele țării. El deplânge pustiirile otomane din anii de domnie ai lui Mihai Viteazul și Radu Șerban, afirmând că datorită acestei împrejurări numărul satelor ar fi scăzut de la 14000 (exagerat) la «numai 4 000, cu câte 50 de case în medie», dar consideră că «cele mai mari orașe sunt: Gherghița, Buzău, Râmnic, Focșani, Slatina» (cu excepția Târgoviștei și Bucureștilor, reședințe domnești). El menționează «câmpii întinse și păduri nesfârșite, precum și munți», ocne de sare, mine de aur și aramă și «o anumită păcură neagră care arde ca ceara»; de acestea însă locuitorii nu se ating, pentru a nu da turcilor prilej de vreo schimbare», adică de creștere a birurilor. «Bogăția acestei țări stă în marele belșug de grâu, din care se oprește cantitatea necesară pentru nevoile țării și se mai trimite acum de ajuns și în țările vecine, iar ceea ce prisosește este cumpărat de negustorii turci și greci și este dus pe Dunăre – în Marea Neagră – și până la Constantinopol. Vin se produce din belșug; nu este prea tare și se consumă mult; se mai aduc și vinuri străine, căci în aceste locuri vinul se bea cu plăcere. Apoi, cea mai mare parte din boi și oi – de care țara este îmbelșugată – sunt de asemenea duși de către negustorii turci și greci la Constantinopol, unde găsesc foarte ușor debușeu; iar boii, mai sunt duși de către negustorii albanezi la Zara și de acolo la alți negustori, la Veneția. Este apoi uimitor belșugul nesfârșit de miere, despre care s-ar putea spune că alcătuiește venitul cel mai statornic al țării; din vămi, din banii plătiți pe miere și din ceara ce se produce din belșug, țara poate acoperi în cea mai mare parte cheltuielile nenumărate pe care le face anual, la Poartă. Și după cum mierea mai sus pomenită se vinde în Turcia la Constantinopol, tot astfel cea mai mare parte din ceară este dusă de negustori greci, prin Spalato, la Veneția, care aduc, în schimb, din Veneția, multe stofe de mătase, de lână și fir, și le vând domnului și bisericilor lui, și altora».

O descriere în 1636 a zonei care ne interesează a făcut solul polonez Jerzy Krasinski, trimis la Poartă, care nu s-a bucurat de o bună primire în Moldova datorită raporturilor dușmănoase dintre Vasile Lupu și marele hatman Koniecpolski, protectorul solului. Așadar, povestește Krasinski: «Întrucât eram sătui de atâta pază în care eram nevoiți să stăm în tot drumul din Moldova pentru siguranța noastră, am forțat caii ca să facem în acea zi drumul prevăzut pentru două zile și să putem fi chiar în acea noapte în Țara Muntenească. De aceea am ieșit în grabă din Bârlad foarte de dimineață și am mers de-a lungul râului amintit mai sus [Bârlad] patru mile până la orășelul Tecuci, unde am stat foarte puțin. Apoi, lăsând drumul din stânga ce duce spre Galați, am luat-o la dreapta spre Țara Muntenească. Pe acest drum am văzut o movilă foarte mare, pe mâna stângă, la o depărtare cam de o milă, care își are povestea ei; între altele este vestită prin faptul că Radul voievod, fost cândva domn al Moldovei, a serbat sub cerul liber la poalele acestei movile nunta [fiului său, Alexandru Cuconul] – cu fiica unui oarecare cetățean «Skurkiel», de neam grec [Ruxandra, fiica lui Scarlat Benglitzi]. La vreo milă de locul unde prânzisem, am trecut în vad Siretul, care e destul de mare, cu maluri înalte, care deși acum nu era adânc, când însă se umflă, se revarsă departe pe o mare întindere. De la acel râu am mai mers vreo două mile printr-o câmpie foarte întinsă, și se întunecase bine când am intrat în Focșani. Acest orășel este chiar pe granița Moldovei cu Muntenia, pe care le desparte un pârâu, sau mai bine zis o baltă, peste care este clădit un pod de piatră. Atât podul cît și orășelul sînt jumătate a Moldovei, cealaltă jumătate a Țării Românești. Vrând noi să dormim în liniște după atâta neplăceri ce avusesem în Moldova, am trecut în partea muntenească unde am fost primiți cu altă bunăvoință decât în Moldova [...]. Deoarece ne aflam acum într-o țară prietenă, nu mai era nevoie să obosim caii, din care cauză în acea zi am străbătut numai trei mile până la orășelul Râmnic, unde nu e nimic deosebit de văzut. Țara Muntenească, aproape în întregime este atât de netedă și de veselă, încât în toată țara nu am întâlnit nici munți, nici măcar dealuri mai însemnate, afară de acei munți care se vedeau de departe și care despart Țara Muntenească de cea Ungurească [...]. La trei mile de aici, am rămas noaptea în Buzău. Acest orășel este destul de mare; are două mănăstiri frumoase de zid, o a treia biserică de asemenea de zid, și o a patra părăsită, dar din ruinele ei se poate vedea că era frumoasă ca arhitectură. Acest orășel este vestit și prin izbânda cea mare, pe care Jan Zamoyski, marele hatman și cancelar al Coroanei, a câștigat-o asupra lui Tomșa [de fapt, Mihai Viteazul, *n.n.]* pe care l-a învins cu totul la râul Teleajen, din apropiere [...]. Plecând din Buzău, am putut să vedem la poalele munților ungurești orașul Târgoviște, unde mai înainte se afla reședința obișnuită a domnilor munteni; ba chiar și în aceste timpuri mai obișnuiesc să se retragă acolo uneori, mai ales la vreme de primejdie turcească. La trei mile de Buzău, am prânzit în satul «Gedziana» [probabil Găgeni] și de acolo am mai mers până la noapte încă o milă, până la satul Slobozia». Unul din lăcașurile buzoiene menționate de Krasinski era negreșit Episcopia, care cu numai patru ani înainte se afla «arsă și stricată». Celelalte trei, dacă numărul dat de solul polon este exact, trebuie să fi fost bisericile Popii Mihai, Popii Nistor și a Sfinților Îngeri sau Voievozi.

Venind prin 1637 de la Ierusalim, pelerinul rus Vasile Gagara, călugăr din Kazan, lăsa de înțeles în descrierea călătoriei sale că Brăila purta pe atunci și numele de «Măcinul Țării Românești», pentru că, notează el, «orașul de graniță al Turciei, anume Măcin [...] se află pe malul Dunării, iar pe celălalt mal al acestui râu se află o cetate mare, numită Măcinul domnului Țării Românești de odinioară poreclit Dracul». Este o dovadă a persistenței amintirii rezistenței antiotomane din timpul celor doi Vlad-vodă, Dracul și Țepeș.

«Prin pasul Buzăului, cu câteva mii de secui, călări și pedeștri și cu arme de foc» a intrat, la 9 noiembrie 1637, Ioan Kémény, mare om politic, scriitor și comandant, viitor principe al Transilvaniei (1660 - 1662), pentru a-l ajuta pe Matei Basarab la atacul lui Vasile Lupu care se va termina, cu bătălia dintre Nenișori (azi Armășești) și Ojogeni, pe apa Prahovei.

Tâlmaciul armean Romaskiewicz din Lemberg, trimis la Istanbul în 1639 pentru a pregăti sosirea solului polon Woyciech Miaskowski, a descris din auzite felul cum a scăpat Vasile Lupu din cetatea Brăilei unde se refugiase după bătălia de la Ojogeni: «A venit veste de la Matei, domnul Țării Românești către Kapudan-pașa al Mării [Deli Husein-pașa, amiralul flotei otomane], prietenul său, că l-a învins pe moldovean, care abia a fugit cu doi oameni la Brăila [...]. Pomenitul Kapudan-pașa al Mării s-a străduit să capete de la Sultan porunca să-l prindă pe domnul Moldovei la Brăila.

Fusese și trimisă porunca și porniseră zece capugii împărătești ca să-l prindă, dar deoarece agenții moldoveni erau mulți, așezați peste tot, l-au vestit [pe domn] în patru ceasuri. Calul lui stătea dincolo de ziduri și el, urcându-se pe casă, a sărit în curte și, sărind peste întărituri, a căzut de pe cal, numai cu dolmanul și în papuci, și a fugit cu un singur însoțitor, sosind la Galați în două nopți. Acolo a găsit încălțăminte de la un țăran și cal pentru trăsură. După două zile a sosit la Iași și însoțitorul lui, de asemenea, a alergat după dânsul cu doi cai».

---

[1] C.C.Giurescu și D.C.Giurescu - ***Istoria românilor***, I, București, 1974

[2] I.I.Russu - ***Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic și componența latino-romanică***, București, 1981

[3] Marin Popescu-Spineni - ***România în izvoare geografice și cartografice din antichitate până în pragul veacului nostru***, București, 1978

[4] ***Călători străini despre țările române***, vol. I - V, București, 1968 - 1973

[5] T.G.Bulat - ***Episcopia Rîmnicului. Titularii ei din secolele XVI - XVII***, 1970

Dumitru Radu Popescu

GEO SAIZESCU

Geo Saizescu, născut și crescut în Prisăceaua, Mehedinți, unde a dus de mic copil, oile și gâștele la păscut pe izlaz, este ctitorul și proprietarul unui partid distins și destins, Partidul Saizescu, partid ce are peste douăzeci și două de milioane de membri, partid ce are, va să zică, un număr de cotizanți ce depășește populația României... Asta înseamnă, se-nțelege, că unii membri ai Partidului Saizescu sunt de două ori membri ai acestui partid, lucru care mi se pare normal, atâta vreme cât cunoaștem că și marele dirijor german Herbert von Karaian avea două carnete de partid, și era, deci, de două ori membru în partidul condus de Adolf Hitler... Desigur, ne este mai greu să facem o apropiere între expansionismul german, doritor de spațiu vital, și autohtonismul oltean, apărător al simbolurilor tradiționale – căruța, cățeaua și prazul! – așa că trecem mai departe... Însă, măcar teoretic, trebuie să subliniem faptul că este posibil ca numărul membrilor unui partid să depășească numărul cetățenilor unei țări! În cazul lui Saizescu, adevărul e simplu: membrii partidului său sunt puri, neîntinați în toate bivolăriile bancare postmoderniste, ei atingând esența absolută a unui membru de partid: ei sunt spectatori! Astfel că ne întrebăm: ce partide mai au astăzi în România peste douăzeci de milioane de spectatori? Da, la viitoarele alegeri anticipate, s-ar putea să aibă! Deși ne întrebăm: ce să le mai propună aceste partide spectatorilor români? Gaze scumpe, întreținere la bloc scumpe le-au dat acestor spectatori – ce beneficii mai vor ei să aibă? Țăranii au pensii barbare – 300.000! – ce mai vor?! Sau spectatorii români vor să trăiască, în viitor, în sărăcie, plătind doi creițari gazele și apa, trei marafeți telefonul și lumina?!...

Partidul lui Saizescu are pe generic semnăturile lui Tudor Arghezi, Titus Popovici, Fănuș Neagu, Ion Băieșu... Partidul lui Saizescu are pe generic floarea actorilor de comedie români: Birlic, zis Grigore Vasiliu, Carmen Stănescu, Sebastian Papaiani, Ileana Stana-Ionescu, Gheorghe Dinică...

Dar, boieri dumneavoastră... Deși operele cineaștilor, scriitorilor, pictorilor, sculptorilor, artiștilor, în general, au printre altele, pentru cei ce le îndrăgesc și funcții duios didactice, ele nu prea au funcții pentru cei care le produc! Artiștii nu prea învață multe și temeinice adevăruri din propriile lor demersuri culturale, și din propriile lor pățanii din viață – și e foarte bine așa, să rămână cam aerieni, căci altfel ar fi niște plicticoși dascăli de școală veche... Mai important este ca operele creatorilor să împlinească o direcție gingaș etică... Filmiștii, bunăoară, de multe ori se descoperă pre sine, în creații, dar și în aceste cazuri fericite, ei mai rar iau act de sine în viața socială reală... Mai pe șleau: nu o singură dată creatorii ratează întâlnirea cu adevărata lipsă de morală a celor pe care i-au prețuit... Nu e cazul lui Geo Saizescu, acum, la Craiova, când, din fericire, orașul banilor de altădată vrea să fie – și este! – inima întregului regat al oltenilor... Sunt sigur că Geo Saizescu e bucuros printre craioveni, dar nu cred că nu simte o strângere de inimă gândindu-se că orașul Drobeta Turnu-Severin a devenit un târg de provincie, ramolit și lipsit de memorie, dacă nu-și mai aduce aminte de cei care au absolvit Liceul „Traian", de cei care, pentru prima oară, s-au manifestat ca actori în trupele de elevi de la malul Dunării. Saizescu rămâne, după mine, un mare naiv: iubește Oltenia cu oltenii ei cu tot, când poate ar fi mai bine să iubească Oltenia fără loazele din jețuri, fără jagardelele ce-și închipuie că, dacă nu-i dau lui Geo Saizescu bună ziua, nici în ziua când împlinește șapte decenii, materia lor cenușie și scăpătată, întinerește și devine mai verde și mai viagrică decât prazul mehedințean...

Geo Saizescu e un apucat: el e convins că tot ce este oltenesc poartă sigiliul geniului!... Sigur, are și argumente: Arghezi, Brâncuși, Sorescu, Tudor Gheorghe... În anii cincizeci și ceva, când România își pierduse glagonia și uitase că există Tudor Arghezi, Geo Saizescu din Prisăceaua a realizat o bijuterie ce înfruntă și astăzi timpul: „Doi vecini", după o schiță de Tudor Arghezi... Poate să-mi spună cineva, azi, câte filme s-au mai înjghebat pornind de la lucrările marelui Arghezi? Mulți români de la miori au fost crescuți în naivitatea didactică a existenței... doar a poetului Arghezi! ca și cum Arghezi n-ar fi și autorul unor cărți de proză geniale, ca și cum Arghezi n-ar fi primul dramaturg din lume care a propus culturii teatrul absurdului!..

Geo Saizescu m-a dus în casa maestrului Tudor Arghezi, lângă televiziune. Datorită lui Geo Saizescu am trăit una din zilele mele unice și înalte: l-am văzut pe Tudor Arghezi, am stat de vorbă cu dânsul, am dat mâna cu Dumnezeul oltenilor, Tudor Arghezi... Mersi, domnule Saizescu! Fără acea zi măiastră, viața mea ar fi fost mai săracă...

Să trăiești și să înflorești, domnule Saizescu, partidul pe care îl ai în proprietate să-și mărească numărul de spectatori, și să nu te superi pe acei șerpi galbeni de dudău din Mehedinți, năpârliți, care n-au dinți să te muște de niciunde, nicicând!... Lasă-i în tembelismul lor provincios – și bucură-te de oltenii din Craiova, care n-au uitat că Prisăceaua ta natală, cu oile și gâștele ei, se află în Oltenia eternă!...

Fănuș Neagu

Vrăji. Ascultări. Miresme.

Sar pârleazul. Intru din curte în livadă. E dimineață. Un vițel doarme în cărare. Doi iezi rup cu buzele negre frunze de măcriș. Scârțâie cumpăna unei fântâni. Aud apoi cum se varsă apa în jgheab. Nechezături de mânz. Prostul ăsta a supt lacom și i s-au înfundat nările. Mohorul înalt și plin de rouă îmi spală picioarele până la genunchi. O căruță-și trosnește oasele de lemn. Spre munții Râmnicului fulgeră. Norii sunt plini de tropotele cerbilor. Dar spre Brăila, unde prin substraturi de timp și de vis curge Dunărea, cerul se învăpăiază. E limpede: stolurile de lebede negre au intrat în golfuri scăzute, să se culce, iar călifarii roșii încep vânătoarea. Mă doare somnul pierit, mă inspiră făptura orizontului pe care se va ivi soarele. Sunt mic și am putere de miel. Mă lipesc cu spinarea de trunchiul caisului și-l zgâlțâi. Mă plouă cu fructe dulci. Vrăji. Ascultări. Miresme. Cimbrul sparge vorbe. Izma se amăgește cu un fir de mărgăritar. Un sturz fură libelule. Doi melci caută poteca ploii. Niște cărăbuși îmbătați cu aur noptatic îmi stigă din tufele de iasomie albastră: întoarce-te în copilărie, vino în Țara minunilor, Fănuș Neagu! Și sar pârleazul.

Valeriu Anghel

Un european al secolului XVI:

UMANISTUL NICOLAUS OLAHUS (1493 - 1568)

EFFIGIES R: D: NICOLAI OLAHI ARCHIEPI: ET COMI
TIS PERPETVI STRIGONIEN: PRIMATIS
LEGATI NATI AC SVMMI SECRETARII ET CANCELLARII REGII
IN HVNGARIA E CANNO AETATIS SVÆ LXVII
INSIGNIA EIVSDEM DOMINI STRIGONI ENSIS. EC

„Olahus – în acest nume sunt cuprinse toate binefacerile prieteniei".

Erasmus din Rotterdam

„Netrăind în chip statornic în nici o ţară, dar fiind acasă în toate, acest prim european, acest prim cosmopolit conştient nu admitea preponderenţa nici unei naţiuni asupra celorlalte. Şi cum îşi impusese să nu judece popoarele decât după spiritele lor cele mai culte şi mai nobile, după elitele lor adică, toate i se părea că erau, sau că puteau deveni, vrednice de a fi respectate şi iubite. A strânge laolaltă pe intelectuali, pe oamenii cu sentimente înalte, din toate ţările, din toate rasele, din toate clasele, a fost ţinta măreaţă a întregii sale vieţi... Era convingerea sa profundă că civilizaţia era capabilă să facă pe oameni mai buni... Atât el, cât şi adepţii lui, sperau că întinderea culturii avea să dezvolte facultăţile morale, atât ale indivizilor, cât şi ale popoarelor... Iar problema unei complete armonizări a vieţii i se părea că putea fi dezlegată prin umanizarea oamenilor, pe care o credea nu numai posibilă, ci şi apropiată".

P.P.Negulescu

Umanismul este un curent cultural care, începând cu secolul XIV, a promovat o nouă concepţie despre ***om***. Dacă, de-a lungul mai multor veacuri de creştinism, Biserica a impus în spiritualitatea europeană modelul omului umil, al ascetului plecat spre rugăciune, cu gândul întors dinspre cele lumeşti spre cele veşnice, reprezentanţii umanismului au căutat să redea omului încrederea în puterile sale, îndemnându-l să cerceteze orizonturile largi ale lumii şi ale vieţii. Mulţi dintre ei clerici, umaniştii nu au renunţat la creştinism, ci au încercat să-l adapteze la o societate în care omului să i se acorde mai multă preţuire, luând ca model cultura antichităţii greco-latine. S-au înfiinţat universităţi şi colegii, după apariţia tiparului–biblioteci, încurajându-se cercetarea ştiinţifică a istoriei şi critica filologică a vechilor texte, inclusiv a ***Bibliei***.

Printre cei dintâi români care au luat contact cu ideile umaniste, răspândite cu precădere în lumea catolică, au fost ardelenii. Transilvania fusese încorporată către mijlocul secolului XVI (1541) Regatului Ungar, ale cărui hotare se întindeau până în preajma Italiei. **Iancu de Hunedoara**, ajuns guvernator al Ungariei, apoi **Matei Corvin** rege, au încurajat activitatea umaniştilor, câteva centre transilvane, în special Oradea, cunoscând o puternică dezvoltare. În acest mediu cărturăresc s-a format şi primul umanist de origine română, **Nicolaus Olahus** (**Nicolae Românul**), descendent, pe linia tatălui, din **Basarabi**, iar pe a mamei – din **Huniazi** (cf. *arborele genealogic* din pagina următoare).

Fără a face parte propriu-zis din patrimoniul culturii şi literaturii române, opera lui **Nicolaus Olahus** îi interesează pe urmaşii lui Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul pentru că autorul ei, înstrăinat de ţară, nu şi-a uitat patria de origine, purtând până la moarte numele de **Românul**. Erudit de talie europeană, el vorbeşte cel dintâi, cu peste o sută patruzeci de ani înaintea lui **Miron Costin** şi cu o sută optzeci înaintea lui **Dimitrie Cantemir**, de originea latină a poporului român şi a limbii române, de unitatea etnică a locuitorilor din provinciile istorice româneşti. Astfel, opt din cele nouăsprezece capitole ale impunătoarei cărţi ***Hungaria***, scrisă în latină, la Bruxelles , în 1536, sunt consacrate Daciei, prin care înţelege Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, în legătură cu aceasta din urmă afirmând că ***valahii*** sunt cei mai numeroşi şi cei dintâi pe aceste locuri. În ***Capitolul XII. Despre Ungaria*** al lucrării amintite, autorul inserează informaţii destul de amănunţite despre domnii Ţării Româneşti, inclusiv date referitoare la înrudirea cu **Basarabii** şi **Huniazii**: „În vremea lui Ioan Huniade [Iancu de Hunedoara] – voievodul Transilvaniei, apoi guvernatorul Ungariei –, voievodul Dragula [Vlad Ţepeş], după ce a ucis o parte dintre urmaşii lui Dan, iar pe alţii i-a alungat, a pus mâna pe domnie. Manzilla de la Argyes [Argeş] a avut de la soţia sa Marina, sora voievodului Ioan Huniade, printre alţii,

doi copii: unul se numea Stanciu, care a avut și el copii, pe Dan și pe Petru, iar celălalt Stoian, adică Ștefan. Acesta m-a născut pe mine și pe Matei, pe Ursula și pe Elena. Dragula, punând mâna pe putere, l-a prins în cursă pe unchiul meu Stanciu și l-a ucis cu securea. Dar Ștefan, copil încă, scăpând de tirania acestuia cu ajutorul lui Dumnezeu, a fugit la regele Matei [Corvin], care, așa cum am auzit chiar de la tatăl meu, apoi de la Ioan Bornemisa și de la Ambrozie Sárkán – comiți în Ungaria care, împreună cu tatăl meu, luptau sub regele [Matei] hotărâse în mai multe rânduri să-l ducă cu oastea la domnie [în Țara Românească]. Dar tatăl meu, văzând că tulburările ce se întâmplă acolo din pricina domniei sunt primejdioase, a socotit că e mai bine să se căsătorească în Transilvania cu mama mea, Varvara Hunzar, și să ducă o viață particulară decât să ajungă domn, să fie supus la nenumărate primejdii și să fie ucis ca strămoșii săi" (*traducere din latinește de I.S.Firu*).

Nicolaus Olahus s-a născut la Sibiu în ziua de 10 ianuarie 1493. A devenit catolic încă din leagăn, religie îmbrățișată de tatăl său fie când s-a stabilit definitiv în Transilvania, fie la căsătorie ori cu ocazia înnobilării. (Din interese personale sau politice, la catolicism au trecut și Vlad Țepeș sau Mihnea Vodă cel Rău, rude ale sale). În 1504, Ștefan Olahus se mută cu întreaga familie la Orăștie, fiind numit aici judecător și primar. Nicolaus mai urmează un an școala săsească din Orăștie, după care, în 1506, la 13 ani, părăsește casa părintească, fiind trimis să-și continue studiile la Oradea, unde își avea sediul un influent episcopat catolic, adevărată pepinieră de secretari și diplomați în serviciul curții regale ungare. La școala capitulară de aici se învățau, în latină, gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, astronomia și muzica. Pe lângă profesorii recrutați dintre canonici erau aduși profesori și de la universități străine (Padova, Leipzig, Viena).

Remarcat de superiorii săi mai cu seamă pentru ușurința dovedită în asimilarea limbii latine, râvna la învățătură și bună purtare, este numit, în 1510, paj la curtea regelui **Vladislav** al Ungariei, funcție în care rămâne până la moartea suveranului (1516), când se hotărăște să devină cleric. La 23 de ani este numit secretar al episcopului de Pecs, după doi ani hirotonit canonic, după alți patru ani devenind arhidiacon de Komárom și canonic al Episcopiei de Strigoniu (azi Esztergom). În 1526 este numit secretar și consilier al regelui **Ludovic al II-lea** al Ungariei, apoi al reginei **Maria**, sora lui **Carol Quintul**. În bătălia din august 1526 de la Mohács, ungurii sunt înfrânți de Soliman Magnificul și regele **Ludovic** piere pe câmpul de luptă. Fiul pribeagului Ștefan de la Argeș ia, pentru mai mult de un deceniu și jumătate, drumul propriei sale pribegii, însoțind, la treizeci și trei de ani, o regină fugară, **Maria de Habsburg**, prin orașele Boemiei, Austriei și Germaniei, până la Bruxelles, unde aceasta este instalată, în 1531, regentă a Țărilor de Jos.

Faima europeană a lui **Nicolaus Olahus** a crescut în ochii contemporanilor săi când, în 1530, a rostit în Dieta imperială din Augsburg, ca mandatar al regelui **Ferdinand I de Habsburg** și al surorii acestuia, **Maria**, fostă regină a Ungariei, două strălucite cuvântări în favoarea înfăptuirii unei coaliții pentru alungarea turcilor. Principii germani s-au pierdut însă în certuri și înfruntări religioase pe tema Reformei lui Luther și coaliția nu s-a realizat. De aici începe însă corespondența cu **Erasmus din Rotterdam**. La curtea de la Bruxelles, unde libertatea lipsea cu desăvârșire, atmosfera era sufocantă: „...aici totul e minciună și prefăcătorie. Dacă nu știi să-i măgulești și astfel să-i câștigi pe cei puternici și să denigrezi faima, onoarea și numele altuia, degeaba te mai străduiești pentru ale tale" – îi scria **Nicolaus Olahus** unui prieten. De aici are totuși ocazia să ajungă la ***Colegiul Celor Trei Limbi*** din Louvain, unde își perfecționează cunoașterea limbii eline și participă la evenimentele culturale ale vremii, pe care nu rareori le susține financiar, așa cum va face și cu o serie de alți

Genealogia românească a cărturarului de la Curtea Regatului Ungar

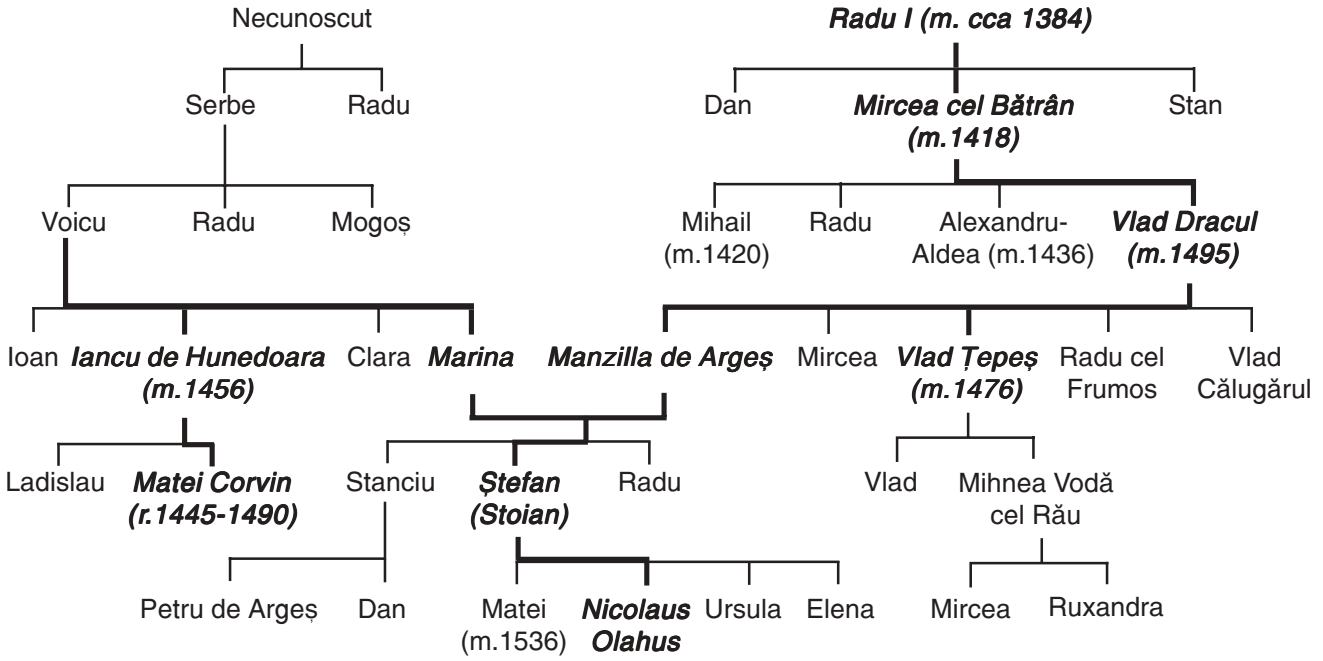

Apud Corneliu Albu

umaniști. Corespondența cu **Desiderius Erasmus** ne arată admirația tânărului ecleziast și diplomat față de scriitorul umanist aplaudat pretutindeni. Ceea ce îi reproșează acestuia erau ezitarea, evitarea confruntărilor și neimplicarea lui **Erasmus** în luptele dintre variatele direcții de orientare ale reformatorilor. Atitudinea umanistului din Rotterdam nu era însă lașitate, ci prudență și rezervă față de pozițiile extremiste ale catolicilor și protestanților, angajarea în asemenea dispute lipsindu-l de libertatea de gândire.

Cu toate acestea, la Bruxelles își scrie, în 1536, mai întâi ***Atila*** (sic!), apoi ***Hungaria***, în ***Capitolul XIII. Despre Moldova*** al acesteia afirmând unitatea etnică a tuturor provinciilor românești: „Moldovenii au aceeași limbă, aceleași obiceiuri și aceeași religie ca și cei din Țara Românească; se deosebesc puțin doar la îmbrăcăminte. Se țin mai de neam și mai harnici [mai viteji – *magis strenuos*] decât cei din Țara Românească [...] Limba lor și a celorlalți români a fost odinioară romană; în vremea noastră se deosebește foarte mult de aceea [romană], dar multe din vorbele lor pot fi înțelese de latini" (*traducere din latinește de I.S.Firu*). Punând metodă în compoziție, claritate și concizie, **Nicolaus Olahus** realizează, în capitolul XIV, și o descriere exactă a Transilvaniei: „Transilvania este înconjurată din toate părțile de munți foarte înalți, mai ales la hotarul dinspre Țara Românească; într-o singură latură, dinspre miazănoapte și la hotarul cu moldovenii, are trecătoare mai deschisă. Din Ungaria, se deschid spre Transilvania trei drumuri, și acestea anevoioase și desfundate. Unul din ele se numește *Mezeș*, în partea unde curge râul Someș, al doilea se numește drumul *Crișului*, unde curge râul Criș, iar al trilea, al *Porții de fier*, unde curge râul Mureș" (*traducere din latină de I.S.Firu*).

Întors în țară în 1542, este părtaș la toate evenimentele din Regatul Ungariei din perioada 1543 - 1568, adică ultimii douăzeci și cinci de ani de viață. În 1548, este reînnobilat de regele Ferdinand, pentru ca, în 1546, acesta să-l aleagă, din toată nobilimea regatului, naș al fiicei sale. În 1553 este numit arhiepiscop de Strigoniu (mitropolit primat), iar în 1562 – regent al Ungariei.

Despre **Nicolaus Olahus** s-a afirmat că a fost „orator celebru, istoric și teolog cu renume – o glorie a Arhiepiscopiei de Strigoniu", cu merite „fără egal, mai cu seamă în ceea ce privește conținutul spiritual al vieții statului maghiar ", multiplele lui „ocupații politice, diplomatice și ecleziastice neîngăduindu-i să-și realizeze marile sale proiecte literare". El este acela care „a dispus ca fiecare paroh din Ungaria să angajeze câte un învățător [*ludi magister*] care să-i învețe pe copii scrisul, cititul și cântările bisericești". În secolul XVI – scria Bucko Voitech în 1940 – **Nicolaus Olahus** „a făcut din Tyrnavia ***Roma slovacă***, adică un centru cultural și religios, pentru care poporul slovac trebuie să se gândească la el cu recunoștință". Stins din viață la 17 ianuarie 1568, își doarme somnul de veci în Biserica „Sf. Nicolae" din Trnava (Slovacia).

Spirit latin prin naștere și cultură, a trăit, a muncit și a pătimit printre români și maghiari, austrieci și germani, belgieni, olandezi și spanioli, boemi, moravi și slovaci, lăudat și iubit, fără a i se contesta vreodată originea românească. La 510 ani de la naștere, spiritul său le poate fi tutelar tuturor.

Fișă biobibliografică

1493, 10 ianuarie. Se naște, la Sibiu, Nicolaus, al doilea copil al Barbarei și al lui Ștefan Olahus.
1504. Ștefan Olahus se mută cu întreaga familie la Orăștie, unde a fost numit ***judex regius*** (primar și judecător).
1505. Nicolaus Olahus își începe studiile la Școala Capitulară din Oradea, pe care le termină în 1512.
1510, mai. Admis paj la curtea regelui ungar Vladislav (1490 - 1516).
1516. După moartea regelui Vladislav părăsește curtea și se dedică bisericii, fiind numit secretar al episcopului de Pecs.
1518, iulie. Hirotonit preot, este numit canonic de Pecs.
1522. Protopop de Komárom și canonic de Strigoniu (azi Esztergom).
1526, martie. Numit secretar și consilier al regelui Ludovic II (1516 - 1526) și al soției acestuia, Maria, sora lui Carol Quintul și a arhiducelui Ferdinand, regele de mai târziu al Ungariei.
1526, 29 august. După uciderea lui Ludovic II în bătălia de la Mohács, Nicolaus Olahus o însoțește pe regină în pribegie prin Boemia, Austria și Germania.
1529, martie. Erasmus din Rotterdam tipărește la Basel ***Vidua Christiana*** (*Văduva creștină*), punctul de plecare pentru inaugurarea corespondenței lui Nicolaus Olahus cu „prințul umaniștilor", aflat la Friburg (Elveția).
1530. Nicolaus Olahus și regina Maria se opresc la Augsburg (Germania), an din care datează prima scrisoare a lui Olahus către Erasmus și a acestuia către umanistul român.
1531. Asistă la festivitățile instalării la Bruxelles a reginei Maria a Ungariei, ca regentă a Țărilor de Jos (6 iulie) și participă la întâlnirea acesteia cu Carol Quintul la Tournai.
1533, 1 ianuarie. Începe corespondența cu diplomatul Cornelius Duplicius Scepperus, ambasadorul lui Carol Quintul în Austria, Ungaria, Grecia și Turcia.
1534. Ultimele scrisori (cunoscute) adresate de cei doi umaniști (Erasmus și Olahus) unul altuia.
1536, mai. Termină, la Bruxelles, lucrarea istorică ***Atila*** și apoi ***Hungaria***, aceasta din urmă aducându-i o faimă europeană. Se stinge din viață, la Basel, Erasmus din Rotterdam.
1537, martie. Apare la Louvain (Belgia) ***D.Erasmi Roterodami epitaphia per clarissimos aliquod viros con-scripta***, care cuprinde și patru epitafuri în limba latină și unul în greacă, scrise de Nicolaus Olahus la moartea lui Erasmus.
1542. Părăsește definitiv Țările de Jos, fiind chemat la Curtea Regelui Ferdinand I al Ungariei
1548, 23 noiembrie. Regele Ferdinand semnează diploma de reînnobilare a lui Nicolaus Olahus.
1551, 2 ianuarie. Se adresează printr-o scrisoare conducătorilor sași din Sibiu pentru a rămâne fideli catolicismului.
1553, 7 mai. Este numit arhiepiscop de Strigoniu (azi Esztergom) și mitropolit primat al Ungariei.
1554. Reorganizează școlile din Tyrnavia; scrie comunității săsești din Sibiu pentru revenirea acestora la vechea credință.
1559. Reînființează la Tyrnavia Școala Capitulară care funcționase înainte la Strigoniu.
1560. Ține sobor la Tyrnavia, punând bazele catolicismului activ, în spirit umanitar; hotărăște ca pe lângă fiecare parohie să se angajeze câte un învățător.
1562. Nicolaus Olahus e numit regent al Ungariei. La 26 iulie își redactează testamentul, instituind numeroase legate pentru școlile înființate, pentru membrii familiei lui și multe opere de binefacere.
1563. Îl încoronează, la Bratislava, pe Maximilian, fiul lui Ferdinand, ca rege al Ungariei.
1566, 19 mai. Înființează la Tyrnavia cel dintâi Seminar Teologic din Ungaria.
1568, 17 ianuarie. Nicolaus Olahus trece în lumea celor drepți, fiind înmormântat, conform dorinței lui, în Biserica „Sf.Nicolae" din Tyrnavia (azi Trnava, Slovacia).

Nicolaus Olahus

Elegie la mormântul lui Erasmus din Rotterdam

Îngrijorat călător, dacă vrei ca să știi a cui oase
Lespedea rece de-aici le-adăpostește, te rog:
Mersul grăbit îți oprește și-ascultă a mea tânguire.
Dacă oprești al tău pas, tu vei afla ce dorești.
Cum socotesc, auzit-ai de dumnezeescul Erasmus,
Căci în acest univers nimeni nu fu mai vestit.
Dărăpănatul său trup odihnește-n mormântul acesta
Trist, însă spiritul său cu ambrozie-i hrănit [...]
Scrieți dar, ceată sfințită a brazilor, triste distihuri,
Plângeți, o Muze, iar voi, Grații, bociți pe cel dus,
Căci răposat-a Erasmus, de-a părinților noștri
Gură slăvit, a pierit gloria lumii întregi.
Ce fericit aș fi fost dacă soarta-mi dădea-ngăduința
Încă de vie să văd fața amicului scump!
Ce folos însă să-mi cresc durerea prin lacrimi amare,
Cu ne-nduratele-mi mâini pieptul mâhnit să-mi lovesc,
Când ursitoarele triste urzeala o țes și o taie
Deopotrivă la toți, și renumiți, și umili?
Căci neclintitele praguri a soartei nu poate să treacă
Nimeni decât când îi e ceasul de sorți hotărât.
Deci, cititor, ce te îndrepți spre mormântul acesta, o vorbă,
Cea de pe urmă, să-i spui astfel, cu gândul blajin:
Bunul rămas eu pe veci îți doresc, o ilustre Erasmus,
Care de-acum ai trecut printre bărbații cerești.

La moartea fratelui meu Matei

...Nu e nimica statornic în vârstele noastre, și trainic
N-are nimica în el traiul fragil ce ni-i dat.
Soartă haină, ce nu poți să fii niciodată-mblânzită,
Spune: De ce-mi împletești viața cu-atâtea restriști?
Au nu ți-a fost de-ajuns să-mi ucizi părinteștii tovarăși,
Nenorocirea s-aduci ori în ce loc alor mei.
Să bântuiești a mea țară cu atât de cumplite primejdii
Și cu dușmanul tău braț să năruiești orișice?
Până și propriu-mi neam tu l-ai întinat prin o moarte
Și din familia mea tu mi-ai luat ce-i mai scump.
Însă de ce de hainii zei să mă rog eu zadarnic,
Dacă destinul meu trist nu poate fi ușurat?
Dac-ar avea o putere rugile, n-ar fi dărmată
Troia, și-naltul palat al lui Priam ar fi stat;
Nu și-ar fi plâns zâna Thetis, alături de nimfele sale,
Scumpul fecior omorât de-ale lui Paris săgeți.
Deci, fiindcă soarta prin rugă nu poți s-o schimbi, ale jalei
Mele rămână ca semn stihurile-astea de-acum.
Plîngeți-l dară, tovarăși, și sus ridicați pe-ntristatul
Prieten, pioase vărsând lacrimi pe rugu-i înalt;
Cu chiparosul cel jalnic ornați-i mormântul de frate-n
Piatra cea tare săpând vorbele ce vă dictez:
„Eu, care zac în această hrubă, Matei, zis Valahul,
Jude pe vremuri am fost, și-n Orăștie primar.
Țara de peste Carpați a strămbunilor, dintr-o vestită
Viță, viața-mi dădu; fost-am doar oaspe aici.
Când așteptam cu nespusă dragoste să mi se-ntoarcă
Fratele, moartea-mi curmă traiul în mijlocul lui.
O, trecător, nu îți cade greu de a-mi spune: Cu bine-n
Veci să rămâi și al tău somn fie pururea lin!”.

Traducere din latină de Șt. Bezdechi

Erasmus din Rotterdam, lui Nicolaus Olahus, secretarul serenisimei regine

În rândurile tale, dragul meu Olahus, am sărutat aceasta inimă a ta cum nu se poate mai curată. Îmi face deosebită plăcere că i-ai fost de ajutor lui Levinus; sper că, ajutat de îndrumările tale, se va dovedi demn de o curte atât de vestită și de faptul că este în serviciul unei regine atât de mărinimoase.

Patria nu se poate plânge de mine. Dacă trăiesc spre cinstirea ei, nu știu, dar cu siguranță patria nu mi-a adăugat mult nici în privința cinstirii, nici a avantajului. Trăgând învățăminte din întâmplarea cu Sylvagius, am disprețuit norocul pe care îl puteam avea în Anglia și, după ce i-am spus să nu se aștepte la vreun act de supunere din partea mea, el mi-a aprobat atitudinea. Mai târziu mi-a reproșat că nu aștept în fiecare zi la poarta lui, ca să prânzesc sau să cinez cu el. Ba mai mult, așteptându-l adesea până la miezul nopții, trebuia să mă întorc acasă flămând sau prin gerul aspru al iernii, lucru care la vremea aceea nu era deloc lipsit de primejdie din cauza spaniolilor.

Din pensia fixată de împărat n-am primit nimic, decât timp de un an și jumătate de la plecarea lui. Nu mi s-a plătit nici un sfert de florin, deși împăratul i-a scris din Spania în două rânduri mătușii sale, doamna Margareta, să fiu plătit din fonduri speciale.

Subvenția din fondurile Courtrai mi-a suprimat-o cu o nemaipomenită nerușinare Petrus Barbirius, decanul din Tournai, teolog și un prieten atât de bun până atunci, încât n-aș fi stat la îndoială să-i încredințez zece vieți, dacă aș fi avut zece.

Cum am fost tratat de către unii din Louvain nu-ți mai spun acum; trebuia ori să plec, ori să mă supun torturilor ce mi se pregăteau.

De curte însă nu mă plâng; favorii ei îi datorez faptul că în țară scrierile mele n-au fost arse.

Apoi acolo nu am nici un prieten cu adevărat sincer afară de unul, Conradus Goclenius, pe când în Anglia am găsit prieteni binevoitori, înțelepți și statornici. La voi domnesc călugării – mai ales în Brabant – acest soi de oameni cum nu se poate mai prost și mai crud. Pe mine mă consideră dușman, fiindcă am arătat în ce anume constă adevărata pietate, iar ei preferă ca poporul să fie cu desăvârșire ignorant. Prezența mea acolo nu numai că nu le va impune tăcerea, dar mai degrabă le va atâța huiduielile. Ei sunt înarmați cu edicte oribile. L-am văzut pe cel tipărit la Anvers.[…]

Dragul meu Olahus, nu ai de ce să-ți ceri iertare pentru vina de a-mi fi scris cu îndrăzneală; faptul că mi te-ai adresat direct și atât de sincer mi-a plăcut foarte mult, fiindcă dă pe față o inimă binevoitoare, lipsită de prefăcătorii.

Am răspuns cenzurii de la Sorbona, însă foarte moderat. Aștept rezultatul. […]

Râmâi cu bine

Friburg, 27 februarie 1532

Traducere din latină de Maria Capoianu

Valeriu D.Cotea

„Dacă vreți să reușiți în viață, trebuie să aveți doi aliați: Dumnezeu și munca”

Dialog realizat de **Alexandru Deșliu**

— Membru titular al Academiei Române, profesor universitar – o autoritate în domeniul viticulturii și oenologiei românești și internaționale, președinte al Comisiei de Oenologie din cadrul Oficiului Internațional al Viei-Vinului, nu uitați, domnule Valeriu D.Cotea, pe unde mergeți, să amintiți de originea Dv. vrânceană. Ce reprezintă, de fapt, dacă ne permiteți, pentru Dv., Țara Vrancei?

— Țara Vrancei, plai mioritic străjuit de piramida verde a Măgurii Odobeștilor, mi-a devenit leagăn al copilăriei, acum mai bine de trei sferturi de veac. Privind acum înapoi, sesizez că primele imagini de care îmi amintesc, ale părinților, fraților și locurilor natale se împletesc involuntar cu secvențe desprinse din legenda Babei Vrâncioaia și a Mioriței. Poveștile și toată înțelepciunea străbunilor mei îmi aduc în memorie muzica doinelor și a cântecelor ascultate la hore. Căldura casei părintești, tradițiile neamului meu, primul contact cu biserica și școala, sentimentul prieteniei și al apartenenței la acest loc binecuvântat, s-au impregnat adânc în toată ființa mea. Oriunde am fost, orice am văzut și orice m-a impresionat, nu a fost mai puternic decât ceea ce îmi transmite constant, de atâta amar de vreme, Țara Vrancei – rezervor nesecat de energie și iubire, cale de comunicare cu strămoșii, moștenire urmașilor mei, fericit destin pentru cel născut să se împlinească sub acest semn. Înconjurată de dealuri și munți, ea a păstrat, mai mult decât în oricare parte a țării, credința și datinile noastre străvechi.

— După câte știu, comuna Dv. natală a avut și are un rol important în geografia Țării Vrancei. Cum de acolo a început strălucita Dv. carieră, ne-ați putea spune ce oameni v-au marcat spiritual copilăria?

— În primul rând, minunații mei părinți, descendenți ai răzeșilor lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Totdeauna s-au mândrit cu originea lor și au fost dominați de o mare dorință de libertate și o nețărmurită dragoste față de locurile natale. Poate și datorită acestui trainic atașament, nenumăratele acte de eroism ale trăitorilor acestor meleaguri au dăinuit cu litere de aur în zbuciumata istorie a poporului nostru. Români și creștini totodată, părinții ne-au transmis și nouă, celor șapte copii, credința ortodoxă moștenită din moși strămoși, care constituia pentru ei o prețioasă comoară sufletească. Neîncetat am purtat și voi continua să port în amintire imaginea patriarhală a duminicilor din copilărie, când, pe drumeagul de la casa noastră spre biserică, îi urmăream pe părinții mei mergând să îndeplinească străbuna datorie spirituală. Tata mergea înainte, privind semeț depărtările si răspunzând cu bunăvoință la binețele celor întâlniți în cale, iar mama, conform obiceiului, în urma sa, cu coliva și lumânările în mâini, având ochii aplecați spre pământ ca toate femeile ce-și arătau și astfel smerenia în fata celui Atotputernic.

— Să înțelegem că mama a avut totuși un rol determinant?

— Cred că adevărata credință am sorbit-o de copil odată cu laptele mamei. Gândesc că mama este primul și esențialul liant dintre om și Dumnezeu. Dacă mama reușește să strecoare copilului respectul față de credință și dragostea față de Dumnezeu, putem spune că triumful binelui asupra răului este mai ușor de realizat. Eu, dacă intru într-o biserică, pentru mine icoana cea mai sfântă este Maica Domnului cu pruncul în brațe, ea arată perpetuarea vieții, a unei credințe, a unei educații, a formării celei dintâi celule sociale care este familia, apoi a societății. Când mă uit la Icoana Maicii Domnului, văd trecutul, văd prezentul și văd și viitorul. Văd o cale dreaptă pe care noi ar trebui să mergem. Mama m-a format, dar cum m-a format? Nu mi-a dat o educație religioasă spunându-mi că iubirea față de Dumnezeu este obligatorie. Nu. Ci prin exemple. Când plecau la drum, de pildă, îi vedeam pe mama și pe tata cum își

făceau cruce și apoi porneau. Îmi amintesc, de asemenea, cuvintele mamei: „Aveți grijă cum și ce scrieți". De ce? „Întrucât cu cele trei degete cu care faceți semnul crucii, cu aceleași vă ajută Dumnezeu să scrieți, prin ele vă luminează mintea". Când eram mai mari și conștientizam astfel de probleme, ni se spunea, printre altele, „Voi, în viață, dacă vreți să reușiți, trebuie să aveți doi mari aliați: Dumnezeu și munca". Sfat care s-a imprimat în conștiința mea. Părinții s-au străduit ca fiecare dintre noi, cei șapte frați, să facă o școală, să meargă mai departe; mai departe, în sensul geografic, dincolo de comună; mai departe – la o școală în care să înveți și să capeți cunoștințe mai largi și mai adânci decât cele pe care le-ai primit la școala primară. Pentru orice faptă pe care ne îndemna s-o facem, ne povățuia să avem martor pe Dumnezeu: Dumnezeu vede și, totdeauna, noțiunea asta, mama o lega de păcat. Așa cum mi-a prezentat mama Judecata de Apoi, eu am văzut-o, pe la vreo 30 de ani, pictată la Mănăstirea Voroneț, unde cei buni sunt trecuți la rai iar cei răi sunt aruncați în hăul iadului.

— Copilăria și o parte din adolescența Dv. a coincis cu sfârșitul perioadei interbelice, când nu se alterase sistemul de învățământ. Școala nu și-a lăsat amprenta asupra devenirii Dv. spirituale?

— În sat la noi erau judecătorie, spital de pe vremea regelui Carol I, reședința de plasă, gimnaziu, ocol agricol, ocol silvic etc., deci erau medici, magistrați, ingineri, profesori, și toată lumea, când trecea pe lângă ei, le spunea „Bună ziua, d-le avocat", „Bună ziua, d-le judecător" etc. Numai unuia singur, pe care probabil nici nu știa bine cum îl cheamă, îi spunea „Sărut mâna, domnule". Domnul nu era altul decât Simion Matei, învățătorul satului, un om de serioasă cultură. Si pe acest domn, noi îl vedeam ca pe un fel de Isus Hristos, poate mai mult decât pe preot. De ce? Pentru că, în timpul săptămânii, avea grijă ca două-trei ore sau mai mult să ne învețe să răspundem în cor la Sfânta Liturghie. Astfel încât, în loc ca din strană să răspundă dascălul, răspundeam noi. Și eram așa de mândri că putem cânta în strană! Mă uitam cum lumea toată, în costum național, asculta cu mare atenție slujba preotului, îmbrăcat în odăjdii, iar noi parcă eram niște îngeri (serafimi, heruvimi, arhangheli) ce voiam să înălțăm slava oamenilor față de Dumnezeu. Probabil că a fost și o coincidență că preotul nostru, Ghiță Tutoveanu, se împăca foarte bine cu învățătorul satului.

La școală, mai departe, am avut șansa unor profesori buni. Dintre ei, desprind pe profesorul de religie. El a încercat să ne strecoare și nouă, elevilor de atunci, chiar și niște noțiuni de apologetică, de înțelegere a fenomenului și de apropiere a filosofiei de religie. Părintele Scarlat Porcescu, multă vreme slujitor de marcă al Mitropoliei din Iași, îmi amintesc că spunea: „Ca să poți face filosofie, trebuie neapărat să stăpânești trei elemente: logica, estetica și etica. Fără morală nu se poate face filosofie. Și ține minte, copii, nici un popor nu poate progresa economic, nu se poate reface după un război, după o calamitate dacă exclude din viata lui morala creștină". Era o gândire plină de temei!

La noi, în Vrancea, exista obiceiul ca, în familiile înstărite, unul dintre copii să se facă preot, pentru a fi mai aproape de Dumnezeu. Părinții noștri s-au străduit să ne apropie cât mai mult de biserică. Pentru că ea este cea care întreține legătura permanent între trecut, prezent și viitor, între morți și vii. Biserica ne ajută să ne cinstim cum se cuvine strămunii. Ea este stâlpul și temelia adevărului etern. Iar iubirea nu poate exista decât în deplina concordanță cu adevărul. În Vinerea Patimilor, mergeam în jurul bisericii cu lumânări în mâini. Era o atmosferă de sfințenie, de mângâiere, fantastică. La Înviere, când preotul rostea: „Veniți de luați lumină!", aveam efectiv sentimentul că o luam de la Dumnezeu, prin mijlocirea celor care sunt îndreptățiți să o dea. Sigur că acea lumină ardea într-un anumit fel. Aprindeam și noi lumânarea și ne întorceam cu ea acasă. Flacăra lumânării noastre poate că nu strălucea ca a preotului, dar continua, întreținea o lumină, pe care suntem datori s-o dăm altora.

— Această lumină, luată și dată altora, presupune frecventarea bisericii. Regimul comunist, ateu cum era, nu permitea acest lucru. Ați avut, în acest sens, interdicții?

— Eu nu știu dacă cineva din familia noastră a întrerupt mersul la biserică. Nici eu nu l-am întrerupt. Am un prieten foarte bun – profesorul dr. Petru Magazin – care, student fiind, devenind apoi inginer, profesor, a continuat să meargă la biserică cu toate că o perioadă a fost obligat să presteze și unele activități politice. Nici eu n-am întrerupt mersul la biserică. O singură problemă am avut în viață, în anul IV, când se punea problema sancționării mele pe motiv că eram un element religios. Atunci m-am dus la secretarul comitetului de partid pe centrul universitar, la tineret. E vorba de regretatul profesor Aurel Loghin. Hotărârea era aproape luată, trebuia să fiu aspru sancționat, poate chiar exclus din facultate. El m-a ascultat cu foarte multă bunăvoință, citeam în ochii lui toleranța. Simțeam că vrea să mă ajute. Mi-a spus: „Uite, dragă, voi încerca să mai cercetăm și să mai analizăm încă o dată cazul". În subsidiar, era o unire între oamenii de bună credință. Și când m-am apropiat de ușă, să plec, m-a oprit zicându-mi: „Dar spune-mi, te rog, la sinagogă ai fost?". „N-am fost!". „Du-te și la sinagogă". Fac aici o paranteză: când aveam vreo 16-17 ani, aveam niște pământ, într-o comună, la Vizantea, la circa 15 km de localitatea natală. Acolo este un sat catolic. Eu voiam să vin duminica la biserică. Eram acolo la arat sau la prășit, dat, în afară de partea religioasă, mai era și o parte intimă care mă chema neapărat să merg. Mamei nu i-am spus de partea intimă – întâlnirea cu o fată – i-am spus doar că vreau să merg la biserică, pentru că era duminică sau o sărbătoare. Ea mi-a spus: „Te poți duce și acolo". „Dar e catolică". „Mamă, biserici sunt multe. Dumnezeu e unul singur". Revenind la subiect, când Aurel Loghin m-a sfătuit să merg și la sinagogă, m-am dus. Era în perioada când foarte mulți evrei activau în partidul comunist, deși foarte puțini comuniști adevărați erau evrei. Pare un paradox, dar acesta e adevărul. Când am mers acolo, la sinagogă, am rămas foarte plăcut

impresionat că, în timpul acelui ceremonial, se crease un moment de lumină, de cult autentic. Știam ceva de la părintele Scarlat Porcescu, care ne spunea că evreii trebuie respectați pentru că sunt unul dintre popoarele cele mai vechi și merită prețuirea tuturor, mai ales pentru cultura lor, pe care și-au păstrat-o tocmai prin religie. Ei niciodată nu s-au abătut de la aceasta. Când am intrat, am văzut că unul, care cânta în corul de la sinagogă, a făcut o grimasă. Și m-am dus și a doua sâmbătă, aceeași persoană m-a bătut pe umăr și mi-a spus: „Am făcut o mare ticăloșie: eu te-am reclamat că mergi la biserică. N-am știut că tu vii și la sinagogă. Era unul, pe nume Spiegel. Așa am scăpat de sancțiune, încât mulțumesc și astăzi regretatului profesor Aurel Loghin, care a avut ideea salvatoare. El știa, probabil, cine m-a reclamat. Încolo, eu n-am avut probleme, pentru că însuși fratele meu, preot în sat, se ducea la raionul de partid, îl binecuvânta și, mă rog, lumea zâmbea, unii făceau cruce, alții nu făceau, dar eram o familie de oameni simpatizați în sat. Spuneau: „E popa Cotea, n-ai ce-i face, îl luăm și îl lăsăm așa cum este". Credința, speranța mântuirii există în fiecare om, e înnăscută. Să-i dăm doar posibilitatea să înmugurească, să înflorească, să dea roade frumoase, ca s-o putem transmite celor care ne urmează.

— Ar putea să contribuie cele două Biserici Creștine – Ortodoxă și Catolică –, printr-o apropiere și colaborare mai strânsă, la înflorirea credinței, a conviețuirii fraterne?

— Nu știu dacă pregătirea mea foarte specializată – am spus-o și părintelui profesor Wilhelm Dancă, într-un interviu publicat în Revista Institutului Teologic Romano-Catolic din Iași – poate acoperi valențele întrebării.

Vedeți, au trecut aproape o mie de ani de la schismă. Eu rămân foarte impresionat de pasul enorm care s-a făcut. După o mie de ani, a dat Dumnezeu și a venit la conducerea papalității Karol Wojtyla, actualul papă Ioan Paul al II-lea. Atotputernicul a vrut să aleagă papă un polonez, care a făcut niște deschideri cum n-au făcut toți papii la un loc. Faptul că Sanctitatea Sa a ales din întreaga lume ortodoxă România ca prima țară în care să păsească și să ne dea mâna în mileniul al III-lea, a fost pentru noi toți, cred, ca un semn divin. Acest act, aș spune, a fost deopotrivă o consimțire la unire întru dumnezeire, la toleranță și respect, reciproc între cele două Biserici, Catolică și Ortodoxă, și totodată concretizarea unei punți de legătură între credințele Apusului și Răsăritului, aspirație de atâtea ori seculară. În ceea ce mă privește, nu pot uita ceea ce am învățat, cum că înseși Bisericile nu sunt altceva decât niște momente și monumente sufletești prin care se poate face legătura dintre pământ și ceruri. Am spus ceruri pentru că la noi în sat se spunea „Sunt așa de mulțumit, parcă am ajuns în al șaptelea cer", ceea ce însemna că, în concepția populară, cerul e format din mai multe bolte și cei care au faptele cele mai bune, ajung în al nouălea, al doisprezecelea cer. Pe lângă aceasta, e bine să reamintim că Biserica este una, sfântă, sobornicească și apostolească. Este una pentru că unul este întemeietorul și capul ei, respectiv Isus Hristos. Este sfântă pentru că sfânt este întemeietorul ei, este sobornicească pentru că ea este menită să se întindă în toată lumea și este apostolească pentru că a fost întemeiată de Isus cu ajutorul apostolilor.

— Nu de mult, Academia Română i-a conferit Sfântului Părinte Ioan Paul al II-lea titlul de membru de onoare, și tot atunci – Î.P.S. Ioan Robu, Arhiepiscopul de București. Se poate vorbi astfel de o înrudire între Biserică și Cultură?

— Nicicând nu s-a putut despărți Biserica de Cultură, constant s-au irigat reciproc. La noi, la români, de exemplu, așa cum o arată preotul poet Alexandru Mateevici, „limba noastră e limbă sfântă, limba vechilor cazanii,/ Care-o plâng și care-o cântă pe la vatra lor țăranii". Ce este cazania se știe; este o predică în care se explică evanghelia citită în ziua respectivă. Slujbele catolice se făceau înainte, cu predilecție în limba latină, cele ortodoxe, în limba slavonă. La terminarea slujbei, se citea cazania, în ambele cazuri, în românește. Întorcându-ne la Sfântul Părinte, eu aș despărți cele două momente. Nu știu, poate că greșesc. Problema Î.P.S. Arhiepiscop Ioan Robu era o problemă care se discuta de mai mult timp în cadrul Academiei, de vreo 4-5 ani. Nu au existat împotriviri legate de sfinția sa ca om, ca persoană sau legat de Biserică. Permiteți-mi o digresiune. „Cum ați procedat de ați ajuns la Academie?", m-a întrebat un cunoscut. „Ați muncit", mi-a spus tot el. „Eu n-am muncit ca să ajung la Academie. Dar dacă am ajuns aici... probabil că am muncit!", i-am răspuns. În diferite manifestări culturale sau spectacole de mare anvergură, la care erau invitați diferiți reprezentați ai culturii, ai științei, ai cultelor etc., observam cum elita științelor, a literelor avea o anumită atracție față de Înalt Preasfințitul Ioan Robu. Era privit cu interes, considerație și simpatie. Sigur că toate aceste sentimente erau inspirate de calitățile evidente și dovedite de Preasfinția Sa. Îmi amintesc că, la un mare concert dat la Ateneu la București, am asistat la discuția dintre academicienii Radu Voinea și Cristofor Simionescu, foști președinți ai Academiei Române. Ambii vorbeau despre Arhiepiscopul Ioan Robu admirativ, nu atât ca prelat, pentru că îl cunoșteau mai puțin în această ipostază, ci ca pe un exponent al unei elite cultural-umane. Și nu știu cine dintre ei a spus: „În măsura în care reprezentanți ai cultelor este necesar să fie primiți în Academia Română, doi oameni aș susține: pe Antonie Plămădeală și pe Ioan Robu". În această ordine li s-a rostit numele, cred, dar, oricum, reieșea valoarea lor egală. De aici, să nu se înțeleagă însă că mitropolitul Plămădeală și Excelența Sa Robu au intrat în Academie pentru că au fost protejați de cineva. Este știut faptul că accesul în acest suprem for implică trecerea prin furcile caudine ale unor condiții de înalt aport în domeniul din care vii. Egalitatea ca valoare a celor doi reiese și din faptul că, după ce l-au ales membru de onoare pe Mitropolitul Antonie Plămădeală, președintele Filialei Academiei de la Iași a subliniat: „opinez că tot Filiala Iași ar fi bine să propună și pe Excelența Sa Ioan Robu". Între timp, secțiile s-au dezvoltat, propunerile nu mai veneau de la filiale, ci de la secții. La secția de filosofie a fost introdusă și teologia. Atunci, probabil, s-au cerut lucrări, recomandări privindu-l pe Excelența Sa Ioan Robu. De aceea, eu despart

problema primirii Î.P.S. Ioan Robu în Academie de cea a Sfântului Părinte, papa Ioan Paul al II-lea. Aș înclina să cred că e mai bine să vorbim de alegerea celor doi Înalți Prelați români, ortodox și catolic, respectiv de Preafericitul Teoctist și de Excelența Sa Robu, primiți sub cupolă în această ordine, la o distantă de timp nesemnificativă. Alegerea lor ca membri de onoare în cel mai înalt for de știință și cultură constituie un act de mare echilibru spiritual cu adâncă semnificație pe planul continuității și înnoirii. S-a realizat acel fir, un durabil liant între generații, care asigură osmoza în trecut și prezent. Cred că Excelența Sa Ioan Robu, este cel mai tânăr membru de onoare al Academiei Române. Am, în acest sens, credința că între cei doi Înalți Prelați, pe lângă o anume afinitate existentă, diferența de vârstă a favorizat tocmai acea comunicare reciprocă, acel împrumut imperios între tradiție și viitorime. În rezolvarea acestei probleme, unică în istoria Academiei, un aport decisiv a avut, am convingerea, stăruința scriitorului Eugen Simion, președintele Academiei Române, adept și susținător autentic al recunoașterii spirituale a celuilalt, care a ținut să adâncească, să dea un plus de viabilitate ideii admiterii și sprijinirii reciproce celor două culte din țara noastră. Mai trebuie adăugat că Biserica Romano-Catolică, prin expoziția organizată la Roma „Monumenta Romaniae", a facilitat țării noastre o și mai mare deschidere către Apus.

— Ați afirmat mai înainte că cele două îndreptare pe care le-ați primit de la părinți au fost Dumnezeu și munca. Cum, în perioada de tranziție, tot mai mulți tineri pleacă după muncă peste hotare, să existe pericolul de a pierde legătura cu rădăcinile?

— Nu cred. Am împlinit anul trecut 75 de ani. Am avut, printre altele, și această șansă.Reamintesc, de asemenea, că provin dintr-o familie onestă, am avut parte, în timpul facultății, de niște colegi serioși, întrucât mai mult de jumătate din anul nostru de studii se mutase din tranșee în băncile amfiteatrului: căpitani, maiori. Am avut niște profesori excelenți, am avut șansa unei căsătorii fericite, a unor colaboratori buni și cea mai mare șansă a fost că am fost un om liber ca pasărea cerului. Liber de a-mi alege profesia, liber de a-mi alege colaboratorii. Din această cauză, și unele greșeli ale lor, totdeauna le-am trecut asupra mea, pentru că eu i-am ales. Și, totodată, am încercat să fac comparație între greșelile lor și cele ale mele față de mine însumi și nu o dată vedeam că ale mele sunt mai mari, încât, în grupul pe care l-am îndrumat în decursul anilor, nu au apărut situații conflictuale. S-a instituit și s-a perpetuat o durabilă armonie. Probabil că Dumnezeu m-a ajutat și așa cum m-a ajutat mai bine îi poate ajuta și pe tinerii care pleacă în străinătate. Munca le va întări în primul rând caracterul, îi va ajuta să devină ei înșiși.

— Ca președinte al Comisiei de Oenologie din cadrul Oficiului Internațional al Viei și Vinului, alegere făcută ca urmare a recunoașterii autorității științifice în domeniu, ați prezidat, cu câțiva ani în urmă, un Congres Mondial al Viei și Vinului ținut la Madrid.

— A fost o mândrie pentru mine. Mulți spun mândrie pentru țară. Eu zic sincer, a fost întâi o mândrie pentru mine, care cu siguranță că a onorat țara. Primul congres pe care l-am prezidat a fost cel din 1978 de la Roma, cu prilejul Anului Internațional al Viei și Vinului. De atunci am mai prezidat încă vreo trei congrese și întotdeauna am condus lucrările Comisiei de Oenologie, în calitate de președinte al acesteia. Însă să știți că asta mi-a dat și îmi dă foarte multe dureri de cap, deoarece, vă rog să mă credeți, distanța dintre noi și celelalte țări dezvoltate este relativ mare, atât sub aspectul dotării laboratoarelor, cât și al tehnologiilor aplicate. Eu cel puțin cu două trei luni înainte învăț, și învăț efectiv, pentru că, spre exemplu, stabilizarea vinului, iertați-mă că intru puțin în detalii, față de precipitările tartrice prin metodă de eletrodializă nu se face la noi în țară. Și-a trebuit să mă duc la Politehnică, la profesorii Cristofor Simionescu, Radu Tudose, Nicolae Asandei, pentru a mă documenta. A trebuit să mă pregătesc pentru ca să pot să-mi spun părerea asupra lucrărilor ce se prezentau în acest domeniu în plenul reuniunilor pe care le conduceam.

— A fost însă și o recunoaștere a prestigiului viticulturii românești. Ce poziție ocupă România pe plan mondial în acest domeniu și care ar fi diferența între vinurile noastre și vestitele mărci de vinuri occidentale?

— Destul de importantă. Ocupăm locul opt în lume, ca suprafață și ca producție. Fără a exagera, cred însă că sub raport științific, avem o poziție de vârf. Nu prima, dar suntem în grupul de sus, cu siguranță. La Congresul de la Madrid cred că nici o țară n-a fost citată în lucrările prezentate cum a fost România. Am simțit o căldură și o satisfacție când auzeam nume precum cele ale lui Gherasim Constantinescu, un mare ampelograf, fost și președinte al acestui Oficiu Internațional al Viei și Vinului, Teodor Martin care, prin tratatele sale, a ridicat viticultura de la tehnică la știință. A pus bazele ei teoretice. În legătură cu ultima parte a întrebării, pot da numeroase exemple. În 1996 a avut loc în Italia, la San Gimignano, lângă Florența, un simpozion consacrat vinurilor rare ale lumii. Printre cele nouă vinuri de mare marcă din lume (Porto, Madera, Malaga, Sauternos, Xeres, Marsala, Tokaj, Bordeaux) figura, spre mândria noastră, și Cotnarul. Faptul că vinurile românești nu se găsesc pe piețele occidentale ține în exclusivitate de modul în care noi facem politica economică. La Liubliana-Slovenia, tot la un concurs internațional susținut sub egida O.I.V., s-au prezentat vinuri din întreaga lume. În afară de concurs, un expert din Olanda a prezentat 24 de vinuri roșii. Fiecare butelie era pusă într-un săculeț de culoare neagră pentru ca să nu se știe proveniența probei. Expertul olandez ne-a rugat, pe cei nouă membri ai juriului internațional de degustare, să le ierarhizăm în raport de calitate. Și le-am așezat în ordinea alfabetică din fișele de degustare. Au rămas în discuție doar două vinuri, care ocupau primele două locuri. Cam jumătate din opțiuni erau pentru o probă și cealaltă jumătate pentru cealaltă probă. Calitativ erau cele mai bune. Nu puteai să le diferențiezi. Față de celelalte se detașau complet. Olandezul insista să-i spunem totuși care este diferența dintre acestea două. N-am putut să spunem. Existau diferențe, dar sub raport calitativ, dacă erai un om corect, n-aveai cum să nu pui semnul egalității între ele. Atunci olandezul desface

probele, le face cunoscute și zice: „Domnilor, există totuși o mare diferență: proba cu vin Merlot din California – Statele Unite costă 30 de dolari, în timp ce proba cu vin Merlot de la Recaș, din România, m-a costat numai un dolar". Adică, spunem noi, prețul ar fi în funcție de țară. Dacă aplicăm și „naționalitatea" la vinuri, nu numai la oameni, vă imaginați unde ajungem.

— Să înțelegem, domnule academician, că pentru a bea un pahar de vin avem nevoie de o știință?

— Cu siguranță. Pentru că această știință are dimensiuni cu mult mai mari decât cele cunoscute de așa zisul băutor „de profesie". În ceea ce mă privește, am făcut Facultatea de Agronomie și am fost ales să rămân asistent la o catedră – Catedra de Fitotehnie, adică de cultură a plantelor. După câteva zile m-am prezentat profesorului căruia i-am spus: „Domnule profesor, nu-mi place fitotehnia, iertați-mă!". „Dar ce vrei?". „Vreau să-nvăț ceva ce n-am putut înțelege în timpul facultății. Ni s-a vorbit despre vin în termeni prea concentrați și vreau, acum cât mai sunt tânăr, să mai învăț ceva în plus! Vreau să fac oenologie!". „Du-te, domnule!". El este trecut în lumea umbrelor, dar consider că, făcându-l prezent aici, noi nu suntem mai puțin vii, dar el este, cu siguranță, mai puțin mort!

Eu, de la părinți și din casa noastră sau de la biserică, de la preotul satului știu că de când este omenirea se aduceau jertfe umane zeilor (copii, oameni tineri etc.). Pe urmă se sacrificau ca jertfă animale. Se vărsa foarte mult sânge și cred că cel mai mare bine al omenirii a fost venirea între oameni a lui Isus Hristos. Pentru că, din momentul venirii pe lume a lui Isus Hristos, trimis de Dumnezeu, s-a întrerupt lanțul acestor sacrificii prin vărsare de sânge. Știm că Isus Hristos a spus: „Luați, mâncați. Acesta este Trupul Meu!"; pe de-o parte este vorba de pâine – „Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi" se spune-n rugăciunea capitală – și, pe de altă parte, de vin: „Beți dintru acesta toți. Acesta este sângele Meu, care pentru Voi și pentru mulți din voi se varsă spre iertarea păcatelor!".

Venirea lui Isus Hristos a consacrat faptul că, alături de pâine și untdelemn, vinul face parte din triada sacră a hranei și a riturilor fundamentale ale omenirii. Împărtășania cred că este o filosofie, care pe mine mă depășește. Dar, în orice caz deși vinul este teluric, mie mi se pare că are ceva sfânt în el.

— De altfel, e bine cunoscut că în scrierile sfinte nu există alt fruct care să aibă un loc atât de important și de privilegiat ca strugurii și vinul.

— În concepția religioasă, vinul a fost și o băutură mitică și mistică ce își are rolul său în legăturile dintre divinitate și om. În Biblie este menționat de peste 500 de ori, spun cercetările.

În alte scrieri se arată că Dionysos, zeul viței și vinului în mitologia greacă, l-ar fi pierdut la o vânătoare pe Ampelos, cel mai bun prieten al său. Zeii, dorind să-l consoleze, au făcut să apară din trupul neînsuflețit al lui Ampelos, vița-de-vie. Gustând sucul mirific al strugurilor, Dionysos a aflat în el alinarea și apropierea de prietenul dispărut. Se pare că, de atunci, oamenii găsesc în vin mângâiere și uitare. După numele lui Ampelos s-a dat în limba greacă numele viței-de-vie, iar știința care studiază speciile și soiurile acesteia s-a numit ampelografie. Dintr-un orgoliu imperial, Octavian Augustus (nepot și fiu adoptiv al lui Cezar) sfătuit de Mecena, a cerut poetului Horațiu să latinizeze pe Dionysos și astfel, la romani, zeul vinului și al viței-de-vie a primit numele Bacchus. Însuși Publius Ovidius Naso (43 î.Hr.-17 d.Hr), unul din marii poeți ai epocii lui Augustus, care din motive neelucidate a fost trimis de către împărat în exil la Tomis (Constanța), a înlocuit în scrierile sale pe Dionysos cu Bacchus. Aici, la Tomis, a scris el, după cum se știe, episoadele în versuri, dominate de nostalgia pentru Roma. E vorba de „Triste și Pontice". O strofă din „Triste" atestă înlocuirea lui Dionysos cu Bacchus: Potrivit unei legende de care italienii sunt mândri, se spune că Lucifer (diavolul), când a fost alungat din Paradis, a furat un bulgăre de sol ceresc pe care l-ar fi lăsat să cadă în Marea Tireniană, mai precis în golful Napoli, bulgăre din care s-a înălțat insula Capri (pământul păcatului), considerată un colț de paradis. Când Dumnezeu reveni pe pământ, găsi insula populată de demoni, de napolitani care nu se dau în lături de la plăcerile „satanice". Îndurerat de acest spectacol, Dumnezeu începu să plângă și din lacrimile căzute pe pământ crescură butuci de viță-de-vie, din ai cărei struguri se produce vinul „Lacrima Cristi", cunoscut și recunoscut în întreaga lume.

— Vă mulțumim, domnule academician, pentru frumoasa pledoarie întru păstrarea credinței în Dumnezeu, pentru invitația la toleranță și înțelegere, pentru îndemnul de a ne „mântui" sărăcia prin muncă, mai ales intelectuală...

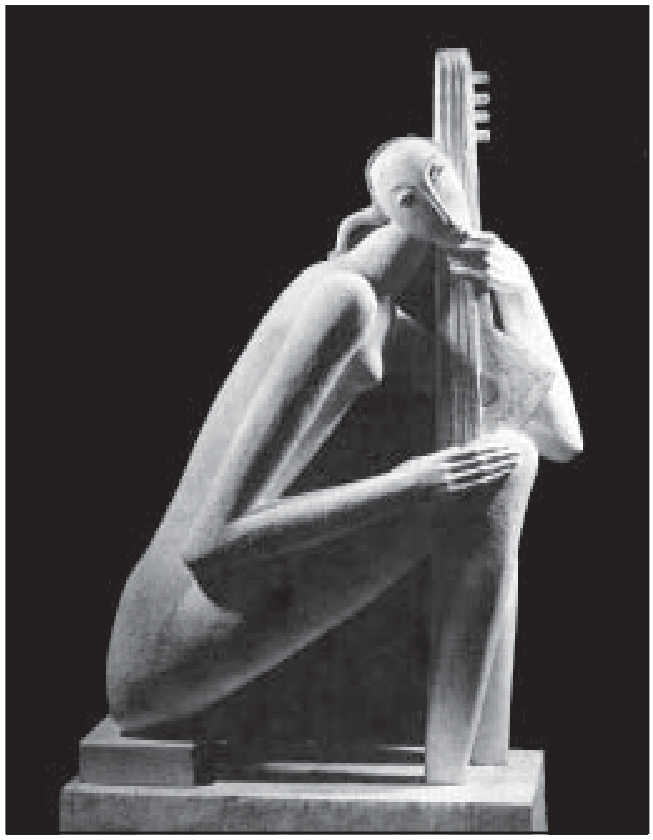

Meditație

Gheorghe Istrate

„Gheorghe Istrate este un poet incomensurabil mai mare decât ecoul poeziei sale. Ce surprinzător e să constați cu câtă pudoare, cu câtă perseverență, cu câtă variată pasiune, și cu ce admirabile rezultate, acest poet lipsit de ostentație și-a alcătuit, și-a cultivat, și-a desăvârșit un mit al său, prin simplă dar sugestivă potențare a unei perspective tradiționale!"

Ștefan Aug. Doinaș, 1985

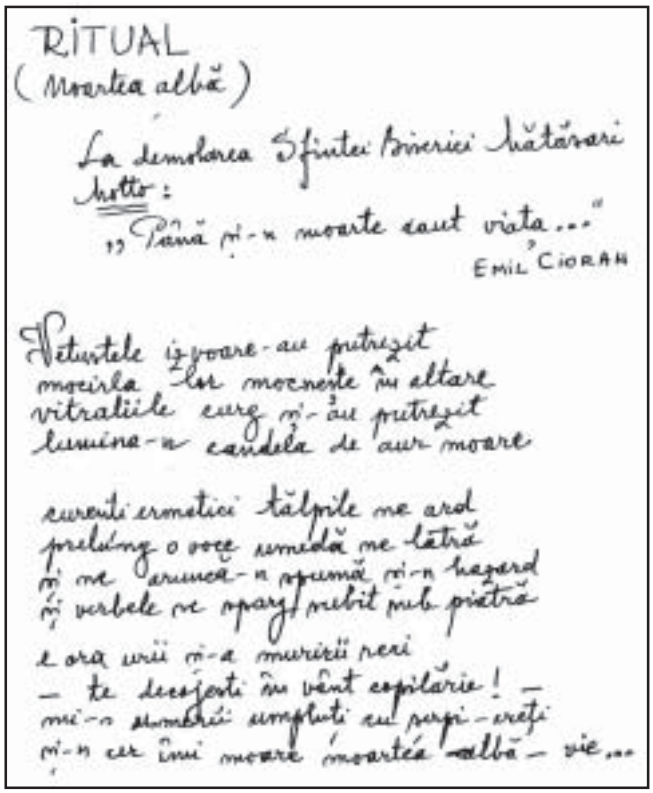
RITUAL
(Moartea albă)

La demolarea Sfintei Biserici Înălțări
Motto:
„Până și-n moarte sunt viața..."
EMIL CIORAN

Veșnicele izvoare-au putrezit
noroiul lor mocnește în altare
vitraliile curg și-au putrezit
lumina-n candela de aur moare

cuvinte ermetice tălpile mă ard
prelung o voce umedă mă latră
și mă aruncă-n spumă și-n hazard
și verbele mă sparg pe brâu pe piatră

e ora urii și-a mureții rele
— te destrăbdă în vânt copilărie! —
mi-s umbrii umplute cu pași-creți
și-n cer îmi moare moartea albă — vie...

RITUAL
(seară-de-zi)

seară-de-zi ziuă-de-noapte
clopotniță albă deschisă în zori
mugurii vocii încearcă în șoapte
să spună lumina să spună când mori

n-am parte de lume – mi-e întuneric
totul deodată s-a descompus
mi-e sufletu-n frică și sferic
mi-s tălpile mirate-n apus

sacii morții s-au descărcat
îngerii suspină în nearătare
roțile rup pământul neîntâmplat
e o noapte de zi când realitatea dispare

RITUAL
(neînceputul)

mi-e frică de ziua neîncepută
de altarul care începe să pută
de fosnetul îngerilor îngemănați
uitați în cer și uscați

magma mea grea se revarsă
peste râul invers – peste farsă
când pun deget pe degetul Lui
când sparg timpul lichid din statui

mi-am săltat în suflet casă vitează
mi-a mai rămas cer, mi-a mai rămas rază
nisip înroșit mi-a rămas din stele de frică
în care sufletul meu smerit se ridică

am trepte prea multe – le ard
pe hornuri am herburi stindard
hulubi uguind îmi intră în gură
ciugulind versete din sfânta scriptură

și totuși mi-e frică de-o zi ne-ncepută
când verbul meu sclav va-ncepe regește să pută

RITUAL
(cineva)

cineva-mi retează totdeauna cuvântul
cineva mă-ntemnițează-n Cuvânt
cugetul meu umil-umblământul
pipăie crucea pe sub pământ

hainele goale le-am lepădat
fosforescent mi-e trupul-prelinsul
maica icoanei m-a identificat:
străjer al tălpilor Lui mereu lângă Dânsul

RITUAL
(veni-va ceasul)

veni-va ceasul lapidarul
când sângele-și primește harul
când pielea umedă va naște
pe cel ce mă va recunoaște

ca o mireasmă sufletul se-mpute
strivit în cerul celor începute
când cineva mă scrie și nu știe
cât suflu schimnic zace în hârtie

Al. G. Croitoru

De la bunica...

De la Bunica învățase mama
Ca- n casa pernei să nu uite-a pune,
Un fulg de pasăre frumoasă, cântătoare,
Ușor să fie somnul la prunci și la oricine.

Dacă-o vedeți în fiecare dimineață
Ducând pe umeri noaptea cât de grea
E că se duce-n zori, pe sub pădure
Să-adune-n palme fulgi de turturea,

Ca să-i împartă-n tot atâtea perne
Punând și-un strop de suflet de la mine
Frânturi de cântec, leagăne și vise,
Ușor să fie somnul la prunci, și la oricine.

Și dacă vreodată vă e pernă
Pământul, trunchiul, iarba din coline
Să nu uitați că mama strânge pene
Ușor să fie somnul la prunci și la oricine.

Și Dorul...

Când nu ești lângă mine și ochii ți-i ascult
Și dorul de tine să-adorm nu mă lasă,
Pădurea de trunchiuri în stare aș fi,
Să o culc la pământ cu tăișul de coasă.

Și dorul de tine e-atâta de greu,
Atâta-mi învăluie pragul și casa,
Că-n mine trimite un gând să mă duc,
Pădurea s-adun în poloage, cu coasa.

Iar când peste ani, rădăcină voi fi
A vreunui trunchi din pădurea frumoasă,
Tot dorul de tine, striga-mă-va iar,
La coasă de trunchiuri, cu lama de coasă.

Țărănci

O umbră

Pe miriști mergând,
tot mergând,
tălpile, încet-încet
tocind,
mă trezesc, neputând,
un pas a mai face.
Picioarele, sărace,
s-au scurtat, se pare,
și trupul îl duc
bătrânele, boante cioate,
pe miriști,
pe miriști zburdând,
către-o umbră visată,
o umbră,... neîntâlnită
nicicând.
Și trupul aleargă năuc,
Soarele-n spate purtând,
pe miriști, pe miriști,
spre o umbră visând.

Acasă

Au aruncat vânturile
Semințiа noastră,
unde-au știut.
Rănile prinse
de sufletele bunicilor,
ne-au durut.
Și ne dor, și ne dor,
și ne dor.
Dar a venit vremea
de ne-am adunat,
și ne tot întrebăm;
de unde-am plecat,
de unde-am plecat?!
Înghesuiți abia încăpem
la masa rotundă
și joasă,
dar privindu-ne, știm
că suntem acasă.
Acasă, acasă...
Acasă.

Brațele ei

Mă pândește
O margine de Lună
Cum lunec
furișându-mă
în lungul uliței
pe sub tril
de privighetoare...
și, deodată,
vede Luna
cum mă cuprind
brațele Ei.

Malul apei

— De ce-au crescut copacii
și în jos, în pământ,
acolo în râu
dedesubt?
Suntem și noi crescuți,
în jos, aici,
sub malul ăsta
abrupt?
— Sigur că da.
Treci dincolo, podul,
privește spre-ncoace
și-ai să-nțelegi!...
Aleargă băiatul
și strigă deodată
nedumerit:
— M-ai mințit
Păi, eu, unde sunt?
Cum se face
că ești numai tu?
— Ești și tu sub pământ.
Dar acolo-ntre sălcii.
Îți fac o poză
dacă nu crezi.
Ridică brațele
să fii mai înalt,
să te vezi.
Seara târziu, acasă,
ca un vrăjitor,
tatăl ridică din tasă
fotografia lucioasă,
doisprezece-nouă.
La fel, două lumi!
Una cu brațele-n sus,
alta cu brațele-n jos,
semănând perfect amândouă.

O fărâmă de aur

O fărâmă de aur
Din adâncul Pământului,
Străbătând luturi grele
Spre lumină venind,
Și-a găsit loc de tihnă
În ochii lubitei,
În ochii lubitei
Lucind-strălucind.

Fărâma de aur
Mă doare, mă arde
Cu-o sete nebună
De sete de dor...
E-n stare să sfâșie
Vrăjile lumii,
Să-ajungă la mine
Ușor, mai ușor, mai ușor...

Magda Cârneci

S-a născut în comuna Gârleni, județul Bacău. Doctor în estetică la Sorbona, unde predă limba și literatura română.

Debut: ***Hipermateria*** (1980). Volume de poezii: ***O tăcere asurzitoare*** (1984), ***Haosmos*** (1992), ***Politische Gedichte*** (***Poeme politice***) (1997); ***Psaume*** (***Psalm***) (1997). În antologii: ***Nouvi poeti romeni*** (1986), ***Incertitudes – Anthalogie de la poésie roumaine*** (1992), ***Streiflicht. Eine auswahl zeitgenossischer Rumänischer Lyrik*** (1994), ***Ripe Blood. Six Romanian Female Poets*** (1997).

Psalmul nenumăratelor fecioare

Ar trebui ca în camere albe și goale
pline de o lumină verde-albastră, ca în acvarii adânci,
tinere femei singuratice să stea tăcute pe scaun
și să aștepte cu mâinile împreunate în poală.
Să stea liniștit. Să aștepte. O fâlfâire, o tijă de floare,
o șoaptă incredibilă, o prezență ciudată, o cutremurare.

Nesilite de nimeni, pregătite doar de curățenie și așteptare
cele mai libere dintre toți
primind în pură singurătate
un cutremur adânc în carnea lor fragedă
o uimire vastă și o nemărginită teroare
un cosmos întreg salvat într-un piept, într-un pântec
îngropând în trup o bucurie desăvârșită ca lumea întreagă
și o neînțeleasă oroare
acceptând senine să poarte un duh, o fantasmă, o ființare
un calvar, o răstignire și o înălțare
un copil, o făptură muritoare și cosmică
pure și libere, nesilite de nimeni
decât de o singurătate enormă și o uriașă așteptare
ce nu sunt doar ale lor;

în trupul lor fragil și înspăimântat, într-o cameră luminoasă și goală.

Ar trebui ca tinere femei singuratice să aștepte
liniștit să aștepte, să aștepte pentru lumea întreagă.

O, nenumărate marii, voi sunteți în eternitate fecioare.

Nicolae Spătaru

Poetul bucovinean Nicolae Spătaru s-a născut la 13 ianuarie 1961 în comuna Horbova, ținutul Herța. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității din Cernăuți (1983) și este membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și al Uniunii Scriitorilor din România. E redactor la revista ***Contrafort***, a tinerilor scriitori din Basarabia.

Sfios, dar nu într-atâta de sfios, contemporan cu precizia poeziei proprii, dar și a generației sale, Nicolae Spătaru primea în anul 1998 premiul pentru literatură al Fundației Culturale Române pentru volumul de debut ***Noaptea când soclurile își recrutează noile glorii***, editat la ***Junimea*** din Iași.

Alte volume: ***Întorcerea zeilor*** (1992), ***Ion și alte revoluții*** (1996), ***Tristețea recită din Rilke*** (2000). Poezia lui Nicolae Spătaru nu are frontiere – deși, pentru el, cât și pentru Bucovina și Basarabia, cât și pentru noi, istoria are, zice poetul, „picioarele varicoase”. ***(Gh.I.)***

Mici insomnii pentru europa

beau o ceașcă de cafea neagră amară
și europa mi se deschide ca în palmă
oricare dintre hărțile bătrânului continent
m-ar invidia cu adevărat dacă ar cunoaște
ce taine și ce posibilități mi se deschid

de exemplu în seara aceasta mi se arată
o europă plină de semafoare în alertă
(vitezele ne-au răcit și ne-au golit
privirile până la ultima culoare)
o europă ieșită
doar până la jumătate
din scorbura asiei
și care încearcă cu disperare
să se curețe de praf
de pânza de păianjen
care pe-alocuri e încă tare și deasă
(pe hărțile contemporane
pentru a induce lumea în eroare
i se spune *latitudini* și *longitudini)*

azi europa se ține mai mult pe aplauze
la curtea elsinore *to be or not to be*
zace în paragină și e pe moarte
caravane mari de păianjeni cu opt ochi
cu labe groase și lucioase
înaintează dinspre stepă
spre inima lovită de stresuri a europei

beau o ceașcă de cafea neagră amară
și europa mi se deschide ca în palmă
mafia siciliană depune eforturi mari
pentru a dejuca tentativele mării

Harpa

de a se consolida în valuri
(doar marea a rămas nesupusă
în această parte a lumii)
cattani e mort

m-am cam luat cu vorba
aș dori înainte de toate să-mi găsesc
un loc de înnoptat
se știe doar: în europa se doarme
din ce în ce mai prost

noapte bună păianjeni
oriunde v-ați afla

Poemul singur

îmi bat poemul la mașina de scris
și bucăți de cuvinte sar peste tot:
pe pereți pe birou peste cărți
precum sângele dintr-un cocoș tăiat
zvârcolindu-se în jurul trunchiului

îmi bat poemul la mașina de scris
și vocalele consoanele (ce bine
că am renunțat la timp la semnele de punctuație!)
se depun în straturi groase
tot mai groase
pereții tavanul abia se ghicesc
geamul nu se mai vede
ușa abia se distinge
camera devine din ce în ce mai mică
tot mai mică

îmi bat poemul la mașina de scris
până lucrurile din jurul meu
devin un tot întreg:
pereți cuvinte fereastră cuvinte ușă
tavan cuvinte mașină de scris birou
cuvinte cărți cuvinte cuvinte

acum în zadar ar încerca cineva
să facă o delimitare
între lucrurile din odaie
și mine

Constantin Ghiniță

Poet și publicist, născut la 10 octombrie 1946, sat Clipicești, comuna Țifești, județul Vrancea. Volume de poezie: ***Chemarea scorpionului*** *(1990),* ***Evanghelia a V-a*** *(1996). Despre ultimul, poetul Gh.Istrate – care i-a și îngrijit apariția – afirmă că „este o esență, adică o Evanghelie a V-a, ivită din îmbrățișarea milenară a Cărții sfinte pe care generațiile au acomodat-o succesiv puterii lor de patimi, o continuare, dacă vreți, a Cuvântului mereu frământat în lutul omenesc".*

Este că din toate, Poezia*

dacă suferință-i tot ce-mi urcă
pe Golgota trupului bolnav
dacă drumul stelei mi-l încurcă
lutul ars de patimi și firav

dacă munți de doruri și-aisberguri
de dureri neîmplinite mă izbesc
dacă în vârteju-atâtor cercuri
Umbra mea subțire mi-o sfințesc

și dacă-n uitare sting mânia
și alaiul viselor de verde
este că din toate, Poezia
incoloră e și nimeni nu mă vede

M-aș reîntoarce-n Cuibul de unde voi Pleca

Mă-ntorc din cale și mă uit la mine
și nu-mi vine să cred când mă găsesc
din sânul tău unde mă odihnesc
în clipe mă strecor ca-n vechi ruine

Văd Nașterea dar nu văd Începutul
mă-ncearc-un țipăt dar n-aud tăcerea
simt cum mă strânge și mă doare Lutul
și dorul ce-mi alungă Nechemarea

Văd cum trec trecerile mele toate
izvoare triste ce senin mă-mbie
văd Îngerul plecând de lângă Moarte
și Moartea care zilnic mă învie

Și aș fugi de-Acasă și aș fugi din Lume
și aș închide ochii, urechi aș astupa
mi-aș înghiți și glasul ca singur fără nume
să mă re-ntorc în Cuibul de unde voi Pleca

Călătorie în Icar

Drumul Luminii! Labirintic drum
ce-Acolo, Sus, m-așteaptă și mă-mbie...
Da, sunt bogat o, Doamne, – și nebun
de Fericit în neagra-mi sărăcie!

De-o sete fără seamăn mi-e sufletul cuprins
și-un dor fără limanuri mă cheamă sub copite
că Marea se revarsă în sângele-mi aprins
de Ochii Tăi corăbii ce vin neobosite

dar uite, Doamne-al meu, Legi nepătrunse
din Necunoscut mă împresoară
de numai Morții știu ce Porți ascunse
mă vor simți când voi veni de-Afară

eu nu știu, Doamne, Unde Ești prin Ceruri
Tu m-ai uitat și m-ai silit să sper
și mi-ai luat și somnul ca să descopăr seruri
să-ți vindec Îngerii ce-n oameni pier

căci vin în rugul cetii hrănindu-mi răsuflarea
asemenea furtunii din Piramide sparte
și-n Muntele ce-l urc aud cum plânge Marea
și moartea ce-mi deschide Ușa înspre Moarte

Născuți fiind din apă și pământ
prin Ochiul nenăscutului Sihastru
intrăm dintr-un mormânt în alt mormânt
ca să putem zbura mereu din astru-n astru

iată de ce caut Cuvânt nefolosit
și-o stepă nesfârșită și un sălbatic cal:
caut Otrava celor ce-au murit
și leacul celor ce-au ajuns la mal...

Dar ce-i de-Ajuns? Și ce-i Adevărat?
Vânat de alte patimi, de-alte toamne
sunt tot mai liber și înfometat
de Poezie și de Tine, Doamne!

Femeia cu chitară

Rugă

Că sunt bolnav de-o dulce suferință
și nu am bani și unii nu mă plac
și dacă-mi țipă Toate în ființă
te rog, Iisus, învață-mă să Tac

și de sunt trist și-adun a lumii lavă
și doar cu mine singur mă-nconjur
și de mă supăr și tot strâng otravă
te rog, Iisus, învață-mă să-ndur

și de-s bătut cu pietre în Cetate
și Prea-Târziu mă aflu Prea-Devreme
și dacă mă prefac că-mi sunt curate
măștile zădărniciei mele

și de stau treaz și-mi păcălesc Păcatul
ce-mi dă târcoale fără să îl chem
și dacă-n mine se strecoară Altul
ce nu-l hulesc dar nici nu îl îndemn

și dacă toate astea la un loc
și Altele ce-mi urmăresc Ieșirea
îmi pregătesc un ultim rug de foc
te rog, Iisus, învață-mă Iubirea

Eu am să-Ți bat necontenit la Poartă

Coboară Doamne, stai de-a Dreapta mea
Te roagă și Cunoaște-Te prin mine
să plângi un veac pentru eroarea Ta
în Drumul nostru nesfârșit spre Tine

Căci dac-ar prinde Lacrima culoare
și Munți ar locui Doamne Cuvântul
tot ce-am călcat cu scârbă în picioare
tot ce-am urât cu fapta și cu gândul

n-ar fi nimic pe lângă ce-o să vină
n-ar fi nimic pe lângă ce ne-așteaptă
chiar de e strâmtă Poarta spre Lumină
eu am să-ți bat necontenit la Poartă

De-aceea Plec și urc în piramidă
răstălmăcit de pietre funerare
Acolo unde Hoții stau să prindă
Eternitatea prin spărturi fugare

Amin zic nouă reîntorși din Drumul
urechii unui ac prin care poate
a trecut definitiv doar cifra Unul
ce nu cunoaște Început nici Moarte

* Din volumul în pregătire „În numele tău, Poezie"

Labirint

Întotdeauna tresare în mine
un soi de cârtire.
Stau ca pe o muche de cuțit
cu streangul, cu sabia, cu prevestirea
deasupra capului.
Nu vreau să te supăr, Doamne,
nici frică nu-mi este
și nici păcatul gândului care mă încolțește
nu mi-l atribui cu seriozitate
pentru că oricum eu cred în Tine
dar la fel ca Toma
vreau să stăm de vorbă cu cărțile pe masă.
Deschise
Taină o fi, dar dă-mi însă dreptul Fiului
de a merge și înapoi, nu numai înainte.
Tot spre Tine.
Căci mă tot întreb
ce făceai Tu, Doamne, înainte de a te apuca
să faci ordine în haos?
Doar Început nu este și Dintotdeauna.
Finit nu este, ci spațiul care nu se sfârșește
Niciodată
atâta timp cât mereu te gândești la un Zid
care oricât de gros ar fi
Dincolo trebuie să fie Altceva.
Fără Iubire, iarăși, nimic nu se putea împlini
Iubirea stârnită de energia Cuvântului
Cuvânt pe care a trebuit să-l pronunți.
Cu cine vorbeai?
Ce-a fost Înainte de Haos
și ce-a fost Înainte de Înainte?
Sigur nu puteai fi, pentru că nu te văd
vorbind singur
Și dacă Cuvântul răsuna și încânta
Universurile
Iubirea însămânța Viața în mișcarea-i fără de
maluri.
Energie și mișcare.
Și punctul din care s-a Plecat.
Ca să Pleci însă, trebuie să ai de Unde Pleca
și locul acesta trebuie să aibă vecini
și vecinii alți vecini...
Of, Doamne...
Îl las pe Toma și mă retrag în Ioan.
Cel puțin mă aleg cu Iubirea.
Noapte bună, Doamne!
(Numai că Mâine, tare mă tem,
o voi lua de la capăt)
Bună dimineața, Doamne!

Nunta continuă

Spunând Acestea
nu înseamnă că eu
aș fi mai presus
de Sufletul vostru
ci poate cu o durere
mai înfricoșat
de priveliștea din ochii voștri
aceste răni uimitoare
ale cerului
în care mă scald
ori de câte ori mă fac vinovat
de prea puțină Dragoste
și de prea multă mânie...

Forme în spațiu

Singurătatea iubirii

așa ar trebui să fie
Acolo unde este Arta
să nu fie trecut Locul de casă
dar ce te faci
când Pleci cu Somnul în flăcări
cu Poezia de o mână
și cu Femeia de cealaltă
cu toate ale Aerului și ale Țărânei
agățate cu disperare în Iubirea
de pe umerii tăi?
către Cine să mă adun
să se poată judeca Diferența
dintre Drumul continuat în Tăcere
Singur și Însingurat
nobila Neputință a celui ce se zbate de
Doruri
între
Artă
Dragoste și
Datorie?
o! și Cine mă Iubește pe mine?
ar putea iubi Femeia Poetul
dar nu să-i fie Plecare
se va sfârșit cântecul constantin ghiniță...
și cum poate cânta Cineva sufletul meu?
se sfârșește Cântecul Doamnă
nu mai răsari înaintea Trecerilor mele
nu te mai plimbi în fiecare seară prin Dorul
meu
ca să-ți pot spune, Iubito
primește-mă
iată-mă
întreg m-am păstrat pentru Tine
și nimănui nu m-am dat
dar cât de Singur poate rămâne un Om
ca să nu-i mai fie frică de Moarte?

Scara de serviciu

(fragment)

Să scrii în teroare!
Să despoi lumina de noapte
ca pe un prunc de pântecele mamei,
să faci o mie de lucruri interzise
pentru că există ceva în tine
mai presus de normele cuștii,
să găsești Luna dormind sub pernă
și să poți privi toate acestea
de la Înălțimea Minunii,
să nu pleci înainte de a fi trecut
prin toate vămile măștilor,
până la umilință prelungindu-ți sufletul
prin agorele de fals
să încalci balastul agonicelor stări
ce prind viermi în aromă,
Aici unde din motivul Binelui
ți se fură permanent din surplusul
Splendorii,
Sfântă Rană ca o tarabă a fericirii
de unde unii cred că se mai pot cumpăra
leacuri
pentru Înțelepciune,
Să scrii în teroare!
Adică să-ți fie milă de aceste chipuri
cu riduri săpate adânc în suflet,
să cauți mereu aceeași Fecioară
cu sâni de stepă și suflet de vârf,
să faci duș cu hârtie,
cu teancuri de vorbe chinuite,
teancuri de poezie și cântece călduțe,
teancuri de articole la cheremul unei Acuzări
ce-și declamă ca o extraterestră ieftină
ștampila de pe Dragoste
și lanțurile ascunse de vorbe

Aurel Rău

VICTOR HUGO

Anul 2002, pe sfârșite prin luna noiembrie, când eu îmi pun în față o oglindă, a purtat în brațe, ca la rându-i pe I. L. Caragiale, prin lume, și numele lui Victor Hugo. Al acestuia, la un bicentenar. Într-o iubire a mea pentru poezie franceză, de o sărbătorire autorul *Pedepselor* s-a asigurat și în – pretențios spus – atelierul meu, unde a scos de pe rol felurite mai vechi proiecte, viciu la care m-am dedat, prin câteva luni, la intervale, ca un meșteșugar. S-au ales prin acest soi de fugă din timp câteva – s-au vrut – virtuozități prozodice, pe românește, între care și acest poem, *Progres,* din anii maturității unui Exil, pentru mine interior, într-o construcție bogată a strofei. Mi-a reținut atenția și printr-un fond puternic moral, de îmbărbătare, cu farmecul său inclusiv anacronic, într-un ceas de blazări și răsturnări de valori, caracterizat nu odată prin pur cinism. Dar Poezia strălucește și sub arcul de curcubeu al permanențelor, mai presus de clipă și mode. Prin cât s-a reușit în păstrarea laolaltă a noțiunilor și articulațiilor originalului, o destinez publicării cum m-aș decide să fac nu știu cui un dar printre fulgi de zăpadă, pe care să-i tempereze. Cum dintr-un alt deschizător de drumuri în romantism, aproape un coechipier în multe privințe, prin primul sfert de veac XIX, s-ar recita "O temps! suspends ton vol..."

Participant la o aniversare V. Voiculescu, în orașul Buzău, nu de mult, prin ploi de Octombrie, unde sunt invitat, împreună cu doamna Gabriela Defour, fiica poetului, și Andrei Voiculescu, nepotul lor, și când mi s-a solicitat din partea unui trimestrial, aflat la al doilea număr, *Saeculum,* o colaborare, m-am gândit, gratuitate din gratuitate, prin vremi sărace, la acest avut. Un motiv să răspund favorabil, e și numele publicației, luat din zarea Lucian Blaga; altul, o asemănare cu coperta practicată de revista *Steaua* o bucată de vreme; iar al treilea: pentru că nu s-a nimerit nicicând să pun piciorul în orașul cu vinuri, oricât în suflete românești își are murmurul sfânt chemarea "Hai la Milcov cu grăbire..." – un neajuns de înlăturat, până una alta, astfel.

Mi se pare, la „medalionul" dedicat autorului *Ultimelor sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară,* s-au făcut și fotografii, pe parcursul discuțiilor la care au fost prezenți, ca ai zonei, și condeieri focșăneni, unul dintre ei chiar adjudecându-și un premiu pentru Sonet – iată, forma fixă! Punctual, pentru un volum conținând în titlu cuvântul "pahar", iar în pagina de-nceput versul "Primul strămoș al nostru: Dumnezeu".

Însă, evenimentul meu, de la care am pornit: de sărbătorire, prin câteva traduceri de suflet, a poetului mare de la nașterea căruia, în 2002, s-au împlinit 200 de ani. În care găsim, între altele, și judecăți premonitorii și precursoare privind o Europă unită. Cum, unirile sunt bune. *Unirea face puterea,* s-a spus, cu tâlc. Ceva, într-un plan foarte mic, o confirmă și în ducerea la îndeplinire a răspunsului meu la această invitație de colaborare. Mulțumită, redacția ar fi preferat, dacă e vorba de o ilustrare, asocierea a cel puțin încă unui poem. Și în acest fel mă pomenesc regândind un punct de vedere care mă ghidase: un volum – un text, și din *Arta de a fi bunic* mă decid să mai desprind o *piatră de încercare,* potrivirea *Luna,* în care chiar se află o relație directă cu spiritul titlului cărții, și într-o relație dintre generații câștigă dintr-odată o relație ludic-fabulos, pentru cauza poeziei în genere, care împrospătează, întinerește în ochii criticii literare a epocii, o creație lirică de ani de maturitate înaltă, de zori ai modernității. Traduc, respectiv, prin decembrie, la câteva zile după acceptarea României pe lista țărilor NATO, poezia *Luna,* din urmă, prelungind o aniversare pe cont propriu, în intimitatea scrisului literar la un ceas de cumpănă, pe masă cu vin francez de clasă înnobilat fericit de timp.

În atâtea chipuri, în anotimpul când se stă la gura sobei, călătorim...

PROGRES

Mers mare, omenesc, la drum!
Popor, te mută-n țări mai bune.
Larvă, deprinde-un chip, de-acum;
Turmă, te schimbă-n legiune.
Fugi, vultur, unde zări adie.
Nu bufnița ne va descrie
Al aurorei foc ceresc.
În soare Dumnezeu se-aține;
Sufletul razelor divine;
Un scurt segment, cel omenesc.

El între două nopți se-avântă;
E gând, din limpezime scos;
Arhanghel, prin tăria sfântă,
Apostol, pe cărări, de jos,
Sus flacără, jos libertate.
Un Dante, un Horațiu, poate
Crea, și flori să-mbrace-n aur;
Cu un smarald atinge și
Umilul fulg de colibri
Și solzul aspru de balaur.

Luați drumurile luminoase,
Sau înstelate, neopriți.
Vajnici semănători, frumoase
Ce strângeți spicele, porniți!
Sclavi de-altădată, triști bărbați,
Din ocne, din urgii scăpați,
Mergeți, fiți hotărâți, suiți;
Vă fie semn gloria, iată,
Unde intrați, o, neagră gloată,
Și-oprobriul de-unde ieșiți!

Om, mări ia-n piept! Uitând de oră,
Trecutu-n spumă să-l scobori;
Și foc dă-i funiei, la proră,
A groaznicei spânzurători.
Munți suie! În noroi strivește
Toți vechii monștri; te-nsoțește
Cu-Apolon, lângă el rămâi;
Când spada-i dreaptă, fulger pare;
Mergi! Omul, drept podoabă, are
Sângele hidrei la călcâi.

LUNA

Ioana visa, pe iarbă șezând, trandafirie
Și gravă. Mă apropii tiptil: – Îmi spui tu mie
Ce vrei? Căci orice pofte-ale ei, porunci îmi sunt,
Le chiar pândesc, încerc să-nțeleg ce poate-oricând
Să-și taie prin aceste cerești căpșoare, cale.
Când, Ioana îmi răspunde: – Vreau să văd animale.
Atunci i-am arătat o furnică, punct lovit:
– Uite! Răspunsul nu prea părea și cel dorit.
– Nu, animalele sunt mai mult. Și mult mai mare,
Li-i visul, spuse. Pe plaje-oceanul, somn ce n-are,
Le-atrage, cu-al său cântec de leagăn, aspru, stins,
Cu umbră, fugărite de vânt prin necuprins;
Le place groaza, tot ce-i minune le-nsoțește.
– Eu n-am sub mâna mea elefanți, i-am spus, firește.
Vrei altceva? o, Ioana, să ți-l pot da? Cât sper!
Vorbește. Atunci Ioana, cu degetul spre cer,
– Asta! răspunse. Era când seara lin coboară.
La orizont, imensă, luna urca prin seară.

Léopold Sédar Senghor*

Un mare cetățean al umanității

La 20 decembrie 2001, s-a stins din viață, la reședința sa din Verson, Franța, marele scriitor și om politic Léopold Sédar Senghor. Pentru a înțelege cât mai cuprinzător această proeminentă personalitate a secolului douăzeci, se impune o scurtă trecere în revistă a vieții și faptelor sale.

S-a născut la 9 octombrie 1906, în Joal – o mică așezare nu departe de Dakar. Aici și-a petrecut copilăria, într-o atmosferă rustică și patriarhală, gustând din plin farmecul poveștilor, ascultând și îngânând cântecele strămoșilor, pătrunzându-se de ritmul tam-tam-ului și de chemarea junglei fascinante.

La șapte ani intră în **școala misionară catolică** din Ngazobil – o localitate vecină satului său –unde își însușește limba franceză în care, peste ani, își va turna monumentalele sale poeme. Este, apoi, elev la **Colegiul Liberman** și la **Liceul din Dakar,** distingându-se ca eminent, motiv pentru care va fi trimis la studii în Franța. La **Liceul „Louis-le-Grand"** și, în continuare, la **Sorbona** dovedește și mai mult înclinația spre studiul umanisticii, al literaturilor clasice – greacă și latină – receptând, totodată, cu aviditate și noul culturii europene. În acest timp îl cunoaște pe antilezul **Aimé Césaire** cu care leagă o strânsă și rodnică prietenie. La Sorbona își susține teza de licență în litere cu tema: **l'Exotisme de Baudelaire** și devine, în 1935, **agrégé de grammaire,** fiind primul african cu acest titlu universitar. Se încheia, astfel, o perioadă foarte importantă din viața lui, timp în care sufletul său viguros și pur, stăpânit de misterele bătrânei Africi, este altoit cu esența culturii Europei moderne.

Având cetățenia franceză și stagiul militar satisfăcut, este numit profesor la **Liceul „Descartes"** din Tours, apoi la **Liceul „Marcelin Berthelot"** din Paris. Aici l-a surprins dezlănțuirea războiului. Este mobilizat și curând cade prizonier. În captivitate, timp de doi ani, suferă rigorile lagărelor hitleriste, după care, evadând, se înrolează și luptă în **Rezistență** alături de Generalul De Gaulle, împotriva cotropitorilor Franței și ai Europei.

Îi vom regăsi pe Senghor, apoi, în 1945, titularul catedrei de **Langues et Civilisations Africaines a l'École Nationale de la France d'Outre Mer.** Acum îi apare prima culegere de poeme intitulată sugestiv **Chants d'ombre.** Cartea este primită elogios, recunoașterea unanimă. Pătrundea, astfel, în poezia franceză un nume nou care se va afirma într-un mod cu totul original.

În 1946 este numit **comme grammairien et comme juriste** pentru revizuirea textului noii Constituții franceze, Este o recunoaștere a meritelor sale de cetățean și de om politic. În tot acest timp, Senghor ține o strânsă legătură cu țara sa, cunoaște îndeaproape și permanent viața și năzuințele fraților săi negri, le sprijină lupta, îi încurajează. Pentru aceasta, conaționalii săi îl aleg **deputat de Senegal în Adunarea Constituantă**. În această calitate primește diferite însărcinări politice, de ordin cultural și literar pentru Bruxelles, Lisabona, Florența, New York.

În anii 1955 și 1956 îndeplinește funcția de **Secretar de stat** la președinția guvernului în timpul cabinetului prezidat de Edgar Faure. Sunt ani de intensă activitate politică, culturală, de creație literară și publicistică. Aflat tot timpul în miezul vieții, poetul este profund angajat în tot ceea ce scrie, servind cu dăruire totală interesele țării sale, ale Africii în general.

După debutul de mare succes din 1945, este publicat în 1947 de Léon Damas în **Poètes d'expression française**, ca fiind unul dintre cei mai reprezentativi în acest sens. Tot acum, André Gide prezintă publicului francez proaspăta revistă **Présence africaine**, în jurul căreia se grupează Albert Camus, Richard Wright, Aimé Césaire și, bineînțeles, Senghor. Aici își tipărește **Chant de l'initié**.

În 1948 își cucerește cititorii cu un nou volum de versuri, **Hosties Noires** (Jertfe negre), cuprinzând poezii inspirate din timpul războiului și al captivității, carte ce oglindește contribuția de sânge pe care Negrii, alături de Albi, au dat-o pentru salvarea umanității. Tot acum Senghor publică **Anthologie de la poésie nègre et malgache,** însoțită de un studiu introductiv intitulat **Orphée Noir** semnat de Jean-Paul Sartre. Se dă astfel publicului francez posibilitatea de a lua cunoștință cu o bună parte din creația poetică africană. Culegerea s-a bucurat de un deosebit interes atât din partea literaților, cât și din partea publicului cititor.

În 1951 îi apar **Les chants pour Naëtt**, iar în 1958 o nouă carte de poeme, **Ethiopiques.** Aceleași sentimente de adâncă dragoste față de om, o înțelegere totală a năzuințelor popoarelor din Africa spre libertate și dreptate, răzbat în versuri de o frumusețe mobilizatoare.

În continuare, activitatea sa de creație se împletește strâns cu cea social-politică. Este omul în care frații săi își pun nădejdile, în persoana lui văzându-l pe cel care va împlini visurile lor seculare.

În 1959 este ales președinte al **Adunării Federale Mali,** iar în septembrie 1960 senegalezii îl aleg **președinte al țării,** primul în istoria Senegalului. Iată înfăptuit un arzător deziderat al acestui popor: **independența patriei**.

Chiar și în această înaltă magistratură, Léopold Sédar Senghor continuă să se dăruie creației poetice, publicând, în 1961, o nouă culegere de poezii de mare frumusețe și originalitate, **Nocturnes.** Tot în acest an i se acordă, la Sorbona, titlul de **doctor honoris causa.**

Începând cu 1964 – de-a lungul a peste zece ani – i se publică scrierile în proză: eseuri sociale, politice și filosofice. Afirmând că „**Negritudinea este ansamblul de valori culturale ale lumii negre, felul în care ele se exprimă în viața, instituțiile și operele popoarelor negre",** Senghor demonstrează că **De la Negritude à la Civilisation de l'Universel** – concept pe care îl preia, îmbogățindu-l, de la Pierre Teilhard de Chardin – constituie drumul fecundului demers spiritual pe care autorul **Jertfelor negre** ni-l propune spre atentă și necesară reflectare, față în față cu soarta umanității și a culturii. Eseurile lui Léopold Sédar Senghor – grupate în cinci volume: LIBERTÉ 1 – **Négritude et humanisme;** LIBERTÉ 2 – **Nation et la voie africaine du socialisme;** LIBERTÉ 3 – **Négritude et Civilisation de l'Universel;** LIBERTÉ 4 – **Socialisme africaine et democratique;** LIBERTÉ 5 – **Négritude et dialogue des Cultures** – descoperă cititorului chipul complex al unuia dintre cei mai originali gânditori ai secolului douăzeci.

Paralel cu aceste scrieri, marele senegalez și-a îmbogățit creația poetică cu noi opere: **Lettres d'hivernage** («Scrisori din anotimpul ploios») – 1972; **Poèmes** – 1974; **Elégies majeures** – **suivi de Dialogue sur la poésie francophone** – 1979.

* Din antologia ***Mari poeți ai iubirii***, interpretați de Radu Cârneci, în pregătire la editura ***Orion***

Aceasta ar fi, în linii mari, prodigioasa activitate scrisă și social-politică a lui Senghor.

Sărbătorit cu mare fast internațional la împlinirea a 70 de ani (Dakar, 1976), Léopold Sédar Senghor se retrage, în 1980, din suprema magistratură dedicându-se multiplelor activități culturale. Notăm în acest sens câteva din funcțiile, nu doar onorifice pe care le-a îndeplinit: **președinte al Comitetului Internațional al Latinității; întemeietorul** – și întâiul președinte – al **Comitetului Internațional pentru protecția Francofoniei; președinte al Asociației Asturias; președinte de onoare al Organizației Mondiale a Poeților; vicepreședinte al Internaționalei Socialiste** ș.a. Deținător a numeroase și prestigioase premii internaționale de poezie (între care **Cununa de Aur** a celui mai mare festival din lume „Serile de Poezie" – Struga – Macedonia – 1976), **membru de onoare** și **doctor honoris causa** al multor academii și universități – peste 35! – (între care și cea din București – 1976) – unicul «străin» primit în Academia Franceză, Léopoid Sédar Senghor se așează între figurile strălucite ale secolului douăzeci. Admirat, prețuit și respectat pe mapamond, el va rămâne – avem credința! – prin gândirea-i vizionară, prin creația-i înnoitoare, unul dintre autorii de referință pentru acest timp dramatic și luminos, de reașezare a lumii pe noi legi ale libertății generale.

Trecerea sa în lumea umbrelor – la patriarhala vârstă de nouăzeci și cinci de ani! – ne-a întristat profund lipsindu-ne, iată, de unul din marii înțelepți ai umanității dintotdeauna. El a fost depus pentru veșnicie – așa cum a dorit – în pământul Senegalului – al Africii, deci – pe care l-a iubit și împodobit cu imnuri netrecătoare. (***Radu Cârneci***)

ELEGIE PENTRU MARTIN LUTHER KING

(pentru o orchestră de jazz)

I

Cine a zis că eu aș fi de nemișcat în stăpânirea mea, negru sub culoarea de purpură și aur?
Și cine a zis că stăpânul sceptrului și al ciocanului, maestrul tam-tam-ului dyoung-dyoung
Șeful corului pentru dans, cine a zis că eu cu masca mea sculptată
Aș comanda Forțele roșii, mai bine decât cămilarii cămilele lor în lungile curse?
Burează atât de subțire, iar vânturile bat și ploile sunt fecunde.
Cine a zis, cine a zis, în acest secol al urii și al atomului
Când orice putere este pulbere, orice forță slăbiciune, că Mai-Marii
Tremură noaptea peste gropile lor adânci de bombe și de morminte
Când la orizontul vremii, eu scrutez în fierbințeala furtunilor uscate
Violențele lăuntrice? O! spuneți-mi cine a zis?
Acoperit de sunetul *sabarului* la marginea orchestrei, ochii curați și gura proaspătă
Asemănându-se cu nestricăciunea satului, am viziuni, aud modernele instrumente
Dar cuvintele ca o cireadă de bivoli, confuze se împotrivesc dinților mei
Și vocea mi se deschide în gol.
Se stinge ultimul acord și trebuie să reîncep de la zero, spre a pătrunde această limbă
Atât de străină, cu dublu înțeles, spre-a o înfrunta cu lancea mea ascuțită, a mă confrunta cu monstrul
Această leoaică-hipopotam sirenă-șarpe în labirintul abiselor
La marginea corului la primul pas, la prima suflare peste foalele trupului meu
Mi-am pierdut buzele, limba am dat-o pisicii și sunt într-adevăr în cutremur.
Și tu mă crezi fericit când eu îl plâng pe Martin Luther King!

II

În această noapte, în această luminoasă insomnie, îmi amintesc de ieri, și ieri este acum un an.
Era atunci a opta zi, al optulea an de la circumcizia noastră
Al o sută șaptezeci și nouălea an de la moartea și nașterea noastră la Saint-Louis.
Saint-Louis, Saint-Louis! Îmi amintesc de ieri, dinainte de ieri era, e un an de atunci
În Metropola Centrului, peste peninsula ca o probă spintecând
Drept amarele ape. Peste calea lungă și largă ca o victorie
Drapelele roșii și aurii stindardele de speranță vibrau splendide în soare
În vântul bucuriei, un popor negru și numeros ce sărbătorea triumfal
În arenele pentru Discursuri, iar sediul își recucerise vechea-i glorie.
Parcă a fost ieri la Saint-Louis în Sărbătoare, printre doamne și domnișoare.
Femeile ca niște tinere cămile, cu rochiile desfăcute peste lungile pulpe
Printre coafurile semețe, printre sclipiri de dinți panașul râsetelor șampaniei.
Deodată, mi-am amintit și am simțit o povară pe umerii mei, în inima mea greutatea de plumb a trecutului
Și am privit și am văzut chipurile veștejite și obosite sub surâsul doamnelor
Și râsetele erau strâmbe și dinții se ascundeau în norii albaștri-cenușii ai buzelor.
Îl revăd pe Martin Luther King culcat, cu un trandafir roșu la gât
Și simt în măduva oaselor mele ca-ntr-un depozit vocile și lacrimile oh! și sângele
De patru sute de ani, patru sute de milioane de ochi, două sute de milioane de inimi, două sute milioane de guri, două sute milioane de morți
Inutili, și simt că azi, Poporul meu, eu simt că la patru Aprilie tu ai fost învins a doua oară când Martin Luther King a murit.
Doamnelor și domnișoarelor, voi mândrele mele girafe, la ce bun batistele și tulpanele voastre
Și eșarfele, pentru ce cântecele voastre dacă ele nu sunt spre slava lui
MARTIN LUTHER KING REGELE PĂCII?
Ah! Ardeți-vă făcliile Seniori, smulgeți-vă perucile Doamnelor
Iar voi, luptătoarelor mele fiice, lăsați cenușa să vă acopere veșmintele
Spre a nu vi se vedea trupul de piatră. Toate femeile sunt nobile, căci ele hrănesc poporul cu mâinile lor alintătoare, cu cântecele lor legănate.
Ah! credeți în Dumnezeu! însă El deja ne-a lovit cu stânga-i teribilă
Africa mai tare decât pe alții, iar Senegalul decât Africa
În o mie nouă sute șaizeci și opt!

III

Acesta-i al treilea an, aceasta-i a treia rană, e precum odinioară în mama noastră Egiptul.
Ultimul an, ah! Doamne, niciodată, de la Marea Foamete, tu nu ai fost atât de supărat
Și Martin Luther King n-a fost mai aproape pentru a cânta mânia-ți și a o potoli.
Există în cer zile scurte de cenușă, zile cenușii de tăcere peste pământ.
Din vârful insulelor Almadies până la contraforturile de la Fongolimbi
Și până la marea în flăcări a Mozambicului, ah! până la capul Deznădejdii
Iată jungla este pârjolită și topite de secetă câmpurile, iar pădurile-s cutii de chibrituri
Care pârâie. Asemenea înaltelor maree de gheață tu ai făcut să iasă din adâncul ființei noastre foametea.
Iată buzele noastre fără de grăsime plesnite și umflate, asemenea mlaștinilor uscate de Harmattan.

Seva a secat de la izvoare iar cisternele sună dogit
Seva nu mai urcă spre buzele mugurilor pentru a cânta bucuria de paști din inimile noastre smerite
Și-n lipsa florilor fluturii pier, iar albinele au murit.
Dumnezeu nu mai este decât taifun și cutremur de pământ și urlă ca un leu de Etiopia în zilele-i de furie.
Vulcanii au izbucnit în grădina Edenului pe trei mii de kilometri, ca focurile de artificii la sărbătorile păcatului
La sărbătorile Séboîm-ului de la Sodoma și Gomora, vulcanii au ars lacurile
Și savanele. Și bolile, și oamenii cu turmele
Pentru că noi nu l-am ajutat, pentru că noi nu l-am plâns pe Martin Luther King.
Și eu spun că aceasta nu-i mai îngrozitor decât kapo-ul, cătușele, câinele, varul nestins
Ardeiul pisat, slănina topită, sacul, hamacul, intriga, și bucile în vântul flăcărilor, aceasta nu-i mai mult decât vâna de bou sau praful de pușcă la fund
Castrarea, amputarea, crucificarea – vi se poate tăia delicat în bucăți iar inima i se poate prăji savant la foc scăzut
Acesta-i războiul post-colonial putreziciunea buboiului, mila abolită, codul de onoare
Războiul în care Mai-Marii vă ard cu napalm prin interpusele rude.
În infernul petrolului, sunt două milioane și jumătate de cadavre umede
Si fără nici o flacără mântuitoare în care să se mistuie toți
Și Nigeria rănita pământului de șapte ori, dar de șapte ori în șaptezeci de ani.
Peste Nigeria, Doamne, să coboare peste Nigeria vocea lui Martin Luther King!

IV

Era deci în patru Aprilie o mie nouă sute șaizeci și opt.
O seară de primăvară într-un cartier cenușiu, un cartier rău mirositor cu noroaie și gunoaie
Când se jucau afară în străzi copiii și înflorea primăvara în curțile sumbre
Se rostogolea albastru murmurul pârâiașelor și cântecul privighetorilor în noaptea ghetto-urilor
Din inimi. Martin Luther King își alesese motelul, cartierul, murdăria, gunoaiele.
Cu ochii inimii în aceste zile de primăvară, zile de pasiune
Când noroiul cărnii ar fi fost glorificat în lumina lui Christ.
Era seară, când lumina este mai transparentă și aerul mai dulce
Înaintea amurgului la ora inimii și a înfloririlor sale de șoapte gură în gură, amurg de orgă, de cântec și de tămâie.
În balconul acum împurpurat, unde aerul este mai curat și mai limpede
Martin Luther începu a spune pastorului ca de la pastor:
„Frate al meu, nu uita să-l lauzi pe Christos în învierea sa și ca numele său să fie cântat cu puritate!"
Și iată că în față, într-o casă de întâlniri amoroase, de profanare și de perdiție
— Ah! Lorraine ah! Jeanne, vorbele noastre să vă purifice asemenea tămâiei ce se înalță! —
O casă păcătoasă plină de cotoi și căței, și-n față-i în picioare un om în mână cu o pușcă Remington.
James Earl Ray îl privește pe Pastor prin lunetă
Martin Luther King privește moartea lui Christ
„Frate al meu, nu uita să-l preamărești în această seară pe Christ în învierea sa"
El privește pe trimisul lui Iuda, căci voi ați dat nefericitului ceea ce se dă sărmanei hiene
Celălalt îl privește prin luneta-i și nu vede decât gâtul negru și gingaș și frumos fără amuleta-i frumoasă.
Și urăște acest gât de aur, care cântă minunat din fluierul îngerilor
Acest gât de bronz ca un trombon, care tună asupra păcătoasei Gomore și peste Adama
Martin privește drept casa din fața lui, vede zgârâie-norii de sticlă și lumină
Și vede capete blonde buclate, capete negre frizate care înfloresc de visuri
Ca misterioase orhidee, și buzele albastre și roze cântă în cor unite ca o orgă
Albul privește, dur și precis ca un pumnal, da, James Earl ochește și trage
Lovit, Martin se prăbuși înainte asemenea unei înmiresmate
Flori secerate: „Frate al meu, cântați luminos numele Său
Și să chiuie de bucurie oasele noastre în Înviere!"

V

În timp ce se stingea ca o cădelniță inima pastorului
Iar sufletul își lua zborul, ca un porumbel urcând spre ceruri
Iată că auzii în urechea stângă un freamăt ușor de tam-tam.
O voce tainică, mângâindu-mi obrazul, îmi șopti:
«Scrie, ia condeiul și scrie, fiu al Leului.» Și am trăit această viziune.
Și aceasta se-ntâmpla vara, în munții din Sud, acolo la Foutta-Djallon
În mireasma tamarinilor. Și peste pământ coborâse Stăpânul Firii, strălucind ca un necuprins diamant negru.
Barba-i curgea ca splendoarea cometelor; și, la picioarele Sale
În umbre albastre pârâiașe de miere albă în proaspăt parfum de pace.
Atunci am recunoscut, adânciți în Dreptatea și Bunătatea Sa pe toți cei aleși, Negri și Albi
Toți cei pentru care s-a rugat Martin Luther.
Adună-i, deci, Doamne, sub ochii și barba Ta albă:
Pe orășeni și țărani, pe tăietorii de trestie și culegătorii de bumbac
Pe muncitorii cu mâinile fierbinți și pe cei ce fac să freamăte uzinele, iar seara se îmbată de amărăciune.
Albii și Negrii, toți fii ai planetei Terra.
Și ei cântau pe toate vocile, cântau Osana! Aleluia!
Ca în Împărăția Copilăriei altădată, când visam.
Or, ei cântau inocența lumii și dansau înflorirea ei
Dansau forțele care ritmează, care vibrează în Puterea Puterilor:
Dreptatea care-i Frumusețea Bunătății.
Și picioarele lor, mișcându-se-n ritm sincopat, cântau o simfonie în negru și alb
Călcând florile, strivind fructele, toate acestea pentru nunțile sufletelor:
A Fiului Sfânt cu miliardele de stele.
Îl trăiesc, deci, – fiindcă, da, trăiesc – pe George Washington și pe Phillis Wheatley, gură de bronz, albastră, care anunța libertatea – acest cântec l-a doborât! –
Și pe Benjamin Franklin, și pe marchizul La Fayette sub panașul lui de cristal
Pe Abraham Lincoln care și-a dăruit sângele, ca pe-o băutură de viață pentru America
Da, îl trăiesc pe Booker T. Washington cel Răbdător, dar și pe William E. B. Dubois, Neîmblânzitul, care și-a făcut mormântul în cimitirul celor Negri.
Aud, iată, vocea de blues a lui Langston Hughes, tânără voce asemenea trompetei lui Armstrong. Revenind, îl retrăiesc
Mai aproape de mine, pe John F. Kennedy, mai frumos decât visul unui popor, și pe fratele său Robert – o armură vie de oțel.
Da, eu îi trăiesc – și-i slăvesc! – pe toți cei Drepți și Buni pe care Destinul, ca într-un ciclon, i-a secerat:
Ei au rămas în demnitate prin vocea Poetului, asemenea marilor arbori cu vârful spre cer
Jalonând calea Binelui, și în mijlocul lor Martin Luther King.
Îl cânt pe Malcolm X, îngerul roșu al nopții noastre adânci
Prin ochii Angelei cântă George Jackson, fulgerător precum iubirea fără aripi ori săgeți, dar nu fără cumplită durere; Da, eu cânt cu fratele meu
Negritudinea cea neîngenuncheată: mâna albă în cea neagră
Eu cânt acea Americă transparentă, în care lumina este ca o polifonie de culori:
Da, eu cânt, imnificând paradisul Păcii.

Așezată în limba română
de Radu Cârneci

Corneliu Ștefanache

RECVIEM PE O ȘOSEA

Simte cum în urma lui se deschide câte o poartă prin care ochi curioși îi însoțesc pașii. Când nu trec mașini pe lângă el, se aud și fraze rostite scăzut, venite de prin curți, de pe prispe, din grădini, de pe unde se află oamenii cu domesticile lor treburi din această liniștită dimineață de vară. Nu le ia în seamă, nici măcar nu se mai întreabă dacă îl mai recunoaște cineva sau dacă cei ce îl măsoară acum cu privirile și îl cântăresc în vorbe aproape șoptite nu-l consideră decât un oarecare străin ce le stârnește unele nedumeriri. Altădată, ori de câte ori venea acasă, îi privea atent pe cei întâlniți în cale și încerca să descopere pe chipurile unor tineri, unor maturi, câte ceva din trăsăturile celor înghițiți de neant, poate dispăruți și din amintirile urmașilor, oameni pe care el îi cunoscuse cândva, încredințat fiind în sinea sa că în noile generații trăiau toți morții aceia, măcar în câteva riduri de pe fețele lor, în culoarea ochilor, a părului, în felul cum vorbeau, cum mergeau, și era bucuros când putea astfel să descopere, fără nici o altă informație, din ce familie făcea parte unul sau altul dintre aceștia. Acum nu-l mai interesează asta, asemenea exerciții i se par inutile, murise și aici o lume, iar urmașii ei îl derutează. De aceea trece pe lângă ei ignorându-i, ca și cum nu ar exista. Merge încet, cu pași egali, fără a întoarce capul în jur. Nu se mai oprește ca de obicei în dreptul uliților care își trimit pe timpul ploilor, cu roțile carelor, mașinilor, tractoarelor, noroiul pe asfaltul șoselei și praful, pe vremea arșiților, ca să privească de-a lungul lor și să se vadă pe sine în vreo ceată de copii, bătând cu picioarele goale o minge de pâslă sau pregătind înălțarea unui zmeu cu lipituri de cocă. Sau să se mai trezească așa, ca închipuirile de altădată, alergând până la o astfel de încrucișare de drumuri, la început de toamnă, când noroiul sau praful șoselei mai păstrau ceva din căldura verii pentru picioarele lui goale, unde într-un fel de șopron se afumau prune în lozniță, iar printre prune erau înșirați cârnați subțiri, în mațe de oaie, sfârâind molcom laolaltă cu prunele chiar la spatele omului de la tejgheaua de lemn, pe care puneau banii și ziarul, pe paginile căruia aveau să zăbovească îndelung ochii acelui măcelar și gura lui să-l întrebe de câteva ori „câți metri zici?”, și el zicea trei, asta era comanda primită de acasă, trei metri de cârnați, în timp ce celălalt, neștiutor de carte, dar cititor de cifre și fotografii, bătea ușurel cu degetele lui groase în fotografiile din ziar, cu regele, cu Antonescu, cu Hitler sau în mari caricaturi cu Stalin, și-i înjura pe toți de mamele lor fiindcă sloboziseră războiul peste lume, însă pe el nu-l interesau deloc harțăgoasele comentarii ale măcelarului, îi saliva gura și aștepta nerăbdător să-i fie măsurați cârnații, să-i înfășoare în ziar și până acasă să înfulece pe ascuns mulți centimetri din ei… Astfel de amintiri par înghețate acum în mintea lui. Trece prin răspântiile de drumuri văzându-le ca pe niște halte ale celor scoși în sicrie din casele lor și duși la cimitir în căruțe, pe platforme de camioane, în remorci de tractoare sau pe năsălii, mai ales pe ele, considerându-le cuvenite opriri pentru cei din sicrie, ca aceștia, până să moară de-a binelea, să mai încerce să-și tragă sufletul încă plutitor pe lângă ei. Așa văzuse opririle astea cu ochi de copil, ca apoi, mai târziu, mergând încărunțit în urma sicriului mamei sale, să-și imagineze la fiecare oprire că ea va reuși să-și tragă din nou sufletul în trup și se va ridica spre el cu mâna întinsă, ca să i-o poată săruta… S-a trezit înainte de răsăritul soarelui, obosit și cu o panică nedeslușită, ca un început de boală. Cât și-a băut cafeaua preparată la spirtiera adusă în bagajul său și și-a fumat prima țigară a zilei, șoseaua i s-a arătat totuși ca în copilăria lui, cum încă de pe la sfârșitul nopții începea să se umple cu zgomote difuze, împrăștiate într-un fel de surdină, cum se înșirau apoi de-a lungul ei carele, cele mai multe trase de boi, în coșurile cărora moțăiau bărbații cu bicile în mână și femeile lor lipăiau prin noroi sau prin praf, după cum era vremea, trăgând funia legată de coarnele vitelor, ca acestea să țină drumul drept, când fundalul acela de zgomote căpăta stridențe cu scârțâiturile unor roți neunse, cu lătraturi de câini, cu mugete, behăituri și cântece de cocoși, și zarea dinspre răsărit începea să se înroșească, când toată mișcarea de oameni și animale marca începutul unei alte zile și repetarea îndărătnicii vieți de a exista, de a se perpetua cu orice preț, dar peste care imaginația lui pusese, ca și acum, o anume disperare niciodată deslușită până la capăt. Nedeslușită ca și tristețea rămasă în urma acelei matinale migrații spre vii, livezi, câmpuri, păduri, pe care o văzuse totdeauna învăluind tot restul zilei întreaga așezare, șoseaua ei principală, ca o ceață luminoasă ce apăsa pe acoperișuri, în pereții caselor, pe umerii neputincioși ai bătrânilor, care nu mai puteau să-și însoțească la muncă fii, nepoții… Tristețea care era sporită, în zilele de toamnă de cotigele cerșetorilor veniți de aiurea, trase de cai sau măgari costelivi, purtând pe ei roiuri de muște, prăpădiți ca și stăpânii lor, fără mâini sau fără picioare, orbi, paralitici, porniți să adune pentru iarnă orice li se dădea, fasole, mălai, cartofi, laolaltă cu cele ale călugărilor de la schiturile din munți, care primeau și ele astfel de pomeni, sau de căruțele cu coviltire și cu roțile albite de saramura scursă din butoaiele cu pește, pornite tocmai de la bălțile Brăilei, ori de cele cu fierăria și lemnăria înnegrite, unsuroase, ale găzarilor de pe valea Trotușului, negustori ambulanți cu gaz lampant și păcură… Încercase de mai multe ori să-și amintească și zile cu bucurii, troienite de zăpezi. Când aerul mirosea a sărbătoare și a carne de porc pusă în afumătorile de prin curți, și șoseaua răsuna de urăturile colindătorilor sau, după Crăciun, de chiotele nuntașilor din lungile convoaie de sănii, totdeauna prea lungi pentru zestrele mireselor… Însă astfel de imagini nu se mișcaseră cum ar fi dorit, cum se apropiase de ele, se risipiseră repede ca niște caiere de fum în bătaia

vântului. Zgomotele de pe șosea, care veniseră acum până la el prin pereții coșcoviți ai casei părintești, prin geamurile ei prăfuite și prin ușile găurite de cari, fuseseră numai vâjieturi de mașini, scrâșnete de fierărie de la camioane, de la tractoare. Rar se auziseră printre acestea țăcănitul potcoavelor de cai pe tăria asfaltului și abia în momentele acelea imaginația lui prefăcuse cu adevărat asfaltul în noroi sau în straturi groase de praf, și pusese în mișcare vechile care cu boi, vechile căruțe cu cai, spunându-și ca și cum nu ar fi fost vorba despre el, că toate duceau cu ele spre cine știe unde părți dintr-o copilărie. Poate aceasta fusese panica aceea, care îl luase în primire de cum se sculase și se întețise în timp ce se bărbierea la vechiul lavabou aproape ruginit, privindu-se într-o oglindă pătată parcă de mucegaiuri, oglinda în care își văzuse, poate, cu ochi de copil, întâia oară chipul, când se oprise din bărbierit și din fuga lui în urma acelor care și căruțe, și peste praful șoselei muiat de o ploaie de vară și aurit de apusul soarelui, începuseră să zboare rândunelele ca niște săgeți negre-albăstrii, iar el trăsese cu praștia spre ele, trăsese de mai multe ori până ce zborul uneia dintre ele se frânsese brusc… Se oprise din bărbierit, fiindcă mâna începuse să-i tremure, și mai multe clipe ținuse cu degetele nu aparatul de ras, ci rândunica ce încă mai clipea din ochii ei mici, parcă numărându-și astfel picăturile de sânge prelinse din ciocul deschis… Acum nu mai simte nici oboseală și nici panică. Știe că se apropie de mijlocul distanței dintre casa în care s-a născut și târgul P. Niciodată nu i-a spus oraș, deși localitatea purta de decenii firma asta urbană, ci târg, așa cum îi spun toți locuitorii satelor peste care firma respectivă și-a întins administrația ei, că se duc la târg, când trebuie să cumpere sau să vândă ceva. Un târg amărât, neputincios cu toți primarii pe care i-a avut – asta și-a spus de câte ori s-a întors aici. La ce este bună firma de oraș, când încă se mai aprind lămpile cu gaz și closetele au rămas tot prin curți și grădini? Viile, ca niște cirezi de vaci grase, coboară de pe dealuri cu ugerile lor pline până la pragurile caselor, însă oamenii, cei mai mulți dintre ei, au rămas tot cu traiul de azi pe mâine, să-și târască necazurile pe ulițile satului, să apuce doar unele firimituri din firimiturile de la masa civilizației și, dacă nu părăsesc locul, să ajungă să fie duși pe năsălie la cimitir și numele lor să înceapă a fi uitat chiar de la masa de pomenire, care de obicei se lasă cu beții înlăcrimate… Însă gândurile lui, când se oprește în fața bisericii, nu caută decât să reconstituie ultima haltă a mamei sale în drumul ei spre neant. Era oare atunci trotoarul betonat, stâlpii cu corpuri de iluminat imitând vechi felinare, erau trandafirii înfloriți pe marginea șanțului? Nu mai știe precis, dar parcă îi vede pe cei veniți să-și ia rămas bun de la învățătoarea satului, mulți foști elevi ai săi, gârboviți, încărunțiți și ei, înspăimântați poate de propria lor moarte… Trece pe sub bolta clopotniței și intră în cimitirul întins de jur-împrejurul bisericii. În dreapta și în stânga aleei, câteva cavouri, unele înnegrite de vreme, altele de dată recentă, atestată de lustrul intact al marmorei. Pășește prudent, ca și cum nu ar vrea să tulbure liniștea locului întărită de zumzetul insectelor culegătoare de nectar. Cavourile, rămase în urma sa, îl fac să se întrebe, cum s-a întrebat în unele mari cimitire ale lumii, în care a intrat cândva și a fost uluit de tonele de marmoră și de bazalturi prefăcute într-un fel de cetate, cu statuile celor din ele sau cu îngeri îngenunchiați ca într-o rugăciune pentru sufletele acestora, dacă mântuirea lor va fi alta decât a celor care nu au pretins sau nu au avut bani, ca să-și doarmă veșnicul somn în asemenea fastuoase cripte, și s-au risipit cu oasele lor în întunecimea necruțătoare a pământului. Se întreabă astfel dezorientat, de parcă ar intra acum prima oară în acest cimitir. În fața lui, cruci de ciment, de fier, de lemn, drepte, hâite, cele mai multe înnegrite de rugini, de mucegaiuri, înverzite de mușchi, pe care abia se mai zăresc numele înscrise pe ele. Toate înfipte în pământ într-o dezordine ce-i sugerează o grabnică îngrămădire, de parcă asta ar fi fost ultima dorință a răposaților, să se înghesuie unii în alții, să se știe adunați la un loc în adâncul pământului, chiar dacă în vremea cât au călcat pământul s-au urât, s-au bătut, s-au târât prin tribunale și n-au alungat dușmăniile dintre ei nici în ultimul ceas al vieții lor. Îl oprește un nume de pe o cruce – părintele Codobatură! Da, bărbuța lui albă și ascuțită, care la furie se zbătea precum coada codobaturii, îi adusese porecla asta. Și furia părintelui se arăta mereu, fiindcă și oile păstorite de el deveneau tot mai păcătoase, corupte de diavolul roșu, cum numea cuviosia sa, chiar și în predicile de duminică, noua stăpânire venită de la răsărit. Tare i se mai zbătuse bărbuța acestui preot cu trup de copil și cu o față ca desprinsă dintr-o veche icoană, când măcelarul fabricant de cârnați de oaie și prune afumate s-a spânzurat, și el, păstorul turmei, nu a ținut seamă nici de dogma bisericii și nici de răzmerița turmei asmuțită împotriva sa chiar și de cei ce se lepădaseră de Dumnezeu, și-l înmormântase creștinește pe sinucigaș, spunând că a fost un martir. Omul acela avusese curajul sau nu putuse ieși din obiceiul său, să bată cu degetele lui groase și unsuroase în fotografiile din ziarele pe care clienții i le puneau pe tejghea, ca o regulă nescrisă, înainte de a așeza pe ele cârnații, prunele afumate sau carnea

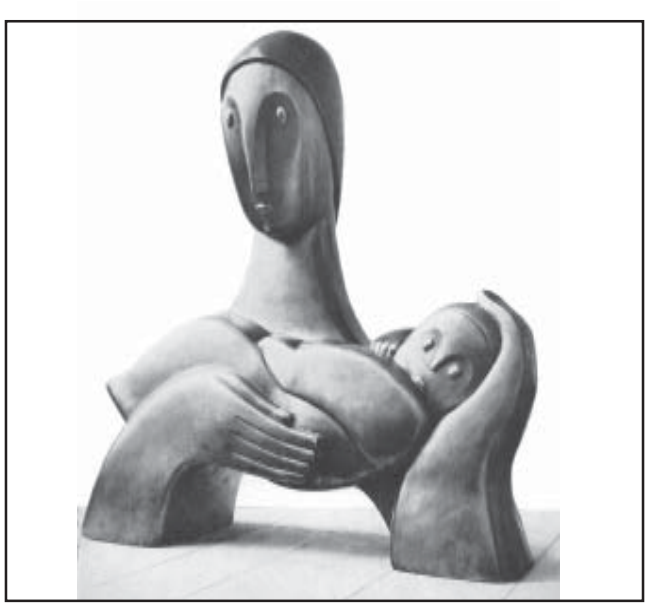

Copilul (bronz, 90x70x30 cm)

proaspătă, chiar dacă mutrele din ziare, cum le numea el, erau acum altele, era Stalin, era Dej, era Ana Pauker, era Groza, și să-i înjure ca și pe cei din timpul războiului, tot de mamă, fiindcă murdară talpă de cismă puseseră ei pe grumazul poporului. Pentru asta, măcelarul trecuse ani mulți prin bestiale închisori și, întors acasă, părăsit de nevastă și de rude, își pusese capăt zilelor… Părintele Codobatură, își mai amintește el, închisese ochii la scurt timp după înfruntarea răzmeriței oilor sale, la începutul iernii, însă zvonul că fusese otrăvit circulase dincolo de primăvara ce a urmat, când mormântul său a fost răscolit de netrebnici capabili să smulgă până și încălțările de pe picioarele morților. De ce oare își amintește atât de bine tocmai de acești oameni, când în cimitir dorm mulți dintre colegii săi de primară, de liceu, cu care a împărțit tartinele de mămăligă prăjită cu marmeladă de casă, bucuriile din inocența copilăriei, timiditatea adolescenței?... Oare din cauza palmei acelui preot care îl mângâiase pe creștet ori de câte ori îl întâlnea, ori numai datorită vorbelor acestuia despre o lume înspăimântătoare ce avea să vină, care nu mai era lumea în care trăise ființa sa, ci a copilului mângâiat pe creștet, cel ce îi asculta vorbele ca pe o poveste? Nu-și poate răspunde, se gândește numai că el însuși ar putea repeta acum altui copil povestea aceea… În biserică îl întâmpină răcoarea, mirosul de ceară și ochii unui bărbat chel, clipind repede, parcă speriați de ceea ce văd, și pașii aceluia târșâiți dinspre altar spre el, și mâna lui întinsă, ieșită din mâneca unei bluze spălăcite, cu manșeta destrămată: ce bucurie să vă mai văd!… Și el, care vede pe fața smochinită a celuilalt doar tristețea, îi spune să nu-l mai ia cu dumneavoastră, au fost doar colegi, au împărțit banca strâmtă de la primară. Dar chelul nu ține seama de protestele lui, îi scutură mâna, zice că își cunoaște lungul nasului, un nas de paracliser. El își face de mai multe ori semnul crucii, se așează într-o strană, iar paracliserul, în picioare în fața lui, continuă să vorbească, cine a murit, cine s-a căsătorit, care zace bolnav, care a mai plecat, care a mai venit dintre cunoscuții lor, leagă repede bârfele așezării cu zvonurile venite de aiurea și ajunge, cu glas obosit, la viața lui, a celorlalți oameni, care au rămas tot în sărăcie, dar să-i mulțumim Celui de Sus că măcar ne-a luat de pe suflete frica aceea, o știți dumneavoastră, pe care am purtat-o de când am făcut ochi. Nu-l întrerupe. Paracliserul a luat acum la tocat mărunt șoseaua, se oprește la câte o casă, la câte un capăt de uliță, aducând între ei tot felul de oameni. Când vorbăria lui ajunge aproape de târg, îi spune că a venit să cumpere lumânări. Pe fața celuilalt se citește acum frustrarea, este evident că el ar mai avea mult de povestit fostului său coleg, dar înțelege că nu se mai poate și zice că îi va aduce din altar lumânări numai din ceară pură. Câteva clipe mai târziu ține lumânările în mână, îl bate ușurel pe spate pe paracliser, spunându-i că nu trebuie să-l însoțească, acolo trebuie să fie singur. Și singur iese din biserică și intră iar în cimitir, de astă dată grăbit, întrebându-se de ce a întârziat, de ce s-a agățat de orice numai să câștige timp? Oare nu mai știe ce să-i spună mamei sale?… Se apropie încet de mormântul ei, călcând prin iarba înaltă, cu ochii împăienjeniți de ceața de dinaintea lacrimilor. Am venit târziu, prea târziu, se trezește deodată vorbind în șoaptă, în timp ce aprinde lumânările și le înfige pe rând în nisipul dintr-un vas de tinichea. Târziu, mamă, așa-i? Dar am căutat mormântul tatei, de câțiva ani îl caut. O căutare zadarnică, mamă, pe lângă Odessa sunt numai lanuri de porumb, de grâu, vara, și zăpezi, iarna. Nici un semn, nimic, ura din războaie alungă dintre cei vii până și cultul morților… Nu adie nici o boare de vânt și flăcările lumânărilor se înalță liniștite. Privește unduirile lor și-și continuă gândurile: războiul, viața de după el… știi, mamă, am vârsta în care pot intra la un loc toți anii trăiți de tată și de tatăl lui, morți amândoi la treizeci și trei de ani…, războiul, războaiele…, uite ard lumânările și pentru părinții tatei, și pentru ai tăi, de lângă tine…, da, suntem toți sănătoși, cu rosturile noastre, așa cum le știi…, și, uite, trebuie să-ți mărturisesc, uităm și noi multă vreme de morții noștri…, viața care te ia în ghearele ei ca o pasăre de pradă și te duce, te duce…, sigur, voi veni, nu știu când, dar voi veni…, iartă-mi întârzierea, poate și nesimțirea în care ne închipuim, noi cei ce încă mai trăim, că suntem veșnici și nu ne gândim că atunci, când vom fi în pământ, vom avea nevoie, la rândul nostru, de astfel de mângâieri, de lumânări aprinse, de cuvinte… Și deodată în liniștea cimitirului pătrunde o muzică, vine spre el din ce în ce mai tare. Se ridică din genunchi și privește în jur. Muzica este purtată de un tânăr, se împrăștie din aparatul lui de radio ținut sub braț. Vede fața frumoasă a tânărului încadrată de plete, geaca lui albastră, blugii. De se să se revolte, de ce să-l oprească? Avangarda lumii ce va veni, iat-o, a intrat până și în acest prăpădit de cimitir, are înfățișarea tânărului… Tânărul trece pe lângă el privindu-l din mers, în timp ce cântărețul din radio zice destul de melodios, că să trăiesc așa cum știu, ca la douăzeci de ani, fără griji și fără bani… Nu se întreabă ce caută acest tânăr în cimitir. Se întoarce spre mormântul mamei sale, spunându-și în gând: iartă-l, mamă, poate așa va fi lumea lui, pe care o simt că nu va fi și a mea și cărei nu-i pot deslușii direcția spre care se va scurge...

Am plecat târziu din casa părintească. Soarele era sus, aproape de mijlocul cerului și tristețea aceea, adunată în închipuirile mele, era tot ca o ceață luminoasă ce apăsa pe șindrila acoperișului casei, se freca de pereții ei strâmbi, coșcoviți, de geamurile prăfuite, de ușile găurite de cari. Am mai privit-o o dată, înainte de a mă urca în mașină, și m-am întrebat dacă nu cumva era ultima oară când o mai vedeam. Apoi, cât am străbătut șoseaua asfaltată până la târg și cât, mai târziu, m-am îndepărtat de marginea lui, mi-am spus de mai multe ori: biografia fiecărui om asta este, un fel de muzeu de ceară și, când încercăm să intrăm în el, când ne închipuim că am putea preface ceara în carne și sânge, devenim niște caraghioși dumnezei, gata să judece pe cei aflați acolo. De aceea n-am întrebat-o nici acum pe mama de ce și-a închis sufletul la douăzeci și șapte de ani și nu s-a recăsătorit ca atâtea alte femei ce și-au pierdut soții în război. Și nu o voi întreba niciodată… Am deschis radioul și am apăsat pedala acceleratiei. Pe măsură ce înaintam acum pe drumul internațional, simțeam încet cum mi se înfing în suflet ghiarele acelei păsări. Viața…

Mircea Radu Iacoban

ASTA A FOST

Eram copil. În vacanțe (mama era învățătoare) părinții mei, aflați (nu știu cum și de când) în relații amicale cu Ion Luca, veneau la Vatra Dornei. Cu „ăla mic" cu tot. Vilișoara de pe str. Parcului nr.37 era realmente terorizată de unica obsesie a dramaturgului: liniștea. Când se prefira șoapta *„domnul scrie!",* urcam scara de lemn în vârful picioarelor, aproape că ne țineam răsuflările. În anii aceia, Luca nu prea era în toane bune: încerca să se racordeze „din mers" la noile canoane impuse literaturii și, în pofida eforturilor, nu izbutea. Forța destinului, aflată până atunci în prim-planul preocupărilor dramaturgului, se cuvenea înlocuită cu rolul partidului-forță-conducătoare. Nici dosarul scriitorului doctor în teologie nu era deloc strălucit: i se imputa tenta mistică, ba chiar și ceva anti-semitism (vezi "Salba reginei") - totul pe fondul „ruperii de mase" și „intelectualismului burghez". Răsfățatul teatrelor, prezent, între cele două războaie, pe numeroase scene prestigioase și pretențioase, se străduia să se facă re-auzit. A crezut că-și poate afla locul și, eventual, norocul, în dramaturgia radiofonică pentru copii – drept pentru care rotunjea cu osârdie scenariul moralizator "Hărnicel și Trândăvel" (!!) Ibrice fumegânde urcau scara, ibrice goale coborau unul după altul, *domnul scria,* dar cu unelte de împrumut si cu trudnic efort. Mama publica si ea literatură pentru copii (în „Iașul literar" și în revistele pentru cei mici), iar odrasla, nu-i așa, încerca să se înscrie în plutonul literaților. Începusem, la Vatra Dornei, teribila dramă intitulată „Furtuni sub cer senin" și Luca, profesoral, mi-a dat primele indicații... tehnice: „*îndoaie foaia pe lung, că replicile-s scurte și hârtia-i scumpă*". Totul s-a năruit când Sfatul Popular, măsurând metrii pătrați de pe str. Parcului 37, a considerat că există niscaiva spațiu excedentar. Și a repartizat noul locatar: un... milițian. Bietul, era bine intenționat: se descălța de cizme când urca treptele de lemn, dar tot nedumerit rămânea, deoarece „și el scrie la birou, însă n-are nevoie de atâta liniște ca să întocmească un proces-verbal de pe urma căruia se poate lăsa cu pușcărie". Din pricina milițanului, n-am mai încăput la Vatra Dornei și, despre Luca, mai aflam câte ceva (rar!) din scrisorile dnei Sibilla adresate mamei. A trecut un sfert de veac, eram directorul Editurii "Junimea", când, total neașteptat, am primit vizita lui Ion Luca. De sub sprâncenile-streașină, privirea lui ostenită trecea peste mine; nici acum nu-s sigur că făcea legătura între țâncul de odinioară și directorul Casei de presă. Oricum, n-a strecurat vreo aluzie, nu m-a întrebat ce fac părinții: era o discuție oficială privind eventuala editare a unui volum de „opere complete". A început, ca o recitare, pledoaria pentru valoarea dramaturgiei sale, neuitând s-o susțină și cu argumentul rimelor nerepetate... Pe atunci, teatru nu se publica mai deloc, darămite cărămida operei complete. I-am vorbit despre ne-vandabilitatea cărții de teatru, despre veto-ul librarilor comanditari, încercând să-i fac si un calcul din care să reiasă pierderile consistente ale Editurii. Mă asculta neatent și, în mod sigur, nici nu avea disponibilitatea să accepte o discuție axată pe altceva decât pe ideea de valoare unică a scriiturii. Îmi voi reproșa în veci că n-am dat curs ofertei: la urma urmei, „Junimea" se auto-finanța (cu ceva profit) încă de pe atunci și n-o pândea falimentul dacă tipărea opera lui Ion Luca - mai ales că era vorba de o ediție de autor, definitivă. Am fost si nerecunoscător, și pripit. Aflat în pragul sfârșitului, Ion Luca merita o satisfacție târzie, chiar dacă opul urma să îngălbenească în vitrine. Regret decizia de atunci. Asta a fost.

INGROZITORUL CARAGIALE

Îngrozitor acest Caragiale! Intuiția lui Conu' Iancu pare inexpirabilă, iar diagnosticul, vechi de-un secol, zici că-i pus azi. Hai să citim "Telegrame" în cheie modernă (apropo de armaghedoane, internet ș.a.). Așa dar, de la http://www.costachelgudurau.ro pleacă epistola către Onor Prim-ministrul: *„Directorul prefecturi locale Raul Grigorașcu insultat grav dumnezeu mami și palme cafine central..."* Vine si răspunsul, pe adresa de e-mail a directorului Prefecturii: *„Vă invit căutați aplanarea diferendului cu familia Gudurău. Contrariu, puneți Guvernul în situațiune prea delicată. Nu convine acum, în așteptarea campaniei electorale, ca agenți superiori ai autorității să dea loc la scandaluri, din toate punctele de vedere regretabile".* Substituiți „în așteptarea campaniei electorale" cu „intrarea în Europa", „palme cafine" cu ghionturile din armaghedoane si ajungem în cea mai fierbinte actualitate, fiindcă urmează atenționarea Procuraturii: *„Raportați imediat cauza arestării lui Costăchel Gudurău. Ar fi bine să înceteze odată scandalurile de acolo. Purtarea Parchetului Dvs. lasă de dorit..."* Finalul propus de Caragiale: „pupat *toți piața endependenți".* Mai știi? Până la 1900, când Mitică își întâlnea amicii de Sf. Vasile, le zicea *„de un an nu ne-am văzut".* După schimbarea prefixului veacului, o-ntorcea pe *„e-un secol de când nu ne-am* văzut". Azi, Mitică ar fi îndreptățit să șuguiască „e-un mileniu de când nu ne-am văzut" dar toate-s cum au fost, fiindcă atunci te-ar fi rugat *„să pui o vorbă bună la Ministerul de Război s-o numească pe soacra-mea moasă militară",* iar acum te roagă să intervii la Externe pentru vreun post de atașat cultural în Afganistan destinat lui gineri-su, de profesie gurist. Să-l ascultăm și pe Nae („Situațiunea"): *„Dacă e vorba de economii, pentru ce să nu desființăm armata care... — Ce vorbești, domnule, se poate să spui asemenea absurdități? Tocmai acum să desființăm armata?(...) Dumneata nu vezi cum se încurcă lucrurile în politică, care nu poți pentru ca să știi de azi pe mâine cum se poate pentru ca să devină o complicațiune?"* Iar Anghelache strecoară fitile la adresa Băncii Naționale, pitit în umbra celuilalt mileniu: *„Dă-mi*

voie! Care va să zică, dacă cineva mânuiește bani publici și nu este controlat la vreme, asta însemnează că delapidarea și necinstea lui ar fi scuzabile? Să mă ierți!" Bietul Anghelache, suspectat de delapidare, dar, în fond, nevinovat si curat ca lacrima, s-a spânzurat la Șosea. Acum, e invers: vinovații se plimbă în Mercedes la Șosea și pe cine ce știe ce alte autostrăzi ale lumii; de spânzurat, se spânzură păgubiții. Statornicia politică a românului a rămas, însă, aceeași: *„...din clasele primare până la bacalaureat - anarhist. De la bacalaureat până la primul examen de Universitate -socialist. De la primul examen până la licență - progresist. De la licență până la slujbă - liberal. De la slujbă până la pensie - conservator. De la pensie încolo, împărtășește principiile tinerimii universitare".* Grija lui principală: *„Ar fi rușine să lăsăm Bulgaria să ne-o ia înainte".* Misia echipei de consilieri dintr-un oraș transilvan trimiși să studieze la fața locului iluminarea capitalelor europene a patentat-o tot Conu' Iancu: *„patriotul neobosit* (...) *trebuie să călătorească în cele două emisfere spre a studia, primo, deosebitele sisteme de iluminare a capitalelor mari"*. Nu s-a prea schimbat nici conduita eroului eminamente român: *„E om de partid, câtă vreme nu-i vorba decât despre vederi asupra politicii interioare. Îndată însă ce e vorba de a se prezenta față cu străinii, el crede că toți românii trebuie să uite micile pasiuni și, dându-și mâna frățește, să..."* Dar mai bine reamintiți-vi-l pe onorabilul Zaharia Trahanache avansând către buza scenei, rotindu-și ochii prin sală și rotunjind cea dintâi replică a sa din „O scrisoare pierdută":

- *Ce coruptă societate!*

Reîntâlnirea cu opera lui Conu' Iancu, astăzi, invalidează drastic sentința lui Lovinescu („...săpată într-un material puțin trainic... Timpul a început s-o macine încetul cu încetul... valoare mai mult documentară...") și confirmă deplin intuiția lui Călinescu: „Caragiale este un contemporan vibrant".

Rezon.

Valeriu D.Cotea

UMBRE PE TRUPUL ÎNSÂNGERAT AL VRANCEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL*

A rămas în istorie acțiunea de trădare ce a avut loc în comuna Vidra, pe dealul Voloșcani, în apropierea satului cu același nume. Localitatea era sub ocupație germană, pe dealul respectiv fiind amplasate liniile de rezistență inamice. În fața lor, liniile de apărare românești, se găseau amplasate pe dealul Momâia, în apropiere de Răcoasa.

Cum s-au petrecut faptele, de unde au apărut și cine erau autorii acestei trădări? Suspectat pentru „declarații făcute cu ostentație" și bănuit de retrageri suspecte, colonelului Alexandru D. Sturdza*, comandantul Brigăzii a VII-a mixtă, i se ia, din ordinul generalului Alexandru Averescu, comanda unității sale din prima linie, și este numit la o unitate de rezervă în spatele frontului. Paradoxal, la 2 februarie 1917, regele Ferdinand I îi înmânase colonelului Al. D. Sturdza o înaltă decorație cu spade, recunoscându-i unele merite.

La numai 3-4 zile de la această înaltă prețuire regească, sub pretextul vizitării fostei sale unități din prima linie, mai precis în noaptea de 5 spre 6 februarie 1917, colonelul Al. D. Sturdza, împreună cu adjutantul său, locotenentul (r) Constantin Wachman**, au trecut la inamic. Soldatul Ion Ailenei, ordonanță a colonelului, care îi însoțea ducând bagajele și jurnalul de război, a fost găsit mort între linii, de către trupele române.

În broșura *Un episod din războiul mondial (1914-1918) (75),* baronul Valeriu Kapri, maior în cavaleria austro-ungară, interpret de limba româna pe lângă Comandamentul german, devenit martor ocular al evenimentelor, relatează:

„În dimineața zilei de 6 Februarie 1917, am fost chemat la telefon de către Comandamentul Diviziei 218 Germană.

— Ce este? - am întrebat.

Translatorul diviziei îmi răspunde: „Astă noapte a trecut la noi un colonel român cu adjutantul său".

— După cât înțeleg, ați pus mâna pe doi prizonieri interesanți.

— Nicidecum, ambii au venit de bună voie la Voloșcani.

— Și ce spun ei?

— Nimic!... Ei evită orice comunicare și roagă a fi conduși la Comandamentul Diviziei... unde vor face declarațiunile lor oficiale.

— Ei bine - îi răspund - trimiteți-i la noi, așa ceva încă nu mi s-a întâmplat până acum".

În mod firesc, se pun felurite întrebări.

Din ce motiv a trecut la inamic colonelul Al. D. Sturdza? Sub impulsul atașamentului său față de Germania, unde își completase studiile militare și își desfășurase activitatea de ofițer timp de mai mulți ani?

A trecut liniile dușmane datorită aversiunii față de aliații ruși, care - așa cum afirma el într-un manifest – *„... își bat joc de ofițerii și soldații noștri și de sărmanii locuitori; ei necinstesc nepedepsiți femeile noastre; ei ne răpesc ultimele vite pe care le avem și ne-au împiedicat să lucrăm pământul...".* Oricare ar fi fost motivația acestui fapt de înaltă trădare, certă s-a dovedit intenția lui, ca, prin orice mijloace, să determine capitularea necondiționată a trupelor române. Pentru aceasta, printre altele, Al. D. Sturdza pregătise o *„CHEMARE",* un manifest, pe care l-a perfectat, multiplicat și distribuit după trecerea sa la inamic. Aici a început să țină cuvântări în fața prizonierilor români, străduindu-se în același timp să găsească, printre soldații prizonieri și printre localnici, oameni de încredere pentru a difuza manifestul în rândurile armatei române.

Conform înțelegerii stabilite în prealabil, menționată

* Din volumul ***Vidra – Poarta Vrancei***, în curs de apariție

de altfel și în jurnalul de război găsit la ordonanță, în ziua de 10 februarie, pe dealul Cârlan din apropierea satului Paltin, unde tranșeele ambelor armate beligerante erau foarte apropiate, locotenent-colonelul Constantin Gr. Crăiniceanu***, trece la inamic. Aici, în jurul orei 12, se întâlnește cu colonelul Al. D. Sturdza, de la care primește pachetul cu manifeste, pentru a le răspândi în sectorul trupelor române, urmând ca a doua zi să treacă din nou, definitiv, în tabăra germană cu trupele sale.

La întoarcerea din sectorul inamicului, locotenent-colonelul Constantin Gr. Crăiniceanu este arestat.

La 11 februarie, pe la orele 6, au ieșit din tranșeele inamice circa 20 ostași români căzuți prizonieri la inamic, cu manifeste întocmite de Al. D. Sturdza; ei aveau obligația de a le preda trupelor române. Trupele germane și austro-ungare așteptau, în aceeași zi, trecerea unităților române în liniile lor. Însuși Carol I, împăratul Austriei, întreabă de la Baden „*...dacă armata română a trecut pe frontul german"*. De altfel, în rândurile armatei germane „*...se luaseră măsuri pentru primirea și hrana românilor: se tăiaseră sute de boi și oi, se hotărâseră și locurile de cantonament al trupelor ce s-ar fi putut preda. Așteptarea a fost însă zadarnică"* (76).

Răspunsul armatei române, în aceeași zi in care inamicul aștepta ca aceasta să se predea, a fost surprinzător. El s-a manifestat printr-un năprasnic bombardament de artilerie, care anula, astfel, speranțele inamicului și ale trădătorilor.

Hotărârea de neclintit a armatei române de a se apăra cu orice preț reiese și din Ordinul de zi al generalului Eremia Grigorescu, din care spicuim:

„Fapta fostului colonel Sturdza este o crimă, comisă de un om fără minte, de un nebun.

Acest criminal însă, nu se mulțumește numai de a trece în rândurile inamicului; el caută să mărească crima, din moment ce amenință scumpa noastră țară și ne pune viața în pericol.

El nu se mulțumește să se vândă, nu se mulțumește să trădeze planul nostru de război inamicului, ci intenționează ceva mai mult: voiește, din soldații noștri ce se găsesc prizonieri la inamic și din dezertori, să formeze o nouă armată și astfel să stropească cu sângele frățesc pământul nostru românesc.

Bravi soldați!

.....

Fiți și rămâneți credincioși jurământului vostru!

…! dovediți inamicilor voștri că bravura și cinstea noastră sunt lucruri ce nu se pot precupeți".

***

Trădătorii și-au primit pedeapsa. Constantin Gr. Crăiniceanu a fost executat prin împușcare, iar Sturdza și Wachman, așa cum arată Kirițescu, *„au fost și ei condamnați la moarte, în lipsă, și, dacă n-au putut fi executați, au fost îngropați de vii sub disprețul cu care popoarele acoperă pe trădători"*. Din cele prezentate vedem că, în timp ce eroii vrânceni desfășurau pe teritoriul Vidrei activități de un risc extraordinar, în favoarea armatei române angajate în lupte crâncene, pe același teritoriu, trădătorii de neam complotau pentru capitularea țării și victoria dușmanului cotropitor.

***

Pentru o înțelegere mai corectă a faptelor celor care au provocat momente de umbră pe trupul însângerat al Vrancei, iată câteva date din biografia lor.

***Colonelul Alexandru D. Sturdza**

Fiul lui Dimitrie A. Sturdza (1833-1914) și ginerele lui Petre P. Carp (1837-1918), mari politicieni și patrioți români. Tatăl, Dimitrie A. Sturdza, a fost președinte al Partidului Național Liberal (1892-1908); prim-ministru (1895-1896, 1897-1899, 1901-1904 și 1907-1908), secretar general (1884-1915) și președinte 1882-1884 al Academiei Române.

Petre P. Carp, (1837-1918), șeful Partidului Conservator (1907-1912) și prim-ministru (1910-1912). Deși adept al participării României în Primul Război Mondial, alături de Puterile Centrale, a devenit legendară atitudinea sa patriotică și replica cu care a intrat în istorie: „Am trei fii, îi dau Majestății Voastre să se bată și să moară pentru apărarea patriei".

Colonelul Al. D. Sturdza (n. 1872) și-a completat studiile în școli militare germane (Școala de Ofițeri și Școala Superioară de Război). Ca ofițer și-a desfășurat activitatea timp de șapte ani într-un regiment de pionieri de gardă prusacă și trei ani la Statul Major german. Timp de patru ani a fost atașat militar al României la Paris. În 1914, când a izbucnit războiul, ocupa aceeași funcție la Berlin. În timpul războiului (1914-1917) i s-a încredințat comanda Brigăzii a VII-a mixte. După justificate bănuieli, a fost trecut la comanda altei unități din spatele frontului. În urma trădării, a fost condamnat în contumacie la moarte. Sentința de condamnare la moarte a fost semnată de mareșalul Constantin Prezan (1861-1943), fratele mamei lui Alexandru D. Sturdza.

****Locotenentul Constantin Wachman**

Era fiul lui Eduard Wachman (1836-1908), profesor și director al Conservatorului din București. Locotenentul Constantin Wachman, ca ofițer de rezervă în Regimentul 10 Călărași a luat parte la luptele din Dobrogea. Când colonelul Alexandru D. Sturdza a primit ordinul de a forma Brigada a VII-a mixtă, l-a luat pe acesta ca adjutant al brigăzii. Pentru înaltă trădare a fost condamnat la moarte în contumacie.

******Locotenent-colonel Constantin Gr. Crăiniceanu**

Era fiul generalului Grigore Crăiniceanu, fost ministru de Război și comandant al Armatei a II-a, om de o probitate și de un patriotism în afară de orice îndoială. „Buletinul Armatei și Marinei" care apărea din 1905 ca o continuare a revistei „Cercul studiilor militare", a fost sub „direcțiunea" sa. Din 1913, Constantin Gr. Crăiniceanu preia de la tatăl său conducerea în fapt a ,,Buletinului". Poate chiar mai mult decât tatăl, el făcea parte din grupul de vârf al intelectualității militare. Dovadă în acest sens, faptul că alături de membrii civili ai „Comitetului de redacțiune" (N. Iorga, I. Slavici, S.Mehedinți, H. Sterian), printre personalitățile militare figurau C. Gr.Crăiniceanu, I. Antonescu ș.a.).

În războiul din 1916-1918, locotenent-colonelul Constantin Gr. Crăiniceanu a comandat Regimentul 25 Infanterie. Adept al ideilor colonelului Al. D. Sturdza, a fost complicele acestuia în conjurația urzită pentru ca trupele române să se predea inamicului german. Sancționat inițial pentru trădare la 15 ani muncă silnică, Consiliul de război al Armatei I-a hotărăște să fie condamnat la moarte. La 26 februarie, în Vinerea Paștilor, locot.- colonel Constantin Gr. Crăiniceanu a fost degradat, apoi împușcat de către un pluton de soldați din propria sa unitate, în fața Regimentului 25 Infanterie pe care-l comandase. De reținut că tatăl său, generalul Grigore Crăiniceanu, punând datoria către patrie mai presus de orice, nu a intervenit pentru salvarea vieții fiului său.

Ar fi împlinit 95, respectiv 85 de ani

Cu zece ani în urmă se stingeau din viață, în primele luni, două personalități ale culturii și literaturii române: la 30 martie, în Capitală, **Edgar Papu** (n.13 septembrie 1908, București) – istoric literar, eseist, profesor de literatură universală (discipol al lui Tudor Vianu), iar la 7 ianuarie 1993, la Honolulu (Hawaii, SUA), **Ştefan Baciu**, poet, eseist și traducător, specialist în cultura hispano-americană. Dacă despre comparatistul **Edgar Papu**, autor al controversatului volum ***Din clasicii noștri*** (1977), în care lansează ideea ***protocronismului***, cititorul român știe mai multe, despre **Ştefan Baciu** – cu siguranță mai puțin. Secretar de redacție la ***Gândirea*** (1941 - 1944), director al ziarului ***Universul*** (1940 - 1944), **Ştefan Baciu** este numit atașat de presă la Berna, unde se stabilește până în 1949, după care pleacă la Rio de Janeiro. Profesor de cultură și civilizație hispano-americană la Seattle (1962 - 1964) și Honolulu (din 1964), **Ştefan Baciu** a publicat peste 12 volume de poezie (***Poeme de dragoste*** – 1936, ***Micul dor*** – 1937, ***Cetatea lui Bucur*** – 1940, ***Muzica sferelor*** – 1943, ***Caiet de vacanță*** – 1945, ***Poemele poetului pribeag***– 1963, ***Poemele poetului singur*** – 1980 etc). Din 1965 a editat caietele internaționale de poezie ***Mele***. A tradus din Blaga ș.a. în spaniolă, din poeți hispano-americani în germană. Eseuri despre **Aron Cotrus** și **Urmuz**, peste 5000 de articole și comentarii în presa din Brazilia și alte țări latino-americane. (***V.A.***)

Edgar Papu

Marele cânt al omului*

Taină a pământului? A astrelor?

Ademenire? Pierzanie? Împlinire?

De toți poeții lumii binecuvântată, proslăvită, tăgăduită, blestemată, iarăși implorată...

Omul zbătându-se în fața unei puteri necunoscute:

— Cine ești tu? De unde vii? — De ce mă tulburi?

Întrebări zadarnice. Este un secret pecetluit, ca și acela al Morții

Dar din desfătările și chinurile acestei taine s-a zămislit Marele cânt al omului.

Armonie de glasuri duioase, voluptoase, torturate, furtunoase, bete, nebune, ale tuturor poemelor de iubire de la începutul lumii.

El însuși, pentru Voi Poetul, s-a întrupat în Luceafăr, în steaua lui Venus.

De-acolo continuă încă și încă să ne viziteze auzul.

De-acolo din Empireul său, trimite noi și neașteptate acorduri din eternul, din mereu nesfârșitul său Cânt de iubire... până la poeții noștri de astăzi.

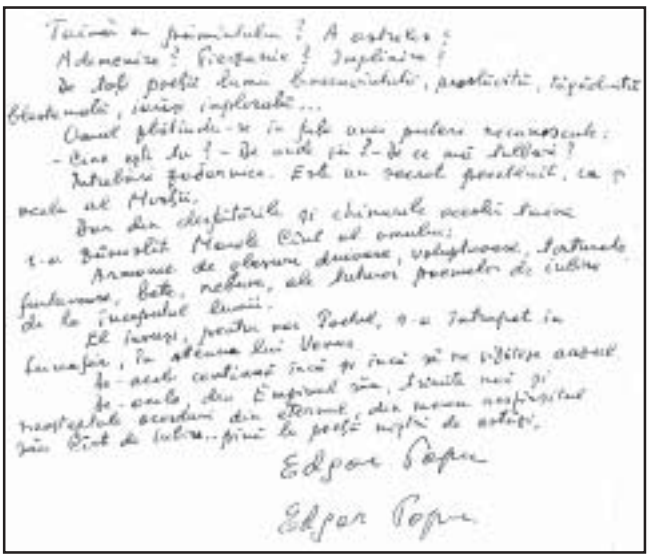
Taină a pământului? A astrelor?
Ademenire? Pierzanie? Împlinire?
De toți poeții lumii binecuvântată, proslăvită, tăgăduită, blestemată, iarăși implorată...
Omul zbătându-se în fața unei puteri necunoscute:
— Cine ești tu? De unde vii? — De ce mă tulburi?
Întrebări zadarnice. Este un secret pecetluit, ca și acela al Morții
Dar din desfătările și chinurile acestei taine s-a zămislit Marele cânt al omului.
Armonie de glasuri duioase, voluptoase, torturate, furtunoase, bete, nebune, ale tuturor poemelor de iubire de la începutul lumii.
El însuși, pentru Voi Poetul, s-a întrupat în Luceafăr, în steaua lui Venus.
De-acolo continuă încă și încă să ne viziteze auzul.
De-acolo din Empireul său, trimite noi și neașteptate acorduri din eternul, din mereu nesfârșitul său Cânt de iubire... până la poeții noștri de astăzi.
Edgar Papu
Edgar Papu

* În vara anului 1989, la centenarul stingerii din viață a lui Eminescu, distinsul cărturar Edgar Papu mi-a încredințat textul de față, autografându-l, premonițial, de două ori. Îl reproducem întocmai, ca pe un omagiu în postumitate adus atât poetului nostru național, Mihai Eminescu, cât și profesorului Edgar Papu, peste opera și amintirea căruia s-a așezat de un deceniu încoace, o nemiloasă și nedreaptă lespede a tăcerii. ***(Gh.I.)***

Ştefan Baciu

Cuvinte pentru poeți

„Pentru voi, prietenii mei, poeți tineri ai Ardealului, scriu rândurile acestea. Pentru voi, frații mei, risipiți în cele patru vânturi de-o urgie cumplită, însemn gândurile de mai la vale. Voi ați venit în părțile noastre, izgoniți de pe plaiurile pe cari atât amar de ani ați visat și ați cântat. Si niciodată nu veți putea închide rana pe care colțul de țară a crestat-o în sufletul și în carnea voastră. Așa este bine, pentru că așa le șade bine unor luptători cum sunteți voi, sau cum ar trebui să fiți cu toții.

Cântaserăți despre flori, gâze, iubite, lacuri și răsărituri de lună. Aleanurile turnate în vers sunau atât de frumos și nu rareori ceteam cu glas tare suavele voastre litanii risipite prin reviste și cărțulii, poeți din Cluj, Oradea și Satu-Mare. Dar voi trebuie să știți că pretutindeni pe lume florile, gâzele, iubitele, lacurile și răsăriturile de lună sunt aceleași. Oare cât preț de timp ați cântat și voi cu păsările de pe ram?

Într-o zi, însă, furtuna a intrat în rândurile voastre ca un iureș nebun și v-a smuls lirele din mâini, a împrăștiat în țărână albele voastre caiete. Iar voi ați pornit-o cu valul care se retrăgea, gârbovi și triști, ținând între degete, în locul unui condei, bățul noduros și amar al pribegiei. Prietenii mei, poeți tineri ai tuturor meleagurilor din Ardealul acesta etern, voi aveți de azi încolo un rol care este ceva mai mult decât atâta: o misiune. Moștenitori ai unui tezaur din care s-a inspirat George Coșbuc, Iosif și Goga, voi trebuie să mergeți iarăși pe sfintele lor urme. Lăsați la o parte, cel puțin pentru o vreme oarecare, rănile voastre mărunte și priviți la icoana Patriei, care sângeră din rănile ei mari. Cu sângele ei va trebui să vă scrieți poemele, cu sângele Patriei va trebui să făuriți o epopee a unei alte Românii Mari. Istoria ne spune că, niciodată în decursul ei, barzii n-au fost absenți de la aceste prefaceri – iată de ce voi trebuie să fiți „mustul care fierbe”.

Vă urmăresc și vă cunosc. Dârzele voastre cântări, bărbătești voastre acorduri au prins glas, încetul cu încetul. De la București la Arad, de la Brașov la Timișoara, apoi în Sibiu, Blaj, Sighișoara, Beiuș și Turda, impetuoasele voastre acorduri trec printre oameni și prind să li se întipărească în gânduri. Tot începutul acesta va trebui să devină un curent, un torent năvalnic și viu, care să smulgă și să înfioare, să sguduie și să răscoale tot ceea ce va întâlni în calea sa. Pădurile să cânte în iambii voștri, livezile să șoptească în trohei, dealurile și munții să clocotească în marșuri, pietrele, norii și aerul să unduie în fiecare silabă ce va ieși de sub condeiul vostru. Aceasta s-o înfăptuiți, frații mei, aceasta s-o înfăptuim.

Pentru că adevăr grăiesc vouă, poeți tineri: Ardealul care vine, în noi este! Amin.”

*

Cuvinte rostite de Ştefan Baciu la adresa poeților refugiați din Ardealul de nord, după răpirea acestui pământ românesc prin Dictatul de la Viena (1940). Text restabilit după manuscrisul original de Emil Manu.

Corespondență Vintilă Horia - Ion Caraion

Poetul Ion Caraion a avut o corespondență bogată cu prof. Vintilă Horia, diplomat de carieră, exilat în Spania, ocupând catedra deținută de Unamuno la Universitatea din Madrid. Ion Caraion era și el exilat în Elveția, la Lausanne.

Redăm mai jos o scrisoare a lui Ion Caraion, lungă cât un eseu, o epistolă tristă, aproape tragică. Poetul se găsea pe patul de suferință și, nu după multă vreme, a și murit. Rândurile poetului sunt datate 17 februarie 1986. Peste 5 luni (21 iulie 1986), Ion Caraion avea să pătrundă în Câmpiile Elizee.

Scopul scrisorii era solicitarea unei colaborări a lui Vintilă Horia la o revistă („Don Quijotte") pe care Ion Caraion o scotea la Lausanne, revistă de poezie internațională în care poeții semnau textele în limba lor maternă.

Scrisoarea depășește ideea solicitării unei colaborări și dă ocazia poetului Caraion să-și descrie boala, cumplita boală care l-a răpus. Dincolo de acest aspect, scrisoarea mai conține și referințe la starea socială și politică din România în raport cu lumea occidentală. Peste tot, în tot cuprinsul scrisorii, plutește moartea pe care poetul o simțea că se apropie.

*Scrisă într-o formă foarte literară, scrisoarea lui Ion Caraion se poate citi ca o pagină de excepție în domeniul literaturii, dar și ca preludiul unui testament. (**Emil Manu**)*

Lausanne, 14 febr. 1986

Dragul meu,

Iartă-mă. Sunt vinovat față de dumneata. Îți scriu rar, foarte rar. Și nici măcar nu mai știu ce-ți spun. Când îți parcurg rândurile pe care mi le trimiți, rămân în admirația lor. Sunt așa de concise, cuprind așa de mult, știu să aibă o frumusețe clasică, lăuntrică, definitivă, inextricabilă, exemplară. Crede-mă că le recitesc și mă gândesc deseori la dumneata, de parcă ne-am fi cunoscut de copii. Îmi fuge mintea la exercițiile de admirație ale lui Cioran, apărute recent și-ți trăiesc adâncul și concizia (n-o spun cu nici o intenție rea, cu nici un sens deviat) ca pe o meteahnă, ca pe un viciu de care aș fi gelos, de n-aș înțelege vanitatea ispitei. Eu sunt mai guraliv. O fi reflexul anilor de gazetărie, dar e încă o pricină – ceva mai gravă.

De câteva ori în viață mi s-au confiscat și distrus toate manuscrisele, iar prietenii (n-aș fi presupus-o niciodată) pe la care mai lăsasem câte ceva au ars fiece petec de hârtie sau l-au predat securității. De frică ori din cauze mai josnice. Așa că, la ultima ieșire din închisoare, am constatat cu perplexitate că – de muream pe acolo – nu ar fi rămas o iotă din ce mâzgălisem. O iotă din tot ce scrisesem. Asta m-a speriat mai mult decât mă speriase condamnarea la moarte. Dintr-odată lumea a devenit pustie. Nimic nu mai durase, nu mai dura. Nici un sentiment, nici o iubire, nici o confidență, nici un crez. Grădina pământului și a raiului, iadul și purgatoriul, naivitatea, speranța, misterul, mirarea, înseși conceptele de viață și de moarte ori de copilărie și imaginație trebuiau create din nou și ascunse de oameni.

Credeți că o singură dată pe vreun singur ins (fie el scriitor sau altceva) l-a ispitit curiozitatea ori sufletul să mă întrebe cum fusese acolo, în închisoare? Acolo unde fiecare putea ajunge nespus de lesne, în fiecare clipă? Nu. Nici măcar ai mei nu s-au interesat. În acea parte profanată a globului nu mai trăiau ființe de altădată, ci doar un sistem carceral și un fel de arătări umblătoare și goale de orice conținut. E drept, ele încă tresăreau. Dar tresăreau numai în fața securității și numai până li se comunica precis ce fel de tribut li se cere. Plăteau. Plăteau bucuroase de a dibui drumul reîntoarcerii în somnolență și lașitate, în absență, în cvasi-neant. Plăteau cu orice preț: cu trădarea oricui, cu viața oricui, cu propriul lor zilnic deces. Nu mai avea ce muri în ei. Dărâmaseră bisericile, înainte ca să înceapă a le dărâma Ceaușescu. O obsesie nu mi-a mai părăsit gândul din acea clipă: cel mai de neîntrecut și mai cuprinzător titlu de carte din câte fuseseră și vor mai fi scornite cândva aparținea lui Gogol: ***Suflete moarte***. Iată rezumatul epocii noastre și probabil că și al celor ce or să vină.

Ca un ieșit din minți, m-am apucat să lucrez tâlhărește; urmărit de ideea să las după mine barem ceva. Barem un vers.

Timp de 14 ani n-am dormit mai mult de 4 - 5 ore pe noapte. Mă culcam între două și trei și, din cele 24 de ceasuri câte au la un loc zi cu noapte, cel puțin jumătate le întrebuințam arcuit peste hârtii.

Folosind un scurt interregn în care mijise niște libertate înșelătoare (destinderea!) am tradus, într-o țară căreia i se interzisese două decenii întregi contactul cu restul omenirii și al culturii, cât nu s-a tălmăcit poate în România un sfert de secol. Autori până atunci prohibiți. Și ceva mai târziu, iar prohibiți. Am tradus, când nu mi se permitea să public lucruri originale, și am scris, când se iveau circumstanțe mai propice de a tipări. Am scris deasemeni mai ales pentru mine, pentru sertar – cum se spune în Est. Fără a ține seamă de șubreda mea sănătate. Iar ea, deja țăndări, s-a avariat progresiv.

În fiecare an intram o dată sau de două ori în spital. Operație după operație. Zone de alarmă după zone de alarmă.

Însă mi se părea că împrăștii prin cărțile mele semințe pentru viitor, că măcar ici-colo careva din tinerii de mâine sau răspoimâne au să afle ceva de folos în vai! nătânga mea încumetare. Poate că așa o să și fie cândva iar de nu, tot un drac.

Numai că, dragul meu, curând au reînceput mizeriile. Alte interogatorii, nu în stare de arest; noi presiuni, că se va trece în curând la măsuri ceva mai forte (le cunoscusem și le cunoșteam); telefoane și insulte scabroase, noaptea; telefoane obscene ziua; avertis-

mente că am un copil și că n-ar strica să iau seama (sau „voi, ăștia eliberați prin amnistie, vă imaginați că restul pedepsei or să vi-l facă altcineva, nu tot voi? Așteptați, deocamdată, avem alte treburi, dar nu v-am uitat, vă vine rândul"); microfoane descoperite în casă; vecini care ne destăinuiau speriați, că li s-a cerut să-și lase câteva ore pe zi locuința goală, pe mâna serviciilor securității care să vadă cine intră și iese de la mine; cutia de scrisori spartă la câteva zile o dată. Spartă apoi ușa de la intrare. Iar într-o zi în care auziseră prin ai lor că-s plecat în vacanță, mă întorc și găsesc doi vlăjgani în casă. Îmi fotografiau manuscrisele și au luat-o la goană, gata să calce peste mine.

Separat, loviturile literare. Mi se eliminau zeci, uneori chiar câte o sută sau două de pagini din manuscrisele prezentate spre publicare. Cărți tipărite mi-erau retrase din comerț. În periodicele de propagandă pentru străinătate se strecurau mici articole vag favorabile despre câte un volum anevoie apărut, spre a-i deruta astfel pe cei ce mă cunoșteau peste hotare, să creadă că oficialitatea mi-i binevoitoare; în schimb de către aceeași oficialitate eram înjurat și ținut sub amenințări luni la rând, în presa cea mai țigănească și mai abjectă din țară, dirijată chiar de poliție.

Într-o zi, în sfârșit, nu s-a mai putut. Nu mai eram tânăr, nu mai eram sănătos, dar paharul se umpluse. Și aerul mirosea a crimă.

Am părăsit acolo tot. Soția, copilul și eu, cu numai două valize cuprinzând ceva lenjuri, ne-am luat lumea în cap.

Am salvat-o și pe Marta. Singurul meu succes adevărat.

Urmarea? Opresorii au grăbit moartea părinților noștri, prin descinderi, anchete, scurte arestări. Mi-au luat ultimele manuscrise, mii de pagini, fructul celor 14 ani de muncă. Au amestecat unele din acele file cât mai trivial, falsificând și cârpind, inventând și murdărind, atribuindu-mi enormități ce nu-mi aparținuseră.

După câte mi s-au spus (căci eu am refuzat la o vreme de a mai vrea să văd acele foi pe care unul sau altul dintre cunoscuții mei și le procurau și mi le trimiteau), m-au înjurat fără întrerupere doi ani și au tot scris încoace și încolo – indiferent ce insanitate. Fetide emanații ale creierului unor degenerați sau borfași.

Am constatat, abia ajuns în Elveția, că trupul, pricăjitul meu trup e peste măsură de epuizat și de ciuruit. Eram o colecție de aparate și organe foarte grav afectate, un desag de boli în stadiu avansat.

Și azi rău, mâine mai rău, peste măsură de slăbit, m-am înfruptat mai departe și paralel cu iluzia că totuși voi recupera măcar parțial anii pierduți. Iar am început a munci exagerat, până când în Mai 1985, muribund, mau dus la spital. Sângele din mine curgea și pe nări, și pe urechi, și pe gură, și pe toate celelalte orificii. Restul (hemoragia a durat 50 de ore) îți cam este cunoscut.

Imaginează-ți, în ciuda celor ce ai ascultat, că deși-s lucid sau mi se pare că aș fi, și acuma încerc să sfidez câinoșenia bolii continuând să sciu. Când și cât pot. Iar dintre puzderia de medicamente ce mi se administrează, totuși unicul leac prin care îmi trag pe sfoară suferința, și poate că oi fi prelungind aiureala asta de viață, n-a încetat a fi iluzia hârtiei și a creionului. Parcă mă împotrivesc unui zeu ce de la început nu m-a vrut și din tinerețe m-a izbit cu pumnul în ochi, să mi-i umple de întuneric și agonie. Sigur că el va birui. Dar vreau ca, oricât de puțin, să nu-mi spun că eu nu m-am căsnit să replic.

Efervescența mea, chipurile (presupun că ai primit săptămânile precedente traducerea lui Vahé Godel?), nu-i atât o formă de robustețe creativă, cât puerilul exercițiu de a mă minți până în ultimul moment. Dacă n-am reușit (și n-am reușit) ce visasem, cel puțin să știu că totuși am încercat.

Naivitate și prostie, bineînțeles. Dar parcă-n așteptarea pasivă a ultimei bătăi de clopot, ele ce-s?

Te sărut,
Ion Caraion

Dumitru Hutanu

POETUL I.M.RAȘCU, ÎN SCRISORI

Sunt oameni cărora abia posteritatea le restabilește legăturile cu locurile pe unde și-au purtat pașii, nu fără folos, ci lăsând urme adânci, inconfundabile și rezistente la acțiunea corozivă a pulberii de timp, îmbogățite în sensuri, într-o proiecție dată de concepție prezentului, față de moștenirea culturală a trecutului.

Așa se petrec faptele cu poetul I.M.Rașcu și Focșanii. Firave în timpul vieții, întreținute doar de statornica prietenie a câtorva admiratori, elevi sau discipoli întru poezie, legăturile cu orașul de pe Milcov sunt revitalizate și redimensionate, apărând într-o lumină nouă, dătătoare de substanță.

Pentru prezent, aceste legături au depășit simpla obârșie odobeșteană (după tatăl) sau activitatea profesională în cadrul Liceului „Unirea" din Focșani (1918 - 1924), concretizându-se în contribuția sa la înviorarea vieții culturale locale de după primul război mondial, în prestigioasa activitate profesională și literară, în încercarea și reușita (chiar dacă nu deplină) a celor de astăzi de a restabili și fixa locul și rolul lui I.M.Rașcu în literatura și cultura română.

Poet, eseist, istoric literar, memorialist, redactor și editor de reviste literare, I.M.Rașcu (31 martie 1890 - 7 decembrie 1971) a fost subsumat doar grupului de poeți moderniști „care l-au secondat cu atâta abnegație pe Ovid Densușianu".

În câteva linii sigure, bine conturate, G.Călinescu îi realiza în „Istoria literaturii române" din 1941 un portret literar încărcat de profunzime și adevăr, pe care poetul nu l-a dezmințit în restul vieții: „un simbolist statornic, cultivând poezia provinciei, a barierelor, a duminicilor. Discreția omului și

ochiului prea sumar al criticei l-au ținut în umbră. Profesor de o corectitudine fanatică... În acest mai catolic decât Papa se ascunde un foarte real și delicat poet al recluziunii melancolice, al sfintelor bucurii bucolice, îngăduite ființelor neprihănite. În tărăgănarea versurilor sale se surprinde o nuanță proprie..."

Același simbolism, nuanțat, particularizat, îl surprinde și Eugen Lovinescu, dispunând doar de volumele publicate până în 1927, subliniind, nu fără ușoară notă de fină ironie, convenționalismul, „anemia sinceră" a multora dintre versurile poetului.

Ca profesor al Liceului „Unirea", I.M.Rașcu a trecut prin experiența redactării, coordonării și editării ***Anuarului Societății literare „Grigore Alexandrescu" a elevilor de curs superior*** *(1919/1920; 1920/1921; 1921/1922), o revistă literară școlară în adevăratul sens al cuvântului, cu o structură diversă, direcționată spre afirmarea potențelor creatoare ale elevilor, mai mult, tinzând spre înviorarea vieții culturale locale. În acest anuar au publicat ca elevi, viitorii poeți Mihai Steriade și Virgil Huzum, folcloristul Ion Diaconu și alții. La Focșani, și cu acest prilej, pe fundamentul vastei și solidei culturi deținute, Rașcu și-a intensificat preocupările de istorie literară, adâncite ulterior, cu prilejul ședерii în Franța, concretizate prin studiile apărute după 1930.*

După reîntoarcerea de la Paris, I.M.Rașcu a scos la București, revista literară „Îndreptar" (1930 - 1931), în paginile căreia apăreau nume sonore ale poeziei moderniste, amplificându-i răsunetul nu numai în capitală, ci și în țară.

Caracterul distins al omului, ținuta intelectuală, bogata și profunda cultură a profesorului I.M.Rașcu – iată explicația gestului făcut de Niolae Iorga care, depășindu-și reținerile avute față de oricare elev și discipol al lui Ovid Densușianu, l-a acceptat, mai întâi ca oaspete, apoi ca elev al Școlii române pe care o înființase și-o conducea La Fontenay aux Roses (Paris) prezicându-i un „viitor frumos".

Aceleași calități omenești, la care se adaugă valoarea studiilor literare publicate, a volumelor de poezie, prestanța și probitatea profesională l-au făcut pe G.Ibrăileanu să-l dorească succesor la catedra sa de la Universitatea ieșeană.

Raportate, așadar, dimensiunii reale a omului și operei, scrisorile trimise de I.M.Rașcu prietenului său de la Focșani, Paraschiv B.Chiriță, deși puține ca număr, totuși acoperind întreaga perioadă de timp petrecută la Paris (1924 - 1929), ne dezvăluie omul și cărturarul Rașcu, cu gândurile sale, cu proiectele și împlinirile sale, măcinat de griji financiare, personale, dar și preocupat de soarta țării, a poeziei românești.

Scrisoarea din 9 septembrie 1924 oferă imaginea proaspătului sosit la Paris, cu un scop bine definit, preocupat să-și cântărească cu zgârcenie timpul, utilizându-l în biblioteci (în cea mai mare parte), cutreierând muzeele, vizitând monumentele orașului de pe Sena. Regăsim pe poetul Rașcu emoționându-se la contactul nemijlocit cu casele, mesele de lucru, oglinzile marilor scriitori, trăind „intens" monografiile acestora, studiind „literatura la fața locului". Singurele abateri de la rigorile programului de lucru erau plimbările prin împrejurimile Parisului, tot atâtea prilejuri de discuții literare, de schițare a unor proiecte de lucrări ori simple și vibrânde momente de poezie.

Îl frământa gândul că nu va mai putea continua șederea la Fontenay aux Roses din pricini bugetare (cum îi argumenta Maestrul Iorga). Discreția, onestitatea și deplina sinceritate a omului Rașcu îl obliga să-i relateze prietenului de la Focșani, mare și statornic admirator al istoricului Nicolae Iorga, despre întâlnirile avute la Paris cu Ovid Densușianu, adăugând: „sst! să nu audă Iorga!?", nu din teamă sau interes, ci pentru a nu-l supăra sau a nu-i stârni îndoielile asupra caracterului său.

Câteva zile mai târziu (13 septembrie) se arăta preocupat de situația orelor sale la Liceul „Unirea", firesc, de acestea depinzând starea sa financiară, traiul la Paris. Se bucura de întâlnirea cu Vasile Bogrea și-și anunța prietenul, cu o mândrie greu perceptibilă, redactarea aproape completă, într-un timp foarte scurt, a studiului „Eminescu și Franța" asupra căruia va reveni continuu până la publicare.

Celelalte scrisori, datate 1926, 1927, amplifică știrile despre viața și opera lui I.M.Rașcu. În acești ani era membru permanent al Școlii de la Paris, se integrase în atmosfera acesteia, privea cu mai multă atenție oamenii și întâmplările, își expunea părerile cu o ironie amară, dar și cu un acut simț al criticii, este preocupat de soarta țării într-un moment destul de tulbure, bucurându-se la gândul de a nu fi contribuit câtuși de puțin la „putrezirea" vieții politice românești, atât de vizibilă în primele decenii de după război.

Interesante, nu numai pentru istoria culturală locală, inedite, surprinzătoare chiar, sunt referirile la fostul său elev, tânărul profesor și viitorul folclorist Ion Diaconu, la excepționala impresie pe care acesta a produs-o asupra lui Nicolae Iorga. Pentru a doua oară (în cazul unor focșăneni) valoarea omului primează în fața reticențelor de orice natură și marele istoric înscrie la Școala de la Fontehay aux Roses încă un discipol al criticului și profesorului Ovid Densușianu!

Numai că... ghinion! Nicolae Iorga face o confuzie de nume și înscrie un „Dascălu" în loc de Diaconu. Explicația: Iorga publicase în tinerețe o antologie a poeților uniuniști, în rândul cărora focșăneanul Dumitru Dăscălescu își avea locul bine stabilit, prin 1926 - 1927 deja avea date despre boierul luminist Ștefan Dăscălescu, tatăl poetului, aprig luptător pentru unire și, printr-un capriciu al memoriei geniale a lui N.Iorga, din suita de nume Focșani - Dăscălescu - Diaconu a rezultat un „Dascăl" al lui Ion Diaconu și, din urmașul la catedră a lui Iorga, a evoluat la intransigentul discipol literar și științific (în folcloristică și dialectologie) al mentorului „Vieții noi" – Ovid Densușianu.

*În mai 1927 Rașcu se simțea vlăguit de șicanele vieții, de efortul, aparent zadarnic, depus pentru redactarea lucrării „****Le roumain et le terre française****".*

Robustețea sufletească și intelectuală îl ajută să treacă ușor peste aceste momente, iar lucrul la studiul despre Eminescu îi dădea curaj, mai mult, se gândea și la un doctorat susținut la Sorbona.

*Îi trimite prietenului de la Focșani volumul de versuri „****Neliniști****", apărut prin grija scriitorului Alexandru Iascarov – Moldoveanu, cu dedicația: „Sufletului ales, caracterului nobil, Domnului P.B.Chiriță, prietenie devotată și neștearsă amintire a clipelor petrecute împreună, I.M.Rașcu – Fontenay aux Roses, 25 aprilie, 1927".*

Redusă ca întindere, scrisoarea din septembrie 1927 anunța o alta, cu o prezentare mai largă a proiectelor poetice și de istorie-literară, acum interesându-se mai mult de situația sa financiară, de biroul și cărțile rămase la Focșani.

Toamna lui 1929 îl găsește la București, transferat la Liceul „Gh. Șincai", căutându-și o odaie potrivită, aceea de pe str. Berzei 45 prezentând inconveniente (cât de mizeră trebuie să fi fost camera, dacă sobrul, austerul și strâmtoratul poet nu era mulțumit de ea!?).

În sfârșit, își anunță prietenul că se apropie momentul când își va ridica cărțile și biroul, singura avere care l-a preocupat în toți anii în care a lipsit din Focșani.

Mai mult ca sigur același birou pe care l-am văzut în toamna lui 1971, în locuința ultimă a poetului de pe str. Frumoasei din București, cu prilejul primei și singurei vizite făcute, celelalte fiind spulberate de moartea poetului.

Dragă Domnule Chiriță,

De pe lista celor cărora voiam să le scriu de la Paris, numele d-tale – deși îți trimisesem o ilustrată cum o scrisesem – nu fusese șters, deoarece așteptam cu nerăbdare o clipă de răgaz când să mai stau de vorbă cu d-ta.

Regret că, stând așa de puțin aici, trebuie să-mi cântăresc vremea cu multă băgare de seamă. Îți închipui că nici o secundă nu stau degeaba.

Ceilalți membri ai școalei se mai odihnesc din când în când, după muncă, nu se grăbesc deloc, merg domol și sigur către țintă. Viața mea e un vârtej. Plec dimineața cu tramvaiul în Paris (3/4 de oră de drum) și mă întorc seara pe la 9 - 10, obosit mort.

Toată ziua sunt, sau la bibliotecă – unde am profitat enorm; lucrarea despre „Eminescu și Franța" e aproape completată – sau prin diferite locuri istorice ale Parisului, sau prin muzee, sau la teatru.

Până acum am fost, de multe ori, numai la Comedia Franceză, unde am văzut o foarte mare parte din repertoriul clasic. E ideal să studiezi literatura „la fața locului", să vezi casele unde au trăit cei mai celebri scriitori, să vezi mesele la care au lucrat, oglinzile în care s-au privit, scândurile pe care au pășit. Monografiile celor mai mari artiști le-am trăit aici intens și le-am înțeles mai bine ca niciodată.

Parisul e mai plin de viață ca înainte de război. Pretutindeni, activitate și voie bună. Școala e admirabil așezată: are grădină vastă cu pomi roditori și trandafiri. Membrii școalei sunt băieți buni. Unul din ei – Popa – mi-e prieten intim. Facem serile, uneori, plimbări prin împrejurimi.

Aseară, chiar, pe lună, am luat-o pe drumul Verssailles-ului ș-am mers vreun ceas. Un ardelean, membru al școalei, cânta o doină „de dincolo", de răsunau văile.

Departe, Parisul veghea în noapte, cu șiraguri de lumini aprinse. Azi dimineață, înainte de a porni spre Paris, iar am făcut o plimbare prin pădurea din împrejurimi. În asemenea împrejurări munca ți se pare ideală și, deși mă simt obosit, nu pot totuși să-mi ofer cel mai mic răgaz, când gândesc că peste trei săptămâni va trebui să plec și totul va înceta, iar vegetarea penibilă de la Focșani mă va înlănțui din nou.

Argumentul lui (Nicolae) Iorga, în ce mă privește, a părut tuturor extrem de serios: regulamentul invocat de el nu cruță. Iancu Graur (Ciaur?), deși foarte binevoitor, mi-a tăiat apa de la moară, spunându-mi că, pentru acest an, toate locurile bugetare sunt ocupate. Dar că la anul!... Eternele făgăduieli. Mi s-a dat în urmă ideea să capăt de la Iorga dreptul de a mai sta, ca oaspetele, un an și, pe de altă parte, că pot căpăta [indiscutabil] la întoarcerea în țară, ca să pot reveni peste o lună-două. Iluzii și planuri care să-mi dea energia și curajul de a mă întoarce.

Azi am aflat că [Vasile] Bogrea ar fi aici, țin din inimă să-l văd. [Ovid] Densușianu de asemenea e aici. Mă întâlnesc zilnic cu el la bibliotecă. Într-o seară am stat mult împreună de vorbă, cu el și cu Pâltânea (dar – sst!, să n-audă Iorga!).

Săptămâna viitoare mă duc la... să-mi caut neamurile?!

Mă întorc în țară pe la 4 noiembrie.

Sănătate și la revedere.

9 sept. 924 I.M.Rașcu

Fontenay aux Rosés (Seine)
Ecolé roumméne en France.

Iubite domnule Chiriță,

Ți-am scris chiar zilele trecute o scrisoare – totuși unele noutăți din țară mă îndeamnă să stau din nou de vorbă cu D-ta pentru câteva clipe.

Mi-a scris colegul Țintă că, informându-se la Liceu – a aflat (lucru la care mă așteptam deși sau **tocmai** (s.a.) pentru că directorul îmi făgăduise contrariul) că trei ore de franceză, extrabugetare, ale mele, au fost cerute stăruitor de Rădulescu Râmnic, căruia i s-au dat odată. Mie mi se dăduse, la plecare, la clasele paralele, câteva biete ore de Franceză și Română, ore care, pentru mine, în acest an, erau extrem de prețioase, dat fiind datoriile ce le am de plătit. Rădulescu R(âmnic) care e... și care poate avea ore și la Școala de fete, care e director al Școlii comerciale, curs seral etc., găsește, așadar, de cuviință să facă ceea ce altădată făcuse Eliade, pe care tocmai el îl dezaproba mereu.

Și încă ceva. De ce R.(ădulescu) R.(âmnic) are **acum** (s.a.) ore la clasele paralele, nu i se dau din cele ale amicului Arbore, profesor care n-are **deloc** (s.a.) specialitatea Franceză și care, de asemenea, pe lângă atâtea ore la liceu, la Școala de fete, are avere, casă, ci cele ce-mi aparțin mie, după cum cere obiceiul pământului și frumoasa tradiție a Liceului „Unirea".

Îți scriu matale, necăjindu-te pentru că știu că te interesează nedreptățile – veșnicile nedreptăți din lumea noastră – și în speranța că, poate, întâmplător, vei aduce pe calea cea bună – lucru foarte greu, cred – pe unul din acești stimabili colegi, care – dacă lucrul stă așa cum mi s-a comunicat – nu s-au purtat deloc colegial.

Multe mulțumiri și salutări.

P.S. Eri m-am întâlnit cu (Vasile) Bogrea, venit pentru vreo 8 - 9 zile la Paris. A plecat azi. Am stat mult de vorbă cu el. A spus că va face tot ce-i stă prin putință să fiu aprobat, dacă nu ca membru al școlii [de la Paris – n.n.] (deși se spune că anul acesta nu mai sunt bani), măcar ca oaspete, chiar de la iarnă – și va interveni, de asemeni, pentru salariul și pentru mutarea mea la București.

Ah! De-aș scăpa de Liceul din Focșani... Țintă îmi scrie că lacătul pe ușă e intact.

13 sept. 924 I.M.Rașcu

Fontenay aux Rosés (Seine)
Ecole roumaine en France

(dec. 1924?)

Iubite domnule Chiriță,

Te rog mult să mă ierți de întârzierea răspunsului și să crezi că nici ingratitudinea, nici neglijența n-au fost cauza, ci numai nesfârșite sâcâieli și ocupații. Valuta pe noiembrie nici acum, în decembrie, n-a venit. S-a făcut o încurcătură pe la minister (e începutul anului valutar) și au fost la mijloc și unele neglijențe în ceea ce privește înaintarea listei de membri și rezultatul iată-l. O lună de zile, în loc să-i dau zor cu lucrul, ca să termin, a trebuit

să alerg pe la prieteni și cunoscuți, să fac rost de bani p(entru) nevoi zilnice.

D-tale îți mulțumesc din suflet pentru tot ceea ce faci p(entru) mine. Valuta pe care o trimiți regulat lui Lascarov mi-a venit destul de regulat primele luni.

Dacă n-aș atârna decât de D-ta și Lascarov n-aș fi avut neplăcerile astea, pe care, de altfel, sper să nu le mai am, căci e greu până ce Comisia valutară ne trece odată pe listă. Restul de bani ce mi se cuvenea din leafă mi-au prins de minune, căci m-au găsit tocmai într-o zi când mi se încheiase toate rosturile. Încă odată, mii de mulțumiri pentru sacrificiul la timp ce-l faci și pentru grija ce-mi porți (Directorul cred că-ți dă concursul p(entru) D-voastră, căci pe mine nu mă are la stomach).

Lucrarea pentru „Melanges" nici azi n-am trimis-o deși am isprăvit-o de mult. Dar transcrierea ei mi-a cerut multă vreme și acum e dată la dactilografiat. Are vreo 240 de pagini mari, scrise mărunt. E mai lungă decât lucrările celorlalți colegi. Titlul ei: „Le roumain et la terre roumaine dans la littérature française". Credeam că-ți vorbisem despre ea, de aceea nu și-am mai pomenit în timpul din urmă, căci nu-mi place deloc să vorbesc despre lucruri plănuite sau neisprăvite încă.

Aici sosesc români mereu: cea mai mare parte din ei, ahtiați după catedre universitare, titluri și rosturi. Îmi vine câte odată să spun că... Fariseul din Evanghelie: „Mulțumescu-ți ție, Doamne, că nu sunt ca acest vameș".

Am mai cunoscut și câțiva poeți de-ai noștri, proaspăt sosiți și ei, să-și refacă talentul: niște minori care se cred genii, vorbesc în monosilabe și cu privirile planând deasupra capetelor muritorilor.

De aceea, „cașul" D-lui Stelian Mateescu nu mă surprinde. Îmi vine a crede că generația care se ridică mai ales, e o generație de „secături... **ne**entuziaste" (s.a.)! Eu personal sunt disperat de viitorul țării. Cu **ăștia** (s.a.) avem să clădim țara de mâine? Și toate acestea sunt **numai** (s.a.) din causa lipsei de educație de la noi: părinții și școala sunt mari criminali! „Pieirea mi-a venit prin școală", vorba Maestrului (Nicolae) Iorga. Nu știu însă ce merite deosebite avem în fața lui Dumnezeu, de are grija noastră pe care noi n-o mai avem de loc.

Împrejurările din vremea din urmă, dacă nu s-ar întoarce în rău! Starea Regelui mă neliniștește mult și mai ales, bizantinismul multora de la noi care vor să pescuiască în apă tulbure. Ar trebui toți cetățenii, până la unul [să fie neliniștiți pentru] Rege care a știut să fie și este încă odată erou cum n-au fost doi în istoria neamului. Scrisoarea lui către Președintele de consiliu a impus tuturor [indescifrabil]. El, cu oblăduirea lui, să șteargă impresia penibilă a unor serii de gafe.

Prințul Carol a botezat mai deunăzi o fetiță lui Ianculescu. I-am fost prezentați. A venit cu... Doamna! [Lupescu] și a stat până la 3 în ziuă.

Îți mărturisesc că am fost și sunt indignat de faptul că a ajuns biata mea catedră în mâinile Dlui Ghiță Dimitriu – ce nu face politica în țara noastră? A fost deajuns ca stimabilul să devină „fripturist" p(entru) ca „marele elector" Ploșniță să-l instaleze în locul meu, de unde cred că se laudă că nu mai pleacă în veci.

Nu mai protestez pe la Minister căci mi-e silă și nici vreme nu am. Am să am prilejul să protestez altele, curând cred, căci nu vor politicienii regimului de „dreptate, cinste și ordine" să mă mute la București cu nici un preț.

Și Dtale ți-o spun, eu pe la Focșani nu mai dau decât doar să-mi iau cărțile. Mă apuc la București de salahorie, la nevoie, dar 10 ani de provincie îmi ajung.

Știu că-s omul „croit" să n-ajung nimic în viață, căci n-am talentul învârtelilor și nici stofă de parvenit n-am. Deci, cu tot „viitorul frumos", ce mi-l întrevede maestrul [Nicolae] Iorga, cred că se înșeală.

Eu nu văd înaintea mea decât mizerii, nedreptăți, intrigi. Lupta înverșunată de ani de zile m-a cam surmenat și [indescifrabil] (Cum s-ar mai bucura „amicii" să afle!)

Totuși, sunt decis; când m-oi întoarce, **s-o iau d'a capo** (s.a.) vorba lui [Ovid] Densușianu din admirabilele interviuri, de deunăzi: Buzduganul și fierul roș! dar nu cred că se mai poate îndrepta ceva în țara românească: „La noi e putred mărul", din păcate. N-are a face! Cel puțin să nu-mi pot eu imputa că am contribuit la putreziciunea asta!

Fostul meu elev Diaconu a vrut, la 21 - 22 ani, să vie la Fontenay, să fie bursier, să ia doctoratul etc., etc. Cică a trecut bine licența. Mi-a scris pe larg, dar îți închipui că dacă n-am putut să-ți scriu Dtale, nu m-am gândit să-i răspund lui, deocamdată.

A prezentat o lucrare lui [Nicolae] Iorga care ar fi fost încântat de ea. I-a promis că-l trimite la Fontenay și, convins că urmează istoria, l-a recomandat Consiliului p(entru) Fontenay, dar, ghinionul lui Diaconu, maestrul... i-a uitat numele: i-a zis Dascălu. Consiliul, negăsind asemenea candidat, a recomandat pe altul. De altfel, maestrul era așa de încântat de el că aici la Fontenay numai de „Dascălu" se vorbea, eu nu știam cine-i. În ultimul timp, vorbind unui coleg de aici care l-a vizitat în țară, spunea, pomenindu-i de Diaconu, că „mâine, poimâine mor, cine să mă urmeze la catedră? Trebuie să cultivăm tineri istorici!!!" Dar, în ultimul moment cică ar fi aflat că Diaconu nu face istoria și s-ar mai fi potolit. Pe de altă parte, Diaconu îmi scrie că a renunțat a veni anul acesta la Paris; vrea să-și prepare capacitatea în țară și să-și dea doctoratul cu o lucrare despre I(on) Ghica. (Bine face, i-aș fi scris și eu, dar aici n-a fost vorba de trimiterea lui Diaconu și de aceea nu m-am grăbit să-i răspuns, p(entru) că știam că n-ar să vie.)

Îmi scrie că ar fi vrut să mă suplinească în acest an. Aș fi fost încântat și eu, căci nu e deloc băiet rău (cu toate mănușile lui răsfrânte) și e foarte muncitor, dar pot să lupt de aici cu politicienii de acolo? Am să-i scriu să facă singur ce-o putea, eu nu pot interveni decât când sunt sigur de reușită sau când cred că ași putea trage toate consecințele din nereușită. Și pentru moment sincere salutări și prietenească recunoștință.

Rașcu

P.S.-uri: Fiindcă scrisoarea aceasta a luat mari proporții, îți făgăduiesc să-ți răspund la prima ocazie la întrebările Dtale relativ la lucrurile de pe aici, la șederea mea în străinătate, Francezi etc.

Mulțumesc p(entru) noutățile ce-mi dai. Am să-ți scriu regulat de acum înainte. Au venit p(entru) studii la Paris majoritatea elevilor mei evrei. Mulți din ei îmi spun că nu

se mai întorc în țară. Cursurile au început aici. Vremea e urâtă, totuși ne facem că nu băgăm în seamă.

Spune-i amicului Arbore să-mi ierte tăcerea îndelungată. Îi scriu mâine-poimâine.

[Virgil] Huzum mi-a trimis volumul lui cu o lungă dedicație. Cred că dintre toți foștii elevi, ăsta e cel cu care am să mă pot mândri mai mult.

Ce-ți mai face flăcăul?

De [Vasile] Bogrea n-așI fi putut scrie nimic. „Durerile mari sunt multe".

Dragă Domnule Chiriță,

Iarăși nu m-am învrednicit să răspund mai devreme. Viața, aici mai ales, are atâtea obstacole care se opun realizării atâtor dorințe vii și imediate!

Cursuri, drumuri prin Paris după treburi, lucru în biblioteci, timpul prețios pierdut cu tramvaiul (cel puțin două ceasuri pe zi irosite iremediabil), indispoziții, lipsă de bani, lipsă de energie și între altele, în special, cauza aceasta din urmă nu e dintre cele mai neînsemnate.

De când am scris în zadar, timp de șase luni de zile 250 de pag.(ini) mari. Am oroare să mai pun mâna pe condei, chiar p(entru) o simplă scrisoare, chiar când acea scrisoare trebuie s-o adresez unuia dintre cei mai buni și mai iubiți prieteni.

Îți fac aici această mărturisire că, de când cu întâmplarea mai sus relatată, timpul nu s-a însorit și avântul la lucru m-a părăsit pentru o bucată de vreme. De câteva zile îmi fac curaj să reîncep a mă ocupa de studiul despre Eminescu, întrerupt din cauza celuilalt și încă n-am reușit să mă „antrenez".

De altfel, nemulțumiri am zilnic. Chiar ieri am avut discuții și conflict aproape cu un profesor, la studii aici, numit președintele unei comisii de bacalaureat în care fusesem numit și eu (un singur candidat). Nici aici nu vor să mă lase în pace D(omnii) de la Minister. Observând unele lucruri care nu mi-au plăcut, mi-am dat demisia din acea comisie, unde fusesem vârât cu forța. De aici discuții, încriminări, enervări, tăgăduiri de vorbe spuse etc. Mă rog, am retrăit delicioasele clipe din cancelaria liceului [din] Focșani. Uf! amară pâine trebuie să mai mănânce un profesor. Și nici măcar în străinătate nu-s scutit de asemenea scene, parcă nu tot între ele am să mă (indescifrabil) o viață întreagă!

Dar, în sfârșit, dacă am pomenit despre lucruri de acestea, o să-ți arăt că traiul nu mi-l mai am (pot fi mândru în lume) totdeauna scutit de refulări care m-au făcut să nu-ți pot scrie atâta amar de vreme.

Cred că ai văzut prin vitrine noul meu volum de versuri, „Neliniști", scos la lumină datorită prieteniei frățești și lucrare a lui Alecu Lascarov [Moldoveanu]. Tot el îmi dă zor să reintru în arena literară de unde m-am îndepărtat îndelungați ani de „apostolat" din urbea Focșanilor. Dacă voi reîncepe o nouă activitate, numai lui am s-o datorez și tot lui am să-i datorez în acest caz și curajul de a isprăvi studiul de mult început, pentru care am adunat tot materialul ce așteaptă a fi în două luni redactat. E vorba să-mi înscriu abia acum o teză la Sorbona. Dar mai putea-voi rămâne încă 3 ani aici să o isprăvesc?

Ți-am cumpărat un exemplar din volumul meu de versuri, pe care te rog să-l primești ca omagiul celei mai curate și mai devotate prietenii. Răspunde-mi, te rog, dacă l-ai primit, căci l-am trimis recomandat, ca mai tuturor amicilor.

Petiția pentru spor tot n-am făcut-o și tot din cauzele de mai sus, la care se mai adaugă și siguranța ce o am că D-nii de la Minister nu-mi vor satisface cererea. Aud că s-ar fi votat o nouă lege în privința sporurilor. Totuși, desigur, voi face-o cândva, deși mi-e greu să mai abuzez de nemărginita bunătate a lui Lascarov, rugându-l să se ocupe de chestia asta.

Voi face totodată – deși în zadar, sunt sigur – și o cerere de transfer la București, unde cică ar fi catedre vacante la Română. Dar la cine să stărui? Îmi scrii că directorul îmi cere hârtie prin care să-i declar că aprob să-ți dea matale sumele necesare lunare p(entru) plata valutei și a ratelor? Dar am făcut asta astă toamnă, îndată după plecarea lui Țintă, această declarație, pe care i-am trimis-o încă de atunci directorului, odată cu cererea mea de concediu pe acest an.

Totuși, alăturez această hârtiuță pe care să i-o dai, te rog, numai în cazul că mai repetă cererea. Pun o hârtie mică p(entru) a nu fi silit să dau scrisoarea recomandată.

Dacă am primit luni de zile valuta târziu, vina a fost – bănuiesc – a unui funcționar de la Finanțe care a produs multe asemenea neplăceri și altor colegi.

Matale n-am decât să-ți exprim toată recunoștința pentru promptitudinea și prietenia cu care-mi faci acest neprețuit serviciu (și tot acu și lui Lascarov); auzeam că se acordă (de la 1 aprilie ?) un nou spor la leafă. S-a acordat? Mai e mult de plătit la bănci? De s-ar termina odată să înțeleg și eu ceva din leafă.

(Nicolae) Iorga spune la toată lumea că am refuzat să schimb **câteva** (s.a.) pagini (când, în realitate, trebuie să refac întreaga lucrare). Mai spunea, pe la București, că am făcut „elogiul dușmanului neamului". Nu-i pomeni, te rog, de mine.

Mulțumesc mult pentru bunele vorbe ce-mi adresezi cu privire la conflictul cu directorul.

Ce-ți face flăcăul? Vă doresc tuturor sănătate și voie bună, de Paște.

Bune salutări amicale,

(primită la Focșani, 2 mai 1927) Rașcu

(carte poștală - 6 octombrie 1929)

Iubite Domnule Chiriță,

Am sosit în București acum vreo zece zile și de atunci caut disperat o odae pe care abia de curând am găsit-o (45, str. Berzei). Cred însă că nu voi sta aici mai mult de 1 noiembrie, căci am multe inconveniente.

Deci, adresa mea rămâne (de la 1 noiembrie, mai cu seamă) la Liceul „Șincai" (Calea Șerban Vodă), unde am fost transferat din toamna asta.

Când oi avea răgaz și parale (când o să fie asta, nu știu) voi veni să-mi iau biroul și cărțile. Deocamdată, aștept „să mă fixez".

Viața e fantastic de scumpă aici și, sosind după începerea cursurilor, am găsit toate orele de la notițe particulare - ocupate. Ce mai faci? La revedere.

Rașcu

Mihai Cimpoi

FENOMENUL MINORITAR

Se discută mult azi despre ***pluralitate*** și despre raporturile ***singularității*** cu ei, fără să se insiste asupra faptului cum arată aceasta din urmă, se teoretizează obsesiv ***multiculturalismul*** fără să se vorbească despre faptul cum arată sau cum trebuie să arate o cultură în contextul acestora. Particularul e pus mereu în umbră, pornindu-se de la general, de la standard, modul inductiv e ignorat cu bună știință, generalul impunându-și un fel de rol imperialist. În atari condiții iată că poetul român din Banatul Sârbesc Slavco Almăjan ne propune o perspectivă din interior asupra ***fenomenului minoritar***, fundamentând totul cu tulburătorul argument al trăirii lui în regim existențial. Căci minoritarul se află prin definiție într-o situație limită. Este condamnat, adică, să fie un ***mărginaș***, o ființă de margine care își caută disperat – în mod direct sau ocolit, manifest sau latent (prin acțiuni deschise sau în focul lui lăuntric) – drumul spre Centru. În chip fatal acesta este obsesia lui de o viață, este ceea ce îi determină fatal comportamentul psihologic, moral, social. Fatumul ***depinderii de*** sau al situării în ***raport cu*** spânzură deasupra lui ca o sabie a lui Damocle, dând naștere la complexe specifice.

Condiția de minoritar îi bifurcă antenele sensibilității, acestea fiind îndreptate ***înafară*** și ***înlăuntru***. Viața lui se desfășoară în paralel cu cea a majoritarului, detașându-se sau apropiindu-se capricios de acesta. Imaginea sa reală este alterată mereu de aparențe, zona în care trăiește fiind zona umbrei, zona iluzoriului, a incertului, a consistenței care se surpă.

Întâmplarea face ca și lumea minoritarului român din Voivodina să fie amplasată și geografic la periferie, la frontieră, adică – în termeni sociologici la margine.

Așa cum fiecărui popor îi este dat să aibă o existență într-un grad mai mare sau mai mic tragică, condiția minoritarului presupune un dublu tragism. Pasiunile, suferințele, aspirațiile, trăirile lui în ansamblu poartă în chip exclusiv un caracter de ***minoritarită***. (Am văzut că și noi suntem în anumite perioade de antiromânită, manifestare specifică a autodisprețului care nu este decât tot o „minoritărită" în raport cu lumea civilizată). Factorul ***acomodare*** și factorul ***conservare*** sunt agenți patogeni ai minoritaritei, ***mereu*** și ***același*** angajându-se într-un joc demonic. Paradoxul bănățean stă, spune Blaga, sub semnul ***pasiunii*** și ***excesului*** baroc. Spirala cunoașterii de sine urcă/coboară cu reluările ei ciudate.

Neliniștit, depresiv, dar mereu tinzând spre echilibru, căci dreapta cumpănă românească lucrează și în ființa românului de acolo, tolerabil, el se dedă unei experiențe naturale, logice, acomodabile și ușor interpretative, zice Slavco Almăjan, asigurând un ***același***, ***o continuitate în sine***. Intrat în zona integrării și al confluențelor ineluctabile, a ținut să se impună prin expresivitate, prin creativitate. Ce să-i faci? „Procesul dublu de existență este izvorul său de interpretare a realității. A trăi ***global*** sau ***anonim***, fără a se realiza prin acțiune, prin experiență, iată o primă cădere din memoria ipotetică. ***Minoritarita*** este maladia reversului, dar și starea realităților relative" (Slavco Almăjan, ***Metagalaxia minoritară***, Iași, 1998, p.14)

Primul complex al minoritarului ar fi complexul rușinii, cauzat de însăși condiția lui de ființă marginalizată care e determinată să aibă o demnitate și un orgoliu. Conceptul de „integralitate spirituală" lipsește sau are o natură convențională. Peste minoritar vine considerarea lui ca ceva exotic, ca ceva periferic, sintagmele de felul ***literatura minoritară***, ***scriitori minoritari***, ***literatură de frontieră***, rănindu-i amorul propriu. Conștiința că este un rătăcit, un subiect dinafară se întâlnește cu conștiința îndârjită că este de aici, că este totuși dinlăuntru, că este un component al ***acestei*** societăți și ***acestei*** realități istorice, sociale, geografice. Relațiile cu realul pragmatic sunt patetice, sentimentale, marcate mereu de tensiune. Realul îl sfâșie pe minoritar, îl aruncă în zona neîmpăcării/împăcării. Senzația lui este/nu este de aici, adică a suspensiei dispare și el cade mereu înapoi în realul implacabil. Descrierea hagiografică a vieții lui este fragmentară, sofisticată astfel încât ar ocupa un loc deosebit într-o „***posibilă istorie imaginară a absenței***".

Sub aspect cultural, minoritarul apare într-o investitură de om enigmatic și de actor involuntar al istoriei care promovează „condiția de umbră" (Slavco Almăjan îl citează pe Cioran), de „personaj central al propriului destin", dar încearcă totuși să obțină cotele universalității.

Minoritarul îmbrățișează acum ipostaza mai generală a reprezentantului culturii minoritare, torturat fiind de conștiința imposibilității de a fi universal dar dedându-se totuși efortului filosofic de a obține universalitatea.

Minoritarului român din Voivodina nu-i lipsește liniștea conștiinței de a se putea impune prin creativitate, prin specificul său „balcanic" și cvasi-baroc. Pericolul dispariției e astfel depășit, autorul apelând la autoritatea lui Claude Lévi Strauss care vedea soluția salvatoare în „coaliția culturilor" și în valorizarea specificului cultural identitar, a elementului etnopsihologic sau etnopsihocultural.

Minoritarul este mereu prizonierul stărilor paralele și spectrale, al temerii de suferință, denumită de poet ***algofobie***, bazându-se astfel pe propria ființă și aspirând mereu la o împlinire de sine. De aceea, este torturat de iminența probabilității nedemonstrate. ***Ipotetismul*** este boala lui, agravată de prejudecăți, tabuuri, autocenzură care sunt datele inconfundabile ale conștiinței sale.

Vorbește o limbă sârbizată, ***amestecată***, dealectală, ușor arhaică, cu o sintaxă dureros deformată și frazarea frigidă, devenind, după cum zice fenomenologul, „un ***homo fictus*** pe tărâmul limbajului deformat". „El trăiește cu adevărat între două națiuni: una lingvistică, testamentară, și alta geografică, socio-culturală, ireductibilă. Minoritarul există la modul fals deoarece el este, oriunde s-ar găsi, minoritar (subl. în text – n.n.), tinde spre „unitate

și alteritate în același timp" (Ibidem, p.51).

Situația lingvistică caraghioasă acutizează din nou complexul „fiului rătăcitor" și al „drumului spre Centru" la care este condamnat. În contextul unei atari situații resimte „blestemul Turnului Babel". Pe planul împlinirii îl va pândi eșecul, iar pe planul realului pragmatic se va simți un total dezrădăcinat, ca o ființă fără istorie. Pe de altă parte, în mod crucis, simte nevoia de a se acomoda la acest real, de a se afirma prin creativitate căci bănățeanul, ca un adevărat continental, este „lacom la mâncare" și „lacom la existență". Lăcomia de existență reală îl împinge în contradictoriu. Spectacolul, structuralul exotic și pestrit, diferit prin definiție, iarăși se impun, autoritar, identificarea cu realul este foarte sensibilă. „Noi am trăit în contradicții: ne-am împăcat cu mlaștina și nisipul, deși știam că există și o altă posibilitate de a regăsi echilibrul" (Ibidem, p. 64). Continuumul românesc se păstrează în ciuda tuturor circumstanțelor, obstacolelor, prejudecăților, tabuurilor. Românul bănățean urcă, se afirmă, durează prin sine, prin predecesori și urmași, prin formele active ale excensiunii. Trăiește mereu, după cum subliniază obsesiv poetul, viața stărilor spectrale, pluriforme, bizuindu-se pe șansele posibilului: „…Minoritarul este prin definiție o posibilitate care nu renunță la real, dar nici la imaginar, iar ***minoritarismul*** nu este un curent literar, nici filosofic, el este un destin, întocmai cum bovarismul este o concepție. Minoritatea nu există în aglomerare ci în spațiu rărit. Ea este principiul rarefiat și specific al existenței" (Ibidem, p. 67).

În raport cu Centrul pe care-l caută și de a cărui fantasmă este copleșit, minoritarul apare ca o ființă de peste tot și de niciunde. Nedefinitul, divizibilul, neutralul și indiferentul îl interesează. „Minoritarul devine obiectul planului secund, a zonelor umbroase și impacientate", conchide autorul.

În discuția despre specificitate este angajat Trăilă Spăriosu cu postulările modalităților de asimilare: ***asimilarea etatistă*** și ***asimilarea binevolă***, ***asimilarea psihică*** și ***asimilarea socioetnică***, toate acestea determinate de ***stadiul aculturației***, ***fenomenul bilingvismului***, relațiilor interpersonale etc.

Capitolele din partea a doua a cărții, adunate sub genericul **Atracția specificului**, conțin o pledoarie calmă, cu o tensiune cenzurată și surdinizată, pentru drepturile naturale ale minoritarului, pentru nevoia de a actualiza problema destinului său, pentru înțelegerea firească, omenească a lumii sale sensibile, a „cazului de tensiune" (fiindcă, zice autorul, „încă nu știm cine suntem, pe cine reprezentăm, ce anume dorim"). Minoritarul este un Ilie Moromete care poate fi ușor rănit sufletește, poate fi personajul ce-l așteaptă pe Godot al lui Beckett, sau Merceau al lui Camus, un „erou neaclimatizat" care simbolizează „neaclimatizarea subconștientului într-un mediu aclimatizat" („E o situație tragică, lipsită de tragism").

Ce soluții concrete propune Slavco Almăjan? Credința că nu există culturi minore, că la periferie se face cultură adevărată, refuzul automarginalizării și al tuturor complexelor ce derivă din ea, „neadormirea", netrecerea sub tăcere a tuturor fenomenelor aberante, renunțarea la autodispreț. Minoritarul vine cu o mărturie ardentă a existenței, cu o creativitate și o experiență a sa, care îmbogățește ***pluridimensionalitatea***, ***spectralitatea*** lumii. Dezavantajul se compensează prin avantaj, fie și minim, slăbiciunea prin energia sporită. Sensibilitatea dublă, conștiința dedublată, sentimentul realului bifurcat (cu acela al ficțiunii), psihicul disociat (în normal și morbid). Contradictoriul îl urmărește pe minoritar ca o piază rea. Propriul dușman îi este mentalitatea. Cantonarea în complexe și prejudecăți este iminentă. Pe fața lui apar mereu, după cum se spune sugestiv în carte, „pete de ***minoritarită***". Suferința reală se completează cu suferința imaginară.

Poate scapă de aceste complexe? Da, fiindcă, așa cum în lamentația euripideană a Ifigeniei, soarele își schimbă orbita, de ce nu s-ar schimba și orbita prejudecăților?

Slavco Almăjan operează și cu argumentele supreme, care sunt evident cele mai plauzibile. Spațiul matricial al minoritarului român bănățean este ***spațiul mioritic*** blagian. Gânditorul de la Hamangia este redus în zona Voivodinei. În regiunea lui, Iugoslavia este Belgradul secolului XX, așa cum Bizanțul a fost „Parisul evului mediu".

Minoritarul are atuuri deosebite printre care cele mai importante sunt tendința de autocunoaștere (este citat John Milton cu „A nu mă cunoaște pe mine te face cunscut pe tine") și acela de a valoriza starea lui de excepție și structura lui dual㠄

Studiul lui Slavco Almăjan este revelator în primul rând prin perspectiva interioară a exegezei, fenomenul analizat fiind trăit cu toți porii ființei de el însuși. Discursul sociologic pozitivist, înțesat cu fapte și cifre seci dar grăitoare, se îmbină organic cu discursul poetic deschis, sincer, patetic ornat cu metafora plasticizantă. Crusta abstractă a expunerii e spartă adesea de sinusoida demonstrației emoționale, uneori cu excese sentimentale, cu redundență și reluări obsesive leitmotivice. Parti-pris-ul își face jocul, aducând farmec și credibilitate.

Schița fenomenului minoritar e întrutotul relevantă prin condeiul dotat cu har al unui remarcabil poet al ființei românești.

Fata cu clepsidra

Al. Săndulescu

DOI RIVALI*

Eroul principal, Puiu Faranga pune, într-o și mai mare măsură decât tatăl său, bătrânul Faranga, problema naturalismului din romanul ***Ciuleandra*** și în genere din opera lui Liviu Rebreanu, care a fost deseori discutată și nu o dată incriminată mai ales de către critica dogmatică. Aceasta obiecta respectivului curent, nu numai mutarea accentului de pe aspectul social pe cel biologic și tratarea cazurilor patologice și nu a tipicului, ci, conform filosofiei marxiste, care cel puțin în epoca stalinistă, nu recunoștea genetica drept știință, respingea ideea de ereditate. Naturalismul, având particularitățile lui, este însă un curent înrudit cu realismul și ilustrat în literatura europeană de mari creatori, precum Emile Zola, care a avut un puternic impact universal, inclusiv asupra literaturii române. Preferința lui pentru patologie, pentru ereditate și consecințele ei, pentru studierea aspectelor clinice ale demenței și ale crimei, pentru descrierea psihologiilor primare, mânate în primul rând de instincte, de obscure impulsuri fiziologice, a scenelor lubrice, violente sau scabroase sunt de remarcat, cel puțin unele dintre ele și la unii scriitori români. Cazurile patologice l-au preocupat pe Caragiale, „naturalistul nostru prin excelență", cum îl numește G.Călinescu (***O făclie de paște***, ***În vreme de război***), ereditatea pe un antinaturalist ca Duiliu Zamfirescu în ***Romanul Comăneștilor*** și pe Liviu Rebreanu, mai ales în ***Ciuleandra***, care, în varietatea de formule epice cultivate de scriitor, e un roman naturalist (îi era drag pentru că în el „sunt instincte"), așa după cum ***Pădurea spânzuraților*** e unul politico-moral și religios, iar ***Adam și Eva***, unul metafizic.

Puiu Faranga (îi vom zice Puiu, spre simplificare) e singurul vlăstar al familiei Faranga, „și printr-însul familia aceasta, de obârșie străveche, boierească, trebuia să se perpetueze". Dar nu oricum, ci printr-o regenerare, prin căsătoria cu o fată sănătoasă din alt mediu social, așa cum hotărâse bătrânul Faranga, care dirijează totul în mod autoritar: „Ei bine, comentează Puiu, nu fără ironie și anume dezgust, zice că neamul nostru e condamnat să se stingă fiindcă de atâtea generații nu și-a împrospătat sângele și că împrospătarea se face prin amestecul cu un sânge nou, sănătos, tânăr, plămădit cu pământ... Brrr!... Și așa cum eu eram singurul Faranga, eu aveam datoria să mă sacrific pentru neam și să mă însor cu o fată de la țară pe care mi-o va alege dânsul la timp". Iată deci teoria eredității.

Ca profil fizic și moral, Puiu era plăpând, ca și maică-sa, moartă de tânără, și de aceea, cu atât mai mult ocrotit de Faranga, de care va fi mereu dependent. Ca și tatăl, era un desfrânat și acesta îi satisfăcuse material toate capriciile: petreceri, femei, sporturi. Se căsătorise totuși din dragoste cu frumoasa țărăncuță Mădălina, dintr-un sat din Argeș, continuându-și viața ușuratică. Făcuse atâtea studii spre a dobândi o diplomă pe care nu avea s-o folosească niciodată. „Cartea nu i-a plăcut decât ca stupefiant contra insomniei". Când s-a sunat mobilizarea „prin stăruința bătrânului", Puiu a rămas ca sublocotenent într-un birou, adică a fost un „învârtit", ca atâția dintre eroii lui Rebreanu, mai ales din ***Pădurea spânzuraților***. Printr-un sfidător contrast, în timp ce „pe strada murdară din Iași, treceau căruțe scârțâitoare cu cadavre de exantematici prin ninsoarea deasă", infatigabilul Don Juan de două parale se afla în compania unei actrițe lascive, adăpostit la căldură, într-o pasională scenă de amor. Viața lui Puiu fusese prin excelență modernă, petrecându-se în saloane și mai ales între mătăsurile budoarului. Bătrânul i-a dat voie la un moment dat să se ocupe de vânătoare, dar când a fost să aibă un duel, i-a împiedicat ieșirea pe teren, deși îl știa scrimeur redutabil. I-a spus cu obișnuita fermitate și parcă premonitoriu: „Nu vreau să am un copil asasin, nici măcar în duel".

Aparent, fără nici un motiv, Puiu o omoară pe Mădălina (devenită Madelaine) prin sufocare, însoțindu-și crima de repetarea de trei ori a cuvântului **Taci!...** rostit cu un „glas horcăit, forăind pe nas rar, prelung". Vocea lui răzbate „aspră, strâmbă, gâfâită, răbufnind ca dintr-o adâncime de pivniță". Scena de violență, acompaniată și sonor într-o tonalitate parcă animalică, dezgustătoare, e concepută vizibil după tiparul naturalist.

Cum funesta faptă n-a fost premeditată, ucigașul se trezește ca dintr-un coșmar, e înspăimântat, își vede chipul desfigurat în oglindă, scriitorul desenându-i un prim portret: „un tânăr cu părul negru, puțin vâlvoit, cu figura rasă, fină, ovală și răvășită, cu ochii rătăciți, îmbrăcat în frac, dar cu manșetele ieșite din mâneci, cu plastronul frământat și o aripă a gulerului ridicată până la ureche, ca la eroii aristocratici în filmele americane, după o încăierare de box cu rivalul burghez..." Începe acum sondajul interior, analiza psiho-patologică, amintind-o pe aceea a lui Apostol Bologa, dar cu totul alte accente, examenul, de astă dată, fiind preponderent clinic. În amintirea lui Puiu era „un haos apăsător în care nimic nu izbutea să se închege într-o formă lămurită". El se supune docil, cum o făcuse toată viața, hotărârii lui tată-său de a fi internat în sanatoriu, unde trebuia **să pară** nebun, spre a scăpa de responsabilitatea penală. Dar de abia de aici încolo se dezvoltă criza psihică. Are vise bântuite de gelozie și senzualitate, își pune problema cum să-l înșele pe doctor ca să scape de pedeapsă, „el care în viața lui n-a văzut un om într-adevăr nebun". La prima întâlnire cu doctorul Ursu, dialogantul, confidentul profesional și, printr-o întâmplare nefericită, rivalul său în dragoste, Puiu face o declarație ca la poliție: „...am sosit aseară aici pentru că... am sugrumat-o pe nevastă-mea..." La o discuție ulterioară, mai amplă, descrie momentul crimei simulând în mod reușit nebunia. Soții se pregăteau să se ducă la balul de la Curte (curtea regală). Lui îi vâjâiau urechile și i se părea că ea țipă și că-l insultă, dar în același timp își dădea seama că tace și este imobilă. N-a mai putut

* Pe marginea romanului ***Ciuleandra*** de Liviu Rebreanu

îndura acel țipăt (imaginar) și s-a năpustit asupra ei. Ea nu s-a apărat și asta l-a înfuriat și mare tare... După care, lui Puiu i se încurcă limba, nu mai putu continua, „izbucni într-un plâns nervos, fără lacrimi, cu sughițuri dureroase și dese". Rămâne, firește, sub observație, are discuții frecvente cu doctorul și cu gardianul său Andrei Leahu, și el de prin Argeș, ca și Madelaine, începe să se intereseze din ce în ce mai insistent de jocul ***Ciuleandra***, la care o cunoscuse pe viitoarea lui soție. Ceea ce-l frământă în permanență este întrebarea „de ce a ucis-o pe Madelaine" și neputința de a răspunde altceva decât „Nu știu!... Nu știu!..." În singurătatea camerei sanatoriale, emite fel de fel de ipoteze, ca de exemplu, că a avut instinctul criminal înnăscut și deci nu el ar fi vinovat, ci soarta „care i-a turnat în sânge pornirea spre crimă". Își scormonește apoi în memorie momente marcate semnificativ de instinctul vărsării de sânge: îi plăcea să vadă cum se taie păsările de la bucătărie; înseși scenele de amor aveau ceva patologic prin modul excesiv pasional, sugerând întrucâtva crima. Când poseda o femeie „avea pornirea irezistibilă de a o ucide într-o îmbrățișare supremă sau cu o sărutare care să-i oprească definitiv respirația". Multe femei i-au spus că se poartă în iubire ca un criminal sadic. Apăsat de actul său ucigaș, Puiu simte nevoia de iertare și de ispășire, ca un erou dostoiewskian. În ziua înmormântării Madelainei, spune de sute de ori ***Tatăl nostru***, cu evlavie, și rugând-o „cu lacrimi fierbinți să-l ierte". Amintirea ei devine singura alinare. Se autoexaminează tot timpul și i se imprimă pe față o mască de surâs amar. Având pe deplin conștiința că e criminal, i-o comunică, fără ezitări, tatălui său: „Germenul crimei a fost în mine, a crescut, m-a urmărit, până ce m-a învins".

În conturarea personajului și în evoluția psihopatiei lui, alături de bătrânul Faranga, un rol, poate și mai important, îl are doctorul Ursu, iubitul din adolescență al Mădălinei, și față de care Puiu manifestă o atitudine profund oscilantă, corespondentă umorii sale din ce în ce mai labile. I s-a părut la început că are „o mutră de țăran încăpățânat", apoi, după o primă discuție, „îi face impresia de om bănuitor și viclean. Totuși nu i se poate tăgădui o atitudine cinstită și demnă". Pe parcurs, devine o vreme suspicios, ba chiar ostil când află că a cunoscut-o pe Madelaine, mai mult, că a participat și la înmormântare. Era convins că i-a fost rival „și-l urăște de moarte". Ajunge să aibă față de el „un sentiment de frică amestecat cu repulsiune". Puiu voia să se mute din sanatoriu, fiind încredințat că doctorul cunoștea adevărul, că pacientul său „n-are nimic, e sănătos tun și deci complet responsabil de crima săvârșită, dar nu vrea să se descopere și caută să-l tortureze". Până la urmă, Puiu acceptă să răspundă la întrebările insistente ale doctorului Ursu, prezentându-i teoria eredității și a primenirii sângelui lui Faranga, în virtutea căreia el s-a căsătorit cu o fată sănătoasă de la țară. Povestește apoi cum a cunoscut-o pe Mădălina la jocul ***Ciuleandra***, descris de autor într-o pagină admirabilă, ca expresie dezlănțuită a erosului, de o puternică senzualitate, sugerând însuși extazul sexual. Atât de înflăcărat, amorul pare să cuprindă întregul cosmos. Puiu se îndrăgostește de fetița de abia 14 ani, obținând acordul tatălui s-o ia de soție, numai după ce ea va fi școlită o destul de lungă perioadă în Occident. Pacientul își schimbă umoarea: se simte ușurat și mulțumește doctorului. Acesta parcă i-ar fi devenit prieten. Dar zigzagul umorilor continuă. Puiu ajunge la concluzia că e nebun, se descrie ca pe o bestie, își încleștează degetele convulsiv, declarând patetic: „Adevărul adevărat e că sunt nebun! M-am constatat eu însumi, doctore! Nu o clipă de nebunie, cum credea sau voia să se creadă bietul tata, ci o nebunie definitivă și iremediabilă". După ce doctorul Ursu nu se poate abține și i se confesează la rândul lui, că a iubit-o pe Mădălina și numai apariția în sat a celor din Faranga i-a distrus fericirea, Puiu izbucnește: „Eu totuși am iubit-o mai mult, doctore! Am iubit-o atât de mult, că am ucis-o!" Din ce în ce mai surexcitat, el afirmă că a omorât-o din pricina doctorului, a cărui prezență, chipurile, o simțise dintotdeauna. Alunecând tot mai des de la o extremă la alta a stării psihotice, de unde numai cu o zi, două înainte se autocaracterizase ca nebun, îi face o mărturisire senzațională. Venise la sanatoriu după ce săvârșise crima, prefăcându-se că e nebun, ca să-l înșele pe medic și justiția. Nu mai vrea să persevereze pe calea minciunii: „De aceea m-am hotărât să declar, în fața tuturor, pe conștiința mea și pe cuvânt de onoare, că nu sunt nebun și pentru ce am făcut doresc să ispășesc!". Dar aceasta nu reprezintă decât o clipă de scânteiere lucidă, pentru că, medicul ezitând să răspundă, Puiu „se repezi ca o fiară la gâtul (lui) cu mâinile încleștate", pronunțând amenințător același cuvânt fatidic: „Taci!... Taci!... Taci!..." și imobilizat, continuând să urle: „Nu sunt nebun! Nu sunt nebun!" După care, dominat copleșitor de obsesia lui maniacală, începu să danseze Ciuleandra pe care o exersase nopți în șir: „Puiu, în pijama descheiată, cu pieptul gol, cu fața asudată și veselă, tropăia pe loc, fredonând sacadat o arie închipuită".

Doctorul Ion Ursu are în roman un rol dublu: de medic și de om, rival învins al lui Puiu Faranga în dragostea pentru Mădălina. Relațiile despre biografia și caracterul lui le aflăm din relatările altor personaje, mai cu seamă ale bătrânului Faranga, procedeu din ce în ce mai frecvent al scriitorului, începând cu ***Pădurea spânzuraților***. Era băiat de la țară „din părinți țărani, sărac, ajuns numai prin muncă și sârguință"; „un medic deosebit de capabil, foarte harnic, citește mult și știe mult și, mai presus de toate, un model de conștiinciozitate și corectitudine". Era asistentul și locțiitorul profesorului Demarat la sanatoriul de psihiatrie și urmașul lui prezumtiv la catedră. Lui Faranga – senior îi face impresia că e „cam stângaci, cam colțuros, încât nu inspiră mare simpatie, cel puțin la început, până ce îl cunoști mai de aproape". Gardianului Andrei Leahu i se pare de-a dreptul ursuz și brutal în adresarea verbală. Tot el aflase că doctorul e originar din Argeș, chiar din satul Vărzari, de unde era Mădălina. În comportarea față de Puiu, doctorul Ursu e sobru, examinează totul cu atenție, îl privește mereu fix și vorbește cu un glas incolor. Pe figura lui, noul pacient observă tremurând parcă o umbră de ironie. Îi comunică acestuia pe un ton oficios că „a primit o adresă de la parchet, în care e învinuit de omucidere, că ar fi unele indicii că crima s-a săvârșit într-un moment de criză nervoasă". De aici, necesitatea unui examen medical „spre a se constata dacă responsabilitatea legală, în cazul de față, e deplină, parțială sau eventual nulă". Îi aduce la cunoștință de

asemeni că se află sub observație și în arest preventiv.

Au loc mai multe ședințe de chestionare a pacientului în legătură cu crima. Bătrânul Faranga, care încercase să-i câștige bunăvoința (în sensul unui referat favorabil), se lovește de un zid. Sâcâit de întrebări, într-o zi îi răspunde politicos, dar rece: Tribunalul i-a încredințat o misiune gingașă: „de răspunsul lui depinde aplicarea dreptății sociale". El trebuie să-și reprime orice subiectivitate, care ar putea să influențeze câtuși de puțin obiectivitatea absolută a rezultatului observațiilor sale. Incoruptibil, doctorul Ursu respectă întru totul deontologia profesiei de medic. Pe parcurs însă apare și **omul**. Într-o nouă discuție, când Puiu îi spune că doctorul e din satul Mădălinei, el are, la rândul lui, o reacție nervoasă: „Se roșise și nările îi tremurau" și-i observă pe un ton aspru pacientului că nu e obligat să-i facă destăinuiri: „Uiți că eu am fost în dreptul meu și chiar dator să-ți cunosc intimitățile! Să nu intervertim deci rolurile!" Când vine mama Mădălinei să-i ceară lui Puiu necuvenite despăgubiri (fata fusese înfiată de o mătușă a acestuia), doctorul Ursu este indignat și-i reproșează pe un ton amar, în care de astă dată recunoaștem **omul** rănit grav în tinerețe, prin distrugerea de către alții a visului său de fericire: „Să-ți fi adus aminte că ești mamă când ai dat-o pe Mădălina, nu acum când e moartă!..." Femeia îi spune că oamenii din sat au trimis-o la el să-și ceară „dreptatea". „La mine? (răspunde el din ce în ce mai iritat și plin de indignare). M-ai ascultat d-ta atunci pe mine? zise Ursu roșind cu o emoție nouă în voce. Și acum vrei să te învăț eu să înșeli lumea?... Eu n-am înșelat niciodată pe nimeni, lele! Numai alții m-au înșelat, dar eu m-am ținut totdeauna de vorbă!" Luăm cunoștință acum de o nouă dramă, psihologică și socială, în afară de aceea predominant biologică a lui Puiu. Continuând discuția, acesta îl întreabă pe doctor dacă a cunoscut-o pe Mădălina și el răspunde afirmativ, întunecându-se. La rându-i, se confesează, relatând povestea dragostei lui nefericite. Erau vecini, el fiind mai mare cu zece ani decât Mădălina. Când cei doi Faranga au venit în sat, Ursu se afla în vacanță, mai avea doi ani până să termine facultatea. O iubise mult pe Mădălina, „ca pe o soră și ca pe o soție..." Visul său era de a ajunge medic de plasă, de a se căsători cu ea și de a avea împreună copii. Se învoiseră și, de asemeni, cu maică-sa, pe care a ajutat-o, nu o dată, din sărăcia lui. Când au chemat-o „boierii" (de fapt, cu cumpărat-o), el n-a vrut s-o lase. I-au luat-o oamenii cu sila, cu mijlocirea hangiului, pe care Ursu, ca un adevărat țăran rebrenian, „l-a umplut de sânge". Și încheie spunând: „Și așa s-au risipit visurile mele de fericire conjugală burgheză". Dar pe Mădălina n-a uitat-o niciodată și crede că nici ea nu-l uitase. Mai spera încă în minunea care-i va reda-o cândva. Vocea îi era tremurată de emoție. Când Puiu îi spune că totuși el a iubit-o mai mult, așa de mult, încât a omorât-o, doctorul Ursu îl privește „cu o milă colorată cu ură", precizându-i: „Ai dreptate... Ai omorât-o chiar de două ori: întâi i-ai ucis sufletul când ai luat-o, și a doua oară i-ai ucis și trupul". Reinstalându-se treptat în postura de medic, doctorul Ursu trage un fel de concluzie a acestei triste istorii, provocate de chiar pacientul său: „În preajma despărțirii îmi pot permite să-ți spun că, fără să știi și fără să vrei, ai fost ucigașul fericirii mele." În sufletul lui s-a dat o crâncenă bătălie între om și medic, învingând cel din urmă, care a rămas credincios jurământului lui Hipocrat. El îi comunică lui Puiu, care s-a temut mereu că-l va trimite la tribunal să-și primească pedeapsa, că a redactat referatul către parchet: „Ești tot atât de puțin răspunzător de fapta aceea pe cât ai fost de cea dintâi, când ai luat-o pe Mădălina de la Vărzari". Și după opinia avizată, exprimată cu deplină probitate, a doctorului Ursu, Puiu era o victimă a voinței paterne de care se lăsase manevrat și mai ales al biologiei, al unei eredități blestemate.

Cei doi sunt rivali pentru că au iubit aceeași femeie și în același timp sunt două tipuri antagonice, nu atât social, cât din punct de vedere moral și profesional. Dacă Puiu Faranga este un vlăstar, din păcate, degenerat al aristocrației, prin calitățile lui intelectuale, doctorul Ursu se dovedește un strălucit reprezentant al meritocrației. Unul e ușuratic, egoist, superficial, obedient, acceptând minciuna, inducerea în eroare a justiției, ca pe o nouă crimă, celălalt – integru, demn, incoruptibil, refuzând orice manipulare, fie și din partea unei persoane influente din înalta societate, ca bătrânul Faranga, reprimându-și durerea dramei sale interioare, în respectul desăvârșit al adevărului științific. Dacă doctorul Ursu, cu toate asprimile lui comportamentale, își atrage admirația și unanima apreciere, Puiu ne inspiră milă, ca orice bolnav, cu atât mai mult, cu cât în momentele lui de luciditate, regretă crima, dorind s-o ispășească. Prin performanțele, seriozitatea și etica sa profesională, doctorul Ursu și-a câștigat noblețea, inclusiv socială, pe când Puiu o pierde, ca sperjur și ca un banal asasin, chiar dacă se dovedește, până la urmă, iresponsabil.

Lui Rebreanu, repetăm, îi era dragă ***Ciuleandra***, fiindcă în ea sunt instincte, încorporate exclusiv în eroul principal, studiate cu un ochi scrutător de clinician psihopatolog, care este cu prisosință aici romancierul, dar există și sentimente și personaje normale, tratate în buna tradiție realistă, ca de pildă, doctorul Ursu, despre care tocmai vorbirăm, ca frumoasa și nefericita Mădălina, ca gardianul Andrei Leahu, care, în înțelepciunea lui țărănească, într-o situație-limită, știe să evite crima, și ca bătrânul Faranga, cel care ține cu orice preț la ideea de prestigiu social al castei, astfel spus, la **imagine**. Schimbăm ceea ce e de schimbat, sunt unii potentați (de fapt, îmbogățiți), care și azi, când ajung (dacă ajung) să intre în pușcărie... se îmbolnăvesc subit, nesuportând gratiile. Numai că bietul Puiu Faranga era cu adevărat bolnav, latent probabil, când a comis crima, și manifest, în urma șocului psihic suferit. Să nu rămânem însă cu impresia că ereditatea și demența ar fi apanajul unei singure clase. Nici Leiba Zibal și nici dl. Stavrache nu erau boieri. Boala nu prea alege, deși unele condiții par să o atragă și să-i înlesnească accesul.

Revenind, soarta făcuse ca fiecare dintre cei doi rivali din ***Ciuleandra*** să fie învins în felul său. Puiu, cel cu sângele prea îngroșat sau prea serbezit, intră pe viață în ospiciu, în timp ce dr. Ursu, un virtual savant, rămâne în continuare cu o rană sufletească deschisă. Acesta e în genere epilogul mai tuturor eroilor lui Rebreanu: asasinați, ca Mădălina, ca Ion și Miron Iuga, sinucigași, ca Ana și Ițic Ștrul, condamnați la moarte, ca Bologa și Horia, osândiți la o boală incurabilă, ca Puiu Faraga sau să poarte cu ei, la fel de nevindecabilă, o nefericire din tinerețe care le-a umbrit viața, ca doctorul Ursu.

Petru Ursache

MAEȘTRI AI IMAGINARULUI GROTESC

Există între Eminescu și Caragiale o serie de afinități elective (chiar acolo unde te aștepți cel mai puțin) pe care istoria literară nici gând să le sesizeze la vreme. S-a observat cu meticulozitate exteriorul, imediatul, în relațiile bune-rele și îndelungate între cei doi mari contemporani. Și ce bucurie pe vajnicul scormonitor de documente, care putea să înșire micile neînțelegeri: cum se amenințau cu pumnul, ce farse îi făcea „pișicherul" de nenea Iancu poetului cu plete lungi, rătăcit prin saloane sau pitit prin cine știe ce boscheți, cu ochii ațintiți spre lună sau spre vreun balcon (Octav Minar, C.Săteanu etc.). Nimic mai contrastant, ni se spunea, impardonabil și cu ifos, între un visător și un om „practic"; între un pesimist căzut în halucinațiile unor istorii imaginare și un comersant de Buzău cu firmă, vipușcă și faliment în palmă; între un răzvrătit încruntat care se luptă cu toată lumea și-i înțeapă în satiră pe împuterniciții zilei, burduși de titluri, decorații, de imoralitate, și un ștergar care vede peste tot miticimititei, se distrează ca la „drăgaică" și-i dă zor că „nu luptă cu puterea". Puțin-puțin, și poetul (grav, sentențios și incomod) devine personaj comic, spre hazul „amicului". Nu demult, un criticastru, mergând pe panta producătoare de ameteli a „deosebirilor", ni-l livra pe adoratorul de îngeri cu păr blond drept un alt Rică Venturiano.

Este momentul, măcar acum, în ultim ceas, să se vadă și cealaltă față a realității; dincolo de aparențe, Eminescu și Caragiale erau atât de uniți în ființa lor tainică și complexă, încât putem spune că reprezentau (aproape singurii în epocă), umanitatea românească în forma ei cea mai înaltă. Ce-i unea oare în adâncurile existenței lor? Simplu, veacul îi unea, cu toate dezastrele lui, cu răsturnările și cu prefacerile care au răscolit omenirea, obligând-o să opereze cu criterii nemaiauzite și nemaivăzute în valorizarea raporturilor umane. Nu este vorba de un determinism simplificator, însă agitația și angoasa care s-au instalat, pe întinderea secolului, au produs roade imprevizibile, total nedarwiniste: se adună oameni care nu se aseamănă, se spun adevăruri pentru a nu fi crezute, se votează legi pentru a fi călcate în picioare, chiar de parlamentari. Nici spiritele alese nu se mai înțeleg totdeauna, în existența lor cotidiană, dar se bucură de privilegiul de-a se regăsi în ficțiunea formelor poetice, pentru a „vorbi" una și aceeași limbă, îndrăgită chiar și de zei.

Firește, nimeni nu și-l imaginează pe I.L.Caragiale scriind ***Mai am un singur dor***, sau comedii cu personaje caricate, pe Eminescu. Fiecare cu înzestrarea lui. Există câteva excepții atât de frapante, încât nu mai „întăresc regula", ci dau la o parte orice logică normală. Este vorba de caricatura politică și de moravuri, domeniu în care și Eminescu, și Caragiale au excelat deopotrivă. Poetul din ***Scrisoarea III*** se ia la întrecere cu dramaturgul din ***O scrisoare pierdută***, ca să se continue „competiția" pe terenul articolelor politice, în cazul primului și al „momentelor", în privința celuilalt. ***Scrisoarea III***, ca multe dintre capodoperele eminesciene, interesează nu numai ca formă finită, armonioasă și pură, dar și ca mărturie a unei mari aventuri poetice, a unui efort creator captivant ca spectacol în sine, în care geniul își dă măsura întregii ființe. Bătălia pentru forma frumoasă cere adesea sacrificarea unor segmente experimentale, ele însele de mare valoare. Iată de ce se cuvine să se apeleze și la „variantele" eminesciene: imaginile caricaturate din forma finală a ***Scrisorii III*** nu pot fi percepute corect fără raportarea la anumite pasaje din variante, ca și la opera lui Caragiale, la presa ilustrată a timpului, la întregul mental artistic al veacului. O grea răspundere își asumă cel ce încearcă să emită judecăți de valoare în legătură cu ***Scrisoarea III***. Din păcate, s-a procedat numai simplificator, școlărește, începând cu Gh. Panu care n-a înțeles nimic din creația poetului, până la autori mai noi, la mult regretatul Z.Ornea, de pildă.

Discuția începută aici are ca suport următorul **brouillon** din variantele ***Scrisorii III***: „Dar ce-i în fund acolo, ce vuet și murmură/ De setleva, de mazù, de trag cartea pe față/ Ce lege se discută cu strașnică căldură?/De foc unul l'apucă pe cel alt de mustață/Un țipăt se aude urât: Scobeică fură/Cu carte măsluită, tâlharul ne înhață/Și cine-i roșcovanul buhav în fundul scenii?/— Scobeică, ce'l trimise aci botoșunenii//Într'adevăr vr'o șase în fundul adunării/Stau împrejurul mesei ca fii(i) unei secte/Unu-și scobește nasul cu unghia 'n fundul nării/Din plete-și scoate altul micuțele insecte/Scobeică e tăcutul presdent a discutării/Și tuturor le'mparte la frunte mici proecte/Și ei le țin ascunse în palmă, cată chior.../E importantă legea, de șic... un stoșișor". Sunt și alte exemple. Ele dovedesc strădania poetului de a asocia umorul cu satira, de a supune imaginea caricaturată, expresie a imbecilității politice, unui atac verbal necruțător. Personajul vizat cade victimă în două reprize: o dată prin transpunerea în imagine rizibilă și grotescă („bulbucații ochi de broască"), a doua oară prin abaterea urgiilor satirei asupră-i („Voi sunteți urmașii Romei...?", „...cum nu vii tu Țepeș Doamne!"). Deocamdată, varianta se mărginește la statutul de reprezentare bufă, ca în scrierile lui I.L.Caragiale: „Dar cine-i ceata asta cu nasuri înroșite/Cu dârele prin barbă, cu fețele nerase/Guri mari și buhăite, mustețile sborșite/ Cu cismele cârpite, cămășile soioase/Privirile sunt crunte și fețele 'ncrușite/Cu frunți mai mici de-un deget, cu cefe roșii groase.../Ei sunt smântâna lumii.../Când clopotu auzivei/Să știi că toți sunt față... s'au adunat bețivii//Acolo prezidentul frizând o față calmă/Că e cam după masă n'ar vre să se cunoască-/Și cum îi vede astfel pe dragii săi deavalma/Întoarce – asupra tuturor scârboșii ochi de broască/ În fund unul mai scârnav își suflă nasul 'n palmă/Și de surtuc o șterge, mahmur se uită, cască/Berlicoco întinde a mână după clopot/Tăcere pretutindeni, în sală câte - un șopot".

Mulțimea se agită, vociferează, chipurile arată a fi aprinse de vicii, trupurile sunt îngroșate ori subțiate, după toate regulile grotescului. Nu sunt figuri destinate a fi prinse în versuri ori în proză, ci artelor plastice, desenului, picturii: „Ce comèdie-i aceasta? Bine! știu c-academie/E sufficietemente rimă la scamatorie/Ș-așa dar și prin urmare, pe Minerva și Apollo!/Ctitorul Mitiță Bosco-l vom

numi de-acum încolo,/Și turbați aplauda-vom trucurile-i fel de fel:/Bravo! secretar perpetuu, eternel! sempiternel!/Și promit c-o să petrecem bine... A, dar sapristi!/Domnii mei, nu cumva oare v-ați jurat a mă prosti?/Auzi hal de ctitorie? ctitorie-boscărie,/Alandala coconara! halimà, nu istorie!/ Bietul Dună răposatul, mare-al vremii caraghioz!/Dac-ar mai trăi Mitiță Bosco l-ar lăsa pe jos". Mitiță Bosco era porecla lui Dim.A.Sturza, om politic liberal și secretar al Academiei. Să se rețină aglomerarea de epitete cu valoare negativă, ca și jocul de cuvinte Bosco-boscărie-academie. Pasajul nu aparține lui Eminescu, după cum pare, ci este din epistola ***Amicului meu Gion*** de I.L.Caragiale. Și următorul este semnat de autorul ***Năpastei***, deși, dacă ar fi fost redactat în versuri, iarăși am fi tentați să-l punem pe seama lui Eminescu: „Într-o duminică, în ziua de Crăciun, mitocănimea era ca de regulă în păr la galerie. Se juca ***Amicii falși***, „Nos Intimes" a lui Sardou. Se făcuse pe semne abuz la casă; se vânduseră mai multe bilete decât prescrie regulamentul: erau peste cinci sute de mitocani sus, înfierbântați ca la orice praznic: vorbeau, râdeau, se certau; ședeau unul peste altul; țipa unul strivit, ceilalți făceau chef – ceva nespus. Când să se ridice perdeaua, unul din loja din dreapta a galeriei începe să strige vesel pe altul din loja opusă:

— Niță al Zamfirii! Niță al Zamfirii văduvii!

— Uite, mă! zice Niță către altul de lângă el; vezi, nene, mitocanii din Trichilești și de pe la Bonaparte a-nceput și ei să vie la teatru... Oleu!" (***Din carnetul unui vechi sufler)***.

Se întâmplase ceva nou în secolul acela, în lumea artelor: triumful caricaturii și al grotescului, cuprinzând nu numai artele plastice, dar și formele literare. Așa-zisul realism de tip balzacian, care s-a revărsat ca un noroi peste tot secolul, nu figura decât ca un eufemism moștenit din vechi timpuri. Ce înseamnă reprezentări corecte, conforme cu natura cuminte și blândă? Mulțimile nu aveau răbdare, cum se vede și din ultimele citate din Caragiale. Ele scăpaseră la libertate și la teatru și doreau să se manifeste ca animalele sănătoase, inconștiente și zburdalnice. Chiar și puternicii zilei, cei care se bucurau de binefacerile Constituțiunii, pusă în rol după 1789, 1830, 1848 etc., s-au trezit apucați de neastâmpărul de-a călca în picioare legile fabricate, aprobate și publicate de ei înșiși. Ce Balzac, ce realism? Aici trebuia o mână forte, capabilă să înșface aceste animale dezlănțuite, să le pună în față propriile diformități morale și să le readucă în țarcul legii și al bunului simț. Așa a apărut **caricatura** ca nou gen al artei, destinat să se afirme viguros în toată întinderea secolului și în mai multe domenii ale vieții culturale. Nu este vorba numai de a prezenta în culori și linii imposibile societatea prea zgomotoasă și căzută în jocurile circare ale democrației burgheze, ci de a stabili măsura estetică a formelor caricate, adică disciplinarea lor într-un orizont de gândire specific întregii ideologii artistice. Așa a fost redefinit și impus **grotescul** în imaginarul artistic al epocii; o categorie de sine stătătoare, câștigând interes tot mai larg, adesea în defavoarea **frumosului** (de tip clasicist) și chiar a **sublimului**. Mari personalități artistice și literare l-au îmbrățișat imediat, cu căldură, de la Victor Hugo la Ch.Baudelaire, de la Théophile Gautier la Eugène Viollet-le-Duc, unii teoretizându-l, alții aducând elogii geniului caricaturii și grotescului, anume francezului Honoré Daumier.

În anii 30 ai secolului al 19-lea, apărea la Paris revista „***La Caricature***" sub direcția ziaristului Charles Philipon, un antimonarhist fără leac, neîncetat urmărit de poliție, sancționat zdravăn (amenzi, detenții) pentru caricatura politică. I s-a alăturat cu entuziasm și cu îndârjire Honoré Daumier, tânăr pictor încă necunoscut, cu aceeași fixație pe monarhie, ca și patronul său, Philipon. Daumier avea să iasă repede din anonimat prin caricatura politică. Nu-și lua subiecte oarecare, ci figuri regale, pe bârdâhănosul Ludovic-Philip și pe fanfaronul Carol al X-lea, cei doi suverani care au dus la multe revolte populare, ultima fiind revoluția din 1848. Două caricaturi, **La Poire** („Para");și **Gargantua**, reprezentându-l pe Ludovic-Philip, i-au adus gloria lui Daumier, dar și închisoarea. A urmat colaborarea de câteva decenii la „Charivari", pe limba lui nea Iancu, „Tărăboiul", avatarul publicației „La Caricature", avându-l ca director pe același Philipon. Cu timpul, mai toate marile orașe ale Franței au prins gust pentru „tărăboi", adică au scos pe piață publicații după chipul și asemănarea lui „Charivari". Caricatura politică și de moravuri dezvolta cu succes acțiuni terapeutice, iar societatea începea să intre în normalitate. Daumier culegea toate laudele. Și pe drept, deoarece pusese temeliile unei arte noi, moderne, **caricatura**, și-și vedea posteritatea asigurată printre marii cei mari. Mântuită de fantasmele „formelor diforme", societatea franceză se pregătea, la sfârșit de secol, să se legene dulce în valsuri și în toalete „belle époque".

Cum spunea o vorbă rea, dar adevărată, pe timpuri: „când strănută Parisul răsună la București". Revista „Charivari" a făcut pui și la București. Caricatura se împământenise și în presa puterii, și în cea de opoziție. Alături de articolul de fond, ea reprezenta sarea și piperul presei; avea surse serioase de alimentație, ce n-a visat nici o capitală europeană: Palatul regal, Parlamentul, Guvernul, Teatrul, Strada, locuri consacrate, unde se aduna mitocănimea. Cele două pasaje decupate din variante eminesciene la ***Scrisoarea III*** reprezintă imagini caricaturate ale vieții parlamentare; altul, semnat de I.L.Caragiale, ne arată starea teatrului, instituție onorabilă, lăsată un ceas la dispoziția mulțimii proaste, dar fericite și libere de prejudecățile lumii civilizate. Eminescu și Caragiale, asemenea lui Daumier câteva decenii mai înainte, erau cu ochii pe mitocani. Poetul ținea sub observație Parlamentul, pentru că-i țintea direct pe noii făcători de legi. Ca redactor la „Timpul" și răspunzând de pagina politică, se vedea chiar obligat să asiste la dezbaterile din Dealul Patriarhiei și să-i informeze pe cititori. Aveau mult haz chipurile vorbitorilor, aleșii națiunii. Hazul lor îl descoperea și Maiorescu în ***Retori, oratori și limbuți***: gestică jucată, promisiuni solemne, „dorința" arzătoare de luptă pentru binele public. Eminescu poseda permanent un carnet de reporter, fapt confirmat de multe surse, unde-și nota amănunte picante. Acolo, pe dealul mitocanilor din Parlament, se întâlnea, desigur, și cu alți presari ori cu caricaturiști de profesie, care țineau paginile ilustrate ale ziarelor.

Caragiale frecventa locurile mai proletare, cafenele, berării, sălile de spectacole ieftine și se amuza cu „amici", în deplină tovărășie. Unele scene le transcria în forma lor brută, vorba vine, ca Eminescu din variantele amintite. Uneori o făcea pe spectatorul nefericit (***Atmosferă încărcată***), pe justițiarul (***Ofensă gravă***), pe savantul academic (***Literatura și artele române...***). Lăuda, se înfuria, moraliza, se mira, scontând pe efecte exact contrare;

alteori imagina mici conflicte sau scornea farse pe care le juca cu jubilație; cu cât farsa părea mai naivă, cu atât ascundea chipuri de **charivari**. Așa stau lucrurile în istoria unei epigrame, înfățișată cu toată dispoziția umoristică în ***Cazu-Cuza***. Autorul își înștiințează cititorii, cu prefăcută mirare, că, după ce a publicat, cu toată solicitudinea, o epigramă a lui D.Teleor, zis Țața, „pentru limba lui prea înțepătoare", Caragiale pretinde el, s-ar fi trezit asaltat cu scrisori din public pentru a fi încunoștiințat că textul mai fusese pus în circulație, cu ani în urmă, sub semnătura unuia Cuza de la Iași: „Am rămas trăzniți de nedumerire, zbrobiți de rușinea că fuseserăm atât de ignoranți în istoria politică și literară a patriei: să nu știm că răposatul domnul Cuza, pe lângă unirea principatelor, împroprietărirea țăranilor și secularizarea averilor mănăstirilor, mai făcuse și epigrame". Epigrama lui Teleor viza „un burghez parvenit". Ea arăta astfel: „E lucru natural,/Iubitul meu amic:/Cu cât te-nalți mai sus,/Cu-atât te văz mai mic". La Cuza: „Te-ai înălțat atât de sus,/Iubitul meu amic,/Încât să nu te miri că-mi pari/De jos atât de mic". Farsa continuă, sub pretextul că originalul nu aparține nicinuia dintre cei citați, ci unui neamț pur și simplu. Acesta ar fi publicat un text anonim în „Fliegende Blatter", revistă la care I.L.Caragiale face trimiteri și cu alte prilejuri. Schema umoristică se cunoaște din ***O scrisoare pierdută***: nu Farfuridi, nu Brânzovenescu, ci „al treilea".

Așadar, nu era vizat „un burghez parvenit", ci însuși Carol I, devenit personaj de caricatură și grotesc. Lunga serie de epigrame din ***Cazu-Cuza*** venea în întâmpinarea unui eveniment politic pentru care se făceau pregătiri costisitoare și deranjante. În 1906, urma să se serbeze cu fast împlinirea a 40 de ani de la urcarea hohenzolernului pe tronul României, devenit regat. În replică, I.L.Caragiale a dovedit un curaj nebun, întrecându-l până și pe celălalt nebun, confratele lui întru „tărăboi", Eminescu; exact atunci a publicat ***Mare farsor, mari gogomani***. Citim: „Că-n loc să poarte o tichie/Ca un farsor ce este el/Și-a pus pe cap cu fudulie/O cască mândră de oțel.//Și joacă-joacă prost, da-i iese;/Stau paf toți bieții gogomani./Paf! Din succese în succese,/De douăzeci ș-atât de ani!". Ca să nu fie nici o îndoială privind obiectul critic, fostul rege este nominalizat și înfățișat în termenii caricaturii din ***Cazu-Cuza***: „Nobil metal nu e oțelul,/Dar scump destul, destul de greu.../**Ca rol** fu mare mititelul!/Hai, gogomani, la jubileu!". Când România a fost recunoscută ca regat de către „marile puteri" ale vremii, ca o formă de „intrare în Europa", în onoarea aceluiași Hohenzolern, Eminescu a republicat, tot în replică, ***Scrisoarea III***, spre nemulțumirea generală a junimiștilor, îndeosebi a lui P.P.Carp. De atunci poetul a intrat sub severă observație.

Se disting două formule stilistice în întruchiparea imaginarului grotesc, pe care le putem urmări de-a lungul întregului secol al XIX-lea, fie în direcția caricaturii politice, fie în aceea a caricaturii morale. Într-un caz, artistul selectează **un tip**, un „acesta" (Hegel), după cunoscuta metodă realistă; îl deformează apoi prin linie și culoare, pentru a scoate din el un demagog, un parvenit, un ticălos etc. Nu se practică tehnica sugestiei, a nuanței, ca în comedia subtilă, ci se ia realitatea în toată nuditatea ei, demagogia în floare, parvenitismul agresiv, prostia pură. Adesea, autorul inventează un personaj încărcat cu toate defectele posibile, un calpuzan, pentru a fi invocat în orice împrejurare cerută de interesul momentan, politic sau moral. Daumier îl inventase grafic pe „sinistrul Ratapoi", care îl reprezenta fie pe Ludovic Philip, fie pe magistratul coborând „marea scară a palatului de Justiție", fie pe individul plin de importanță acordând „premiul de poezie". I.L.Caragiale îl avea pe „răposatul Duma", Eminescu pe Cozmiță, „pehlivan de mahala" și trâmbițaș obișnuit al bâlciurilor din capitală; îl asocia când cu C.A.Rosetti, când cu I.Brătianu ori Gh.Panu, „beneficiarii" articolelor politice.

Există printre brouilloanele pregătitoare la ***Scrisoarea III*** următorul text: „Halvailîul, Durakowski, Avedik, Antoniade/Zvezecopol,/Stavros, Mavros, Sucios, Polichroniade/Mihalovici, Krapusnoiskoi, Ibrailoff și Perekides/Pericli și Bostanoglu, Valcic, Staicic, Raicic, Made,/Heimel, Erdöd, Kalpka, Huschke, Fluncker, Schude, Schmeeisig, Schulem,/Pufke, Moses, Itzig, Zulig, Avercum, Naftuli, Schmade/Ești în țara berei mândre, ș-a cârnaților cu piele,/Ești în sânul măslinoasei și brigantei de azi Elade,/La Muscal vei fi, la Turcul ce domnește multe neamuri,/Ești în patria mustefei iubitoare de pomade?/Ba tu ești în România căpătâiu de venituri/Unde-a fi Calmuc, iubite, e frumos și ți se șade/Unde cel venit scutitu-i de or ce greu și datorie/Ș'unde vita cea străveche de Român ce-l sudui bade/Poartă 'n spatele'i nătânge pe ori și care'i vine minte/Să clocească a lui sămânță pe-ăst popor ce-i duce'n spate...". Nici o poetică din lume nu ne ajută să deslușim natura acestei ciudate scrieri, măcar în aspectele elementare. Ce sunt acestea? Versuri, inventar de nume? Nici prin gând nu ne trece că, transpusă în limbaj grafic, această simplă înșirare de nume reprezintă un început de capodoperă. Adevărul iese la suprafață printr-o simplă comparație. La Daumier (și nu numai) găsim ceea ce s-ar putea numi caricatură de grup, o formulă plastică fericită și bine aleasă pentru forța diabolică pe care o asigură grotescului. Secolul al XIX-lea a prins gustul întrunirilor publice, al aglomerărilor de membri și de societari. Iată litografia intitulată Publicul salonului, oameni gravi, îmbrăcați în negru și urmărind cu privirile ațintite, aceleași, nediferențiate, o realitate care nu se arată. Nu licărul de viață care să particularizeze fiecare chip contează, ci ansamblul înghețat și sumbru; sau ***Drama*** ori ***Antract***, opere inspirate din lumea teatrului. Ele reprezintă doar mulțimi de capete săltate, întoarse, prea lungi, prea rotunde, mirate, întrebătoare, totul redus la mișcare, la zgomot. Și Caragiale îi aduce pe mitocani la teatru, ca ființe întoarse la starea de zoo. La Eminescu, mulțimea este caricată prin reducerea individului la nume semnificativ. Tocmai de aceea se afirmă ca o forță oarbă, mult mai agresivă decât în operele lui Daumier ori ale lui Caragiale, printr-un fel de tăcere amenințătoare, ca și prin orgoliul purtat de fiecare în secret, de „burghez parvenit", de „proprietar", de politician.

Atât I.L.Caragiale cât și M.Eminescu nu au dat curs, decât într-un sens secund, formelor caricate la modul grosier. Îndeosebi poetul a preferat stilizarea lor, adică rescrierea în direcția estetizării, păstrându-le în imaginarul grotesc („bulbucații ochi de broască"), doar în notițe, așa cum le receptase în spectacolele parlamentarilor. A lăsat la o parte, în forma finală, toate pasajele citate de tipul celor din variante, dar impulsul lor emoțional și imaginativ s-a păstrat în partea secundă, în arheologia compoziției. Ca formulă de încheiere, nu trebuie să vedem în ***Scrisoarea III*** un simplu pamflet, cum se tot repetă eronat, de la Gh.Panu încoace, ci o capodoperă care se înscrie în cea mai tânără și viguroasă categorie estetică a secolului, **grotescul**. Criterii de ierarhizare a categoriilor, a capodoperelor nu se cunosc.

Constantin Frosin

SE POATE VORBI DE O FILOSOFIE A TRADUCERII?

Ne vom feri să răspundem dintru început la această întrebare, pentru că răspunsurile, câte vor fi fiind ele, sunt precedate de o serie întreagă de întrebări, la care nu ținem neapărat să răspundem, pentru că deja întrebarea conține în sine *un anumit tip* de răspuns, pe care preferăm să-l aprofundăm cu altă ocazie, sau să-i lăsăm pe confrații noștri de aici sau de aiurea s-o facă. Suntem însă conștienți că de felul în care formulăm noi aceste întrebări despre o posibilă existență a unei filosofii a traducerii, depinde răspunsul afirmativ sau negativ. Altfel spus, existența sau non-existența unei astfel de filosofii, oarecum diferită de clasica filozofie a limbajului: în cazul traducerii, avem de-a face cu *un limbaj în operă,* cu *o punere în abis / mise en abîme* a limbajului prim – adică un limbaj în limbaj - sau, *barbilian* vorbind, cu un *limbaj secund,* reflectare fidelă – atât cât se poate – a primului, cel aparținând autorului. Mergând și mai departe cu speculațiile, căci, în acest domeniu al științelor liberale, sau ale spiritului, se operează cu noțiuni, de cele mai multe ori subiective, vom putea vorbi de o *filosofie de grad secund,* sau, prin raportarea concretă a traducerii la original – ce ne conduce la un soi de metalimbaj, am putea vorbi chiar de un soi de *metafilosofie...*

Să vedem, așadar, dacă există un mijloc de *a trăi* sensul cuvintelor, în noua lor articulație și în noua lor expresie, dacă autorul și opera lui *cad* (nu neapărat și sub incidența...) sub cuvintele noii limbi sau, dimpotrivă, retrăiesc o nouă existență, dincolo poate – ori, hai să fim modești – în prelungirea firească a primei, dar cu atuurile conferite de coordonatele universalității la care opera accede în versiunea respectivă.

Câteva aspecte trebuie trecute, în prealabil, în revistă, fără de care demersul nostru poate părea unul fără obiect, chiar lipsit de sens. În primul rând, orice limbă se constituie într-un obiect pe care îl descoperim, ca un mijloc de comunicare sau ca o metodă de lucru a individului asupra lui însuși. Limba însă poate deveni și un mijloc de cercetare într-un efort de reflecție și de gândire, caz în care ea devine un instrument cultural, un mijloc de a extinde înțelegerea substanței umane în cadrul gândirii.

În fine, gândirea și limba sunt intim legate în evaluarea pe care ființa omenească o face despre sine și despre ceilalți: cunoașterea de sine ca ființă (natura umană), ca persoană socială (condiția umană) și în calitate de credincios (ideologie religioasă sau politică). Revenind la domeniul traducerilor, rămâne, se conturează ca entitate proprie și specifică, *personalitatea lingvistică* proprie țării de origine a limbii respective sau unui ansamblu de valori culturale (fizionomia francofonă, de exemplu).

Într-un context național, s-ar putea vorbi, într-o oarecare măsură, de personalitate lingvistică, căci se pare că, în funcție de fiecare idiom, Limba și Cultura sunt intim legate la nivelul semantic al analizei.

Pe de altă parte, tendința actuală în pedagogia limbilor vii, ca și în pedagogia limbilor materne, se inspiră dintr-o aceeași filosofie existențială: <Să *ne creăm limba*>. Idealul creator ar trebui să conducă traducătorul să regăsească originalul, cu condiția ca el să exerseze îndelung, altfel spus, practica și experiența sa trebuie să fie pe măsura efortului, pentru ca el să poată recrea un original din limba A, să zicem, în limba B, cu mijloacele acesteia din urmă, dar, în care, originalul A să nu devină un fals sau *altceva* în limba B. Ideal este ca traducerea să poată fi considerată ca un original, *să pară* a fi fost scrisă în limba în care a fost tradusă! Mărturisim că acestea sunt idealuri și repere pe care le avem mereu în vedere când purcedem la traducerea unei opere în limba franceză.

Scrierile lui **Bergson,** în ciuda abstracțiunii lor, dau exemplul unei limbi ce aspiră la universalitate, acceptabilă în mai multe momente ale duratei și în toate țările în care se întâlnește limba franceză. Tot el spunea că trebuie să gândim până la capăt descompunerea a ceea ce avem în minte, pentru a reuși să ne exprimăm în termeni simpli (<*Il faut avoir pensé jusqu'au bout la décomposition de ce que l'on a dans l'esprit, pour arriver à s'exprimer en des termes simples*>). Bănuim că filosoful (inițial, cel puțin) CIORAN, asta a avut în vedere, când a ales ca titlu „Tratat de descompunere" / *Traité de décomposition.*

Cultura este legată de limbă, în sensul în care, dacă limba evoluează prea rapid, ceea ce este viu astăzi, riscă să fie mort mâine. Tot exaltând limba orală / vorbită și franceza vie, francezii au făcut din limba anterioară anilor 1950, o limbă moartă. Societatea franceză a descoperit, o dată cu **Valéry,** în 1919, că *civilizațiile sunt muritoare.* Raportându-ne la prezent, scriind din ce în ce mai prost – și aici, tragem și noi, la rândul nostru un semnal de alarmă privitor la reforma ortografiei franceze, care ar prevedea, vai, renunțarea la celebrele reguli, ca și la cele de pronunție...! – scriind deci tot mai prost, vom ajunge să nu ne mai putem citi. Traducătorului îi revine dificila sarcină de a alege între diversele orientări și registre, fără a uita că modele sunt trecătoare, iar regulile *ad-hoc,* făcute de unii din comoditate sau anumite interese, sunt făcute pentru a fi încălcate.

Problema societății contemporane, la nivel planetar, rezidă în *alegerea limbajului,* astfel ca, prin el, să accedem la dimensiunea istorică. Strict lingvistic vorbind, nu e vorba doar de a înțelege timpul scurs / trecut, trebuie să fim în măsură să descifrăm scriiturile folosite întru nararea lui. Or, când scriitura se demodează rapid, efortul cerut devine prea important pentru marea majoritate a cetățenilor, o primă consecință, teribilă, fiind aceea că, atât mesajul, cât și conținutul său, cad în uitare.

Descifrând o limbă oarecare în vederea traducerii (și, în corolar, a încălcării principiului *irepetabilității*

actului artistic), lingvistul traducător trebuie să descopere mai întâi linia *semnificantă* (un soi de contur melodic), abia după aceea putând accede la semnificații; și totuși, la nivelul conștiinței, *limba nu trece înaintea gândirii,* căci **Piaget** afirmă că *inteligența precede limbajul.* Esențialul studiilor lingvistice actuale este marcat de o confuzie de ordin filosofic, justificată, întrucâtva de *dualismul cartezian.*

Revenind la problematica bergsoniană, noi o găsim ca o reflectare a demersului traducțional, căci ea constă în a lega lumea din interior – lăuntricul, de cea din exterior, altfel spus, a face legătura organică și logică dintre limba textului original și limba în care el trebuie să apară tot ca un original, sau în care să păstreze cât mai multe din caracteristicile originalului. Eu-l care percepe, cel al traducătorului, inițial un cititor, apoi un interpret *volens-nolens* al operei respective, apoi actor al unui exercițiu de admirație sau de non-admirație, trebuie să coexiste, să se regăsească, să renască în lumea percepută a limbii alese pentru traducere, astfel încât forma să se atașeze de sens și semnificantul de semnificat. Din nefericire, nu de puține ori, limbajul disimulează, iar cuvântul pare dat omului pentru a-și ascunde gândurile...

Traducătorul trebuie să degajeze *ideea* conducătoare, cu rol de fir al Ariadnei, să o silească să se demaște, căci ea este acolo înaintea măștii (sau măștilor) pe care tind să le ia forme diferite ale unor imagini virtuale. Prin recursul la ceea ce **Bachelard** numește *imaginație formală,* să caute să acceadă la *imaginația materială.* Traducătorul va trebui să asculte *zumzăitul* neîntrerupt al vieții profunde, întru *restabilirea legăturii dintre lăuntric și exterior,* căci, spunea **Pierre Emmanuel,** *poezia* (iar traducătorul de opere literare reface, *à son insu,* traiectul poetului, este un soi de poet, erijându-se, fără voia lui, într-un mic creator, mai mult sau mai puțin fidel marelui creator, zămislitorul originalului, a cărui copie el se străduiește să o plăsmuiască, prin căutarea nodurilor și liniilor de fugă ale imaginilor mai mult sau mai puțin stilizate de stilul propriu fiecărui autor) *se găsește în zona obscură în care are loc osmoza dintre înăuntru și în afară...*

Traducătorul trebuie să dea naștere unui text într-o limbă străină, din interiorul acelei limbi, el trebuind să găsească corespondentul cel mai apropiat, dar și arhetipul cultural corespunzător. Prin efortul de integrare a codurilor specifice acelei limbi, el trebuie să adere la *personalitatea limbii respective.* În acest sens, **Bachelard** vorbește de *imagini imaginate,* ce rezultă dintr-o imaginație creatoare. După el, în străfundul subconștientului ar exista *o funcție de ireal,* care ar exprima arhetipuri umane și care ar da naștere imaginației literare, fără de care traducătorul nu poate opera eficient, deci trebuie să renunțe din start la condiția de traducător.

Traducătorul este produsul civilizației sale, care modelează, fiecare, un anumit tip de sensibilitate, iar demersul traducătorului va trece inevitabil prin *fișierul de imagini* al civilizației care elaborează limba în care el traduce. Traducătorul iese din sine – și dacă se poate vorbi de o trădare, atunci ea trebuie raportată la traducător față de propriul sine, se golește de specificul propriu pentru a se umple de o altă configurație, fie și doar pe durata traducerii, de un alt sânge, căci el va trăi la temperatura și la lumina altor moduri de a vedea și de a simți, altfel, nu va putea fi acel *creator secund / de rangul doi,* rang atât de visat de orice traducător. Rareori el va putea cumula ambele personalități, cele două entități ale sinelui, devenit altul prin raportarea la noul sistem de valori. El devine de două ori mai uman, de două ori mai sensibil, fiind unul din puținii care-și pot lărgi conștiința de sine în lumina inconștientului colectiv.

El este acela care plonjează în umbrele adâncurilor, în abisurile insondabile ale miturilor constitutive ale umanității, pentru a regăsi limpezimea și seninul dintâi, fără norii veniți peste câmpiile elizee ale spiritului creator al unui neam din contactul cu realitatea secundă, străină de semnul poetic. Mitul constitutiv al traducătorului este mitul turnului Babel, mit care-l întruchipează cel mai bine în procesul demersului său creator: fragmentele și cioburile rezultate din prăbușirea turnului amintit, constitutive ale cuvintelor și limbilor vorbite de omenire, trebuie adunate, fărâmă cu fărâmă, șterse cu grijă de praf, așezate cu delicatețe și sensibilitate în mozaicul care este fiecare operă de artă, indiferent de forma de exprimare. Este și un exercițiu de perspicacitate – în măsura în care se aseamănă (uneori și într-o oarecare măsură, desigur) cu rezolvarea unui puzzle – dar, de fapt, intuiția valorii și a soluțiilor optime (având ca bază o minimă cunoaștere de tip filologic a teoriei literaturii, dar, în primul rând, un număr cât mai mare de lecturi din toate genurile).

În prelungirea acestei speculații, am spune că prin molozul în care scormonește traducătorul în vederea aurului, a valorii veritabile, se află și (de la speculație filosofică la sofism nu e decât un pas, nu-i așa? dar și literatura este rudă bună cu meta-literatura) cioburile de oglindă, care-l îndeamnă la reflexivitate, la *reflecția reflectată* în acele cioburi martore și păstrătoare ale chipului tăcerii dintâi, matricea acelei limbi primordiale, confundabilă, până la un punct, cu gândirea, considerată ca interfață între spirit și suflet. Altfel spus, în umbra proiectată de fiece cuvânt, se află *n* semnificații și sensuri posibile, pe care traducătorul trebuie să le scoată la lumină, printr-un soi de iluminare specifică genezei creatoare. Neavând o comparație mai fericită la îndemână, vom spune că traducătorul desenează după natură sau se aseamănă unui bijutier care trebuie să copieze după o bijuterie originală, a unui mare creator, dar în așa fel trebuie s-o execute, încât cele două opere să se suprapună perfect într-un același contur melodic, izomorfe ca ton, ritm și culoare!

Dintr-un punct de vedere filosofic, traducătorul trebuie să-și depășească propria subiectivitate, adică limitele, pentru a coincide cât mai exact posibil cu modelul, trecând treptat de la o *conștiință reală* (participare reală) la o *conștiință posibilă* (participare posibilă) vizând o *conștiință absolută* (participare totală) care este concomitent percepție, imaginație și memorie, toate pure.

Traducerea fiind, e adevărat, nu întotdeauna *(hélas!)* un act creator, ea este, în același timp, interpretare și exegeză a(supra) ei însăși, ceea ce, în cazul traducătorului, reprezintă exercițiul unui stil și a unei culturi

Cap de copil

care îi sunt proprii. Originalitatea actului de traducere apare atunci când traducătorul exprimă nu un schimb cu ceilalți, ci propriile sale adevăruri interioare, pe care se va strădui să le exteriorizeze, puse în tiparele de gândire, configurate potrivit orizontului de așteptare al cititorilor din limba respectivă, cu mijloacele specifice acelei limbi. În mâna traducătorului, cuvântul nu mai este locul/ecoul unui schimb, ci expresia unui interior, al propriului lui sine – orice traducere poartă marca, însemnele traducătorului și a unui exterior – eu-l său. Locul său nu mai este în limbaj, ci în acel pre - limbaj legat de prolegomenele gândirii, dar care nu mai constă în forme, ci în spirit pur, cu multiple semnificații. Traducătorul îndrăznește exprimarea propriului său *dincolo de sine,* al acelei *tăceri dintâi* a cărei manifestare nu poate fi decât rezultatul unei meditații, al unei dedublări.

Interesant este că primul traducător al operei originale care, iată, este și ea, tot o traducere, a eu-lui autorului ei, este autorul, traducătorul fiind, de fapt, al doilea traducător. Acest posibil semn de egalitate între autor și traducătorul său conduce la o nouă realitate a traducerii în raport cu realitatea primă, obținută din conlucrarea cu haosul, cu materia, cu existența lingvistică, în urma acestui demers autorul smulgând tăcerii primordiale cuvintele ce i se potrivesc, în care și-a tradus propriile gânduri, trăiri și sentimente.

Din perspectiva jumătate filosofică, jumătate lingvistică a lui **Wittgenstein,** cuvântul este un operator într-un ansamblu operant. Altfel spus, nici un cuvânt nu are sens decât în raport cu *rețeaua funcțională* în care este inserat. Aceasta nu este doar poemul, ci însăși întreaga operă a poetului, de unde rezultă clar că orice traducere este, cu sau fără voia noastră, *<en situation>.* Ba chiar putem spune că *totul este context,* traducerea devenind, de fapt, o contextualizare *<en marche>.* Mai simplu spus, la un poet, cutare cuvânt sau simbol transmite o anumită stare sau sentiment, la un alt scriitor, același cuvânt sau simbol va căpăta, în respectiva contextualizare, cu totul alte conotații, semnificații chiar, trezind cu totul alte stări sau sentimente.

Mai exact, informația denotativă a unui termen poate dăuna grav traducerii unui text poetic, cum ar fi un text de EMINESCU sau Arghezi, de aceea trebuie să adăugăm o serie de conotații cât se poate de fine, pentru că sunt indispensabile restituirii integrale a sensului poetic implicat de direcția în care se găsesc orientate, nu doar poemul, ci întreaga operă a autorului respectiv.

Desigur, spațiul alocat unui expozeu (de șapte pagini), ne obligă tot timpul la rezumări și concluzionări. Trebui spus că poemul este privit, de cei mai mulți specialiști ai domeniului, *ca funcționare a unei rețele de raporturi aleatorii,* iar poemul ca *o restructurare mobilă, dar efectivă, a acelorași raporturi.* Un alt aspect asupra căruia există un consens aproape absolut, este că *poemul, fiind o construcție pe cale de a se face, în perpetuă devenire* (el *spunând,* de fiecare dată, altceva diverșilor lectori din diverse spații culturale și durate / epoci diferite), nu *poate exista traducere perfectă, nici ideală, cu atât mai puțin definitivă,* acesta fiind un termen specific marketingului editorilor de carte... Nici ca teoretician, nici ca practician, deci profesionist al traducerii – cele peste o sută de volume traduse ne îndreptățesc folosirea acestui calificativ – nu am pretins vreodată altceva! Totul este să faci cât mai bine acea traducere, punând suflet, pasiune și, desigur, întregul talent cu care ai fost hărazit...

Tout poème est par essence, inachèvement... Contradicția în termeni din această superbă (în aparență) sintagmă, ne face să ne îndoim de adevărul postulat acolo, căci, între esență și nedesăvârșire, nu se poate pune semnul egal, incompatibilitatea dintre ei fiind prea evidentă! Esența este rodul unei desăvârșiri îndelungate, drept care nu poate conduce la nedesăvârșire... Căci esența este trăirea, este inspirația, este momentul cauzal și intențional al autorului, și ce poate fi mai desăvârșit decât o stare emoțională, un sentiment deosebit de puternic, ce se așterne, practic, singur pe hârtie...?

Nu este în intenția noastră de a anula construcții considerate multă vreme adevăruri cu valoare de apoftegmă, vrem doar să arătăm că, nu întotdeauna, în spatele unor exprimări de o mare delicatețe și eleganță, se ascunde un adevăr pe măsura metaforei ce informează acea spunere, fie ea peste poate de poetică. Există autori care, neavând curajul de a înfrunta actul creației, de a-și asuma riscurile și avatarurile scrierii literare, artistice, preferă metalimbajul, preferă să critice pe alții, decât să-i critice alții pe ei. Întrebat, la un moment dat, de ce practică cu o atât de cinică consecvență auto-deriziunea, Cioran ar fi răspuns: *prefer s-o fac eu, decât s-o facă alții. Mai bine să râd eu, în felul meu, de mine, decât să râdă alții de mine!*

N. B. Am evitat, pe cât posibil, să intrăm în noțiuni prea tehniciste, să circumscriem un domeniu de larg interes unei zone rezervate doar inițiaților și am apelat la acele elemente din filosofie care serveau strict cauzei noastre, subiectului propus și tematicii alese. Vom continua în aceeași manieră, pentru a nu inhiba acele porniri în față spre actul traducerii: complexitatea eșafodajului

teoretic trebuie să conducă la o simplificare – cât mai mult posibil – a demersului traducțional, atrăgând, astfel, acele talente native, fără o prea mare pregătire filologică, sau chiar nulă în domeniu – vezi cazul acelui tânăr de 19 ani (Cornel Popescu, dacă nu mă înșel), care a dat o versiune genială a *Luceafărului* eminescian în limba engleză!)

De la acea celebră *Opera aperta a lui* **Umberto ECO** până azi, este bine știut că opera deține, prin structura sa, un sens multiplu **(Roland BARTHES,** în *Critique et vérité*), altfel spus, se poate vorbi de *polivalența poemului.* Faptul că sensul este plural, împiedică producerea / instalarea ermetismului, atunci când se alterează sensul unui cuvânt. Dar, sub pluralitatea, sau la baza acesteia, de sensuri, se află *sensul vid /pur,* nealterat de interpretarea (mai mult sau mai puțin subiectivă sau tendențioasă) a omului, ceea ce s-a mai numit și *matrice de limbaj.* Sensul vid este cel mai greu de atins, practic imposibil, căci ar însemna asumarea unei limpeziri cu titlu de detașare de valorile psiho - stilistice ale poemului / operei respective, el trebuie, însă, să rămână un ideal, un reper permanent în activitatea traducătorului.

Pe de altă parte, Valery ne spune că *<Il n'y a pas de vrai sens d'un texte>,* ceea ce conduce tot la imposibilitatea decriptării, dar, mai ales, a redării acelui sens vid / pur inițial, primordial, care, la rândul său, se originează în liniștea dintâi, când forța gândului, a simțirii nu făcea necesară prezența cuvântului... Poemul se situează, prin însăși existența sa, dincolo de distincția care se face, de obicei, între adevărat și fals, așadar.

Traducerea ne arată a fi, pe parcursul ei, și o metodă exploratorie deosebit de eficace, propunând mai mult decât o simplă experiență asupra limbajului, altfel spus, o experimentare, prin limbaj, a zonelor în care omul și lumea își descoperă originala și imprevizibila lor unitate.

Preluând o formulă a lui **Octavio Paz,** vom spune, în loc de încheiere, că de fapt *<Caracterul echivoc al oricărei filosofii constă în fatala sa supunere față de cuvinte>,* altfel spus, pentru că *omul este o ființă de cuvinte* (generat om de gândirea prin cuvinte și exprimarea lor), filosofiile dețin / primesc de la contextul social o semnificație tot atât de variabilă pe cât este aceasta (societatea) de variabilă în diacronia ei. Vom încheia printr-o pseudo-interogație îngemănată cu o negație: **Hölderlin** spunea (în *Mnemosyne)* că *<Un semn suntem, fără / lipsit de interpretare>.* În prelungirea lui Hölderlin, vom spune că traducătorul este cel care ne interpretează pe toți, artistul fiind cel ce-și interpretează propriile stări și sentimente. Să fie traducătorul un para-artist? Să-și fi găsit oare conceptul nietzschean întruparea în traducătorul ideal sau bun profesionist? Să fie traducerea ca artă deasupra artei propriu-zise? Și, dacă *la început a fost cuvântul,* nu era firesc să apară și traducătorul?! Sau este cumva traducătorul ecoul / oglinda mitului babelian, unul din acei truditori ce au ridicat Turnul lui Babel? Și dacă turnul acela, sumă a cunoștințelor, ba chiar a înțelepciunii omenirii de până atunci, era o masă polimorf-amorfă de cuvinte, nu era nevoie de un verb / un Cuvânt întâi stătător, care a fost Isus Hristos, iar mesajele și învățăturile lui nu cumva au fost preluate, ca într-un ecou, de tălmăcitorii de atunci, traducătorii de astăzi, pentru toate neamurile pământului?! Și dacă Hristos a fost trimis pe Pământ sub formă de Cuvânt al Domnului, spre a alina, a asista pe pământenii cei decăzuți în urma prăbușirii turnului Babel (o pâlnie, nu neapărat urmuziană, prin care păcătoșii (s-)au fost *prăbușiți* pe pământ, în momentul să zicem, al căderii în dizgrație, nu cumva traducătorii sunt cei care reinstaurează, cu puținele lor mijloace, pacea și solidaritatea dintre oameni, pe baza înțelegerii și a putinței de a comunica, singurele aducătoare de armonie și echilibru?! Întrebări ce vor rămâne, pentru moment, fără răspuns, dar pe care ne propunem să le abordăm în alte intervenții, mai ales, într-o viitoare lucrare dedicată *traducerii*.

Florin Paraschiv

POVESTE CU INOROG ȘI LICORNĂ

De ce și-a ales poetul francez Gerard Lebrunie pseudonimul „Gerard de Nerval", dacă n-ar fi simțit ca vizionar al Graalului că narvalul, va să zică „licorna" tocmai acolo îl îndreaptă? „Licorna" cu al ei etimon elin *luke=cornul de lumină*, cel care interzice intrarea neaveniților în Templu... Și a fost nevoie doar de un pas al imaginației feerice pentru ca – prin analogie - să apară din 1870 „narvalul", adică licorna de mare. Dar să revenim la licornă, „narvalul" să-l lăsăm lui Roger Caillois.

Dar nu era Licorna reflexul unei lumi opresive, ierarhizate, feudale? Simbolul e aproape uitat în veacul al XX-lea, hârbul democratic s-a întins peste lumea cufundată în ipocriziile ei, nu mai poți să-i ții pe defavorizați în ghetoul vreunei noi Curți a Miracolelor... Pe fondul „soarelui negru" al neuitatului Gerard de Nerval, defavorizații au drept la cuvânt prin scriitorii lor, reprezentanți ai unei lumi fără grație, michto, pline de voleurs, assassins, cocottes, maqueraux, michettes, coquins, maîtres-chanteurs etc.

Dar și o lume plină de un argou încântător din care și un Jean Genet poate alege cuvintele picante, când nu inventează însuși: la pine a Celine (=peniciline!), peter dans la main de qqn., peter de la chatte, en trou de pine, c'est un con lugubre mais un con honnete, cul de jatte, avoir les flics au cul, vous avez l'air un peu cul..., avoue pour qui tu fricotes?, se rincer le fri-fri, je te baise la a hussarde, couler un mome, quelle peau d'hareng ș.c.l.

Dar o anume filosofie argotică pare anume capabilă a-l reprezenta pe scriitorul Jean Genet: „Si tu me vois autant dire faire la „manche", c'est que la vie s'est pas goupillee comme elle aurait du... Dar ca și colegul de duritate Jean Giono, și Jean Genet poate anunța că nu

este un „apprivoiseur" și nimeni să nu se aștepte să-l vadă cu păsărele suave pe umeri și barbă. El ar subscrie oricând la vorba de condamnare a altui scriitor la adresa unui anume stil francez de a ființa conformist: „C'est la vraie famille traditionelle, cul-gele, cul-beni". Și iată-l pe Genet „îmblânzind" Licorna!

Da, e dat deloc întâmplător ca tocmai această voce de refuzat al Grației, de apostat al ideii de frumusețe a unei lumi a Ordinii și simetriei, de raisonneur al Răului normativ („Sfânt" pentru J.P.Sartre, mă rog) să invoce singurul simbol celest și apariție catolică pe care o poate accepta, restul e cortegiu hermeneut al scârbelor și cocuțelor învățate...

Deci țâșnește maiestatea într-o biblie de autor, ***Journal du Voleur***: „A midi, sous un ciel pur, la nature entiere me proposait une enigme et me la proposait avec suavite. — S'il se produit quelque chose, me disais-je, c'est l'apparition d'une licorne. Un tel instant et un tel endroit ne peuvent accoucher que d'une licorne". Fantasticul se ițește aici din înseși viscerele realității, această vietate inepuizabilă de realitate cu al ei veșnic „de ce?".

Ca literator al omului din subterană, alegi subtil până și momentul, *midi le juste,* amiaza cea dreaptă a limpezimii galice, a lui Paul Valery, a oribilului clasicism și al raționalismului francez, care te fac să vomiți ca Jean Genet! "Cerul" e o iluzie, nu-i așa, de la care nu aștepți „apariții"; nu cerului, ci Realului așa cum îl cunoști, îi strigi să sfâșie întunericul așternut peste condiția umană: hei tu, borfeto, târfă de realitate a unei Societăți codoașe, paciaură, hai dă cu nădejde din buci, screme-te și fată naibii o minune de Licornă, din tine javră de ganguri și din măruntaiele tale dejecte, iar nu din ceruri să apară Licorna...

Fapt este că pentru Licornă (chiar și aceea moșită de Jean Genet!) contează îndelungata reflecțiune din sânul Bisericii Catolice asupra fascinației virginității intangibile, perpetue și a Imaculatei Concepțiuni. Maria Sfântă Fecioară (și Licorna, ce-i împrumută parțial atributele simbolice?) devine în urma disputelor teologice, „co-redemptrice et mere de tous les hommes", nouă Evă generatrice a noii creaturi, de nu cumva a noii umanități, reparatoare a Păcatului Originar.

Da, în viziunea lui Genet tocmai această Licornă izbucnită din zone impure o readuce pe Maria, fie și ca pe o Notre-Dame de la Cour de Miracle, o nouă pons subtilis insolită între lumi, readuce castitatea și puritatea intangibilă la cererea unei lumi inverse („Soarele Negru"...), dar nu mai rătăcite decât Societatea! Licorna unei lumi de asfințit, obligându-i pe francezi să încuviințeze Dammerung-ul de dincolo de Rin.

Licornă asimilabilă până la confuzie cu Inorogul, de căutat acesta și în vreo regiune cu parfum arhaic, presupusă a fi depozitară de lighioane fabuloase, Varan(h)a de pildă, sugerează cu partipris C. Amăriuței – Amariu într-o nuvelă feerică de a sa: vrea negustorul de lămpi de la pădurar „un animal... ne-animal, o pasăre ne-pasăre, un copac ne-copac. I se spune Inorog... ca un cocostârc cocoțat pe cotonoage... și tăcut ca un pește"... Ar trăi prin ținutul Vrancei, știe negustorul (care a iscodit și prin Deltă sau prin Apuseni), iar pădurarul simte „dor de Inorog". El crede că a văzut raritatea în copilărie.

Pădurarul, împins de negustorul excitat, aleargă după „Inodor"! Are doar „un gând făcut dor în el", căutarea e „fericirea, taina din el".

„*Cu atâta lumină, pot întocmi o lume*" visează pădurarul... Cheamă ca un om ce se scufundă în „apele verzi ale pădurii". Vine ceva la chemare, „poate că nu era decât propriul său trup"... numai că „*dacă drumul acesta era spre moarte*?"

În anii 1970, două grandioase muzee ale lumii, Metropolitan Museum of Art și Louvre s-au gândit să expună încrucișat două capodopere ale tapiseriei medievale: ***La Chasse a la Licorne*** (Muzeul Cloisters din New York) și ***La Dame a la Licorne*** (Muzeul Cluny). La Paris, media cotidiană de vizitatori ai „Licornei" a atins 3 000 de oameni și cam la fel la New York...

Cât ne poate fermeca relația unor celebri îndrăgostiți de veacul XX, precum Lucian Blaga și Domnița Gherghinescu.

Inorogul-companionul sau chiar eu-l hipostatic al Poetului – apare validat în tărâmul „nebănuitelor trepte" al lui Lucian Blaga și prietena Domniță îi notifică autorului: „Cred că pentru descoperirea asta- inorog- ar fi trebuit de mult să afișezi „marcă depusă". Acum e o invazie". Nici nu poate fi confuzie, Blaga pregătește terenul unui viitor ciclu poetic și Domnița are avantajul de a apropia și ce nu se publică deocamdată: „Prin lumea poveștilor/zumzetul veștilor./Prin murmurul mărilor/plânsetul țărilor./Prin lumea aievelor/cântecul Evelor./Prin vuietul timpului/glasul nimicului./Prin zvonul eonului/bocetul omului". (***Ce aude unicornul***)

„Lumină sunt", se cuprinde poetul în Inorog (***Încântare***), continuând (auto) portretul: „Înalt unicorn fără glas/ s-a oprit spre-asfințit să asculte" (***Septembrie***), natura, zvonul pădurii amintind firește de „trecute pierdute biserici", unicornul e o miză lirică mai cu seamă în context sacru, înscriindu-se statuar în tonul pastelului, schiță de ingambament în prag de toamnă cu dor specific...

Dar câte nu se petrec la interstițiile mitologiilor concurente, Inorog și Okeanos: „Sfios unicornul s-abate la mal,/privește în larg, spre cea zare, cel val./S-ar da înapoi când unda l-ajunge,/dar taina cu pinteni de-argint îl străpunge./Pe țărm unicornul, o clipă cât anul,/ se-nfruntă-n poveste cu oceanul./E apă, sau altă ființă, cu plesne,/ în care se simte intrând pân'la glezne?/ Se-nalță de spaimă-n paragini/când taina se sfarmă la margini". (***Unicornul și Oceanul***)

Domnița Gherghinescu acceptă provocarea publică la hotar de tărâm fabulos: „Domnița din basmul acelei cetăți/.../lângă scutul seniorului, Uta./Caldă și castă"... (***Domniţele***), ca și solemnitatea întrupării dulcelui Domn în instanță a jocului erotic: „Din clima fierbinte/ a basmului, sfinte,/ irog inorog/c-un semn te invoc/.../la curtea Frumoasei./Cu sunet de soartă/lovește în poartă!" (***Îndemn de poveste***), da, ea a înțeles tot ce se cuvine și răspunde mitological smerită: „Când o suna grav arama lui octombrie, aștept-caldă și castă-să-mi bată inorogul la poartă"...

Ca să tălmăcim zbenguiala involtă, Jeu d'amour courtois a acestor oameni atât de inteligenți, trebuie să procedăm la o incursiune culturală. Numim fabuloasa făptură „unicorn" ca Blaga (lat. unicornis), din latină sau din elină vine „licornul", care are și formă feminină „licornă" prin intermediul limbii franceze; D. Cantemir introduce în ***Istoria ieroglifică*** „inorogul" (de origine slavă), dar vădit fondul popular devansa literatura. Și să nu uităm, monocheros=licornă (gr.).

C.G. Jung oferă un capitol compact, dens despre ***Paradigma licornei*** în a sa ***Psychologie und Alchemie***, încadrând mitul în discuție între simbolurile spirituale de marcă ale culturii moderne. Ale culturii dintotdeauna, am adăuga noi. Răsună o aspirație atemporală în Ally Mc Beal (tânăra americană a anilor noștri): „Și acum, ca și atunci când eram fetiță, mă așez seara în pat și aștept Inorogul!"... Sau tânăra către maestrul său spiritual într-o lume miraculoasă: „mi-ai luat toți Inorogii de pe cer"... Iată Licorna-Inorogul cum se constituie în instanță feerică... Ciudățenia apare de pildă ca viețuitoare mitologică, dar și „reală" la limita halucinantă a fabul(ați)ei și într-o povestire umoristică a lui James Thurber, ***Inorogul din grădină***. Acest inorog este alb, cu un corn de aur în mijlocul frunții și consumă crinii, lalelele și trandafirii din grădina fermecată...

La un popor sau altul tâșnește speranța unui aliat de nădejde împotriva impurului și maleficiului: „*Când se ivește licorna, diavolul își ia tălpășița*! Legenda spune de un ceremonial desfășurat în pădurea vrăjită și în preajmă de menhire: se captează energia cosmică aflată sub semnul Săgetătorului, ea se încorporează într-un medium feminin, o fecioară plină de grație și forță, capabilă să îmblânzească licorna. Căci licorna e o forță emanată de constelația Leului, nu în van se asociază simbolul calului celest cu acela al leului „inimă a cerului"... Fapt este că *fecioara specială,* dotată cu cele două energii, poate deveni sufletul unui ordin cavaleresc, se poate numi Jeanne d'Arc sau altcum.

În zorile civilizației umane, în India pe valea Indusului, inorogul este de departe cel mai frecvent semn pe sigilii. Sacra făptură este însoțită în reprezentări de un vas cu tămâie, din care ies flăcări... Pe aproape se află zeii, de nu și omul-zeu! Nu-i exclus ca inorogul viziunii indiene să fie și o rămășiță de totemism.

În simbolica veche ebraică, îndeobște „cornul" era semnul mândriei. În China feudală, militarii aveau brodat cu fir de aur pe piept și spate animalul fabulos „quilîn", nu altul decât unicornul. „Quilînul"-ul simbolizează virtuțile imperiale și se constituia în emblemă a Tronului chinez.

Indiferent de culoarea sacrului, la varii popoare apare ideea comună: Licorna-Inorogul este Puterea izvodită din energii cosmice, semnul harului și al bunului augur, justițiarul care pedepsește impurul și demonicul izbind cu cornul dreptății. Este divinul revelat prin *justețe* acest corn sacru și implacabil, rază solară și paloș al lui Dumnezeu, dar și săgeată spirituală a Tăriilor... Nu întâmplător, corespondentul alchimic al Inorogului era mercurul, eliberatorul-mântuitor! ***Floarea darurilor*** românească pomenește de „Leoncorn", cel dedat la dulceața întâmplării de a întâlni fete, spre a le adormi în poală. Calul alb al mitologiei europene, devine la români și măgar, balaur, pește sau scarabeu... Dar calul are musai ochi albaștri și piatră prețioasă (Graal!) la rădăcina cornului.

Poet din constelația Gerard de Nerval, urmărit de aceași himeră a Graalului, Aloiysius Bertrand încearcă o imagerie de Medioev permanentizat în ***Gaspard de la nuit***: „...quelque legende en lettres gothiques, ecussonnee d'une licorne ou de deux cigognes"...

Nu ne miră că în imagologia creștină, Inorogul a ajuns să o reprezinte pe Sfânta Fecioară sau pe Divinul Prunc în sânul Maicii. Alteori ajunge – credem – să semnifice ambiguitatea eternului feminin și poate *sexul transcendent*, peste banalul hermafrodit și promițătorul androgin.

Pare-se că în aplombul ei justificat, starea a treia franceză, „noblețea robei", își sublinia - sub pur trufașul simbol, dorința de independență față de autoritatea regală ce-și pierduse aura divină... Se vrea deci privit Inorogul și ca simbol al independenței față de Putere, fiind el însuși *putere spirituală*, nu-i așa? Bertrand d'Astorg, autorul unei frumoase cărți despre ***Le Mythe de la dame a la licorne***, sintetizează că în Licornă-Inorog sălășluie exact această virtute de a decela – și poate lichida orice expresie a principiului Răului!

Umberto Eco surprinde animalul fabulos în desfășurarea unui dialog de mânăstire medievală, în biblioteca - labirint. Este „unicornul" o minciună - amăgire a necredincioșilor, de care teologii cuminți nu au a da seamă ? În acest caz, Eco jonglează ludic și solemn cu noțiunea de *„ingenium"*, semiotica întâlnindu-se feeric cu platonismul. Unicornul ar fi fiind tocmai figura lui Christ și a castității îndeobște. Poate că vreun călător venețian chiar crede că a văzut fiare adevărate cu un corn în frunte, doar există călători privilegiați dotați de la Dumnezeu cu darul de a vedea lucruri pe care muritorii nu le pot vedea... Fabula cuprinde un adevăr moral sau alegoric de care teologii nu au a se înspăimânta, literatura ajutând la spunerea unor adevăruri superioare, mințind doar în ceea ce privește „litera". Așadar, Unicornul este semn al lucrurilor, imaginea sa din bizarele cărți este semnul Ideii, una peste alta teologii surprind prin prezența nevăzută a Unicornului „*semnul unui semn*"!

Iubitorii de sacru exotic îl vor întâlni cu siguranță pe Unicorn ca exemplar individual, fie el urât și negru prin jocul aparențelor...

Prima întâlnire românească a „inorogului" cu Puterile ar fi aceasta: la mânăstirea Adormirea Maicii Domnului de la Curtea de Argeș s-a descoperit un basorelief în piatră, reprezentând dragonul în luptă cu un animal fantastic (ghepard, poate *inorog*?), cumva o replică alegorică la lupta Țării Românești cu Imperiul Otoman... Numai că „dragonul" reprezenta – mai cu seamă prin osârdia cavalerului Vlad Dracul – un simbol cruciat și creștin (Graalul e pe aproape și încă unul cu parfum oriental, dar asta e altă poveste...), atunci ce să mai înțelegem, că „inorogul" semnifică maleficul, sau

interesul național alegoric de luptă pentru un Bine pur și fără ambiguități?

Pe calea lui D. Cantemir (care se figura în „Inorog", imaginându-se probabil un soi de ager Juste balcanic), literații români se joacă de-a motivul simbolic. În noaptea de sânziene apare Inorogul, pare să creadă M.Sadoveanu, de nu și M. Eliade. În poemul „***De-o copită stelară***", Ștefan Augustin Doinaș ne propune un semn inițiatic, semnul Alesului, locul care așteaptă creșterea cornului: „mă credeam călcat de-o copită stelară/cu venirea bufonului m-ai lecuit Doamne:/astăzi surâd cu albul rănii din frunte". De tot interesul se arată poetul Adrian Botez în volumul său, ***Rog Inorog***.

Mă rog, la curtea lui Iacob Eraclid Despotul se găsea cu simplu rol prevenitor domestic și antidot, un corn de licornă...

Dintre ecourile plastice contemporane să selectăm măcar două. Primul ar fi acel capitol al operei pictoriței Magdalena Rădulescu, intitulat ***Goana către stele***, unde apropierea de subiectul nostru se realizează printr-o mitologie: o cavalcadă de inorogi hieratici călăriți de zâne și călăuziți de crăiese cu stindarde... Să fie aici inorogul un crainic-agent-simbol ascensional paradisiac? Al doilea exemplu îl ofer cu beneficiu de inventar: o sculptură de Ion Lucian Murnu prezintă o femeie cu cap de luptător(?), cu un soi de vârf de lance (?) țâșnindu-i de sub sâni. Sub zodia tuturor posibilităților hermeneutice, vârful de lance ar putea figura cornul inițiatic...

Un inorog degradat pare a fi „rinocerul" întâlnit în cultura română încă din ***Biblia de la Bucure***ști (1688), apoi în Sadoveanu în ***Anii de ucenicie*** (1945). Degeaba afirmă cercetătorii că rinocerul ar fi un animal sperios și inofensiv, violent numai în caz de pericol pentru el, Eugen Ionescu – în spiritul vechii gravuri celebre – acordă „rinocerului" sensul forței opace, violente, în cele din urmă *masa ca izbândă totalitară*, cine știe!

Să citim sensibil proza ***Serafim*** a Rodicăi Iulian, scapă regimului de exterminare, absurdului generalizat, „Licorna". Dar ce poate reprezenta „Licorna" unei Zoo ce ar figura țara totalitară? Să credem că *lamura* acelei/acestei țări, libertatea ei nobilă, invincibilă...

Dar, iertare, am săvârșit o cam lungă introducere la eseul autorului francez, să revenim la el. Malraux i-a observat cu fin reproș lui Caillois că e prea „cosmic" în preocupările lui („pierres" etc.), dar interpelatul perseverează diabolic în non-umanismul său: „vraiment, moi je ne m'interesse pas a l'homme, mais aux l'obsidienne...est l'une des seules roches non cristallines"... Schimb de obsesii un pic alexandrine, fertile totuși.

Caillois trimite eseul de față ca un cadou de Crăciun, ziarului de mare tiraj ***Le Monde***. Preocupările eseistului erau anunțate de veșnica sa pasiune pentru „adevărurile incredibile" și „evidențele ferite", mai cu seamă valorificate de splendidul eseu ***Dissymetrie*** (1973).

Strălucitorul eseist Roger Caillois este destul de bine cunoscut în România prin traduceri de revistă și în volume. Nu strică totuși să-i creionăm încă o dată personalitatea frapantă.

Caillois face parte din generația unor Camus, Thierry Maulnier, M. Nadeau, Claude Roy, Etiemble, Alberes. Debutează în forță la sfârșitul Europei de pace cu ***Le Mythe et l'Homme*** și ***Le Mythe et le Sacre***, într-un sistem de idei și un registru metaforic la care anii de creație următori nu vor adăuga prea mult. Eseistul nu ține să realizeze o filosofie a culturii. Impresionează prin erudiție, dar a învățat de la Borges să aneantizeze această fantasmă a enciclopedismului renascentist prin ironie, de nu chiar prin cacialmale ca marele latino-american. Sursele informative frizează totalitatea, nu-și refuză nici lectura demimondenelor, nici cea a benedictinilor.

Mai greu a fost chiar pentru lectorii inițiați să perceapă care ar fi fost liantul preocupărilor lui Roger Caillois, unitatea între interogația asupra sacrului, jocuri, mite, pietre stranii, puterile visului și animalele fascinante. Eseistul își mărturisește „fascinația" pe care i-o provoacă sincer obiectul studiilor sale, împărțit între „poezie" și „știință". Să adăugăm că puțini autori au reușit la o atare probă de anti-dogmatism.

Să remarcăm și notația lui Caillois comentând „o eroare a lui Lamarck": „trăiesc o stare de mare plăcere în fața acestor construcții nebunești și totuși riguroase ale științelor bâlbe. Bănuiesc chiar că ele pot traduce un anumit adevăr, neglijat mai demult apoi, pentru că el nu ar intra în sistemul mai exact care a fost preferat în cele din urmă. Am încredere că acest aspect umilit va fi reabilitat într-o zi și că el își va găsi locul cuvenit într-o altă amenajare, mai complexă, a cunoașterii". Formă a eseistului de a pune în gardă asupra rolului deopotrivă capital și periculos al spiritului de sistem în progresul științelor. Dar și justificare a lui Caillois de a visa la o lege generală: „să apropii fenomene aparținând la regnuri pe care totul ne conduce la a le estima incompatibile demonstrează o temeritate deopotrivă înșelătoare și stimulantă", prin aceasta eseistul convenind să accepte pericolul și norocul...

Caillois își execută operațiile la frontiera unei zone generoase pentru el: mite, imaginar, vis, conjectură, minuni, fantastic natural, „cu ispita de a omologa" din parte-i. Numai astfel ne putem închipui o operă străbătută ca o imensă cartografie de multiple izoterme și izobare personale iar pe autor-vorba lui Jean d'Ormesson- să-l figurăm ca pe un Andre Breton subjugat de Mendeleev! Simpaticul nostru genialoid Henri Sanielevici poate fi satisfăcut, încercarea sa veche a izbândit, zoologia și toate *geo*-urile și-au căpătat statutul mistico-metafizic visat de cărturarul nostru...

Imaginarul colectiv popular se păstrează proaspăt și indiferent la savante exegeze. În anii 1990, sătenii din zona lacului Sărățuica și a pădurii Groasa, de ambele laturi ale Ialomiței, se jură că au zărit un *Cal* -Alb-cu-Corn-în-Frunte. Ei l-au observat într-o doară, așa de departe, biata făptură e și cam sperioasă de oameni, dar de copii nu fuge. Drept e că au cam observat cercetătorii niște fenomene ciudate în zonă, că localnicii grăiesc de „apa morților" când vor să spună de Fata Morgana și acest neo-Inorog românesc să fie încă o iluzie de *apa morților*.

Roger Caillois

DE LA LICORNĂ LA NARVAL

Oricine știe astăzi că licorna este un animal fabulos, iapă sau căprioară, de culoare albă, cu un singur corn plasat în mijlocul frunții. Numeroase legende i-au fost consacrate. Cu toate că ea n-a existat vreodată, tratatele de zoologie nu neglijau să-și procure despre licornă lungi descrieri. Cornul de fildeș, pretins așezat pe fruntea sa, ar fi de ajuns să o crezi deținătoarea unor virtuți supranaturale, care alcătuiesc substanța a numeroase povești și cărora știința, cu întârziere, puțin câte puțin, le-a demonstrat caracterul pur fictiv. Toate aceste facultăți prodigioase derivau de la cornul unic, prețios, excepțional, la limita simetriei bilaterale, singurul care, cu câteva excepții doar, subzistă exterior la vertebrate.

Aici apărea veritabila enigmă: licorna nu există, dar cornul ei, care a făcut-o să fie ceea ce este și care-i dă numele, există fără nici o contestație posibilă. Cu cât licorna este mai fantomatică, cu atât cornul este mai indubitabil, despre el se știa deja în secolul al XVII-lea că nu este altceva decât caninul superior stâng al unui cetaceu arctic, narvalul. Germain Millet, în aceeași epocă, dă dimensiunile exacte ale pretinsului corn al licornei, din care Harun-al-Rașid a făcut unul cadou lui Carol cel Mare către anul 807 și care se găsește actualmente în muzeul din Cluny: șase picioare și jumătate și un deget. Scela din tezaurul Sfântului Imperiu de la Viena era încă mai lung: doi metri patruzeci și nouă, conform măsurilor moderne. În jurul anului 1600 o negustoriță de la Pont-Neuf vindea apă scoasă dintr-un bazin în care se scălda o bucată de corn de licornă. Fărâme din acesta valorau de zece ori greutatea lor în aur.

Un corn de licornă reprezintă deci unul din obiectele cele mai costisitoare din lume. El figurează cu acest titlu până chiar și în Littre, care oferă referitor la aceasta următoarele două exemple: primul, din Comynes care, povestind jefuirea bunurilor lui Pietro di Medici, evaluează un corn întreg între 6 și 7000 de ducați; al doilea, extras din Histoire ale lui Agrippa d'Aubigne, indică faptul că, de departe cea mai importantă pradă în jefuirea unor orașe era un corn de licornă, estimat la 80000 de scuzi. Aceste mărturii nu sunt singurele. Markgrafii din Bayeruth posedau o mare cantitate de coarne de licornă. În 1559 veneționii ofereau în zadar pentru cel mai mare din acestea fabuloasa sumă de 30000 de țechini. În colecția electorului de Saxonia, la Dresda, se afla, atârnat de un lanț de aur, un corn estimat la 100000 de scuzi.

Licorna este descrisă de autorii Antichității ca un cal, sau un cerb, sau un măgar silvatic, sau un porc, câteodată (după Pliniu) cu labe de elefant și cu coadă de mistreț. Ctesiai descrie cornul ca având vârful roșu, mijlocul negru și baza de un alb strălucitor.

Dacă animalul nu avea corn unic, după ce putea fi recunoscut în aceste condiții? Într-adevăr, nimeni nu l-a văzut vreodată, nici nu-i cunoștea înfățișarea. Chiar în China, unde licorna era unul din cele patru animale de bun augur, în felul păsării phöenix, al dragonului și al broaștei țestoase. Un scriitor din secolul al unsprezecelea, Han-Yu, constata: „Licorna nu figurează printre animalele domestice... Aspectul ei nu se pretează la clasificări. Nu este asemeni unui cal, sau bou, sau câine, sau porc, lup sau cerb: se știe bine ce sunt acestea. Numai licorna nu poate fi exact identificată". Urmează un raționament specios și un pic batjocoritor, un fel de cerc vicios care insinuează că speranța în caracterul benefic al licornei, de nu chiar existența licornei însăși provine din credulitate pur și simplu: „Or, dacă nu poți s-o recunoști, ar fi cu totul natural să ajungi s-o consideri nefastă. Dar fapt este că, dacă apărea o licornă, se afla totdeauna un înțelept desăvârșit prin imediata apropiere. Deci, anume pentru înțelept, licorna își face apariția, or, un înțelept desăvârșit este sigur că e licorna și știe cu pertinență că o licornă nu poate fi decât fastă". Dacă ea avea un corn unic în mijlocul frunții, n-ar fi fost nevoie de un înțelept desăvârșit pentru a o recunoaște.

Astfel că în Antichitate, cum e cazul Chinei, licorna nu este un animal fabulos, ci și un animal inconsistent, indescriptibil, într-un cuvânt un animal-fantomă. Autorii sunt bucuros mai exacți asupra caracterului și virtuților sale. Licorna este extrem de neîmblânzită, rapidă și viguroasă. Nici o haită nu o sperie, nici o fiară nu o dă gata. Cornul ei este suplu: animalul este împresurat de către călăreți pe un platou stâncos, el sare pe deasupra cercului pe care îl formează platoul și se aruncă în josul falezei. Cornul ei se înconvoaie și face arc.Nu poți să o prinzi decât cu ajutorul unei plase sau a unei capcane. Capturată, ea refuză să se hrănească și se lasă să moară de melancolie. Îi plac porumbeii: dacă îi așteaptă să uguiască într-un copac, ea alunecă pe crengile joase și își proptește acolo cornul până ce pasărea vine să se așeze pe el. Eu îmi extrag aceste ultime informații din **Mythe de la dame a la licorne** de Bertrand d'Astorg care, în mod curios, crede sau se face a continua să creadă în 1963 în existența licornei.

Același autor insistă asupra virtuții misterioase a animalului, aceea care dă valoare inestimabilă cornului: licorna are darul de a da în vileag tot ce este alterat, impur, poluat, malefic. Ea distruge orice venin, alungă în derută orice șarpe. Vinul otrăvit se agită într-o cupă sau într-un pahar fără picior din corn de licornă. Lovitura unui cuțit făcut din aceeași substanță se prelinge dacă lama intră în contact cu o carne în care s-a inoculat fiere veninoasă de leopard sau orice altă esență mortală. În general, e suficient să atingi alimentul suspect cu un fragment de corn magic, montat la extremitatea unui instrument de argint.

Ambroise Parre, chirurg al lui Henric al III-lea, relatează în ***Discours sur la licorne*** experiențele pe care le-a întreprins cu cărnurile în care și-a injectat sie însuși toxicele cele mai redutabile. Cornul de licornă rămânea fără cea mai mică reacție. Bertrand d'Astorg

insinuează că era vorba probabil de contrafaceri, numeroase la acea epocă.

În orice caz, deși cornul de licornă încetează treptat să fie considerat drept antidot universal, prestigiul animalului care-l poartă rămâne viabil și existența sa nu este pentru moment contestată. Într-o lucrare despre patrupede, datorată doctorului John Johnston, a cărei traducere engleză s-a publicat la Londra în 1678, nu figurează mai puțin de opt gravuri reprezentând specii diferite de licorne. Sunt pur și simplu reprezentări de coluni (măgari sălbatici) sau antilope, cărora desenatorul s-a mulțumit să le atribuie un corn unic în mijlocul frunții. De fapt, coarnele de Oryx algazela, care trăiește din sudul lui Rio-de-Oro până la frontierele Etiopiei, au fost frecvent vândute de către traficanți drept coarne de licornă. Mai mult decât atât, această antilopă este aproape albă și călătorii au notat că ea galopează cu capul sus precum un cal. În plus, coarnele sale sunt aproape drepte, dar prezentând, e adevărat, profunde fisuri transversale.

Aș înclina să judec după aparențe că, tocmai ea, antilopa este aceea care a furnizat într-adevăr imaginea tradițională a licornei, dacă n-aș fi urmărit de ideea că, aparența care a triumfat în final asupra mai multor siluete confuze și concurente, n-a avut nicidecum nevoia unui suport exotic și că ea este născută în întregime din nevoile și logica imaginarului. Odată mai mult, în împrejurarea dată, fabula a biruit lesne asupra realității apropiate sau depărtate.

După Discours... al lui Ambroise Parre, rolul licornei în medicina preventivă n-a dispărut dintr-o dată. La începutul secolului al XIII-lea, Compania Groenlandei trimitea la Moscova, pentru a-i vinde țarului, mai mulți dinți de narval, despre care începe să se știe că sunt singurele și veritabilele coarne de licornă. Or, medicul monarhului împiedică afacerea, declarând în legătură cu aceasta că i se propuneau dinții „peștelui" (sic!) și nici pe departe coarnele magice. La întoarcerea sa, comisionarul este rău primit la Copenhaga: el ar fi trebuit să-i dea 300 de ducați medicului și dinții narvalului ar fi fost luați drept autentice coarne de licornă.

A.E.Brehm, care scria în 1868, afirmă că în timpul său, sigur olandezii îi păcăleau încă pe japonezi și pe chinezi cu aceeași înșelătorie asupra mărfii. În Europa, precizează el, coarnele de licornă nu mai fac rețetă comercială: se dă pe așa ceva nu mai mult decât între 30 până la 75 franci piesa. Inutil de a mai spune că între timp s-a ridicat cu mult cursul. Aceasta fiindcă, independent de frumusețea obiectului și de calitatea fildeșului său, narvalul este un animal nu numai protejat, dar pe cale de dispariție. Calculele cele mai serioase efectuate în 1974, nu numai asupra narvalului, dar cu începere de la specia care este mai apropiată, delfinul alb (beluga), se evaluează nașterile anuale la nouăsute nouăzeci și patru, iar disparițiile prin prindere, moarte naturală sau imersiune sub gheață la o mie o sută cincizeci și patru (a:-W.Mansfield, T.-G.Smith și B.Bock, Comunicare acceptată în martie 1974 de către subcomitetul pentru cetacee de cea mai mică talie. International Whaling Commision, Montreal, Quebec, 1-11 avril 1974). La aceasta merită să adăugăm că singuri masculii, adulți, poartă dintele unic și exagerat și încă și acesta este câteodată sfărâmat prin accident.

Narvalul intră mult prea târziu în istoria naturală. Dintele său insolit a mai constituit multă vreme norocul colportorilor ingenioși pe lângă clienții naivi, care perseverând a-l crede corn de licornă, continuă să aștepte minuni de la el. În timpul perioadei intermediare, cetaceul arctic este numit „licornă de mare" căci s-a împopoțonat foarte natural cu numele animalului mitic – dar a cărui existență se sprijinea pe credința de-a lungul secolelor- un mamifer marin deja suspect, dacă nu contradictoriu prin însăși natura sa și despre care rare povestiri, prea puțin verosimile, descriu numai deconcertantele aparențe.

Prima dintre ele este fără îndoială cea a lui Isaac de la Peyrere, **Relation du Groenland**, publicată la Paris în 1647, reeditată în 1731 la Amsterdam, corijată și completată. În interval, au apărut lucrările **Plaus Worms** (1655), **Bartolinus** (1668), **Reisel** (1702), **John Monck** (1704), **Tuchonius** (1706), **Larren** (1707). Evident odată descoperit, insolitul cetaceu n-a încetat să atragă atenția călătorilor și savanților. Disimetria rostrului este desigur remarcată chiar și la Cuvier, în **Histoire naturelle des cetaces** (1836), dar nu pare să pună probleme. Tulpius, medic olandez a văzut o primă imagine a cetaceului, care s-a copiat după aceea mai mult sau mai puțin direct. Cornul avea 9 picioare lungime (aproximativ 3 m) și corpul 20 de picioare. Mult mai târziu, erudiții se întreabă dacă e vorba de un corn sau de un dinte. Nici o îndoială: este un dinte, exact caninul superior stâng, în lungime de 2-3 metri. Rochefort, de exemplu, îi explică fără dificultate unicitatea: „Nu trebuie să ne speriem dacă acești pești (sic!) nu au decât unul din acești dinți lungi, considerând că materia din care s-ar putea produce altul s-a epuizat în întregime pentru a-l ontura pe acesta, care este de o lungime și o grosime atât de prodigioasă încât ar fi pe deplin suficient pentru a face o sută."

Cuvier aprobă. În fapt, narvalii-femele au în general cei doi canini deopotrivă de dezvoltați, chiar dacă foarte reduși, în timp ce la mascul caninul drept rămâne închis în alveola sa. Disimetria triumfă de o manieră hiperbolică și, trebuie s-o mărturisim, pe atât de enigmatică pe cât de fastuoasă, căci lunga și fina spirală de fildeș răsucită la stânga constituie un miracol care n-a încetat să înmărmurească pe amatorii de miracole naturale. Enigmatică, căci la ce altminteri un dezechilibru atât de ieșit din comun, atât de constant în favoarea stângii? Și pentru ce elicea este, nu mai puțin, orientată constant spre stânga, de o asemenea manieră că masculii de excepție care posedă doi canini de mai mică dimensiune și unul și celălalt, de departe de a fi înfășurați „în oglindă", adică simetric, prezintă aceeași caracteristică deviere spre stânga.

Nimeni la acea epocă – și chiar astăzi – nu părea să se preocupe de atari chestiuni. În același timp, numele narvalului începe să înlocuiască termenul de licornă de mare. Cuvântul, derivat din islandeză, apărea în franceză către mijlocul secolului al XVII-lea, fără îndoială la La Peyrere. El provine din vechiul scandinav

ns-r care înseamnă cadavru și din whal, care înseamnă balenă. Se imagina, într-adevăr, că animalul se hrănea cu cadavre, de asemenea manieră că unul din cele mai vechi coduri islandeze interzicea în mod expres de a se consuma din carnea acestui animal. De fapt e mai probabil că narvalul își datorește numele coloraturii: partea superioară a corpului este, într-adevăr, alb-murdar; partea inferioară, cenușiu clar, pătat de plăci de un albastru mai închis, ansamblul aduce aminte, pur și simplu, de aspectul marmorat al corpurilor omenești care au petrecut mult timp în apă.

Caninul superior stâng iese orizontal din botul cetaceului care nu este cu mult mai mare decât mâna omului. El se hrănește în esență cu placton și cu creveți. S-a investigat în zadar la ce-i putea servi narvalului rostrul exorbitant. Conform ipotezei celei mai plauzibile, el l-ar fi utilizat pentru a sparge gheața în scopul de a permite familiei sale și lui însuși de a ajunge la aer liber,aerul de care speța are nevoie pentru a respira. Cu toate acestea, unanimitatea nu pare deloc realizată asupra unei supoziții care pare doar să justifice numărul de apărări trucate. În tot cazul, animalul, în ciuda singularității sale, nu pare să fi dat naștere la nici o fabulă.

Aceasta din urmă s-a fixat exclusiv asupra unui patruped inexistent, animal de legende și de armoarii, tapiserii, medalii și tablouri, ornamente ale unui univers de civilizație rafinată, legată de cultul virginității, de fetișcanele cu pălărie în formă de con și în rochii de brocart. Iapă singuratică, locuiește în pădure, rapidă și crâncenă, dulce, pe care o poți ademeni numai cu ajutorul unei fete de o castitate ireproșabilă, pe care o străpunge însă fără milă cornul său de fildeș, dacă ea a absentat o singură dată de la puritate: aceasta este fișa de semnalmente a legendei sale.

Este nevoie s-o mai spunem? Licorna nu conservă de la cetaceul polar decât dintele răsucit pe care ea pare să-l fi împrumutat de la acesta. Fără îndoială, artiștii și poeții observaseră lancea somptuoasă în tezaurele prinților din veac, fără a ști, ca de altminteri nimeni din epocă, de unde provenea ea în realitate.

Tot imaginarul disponibil a fost acaparat de către iapa fictivă. Monstrul marin, cu toate că bine dotat în anomalii, nu a moștenit nimic riguros din aceasta... Cum se explică diferența de tratament?

Legenda licornei este miraculos spusă: mai curând simpla eroare decât experiența e de ajuns a ruina (detectarea otrăvurilor prin virtuțile cornului), mai curând parabolă romanescă exprimând o formă emblematică, un adevăr de ordin moral, valabil în interiorul unei culturi date (aici valoarea însemnată atribuită castității feminine). Într-un caz și în altul, cornul singular (în cele două sensuri ale epitetului) apărea ca un instrument care permite a da în vileag o profanare temută și disimulată. El oferă chiar, în caz de eșec, sancțiunea.

El ocupă o situație axială pe fruntea animalului magic. El se supune astfel simetriei sagitale, care comandă în natură cornului rinocerului, crestei păsării, nărilor și sexului vertebratelor și, dacă se trece la universul marin, la fierăstrăul dințat al peștelui-fierăstrău sau la spada lungă și subțire a espadonului (peștele-spadă). Aceste diferite organe manifestă o simetrie care a rămas doar la animalele superioare. Ea semnalează sau prelungește linia care separă corpul în două jumătăți verticale identice, astfel că din punct de vedere exterior ar părea reflexul celeilalte. Dimpotrivă, acolo unde misterul este real, neinventat, el constă în injuria adusă de către dintele stâng al narvalului simetriei morfologice fundamentale a celei mai mari părți a regnului animal: ruptura planului sagital și, în consecință, a simetriei laterale. În această privință nu mai există alt caz, la această scară, în întreaga natură. Rostrul exagerat introduce un dezechilibru aproape inadmisibil în ordinea naturală și poate pretinde să scoată la iveală, prin acest scandal al dezorganizării, categoria fantasticului propriu și just. Licorna, ea este din contră, pur și simplu miraculoasă, adică feerică și prin aceasta nu întârzie să se regăsească prizonieră în cutia magică din tezaurul cu zâne. Repunând cornul pe axă, imaginația resoarbe excepția nelegiuită sau cel puțin o escamotează.

Caninul superior stâng al narvalului, prin vârful spiralat deopotrivă la stânga, dacă violează o regularitate îndeobște imuabilă, denunță în același timp și proclamă una din rarele ordonanțe, deopotrivă capitală și secretă (inexplicabilă pentru om) care guvernează universul: preeminența stângii, care se întinde de la particulele fine ale materiei până la lobii encefalului uman, trecând prin structura cristalelor și prin sensul de înfășurare al plantelor cățărătoare și al scoicilor. Nu sunt multe fenomene care scapă acestei ordonanțe. Ea rupe la fiecare răscruce de inerte sau vii, decisivă, o simetrie care asigură, fără îndoială, un echilibru necesar, dar static și care constituie prin aceasta, un zăvor pentru evoluția materiei inerte sau vii, pentru aceea a ființelor animate, oricare ar fi, și pentru imaginația însăși, către o complexitate în creștere și o libertate mai fertilă.

Rostrul narvalului dezvăluie, de o manieră spectaculară, existența unui mister veritabil: cel al realității și al fecundității disimetriei cosmice. El furnizează întru aceasta un exemplu în egală măsură marginal și excesiv, care face derizorii fermecătoarele și lenesele legende. Nu este surprinzător că fantezia omenească, fără consecință, legată de epocă și de moravuri, să disprețuiască dintele narvalului sau, preocupându-se de el, transformându-l în corn de licornă, adică restituindu-l simetriri comune, să-l fi lipsit precis, în scopuri armonioase și decorative, de insolitul profund care-l anexa iarăși la enigma resorturilor fundamentale ale lumii.

Am încercat să schițez o teorie generală a disimetriei, am opus de mai multe ori miraculosul și fantasticul. Eu nu-mi imaginam că mai sus-pomenitul contrast între licornă și narval și trecerea de la animalul fictiv la cetaceul real ar aduce celor două probleme o atât de elocventă ilustrare. (***Traducere de Florin Paraschiv)***

Mircea Handoca

O NOUĂ CARTE INEDITĂ A LUI MIRCEA ELIADE: „JURNALUL PORTUGHEZ”

Din cele peste o sută de cărți ale lui Mircea Eliade au mai rămas inedite doar vreo patru-cinci. Dintre acestea, cea mai valoroasă este Jurnalul portughez aflat sub tipar în Spania.

Datorită amabilității traducătorului, Dl Joaquin Garrigós, fotocopia originalului se află în posesia mea.

Cele 450 de pagini ale textului – scris în limba română – ne oferă amănunte concrete din viața zilnică a autorului, între 21 aprilie 1941 și 5 septembrie 1948. Suntem introduși în laboratorul de creație al scriitorului și savantului, prezentându-ni-se date despre geneza operelor create în această perioadă.

E dezvăluită atmosfera Legației române de la Lisabona, viața familială și socială a colegilor – celebrități sau iluștri anonimi.

Manuscrisul mai conține șase pagini intitulate **Note despre fostul rege. Carol la Lisabona**, datată mai 1941, precum și Jurnalele romanelor **Viața nouă** (**Ștefania**) și **Apocalips**.

Autenticitatea e dominanta acestor notații ample sau succinte, mustind de sinceritate, redând întâmplări și gânduri uneori jenante, alternând naivități inexplicabile cu profunzimi filosofice.

Meditând asupra propriului **Jurnal**, Eliade e de părere că acesta ar trebui să salveze timpul pierdut. La 2 februarie 1945 glosa: „Ca acest **Jurnal** să-mi fie de folos, ca să-l transform într-un instrument de apărare împotriva neantului care mă amenință din toate părțile, ar trebui să meditez cu el alături, să revin neîncetat asupra paginilor scrise, să le adnotez, să-mi amintesc aici anumite evenimente asupra cărora am trecut de obicei prea sumar, sau pe care nu le-am însemnat”.

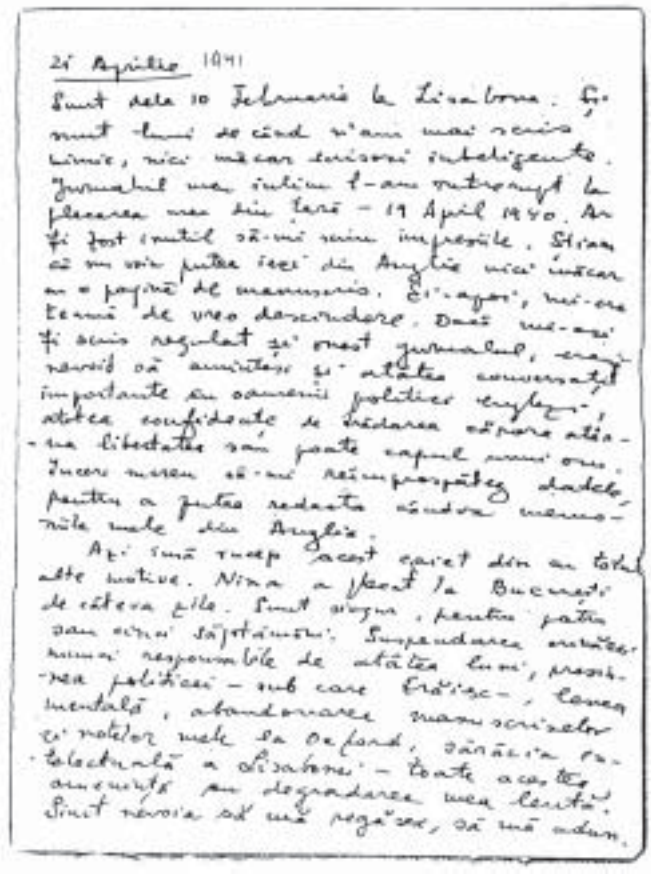

21 Aprilie 1941

Sunt dela 10 Februarie la Lisabona. Fiindcă timp de două luni n'am mai scris nimic, nici măcar însemnări inteligente, jurnalul meu intim l-am întrerupt la plecarea mea din țară – 19 April 1940. Am fi fost inutil să-mi scriu impresiile. Știam că nu voi putea ieși din Anglia nici încotro cu o pagină de manuscris. Ci'-apoi, mi-era teamă de vreo descindere. Dacă mă-aș fi scris regulat și acest jurnalul, eram nevoit să amintesc și altele convorbiri importante cu oamenii politici englezi, altele confidențe de bărbați căpetenii ale libertății sau poate capul meu. Încerc mereu să-mi reîmprospătez datele, pentru a putea redacta cândva memoriile mele din Anglia.

Apoi mă tem acest caiet din alte motive. Nimic a plecat la București de câteva zile. Sunt singur, pentru prima oară cu adevărat singur. Suspendarea oricărei responsabile de atâtea lucruri, prăbușirea politicei – sub care trăiesc –, lenea mentală, abandonarea manuscriselor și notelor mele la Oxford, sărăcia relativă a Lisabonei – toate acestea amenință să degradeze viața mea lăuntrică. Sunt nevoit să mă rog mai des, să mă adun.

Prima filă a *Jurnalului portughez* al lui Mircea Eliade

Nu e necesară prea multă perspicacitate pentru a ne da seama de dubla valoare a cărții: documentară și literară.

Limba scrierilor sale îl obsedează și, din când în când, se destăinuie: „Eu – care n-am avut decât un lexic de modeste proporții – suport mai greu ca alții depărtarea de țară. Lipsa lecturilor românești îmi sărăcește vocabularul”. (29 dec. 1942).

Recitirea propriilor opere tipărite anterior îl incită, amintindu-și că este și... critic și istoric literar. Face unele observații, emite judecăți de valoare, relatează amănunte asupra elementelor biografice și a celor de ficțiune din ***Isabel și apele diavolului***, ***Maitreyi***, ***Întoarcerea din rai***, ***Huliganii***, ***Nunta în cer*** etc.

Există (în special de câțiva ani, după apariția ***Jurnalului*** lui Mihail Sebastian) imaginea unei opulențe în care s-ar fi scăldat secretarul nostru de presă la Lisabona.

Ar trebui discutat și „legionarismul” și antisemitismul lui Mircea Eliade.

Mihail Sebastian nota în ***Jurnal***, la 27 mai 1942: „La Lisabona, orientarea sa politică (e mai legionar decât oricând) îl face nefolositor”.

Eliade nu s-a dezis de simpatiile sale de dreapta și de articolele așa-zis legionare, semnate de el în anii 1937 - 1938; s-a desolidarizat însă de crimele „mișcării”, i-a criticat excesele. În perioada petrecută în Portugalia, ***absolut toate documentele*** și corespondența contrazic afirmația lui Sebastian, că „Mircea Eliade e mai legionar decât oricând”.

Jurnalul portughez conține doar câteva referiri fugare la legionarism. La 19 iulie 1945, asistând la un film în care se satirizează organizația, notează: „Nu faptul că se atacă Garda m-a supărat”. Urmează o paranteză: „eu o atac mai virulent”. Eliade antisemit? Transcriu tot din ***Jurnalul portughez***, 2 februarie 1945: „M-am hotărât să scriu pentru ***Glossarium***, într-o formă excesiv abreviată ***apologia iudaismului***, pe care o rumeg de câteva săptămâni”.

Sebastian se înșeală și atunci când scrie (din auzite) despre luxul și huzurul în care ar fi trăit Eliade. Situația devenise chiar dramatică după îmbolnăvirea Ninei. Plata medicilor, infirmierei, sanatoriului devine imposibilă. Generozitatea lui Brutus Coste și vânzarea propriilor cărți îl salvează. La 9 septembrie 1944 e concediat fără nici o explicație. Aflând această nedreptate, Cioran își

arată într-o scrisoare nedumerirea: „Îmi era greu să-mi închipui că 30 de volume nu pot constitui un titlu de excepție. Etica spațiului mioritic!?”

Credibilitatea spuselor lui Mihail Sebastian a început parcă să se clatine. Unde e „existența de magnat, viața de pace, de lux, de confort”?

În ***Jurnalul*** lui Sebastian, Eliade apare ca un înverșunat legionar fanatic. În schimb, portretul autorului romanului ***După două mii de ani*** e prezentat de prietenul său cu multă simpatie, învăluită într-o undă de duioșie.

Interesante sunt paginile consacrate de ***Jurnalul purtughez*** întrevederilor și discuțiilor cu celebrii eseiști spanioli, Ortega y Gasset și Eugenio d’Ors, precum și succintele comentarii asupra cărților citite.

Biblia i se pare singura lectură substanțială. Alături de aceasta, citește operele lui Chestov, care nu fac altceva decât să comenteze cartea cărților.

Dintre filosofi îi preferă pe Kilekegaard, în care găsește teme de gândire arhaice, pe Nietzsche, cu stilul său aforistic. Dintre istorici se oprește la Plutarch și Herodot, iar dintre poeți la Shelley. Citind și conspectând pe Unamuno, constată că ***Sentimentul tragic*** al acestuia anticipează întreaga filosofie existențialistă. Dostoiewski și Tolstoi au îndrăznit să descopere evangheliile în plin pozitivism.

Jurnalele lui Gide și Julien Green îl încântă, iar dintre autorii români recitește pe Rebreanu, Cezar Petrescu, Arghezi și Ibrăileanu.

Preocupările spirituale nu îl împiedică să vadă abjecția afaceriștilor politicieni. Dezgustul și indignarea răbufnesc din când în când.

Cititorul va mai găsi în ***Jurnalul portughez*** comentarea unor tablouri celebre (cu subiect religios), elogii aduse muzicii, impresii de călătorie și magnifice descrieri de peisaj, analiza cu luciditate a situației internaționale și vehemente critici aduse comunismului.

29 mai 1945

„Aflu acum, noaptea, de la Radio-România că Mihail Sebastian a murit ieri, la 12.30, în urma unui accident de circulație. Vestea mă emoționează prin absurdul ei. Mihai a trăit, fără îndoială, o viață de câine în acești ultimi cinci ani. A scăpat de masacrele rebeliunii din ianuarie 1941, de lagărele antonesciene, de bombardamentele americane, de tot ce a urmat după lovitura de stat din 23 august. A văzut căderea Germaniei hitleriste. Și a murit printr-un accident de circulație, la 38 de ani.

Îmi amintesc prietenia noastră. În visurile mele era unul din cei 2 - 3 oameni care mi-ar fi făcut Bucureștiul suportabil. Chiar în climaxul meu legionar, l-am simțit aproape. Am câștigat enorm din prietenia lui. Contam pe această prietenie, ca să mă reîntorc în viața și cultura românească. Și acum – s-a dus călcat de o mașină! Cu el se duce încă o bucată bună, și foarte frumoasă din tinerețea mea. Mă simt și mai singur. Majoritatea oamenilor pe care i-am iubit sunt acum ***dincolo***...

La revedere, Mihai!”

Spontană și emoționantă evocare!

Aș mai reproduce din ***Jurnalul portughez*** măcar un scurt fragment din descrierea locuinței lui Eliade din vara anului 1945:

„E ultima casă a străzii Sandade, chiar în fața pieții de pește. Se va dărâma în octombrie. E înconjurată de dărâmături. Când ieși din ea, prin față, calci pe tencuială, căzută pe cărămizi și ruine. Îmi spuneam privind-o: Asta e imaginea Europei; trebuie să mă obișnuiesc cu ea.”

Constantin Coroiu

MUZEUL FIGURILOR DE BRONZ*

Am citit, într-o stare de deplină libertate și disponibilitate, volumul ***Panteon regăsit*** (titlu inspirat!) de **Ioan Adam**; cu interesul firesc pe care nu poate să nu-l suscite o asemenea apariție – a doua de acest fel după 65 de ani! – dar și cu plăcerea lecturii unei cărți inteligent alcătuită și bine scrisă de un critic, care face încă o dată dovada unui remarcabil talent epic și, mai ales, portretistic. Încât, într-adevăr, ***Panteon regăsit***, tipărit în colecția ***Sinteze. Documente. Eseuri*** a Editurii Gramar, este o „galerie ilustrată” de „portrete” ale unor mari oameni politici și de stat români pe care o „parcurgi” și din care ieși stăpânit de un puternic sentiment că sunt contemporanii noștri, ai celor de la începutul secolului XXI, deși unii dintre ei și-au încheiat existența și experiența mult înainte de sfârșitul veacului al XIX-lea.

Nespecialist fiind, cum am spus, îndrăznesc totuși să constat apoi rigoarea analizei și acribia, deloc surprinzătoare de altfel, de vreme ce **Ioan Adam** este, între altele, excelentul editor al Operelor unui clasic al literaturii naționale – ***Duiliu Zamfirescu*** – în seria **Scriitori români** a Editurii Minerva, editură răpită nu demult culturii și aruncată pe taraba murdară a privatizării…

Aș sublinia, în fine, faptul că Ioan Adam a adoptat o formulă adecvată și așa zicând eficientă de „expunere” a figurilor celor 15 mari bărbați politici și de stat ai acestei țări, figuri – multe decenii „acoperite”, ascunse de ochii, de mințile și de inimile românilor a cel puțin două-trei generații, prin zelul cominterniștilor și al casapilor ideologici, în majoritatea lor venetici. Noii cominterniști postdecembriști, pe care i-am numit adeseori și mutanți, au acum în esență aceleași sarcini și același scop: cu deosebirea că obiectul acțiunii lor îl formează alte personalități și alte opere – culturale, politice, sociale etc. – ceva mai recente… (Se pare că „talibanilor” autohtoni de tip nou le-a mai slăbit în ultimul timp vâna,

* Din volumul ***Paradisul perisabil***, în curs de apariție la Editura Junimea

ceea ce nu trebuie să ne facă să ne culcăm pe-o ureche și să-i scăpăm de sub supraveghere).

Formula la care mă refer constă în: o schiță biografică (dar și repere bibliografice), un discurs reprezentativ (profesiune de credință) și un comentariu întregitor al fiecărui profil. Scriind în fond despre niște destine, Ioan Adam relevă îndeosebi dimensiunea lor tragică. Oricum, criticul reușește să desprindă, adeseori în propoziții memorabile, o dominantă sau chiar dominanta destinului și caracterului personajului istoric adus în prim plan. Împrumutând titlul unui ciclu de portrete al marelui pictor și grafician **Dan Hatmanu**, aș putea pune „galeria ilustrată" pe care ne-o oferă Ioan Adam sub genericul *CARACTERE*. În eventualitatea că își va extinde lucrarea „galeria", i-aș sugera să nu uite *NONCARACTERELE*, și acestea la fel de celebre, la fel de „exemplare", numai că mai numeroase. Ele fac parte, din păcate, din specificul locului. Să nu uităm „șarja" lui Clemenceau (citez din memorie): în fața poporului român îmi scot pălăria, în fața politicienilor săi, mi-o pun la loc… Cât de șocant actuală este această frază poate constata oricine. Dar să reținem fie și câteva imagini din „galeria" lui Ioan Adam.

• „**(C.A.) Rosetti** a fost la noi Ziaristul încrezător în «steaua României», nu mai puțin însă a fost și Profetul. «Legile» pe care le promulga nu erau însă săpate în piatră, ci așternute pe hârtie de ziar. Citindu-le, simțim cum ochii lui exolftalmici („bulbucații ochi de broască" – Eminescu, nota mea – C.C.) ne privesc peste timp cu uimire, înțelegere și durere…".

Tors antic

• „Istoria, așa cum a înțeles-o Kogălniceanu – și așa cum a învățat-o la Berlin - nu e o disciplină moartă, anchilozată, ci un factor de renaștere, de fortificare a construcției naționale, un imbold spre acțiune (…). Comparându-i scrisul și fapta, înțelegem mai bine că nici o zidire politică durabilă nu poate fi înălțată în absența unui Proiect. Kogălniceanu îl avea la numai 26 de ani…" (subl. mea – C.C.).

Fără îndoială, aș adăuga, ducerea până la capăt a Proiectului este trăsătura fundamentală, definitorie a personalității lui Mihail Kogălniceanu. El se numără printre puținii români care nu „au încremenit în proiect". Și nici în fragment. S-a născut într-un principat românesc și a murit într-un stat unitar și independent, numit România, la făurirea căruia și-a adus cea mai importantă contribuție. Istoria l-a răsplătit pentru fapta, pentru opera sa, încredințându-i momentul auroral: proclamarea, în Parlamentul țării, a Independenței. A fost poate cel mai mare om de stat al României moderne. Însăși ingratitudinea, generată și de invidia Brătienilor, marginalizarea cu care a fost „răsplătit" în ultimul deceniu al vieții îi înnobilează destinul fără egal. Mort în 1891, în urma unei operații dificile, la Paris, ultimul drum nu putea fi decât cel în lașiul său și al românilor de oricând și de oriunde s-ar afla ei. Au trecut de atunci 110 ani…

• **Ion C. Brătianu**: „*A murit bătrân, însingurat, dezamăgit, la Florica, «pe Argeș în jos», în paradisul terestru pe care și-l construise. Cei stânjeniți de statura lui uriașă l-au acoperit – atunci și mai târziu – de ocări. Cineva i-a recunoscut însă puterea și prestigiul. La 5/17 mai 1891, Regele săruta plângând mâna mortului. Ființă de admirabilă finețe sufletească, «nemțoiul» pupa mâna Românului ce-l așezase pe tron…*"

O scenă tulburătoare care spune totul despre măreția unui destin.

• **Petre P. Carp**: „om fără evoluție" totuși „*evoluționar, nu revoluționar*", inflexibil, – „*cu el intră în Parlamentul Român retorica sincerității*". Din păcate, se pare că a și ieșit odată cu el și nu a mai intrat niciodată. Discursurile și replicile sale sclipitoare au punctat o istorie de o jumătate de secol de viață politică și parlamentară. Nu se putea să se retragă din marea scenă a lumii fără a rosti o frază memorabilă: „*România are atâta noroc, încât nu mai are nevoie de oameni de stat*". Tocmai venise la el, la Țibănești, un comisar – ah, comisarii! – ca să-l ancheteze pentru acțiuni antipatriotice. Ce urât știm noi, românii, să tragem cortina peste spectacolul marilor destine. Dar mai bine să ne reamintim, grație lui Ioan Adam, o schiță de portret al oratorului P.P.Carp semnată de un ilustru contemporan al său – Duiliu Zamfirescu: „*Fără flori retorice; fără infinitele adjective ale lui Delavrancea fără schimele și mimica lui Maiorescu; fără strălucirea cam goală a lui Take Ionescu – discursurile d-lui Carp se ascultă cu o uimire plăcută și se citesc cu dragoste, ca* ***Istoria*** *lui Mommsen. Când d-sa vorbește, cu monoclul în ochi, cu capul pleșuv, cu faimoasa funtă de cravată neagră punând redingota ca un englez de rasă toată lumea e subjugată*".

La ce bun asemenea oameni de stat, când norocul – nu-i așa? – dă mereu afară din casă, România? Ba nu o dată era – și este –să o dea jos și de pe hartă! Dar nu pot să nu trag și eu o linie la portretul din „galeria" lui Ioan Adam, rememorând ceea ce-i spunea P.P.Carp lui Titu Miorescu, în 1910, când acesta împlinea 70 de ani: „*Știi de ce te iubește lumea așa de mult? Am să-ți spun eu. Pentru că tu ai fost un caracter. Pentru că atunci când au început alții să ne schimbe și să ne batjocorească limba noastră românească, cultura noastră, tu ai avut curajul să te ridici cu știința ta contra lor*".

Câtă nevoie avem astăzi de un P.P.Carp! Dar parcă numai de el?!

De ce reamintesc ceea ce elogia P.P.Carp la prietenul său de o viață – Titu Maiorescu? Fiindcă, oricât de mult m-ar ,,urechi" dl Alexandru George, liberalul intratabil și disprețuitorul țăranului și al ruralului românesc, așa cum a mai făcut-o de vreo două ori (are și dreptul, având în vedere fie și apreciabila diferență de vârstă dintre noi!), eu tot le voi da crezare celor care au constatat prin vreme, la clasa (clasele?) politică autohtonă multe calități, dar și o lipsă ce ne-a costat odinioară și ne costă mai ales astăzi enorm: lipsa caracterelor. Cartea lui Ioan Adam, ***Panteon regăsit***, îmi întărește, fie și prin contrast, fie și prin ricoșeu, această convingere.

● Dar mai bine să continuăm vizionarea „galeriei ilustrate" a celor 15 mari oameni politici și de stat din paginile amintitului volum. Se întâmplă să fi ajuns – iată – cu lectura la **Alexandru Marghiloman**, cel acuzat – cum se știe – de trădare și colaborationism (într-un context în care acest termen era adecvat, nu cum este folosit la noi de mai bine de 12 ani încoace!). La 24 decembrie 1919, notează Ioan Adam în schița biografică, Marghiloman rostea un discurs în care releva „*cu ironie stăpânită, chipul în care «acțiunea partidelor politice» s-a întors practic împotriva interesului național…*". Acest om politic dă apoi dovadă, în momente grele, de o pilduitoare demnitate și de respect a ceea ce este deopotrivă legal și moral: „Când germanii cer să fie extrădați Take Ionescu, Ionel Brătianu și alții, «colaborationistul» refuză energic: «*Românii nu se extrădează și-n legislația română lege de exil nu există*»." Dar cariera sa politică se înnobilează cu o faptă cu adevărat istorică: În 27 martie 1918 (st.v.), la ora 15.00, Marghiloman intră în Sfatul Țării înconjurat numai de civili și pledează cauza unirii cu toată elocința de care era capabil. A convins, iar rezultatul s-a văzut seara târziu, când Sfatul a votat unirea (Basarabiei și Bucovinei – nota mea – C.C.) cu 86 de voturi pentru, 3 contra și 36 de abțineri (…). După ce trebui să predea puterea, în 24 oct./6 nov. 1918, Marghiloman spuse liniștit: «*Retragerea mea nu e o dezertare (…) Am păstrat țării o dinastie, o armată și i-am dat Basarabia și Bucovina cu integritatea teritoriului*». A lăsat în urma sa și cinci volume masive de ***Note politice*** –„document omenesc și literal de excepție", scris – așa cum observă Ioan Adam – cu sarcasm și inteligență și vădind „*profunda cunoaștere a sufletului omenesc și a dedesubturilor politicii românești, un soi aparte de moralism saint-simonian…*".

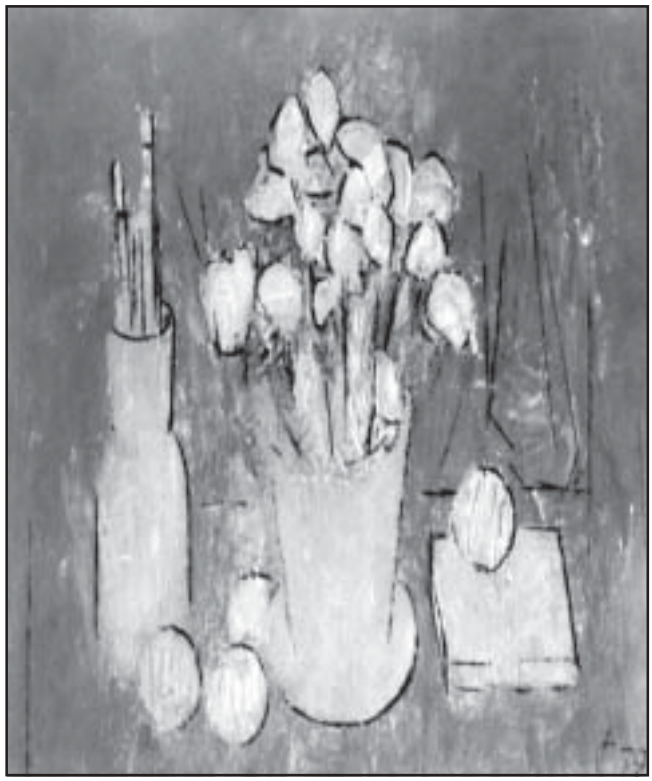

G.Enescu (gips, 30x23x25 cm)

Dar – incredibil și totuși, din păcate, atât de specific locului de care ne ținem – ***Notele politice*** au fost practic interzise de adversarii săi politici prin retragerea lor de pe piață, după moartea fostului prim-ministru al țării. „*Protocomunism*?" – se întreabă Ioan Adam. Și tot el răspunde: „*Nu, doar o pulsație tulbure dintre acelea care alterează din când în când ființa neamului nostru, îndreptățind, vai, acuza de «balcanism» pe care ne-o aruncă unii și alții*". Că ființa acestui neam poate fi alterată prin astfel de pulsații e poate prea mult spus, dat că practici de genul celei evocate – în contextul dat – sunt protocomuniste e chiar prea puțin spus…

• **Barbu Ștefănescu-Delavrancea** este un „plebeu genial" care „vorbește cu toate cuvintele dicționarului", oratoria sa fiind „structural simfonică, amplă, cu învolburări wagneriene". Toate darurile cu care fusese înzestrat inflexibilul apărător al țărănimii – și se pare că Dumnezeu i le dăduse pe toate – nu pot însă contrabalansa tragismul destinului său, dacă ar fi să ne gândim ca a murit în acel „an al nostru de fiecare zi" – 1918, cu câteva luni înainte de Marea Unire, pentru care militase cu verbul, cu fapta, cu întreaga-i ființă. Se odihnește în cel mai mare cimitir al Iașilor – un Panteon al românilor – alături de alți întemeietori de țară, de cultură românească și ai statului național unitar, între care Mihail Kogălniceanu**.** Discursul vieții îl rostise la 9 iunie 1917, în sala Teatrului Național „Vasile Alecsandri" din Iași, care devenise, cum se știe, sediul Parlamentului. Se intitulează ***Pământ și drepturi*** și este, desigur, profesiunea de credință a lui Delavrancea. Pe bună dreptate scrie Ioan Adam că „*cele spuse atunci cu o superbă încordare a spiritului dominat de voința de a convinge erau mai mult decât o confesiune subiectivă. Oratorul înceta vă vorbească în numele lui. Vorbea prin*

el Țara, se exprima o voință colectivă. Cei din tranșee voiau pământul pentru care luptaseră și pentru care se pregăteau să scrie epopeea Mărășților și Mărășeștilor. Mai voiau și vot universal, nu parodia sufragiului prin delegați". „*Miraculosul glas al lui Delavrancea*" – cu vorbele lui Nicolae Iorga, aflat de față - a provocat votul reformelor (130 voturi pentru, 14 contra și o abținere).

● Și dacă tot l-am pomenit pe **Nicolae Iorga**, un alt apărător al drepturilor țăranilor, ca și Delavrancea, adică al României profunde care, nu mai e nimic de făcut, este cea rurală, să ne amintim cutremurătorul său blestem din „Neamul Românesc" (8 martie 1907), împreună cu Ioan Adam: „*În vecii vecilor, cât va mai dăinui suflarea românească pe acest pământ, să nu-i ierte Dumnezeu pe netrebnicii și pe făcătorii de rele. Să fie în casa lor atâta belșug ca în bordeiele celor ce au murit, atâta fericire în viața lor, câtă a fost în viața celor ce s-au zvârcolit de gloanțe, să fie atâta cinste și atâta demnitate, câtă li s-a lăsat acestor sărmani ce s-au dus ca niște pârâși veșnici înaintea scaunului judecăților celor mari, să mântuie ca dânșii vărsându-și sângele inimii în țărână și pe urma lor să rămâie, ca pe urma împușcaților, copiii să moară de* foame. *Așa să dea Dumnezeu*".

În treacă fie spus, guvernarea țărănistă de tristă amintire din ultimii patru ani ai celui mai însângerat secol a interzis comemorarea oficială a jertfei celor 1100 de țărani români, uciși în 1907. Ce să zicem? Așa să le ajute Dumnezeu!

Încheind cu evocarea jertfei lui Iorga însuși, săvârșită de „neanderthalieni", Ioan Adam scrie înfiorat: „*Flama gloanțelor legionare a înroșit capul ce luminase o țară. Și ca și cum Dumnezeu s-ar fi complăcut să lucreze cu dublete, îngăduind sub același nume Geniul și Bestia, potrivit unor recente descoperiri se pare că unul dintre asasini se numea… Iorga. Pe giulgiul gros de brumă de la Strejnic, mâna dreaptă a omului ce scrisese cel mai mult din lume zăcea depărtată de corp, cu degetele împreunate pentru închinăciune…"*

● Din „galeria ilustrată" orânduită de Ioan Adam nu putea lipsi **Iuliu Maniu** – „sfinxul, de la Bădăcin". O personalitate privită, „citită" și ,,recitită" în posteritate cu sentimente contradictorii. Dincolo de conjuncturi și de valurile istoriei care îi ridică și-i coboară pe cei ce o fac, în funcție și de cine scrie ori din ce punct de vedere este scrisă, adeseori rescrisă ea, istoria – să observăm că asemenea sentimente își au sorgintea în însuși comportamentul politic, și nu numai politic, al celui ce și-a legat numele pentru totdeauna de Marea Unire. Portretul pe care i-l schițează Ioan Adam este unul caracterologic: „*Taciturn și zăvorât în sine (cum a fost și Ionel Brătianu), Maniu a cultivat misterul, retragerea, tonul oracular. Pe măsură ce treceau anii, masca i se lipea tot mai tare de fizionomie, făcând de nebănuit freamătul interior, apriga dinamică sufletească. Căci, oricât ar uimi această ipoteză, Iuliu Maniu a fost un mare neliniștit, un om al furtunilor lăuntrice biruite cu un eroism mărunt în aparență, dar neîntrerupt. A iubit puterea, însă, fire clasică fiind, a știut că adevărata ei culme e stăpânirea de sine. Prilejuri de a o exersa a avut destule*".

Ioan Adam ne reamintește de ceea ce scria despre Iuliu Maniu, în 1934, nimeni altul decât Nicolae Iorga. Chiar dacă n-a reușit - cum apreciază și Ioan Adam - să-l reducă pe liderul țărănist la proporțiile unui „politician de duzină", marele istoric i-a zdruncinat totuși serios soclul pe care începuse demult să se instaleze. Fapt este că ezitările, pertractările, „retragerile" lui Iuliu Maniu – de bună seamă un lider născut, nu făcut – cum scrie Ioan Adam - sunt arhicunoscute. (A se vedea, de pildă, schimbul de scrisori cu Ion Antonescu și, în general, atitudinea din timpul războiului). Ele nu au făcut bine nici „sfinxului de la Bădăcin" și nici țării.

Meritele sunt însă incomparabil mai mari și mai importante. Între altele, nu poate fi pus la îndoială, în multe privințe, vizionarismul ilustrului om politic și de stat. Inclusiv în perspectivă europeană, nu doar națională sau regională, Ioan Adam evocă, de exemplu, ideea, conceptul lui Maniu despre o Europă care atunci era a viitorului și care astăzi a devenit aproape o realitate - Uniunea Europeană, Statele Unite ale Europei: „*Cât timp cele aproape 30 de state mărunte ale Europei se războiesc între ele, cu granițe vamale mereu schimbătoare și din zi în zi mai umflate, mărfurile europene – încărcate cu taxe și vămi din țară în țară, cu comunicații care se încrucișează și se paralizează prin impedimente administrative și monetare, mai ales într-o atmosferă otrăvită de dușmănii politice – nu pot ține piept concurenței produselor americane și ruse (…) La unitatea economică autarhică americană și la cea rusă care se pregătește, Europa nu poate răspunde decât cu o economie naționalizată și solidară a statelor sale*". Dar unde e Iuliu Maniu monumental – de data aceasta ca om de stat, din stirpea celor despre care Churchill spunea că nu se gândesc, ca orice politician, la viitoarele alegeri, ci la viitoarele generații – este în câteva luări de poziție. Una dintre acestea privește aberațiile unor lideri revizioniști ai Ungariei care afirmaseră că Unirea cea Mare ar fi rezultatul Trianonului: „*Bine să se știe că Unirea tuturor românilor nu se întemeiază pe un document de pace ci pe drepturi recunoscute de autodeterminare și pe hotărârea lor suverană de a-și lua drepturile la libertate pe care nici un document străin nu le poate șterge./Acest Ardeal și Banat nu au intrat în posesia Neamului Românesc pe baza tratatului de pace, ci în urma hotărârii de la Alba Iulia, în urma jertfelor comune și a spirilului de sacrificiu al Neamului Românesc de pretutindeni./ Nu putem admite ca, printr-o revizuire de tratate venită din străinătate, să se atingă ceea ce a înfăptuit Neamul Românesc prin vrednicia și energia sa*". Revizioniștii, extremiștii, iredentiștii trebuie să știe – folosesc verbul lui Maniu însuși – că acest text este de neclintit, fiindcă, prin glasul lui Maniu, îl rostesc de fapt toți românii.

Ca al tuturor marilor oameni politici și de stat ai acestei țări, sfârșitul i-a fost tragic. Dezavuat de Occident, arestat, bălăcărit în „pamfletul oribil al lui Brucan", condamnat la temniță grea pe viață, moare la Sighet pe brațele lui N. Carandino, care i-a auzit ultimul suspin: „*Ce femeie frumoasă era Clara*", o propoziție

magnifică. Ea îl umanizează pe „sfinx" și-i sigilează destinul shakespearean. Frumos și adevărat conchide Ioan Adam: "Și în acest suspin final al celui care și-a reprimat până și marea iubire a vieții pentru că femeia pe care o îndrăgea era de alt neam, vedem tragedia, eroic înăbușită, a omului care n–a avut nici «tinerețe», nici «viață», ci doar o credință mistuitoare în neamul său".

• Destinul lui **I.G.Duca** e de natură să ne tulbure ori de câte ori vine vorba de viața politică românească din epoca interbelică. S-a cultivat, îndeosebi în anii – de acum mulți – ce au urmat evenimentelor din decembrie '89, o imagine idilică a acelei epoci, a democrației practicate în acele nici două decenii de istorie. E suficient însă să rememorezi câteva evenimente dramatice ale ei pentru a-ți da seama cât de falsă este imaginea - livrată, din păcate, mai ales unui tineret debusolat, necunoscător al istoriei României din acest veac și al istoriei românilor în general – și câtă dreptate avea Emil Cioran când afirma că democrația din perioada interbelică era tare șubredă. Nu e destul să ai câțiva lideri democrați – spunea el, menționându-l în primul rând pe Iuliu Maniu – pentru a avea și o democrație puternica.

Impresionantă, între altele, la I.G.Duca, fruntaș al unui partid atins, și el, după „bunul" obicei al pământului, de corupție și implicat în nu puține afaceri obscure, ca sa nu le spunem murdare, este austeritatea. Fiul directorului general al Căilor Ferate Române, „fiu de statuie", cum ar fi zis băscălioșii junimiști, prim-ministru al României Mari, locuia cu chirie într-un apartament de trei camere, călătorea cu trenul la clasa a treia, iar în momentul când a căzut pe peronul gării Sinaia, sub gloanțele „neanderthalienilor", avea în buzunar doar 85 de lei. Amară ironie a sortii – ca să nu o numim mârlănie regală – trupul neînsuflețit i-a fost depus la Peleș, lângă camerele servitorilor. Or fi ei chiar și prim-miniștrii niște servitori dar parcă e prea mult, mai ales dacă ținem seama că pe Carol al II-lea nu etimologiile îl preocupau…

Intelectual rasat și sensibil, a lăsat în urmă-i „scânteietoarele ***Memorii***" pe care le-a scris la nici 50 de ani. A fost asasinat la 54. Să-și fi presimțit oare sfârșitul prematur? Definitorie mi se pare, în ceea ce-l privește, admirația pentru Nicolae Bălcescu. Spera într-un viitor „*când vreun Bălcescu va deschide sfânta carte în care stă înscris trecutul României (și) nu va mai vedea pagini pline de durere scrise cu lacrămi, ci o adevărată înșirare de fante mari și glorioase*".

Speranță deșartă. Oricum, Bălcescu avea să fie „surghiunit", după decembrie '89, a doua doară, iar „sfintei cărți a neamului" i-au luat locul „manualele alternative" ori alte scrieri ale unor cominterniști de tip nou, pentru care, de pildă, idolul revoluționarului de la '48 – simbolul unității de neam, limbă și țară, Mihai Viteazul – a fost un aventurier oarecare, un paranoic, fecior de curvă etc. Asta n-ar fi putut-o prevedea nici cel mai vizionar om politic român de odinioară!

Magda Ursache

COCOȘUL DIN DESAGĂ

„Literatura lui Sadoveanu nu mai poate fi nici lăudată, nici criticată. Ea a ajuns dincolo de laudă și de critică, a intrat în patrimoniul neamului, a devenit o componentă a sufletului nostru pe care-l sintetizează".
(Liviu Rebreanu, ***Cuvânt la agapa colegială a scriitorilor***, 1930)

Mărturisesc: ideea acestui text mi-a venit de la Petru Ursache (tot ne spune poetul Nicolae Turtureanu „Bătrânul și Magda", în ***Mătrăguna dulce***). Trebuia să fac față unui congres de etnologie. „Ia vezi ce-i în tăbâltocul lui Ionuț. Mai exact, caută în ***Frații Jderi***, episodul moara lui Onofrei". Zis și făcut. L-am găsit acolo pe Jder, oprit din drumul spre „Rusalim" de *vremea care vremuiește*. „Micul picaro" (Const. Ciopraga) avea cu sine, în desagă, un cocoș porumbac, dăruit de comisoaia Ilisafta, din „găinăria" proprie. După Ilisafta, „fiecare om are un urs al său. Acela are rânduiala să umble și să lucreze pentru omul lui. Cel norocos are un urs slab și ogaratic – căci acel urs umblă, caută, se străduiește și se sfarmă pentru domnul său, ca să le aibă toate de-a gata și să-i iasă din plin; pe când cel fără noroc are un urs leneș, care toată ziua șade la umbră de zmeură și se sparge de gras". Al meu s-a străduit: m-a înarmat, cu ajutorul bibliografului dr. Liviu Papuc, cu dicționare de simboluri și de arhetipuri culturale, de magie și de mitologie românească. De la Durand la Ion Ghinoiu, de la Delumeau la R. Vulcănescu, de la Mircea Eliade la Ivan Evseev și Mihai Coman. Nu l-am uitat pe Bernea. Am descoperit și un plagiat. Să mai enumăr încă? ***Mithologie zoologique*** de Angelo de Gubernatis, G.Dem.Teodorescu, Simion Florea Marian, Lazăr Șeineanu etc. Tot ce era la cei de mai sus (plus Lévy Strauss) se află și în Sadoveanu, ba mai mult decât atât: mitologemul e viu, pus în mișcare. Forța de absorbție a temei, a motivului („sadovenizând, sadovenizând...") transfigurate, filtrate (de unde și modernitatea, atât de discutabilă pentru unii) e demiurgică.

Știut este că, în mitologiile lumii, cocoșul e simbol solar, vestește lumina. Pe teritoriul Daciei, după cucerire, circula un fel de filacteră: o ființă cu cap de cocoș, corp omenesc și șerpi în loc de picioare. Era talismanul care alunga răul, purtat și de clerici, și de mireni. La creștini

cocoșul semnifică lumina (a Noului Testament și Parusia). După C.Rădulescu-Codin, în viziune folclorică românească aude toaca-n cer; după Simion Florea Marian, cântă la ușa raiului, lângă Sfântul Petru.

Iată cum o spune Sadoveanu:

„Căci nici un filosof, de când îi lumea asta, n-a putut afla de ce cântă cucoșii. Parc-ar fi ceasornice, așa cântă străjile. Fie nour, fie ploaie, fie vânt, fie senin, când li-i poruncită clipa, cucoșii încep a cânta și cântă. Ar spune unii cum că ei aud și oamenii n-aud pe cucoșul cel sfânt din grădina raiului, din cer; dar acestea-s basme. Alții zic că așa i-a potrivit Dumnezeu pe cucoși să fie astrologi, căci ei cântă ș-a ploaie, ș-a vreme bună, de fiece dată într-un chip anumit."

În Infern (G.Dem. Teodorescu), „popa nu toacă, nici cocoș nu cântă"; pe pământ, purifică locul. La primul cântat, dispar duhurile: zmei, draci și vârcolaci, scorpii, știme, moroi, tricolici și pricolici. Forțele întunericului din **Dracula Land** sunt anihilate. După ce-a cântat cocoșul, poți merge oriunde, știe Elena Niculiță-Voronca; știe și Romulus Vulcănescu: între cele trei cântări, sunt trei ceasuri rele, când circulă izmele, ielele, strigoii, zburătorii, muma-pădurii. Pentru că „frica **în** întuneric s-a transformat în frica **de** întuneric" (J.Delumeau). Ca pasăre adjuvantă, cocoșul marchează trecerea de la nefast la fast, de la haos la ordine (pentru greci, noaptea era fiica lui Haos), din somn în trezie, din moarte-n viață. În riturile de naștere, e prezent: de aceea se pun pene în scalda copilului; e prezent și în riturile de construcție (figurat ca **vire-vent** pe acoperișuri); apare și-n descântecele de urât, alungă boala și deochiul pentru că e năzdrăvan, dar și pur. Dracul poate deveni țap, câine, pisică, lup, dar cocoșului nu-i poate lua chipul.

La prima vedere, comportamentul lui Ionuț Jder e bizar, de unde și catalogarea pripită de „primitiv". Băiatul, stângaci și prosticel, ia la oblânc „pe cale depărtată", cocoșul. Numai că această călătorie nu-i una oarecare, ci de inițiere. Căutarea (desprinderea de centru) e legată de rătăciri, de pericole, cu un cuvânt sadovenian: „căpcăni". Împotmolit la moară (loc nesfânt, necurat, al diavolului), Ionuț e pregătit: s-a deprins de mic să citească „semne și porunci", conform unui comportament sever-ritualic, cunoaște „limba păsărilor" și nu uită nimic. Când Amfilohie îl trimite în misie secretă („s-aducă aschie – crede Marușca – din crucea răstignirii", ca mitropolitul s-o pună în aghiasmă, „ș-a stropi oștile în ziua bătăliei"; în fapt, să afle unde-s adunate armiile sultanului și când vor intra ele în Țara Românească, apoi în Moldova), Ionuț își ia ca ajutor cocoșul porumbac (sau negru) care știe tainele a trei lumi. „Tu îți lești la Dunăre sabia și te duci numai cu mintea."

Jder duce o existență religioasă, de tip tradițional, care asigură echilibrul ființei și Sadoveanu ne descoperă frumusețea și noblețea omului arhaic: „Vineri dimineață, Ionuț s-a mărturisit, a primit sfânta cuminecătură, a postit cu mare asprime, ca să fie spălat de toate relele și greșalele". „Curat și luminat ca dintr-o baie din Ozana", nu se îndoiește ca pasărea din desagă e augurală, prevestește viitorul, alungă duhurile (și spaima de ele):

„Într-un târziu, după straja a doua, iată că se auzi cântând cu spaimă sub un coviltir, privighetorul lui Jder (...). Cucoșul cântă de șase ori, se miră el singur de glasul său, după care, dintr-odată, cântă a șaptea oară, mai prelung, ca să se audă pe celălalt tărâm. Căci cucoșii de aici aud glasul cucoșilor de dincolo și dau semn aici după semnele de dincolo. Altfel de unde ar putea cunoaște ceasurile? Că nu-s nici vraci, nici grămătici".

„Anii de ucenicie" (mitul e conservat în cutume) își spun cuvântul. „Noi cel mititel", cum se recomandă Jder, e sigur că a șaptea chemare înseamnă că viforul se va domoli. Nu și slujitorul: „— Ce poate el auzi și înțelege? Dac-ar fi năzdrăvan, da, dar acesta e un cucoș ca toți cucoșii." Lumea de sus e însă în corespondență cu cea de jos: „Să știți voi că pe acest cucoș mi l-a dăruit comisoaia Ilisafta și nu-i cucoș ca ceilalți. A strigat că-i destul și că a înțeles, deoarece, pe celălalt tărâm, la miazănoapte, s-a domolit viforul, în peștera lui de ghiață (...)".

Și ninsoarea a stat pentru că „în fiecare adevăr se află o poveste și-n fiecare poveste un adevăr." „În zori de ziuă (oră paradisiacă pentru sătean, o spune Ernest Bernea, n.n.) nu mai putea fi nici o îndoială că acel cucoș porumbac, cu creasta pieptine și cu coada secere, a dat dovadă de năzdrăvănie."

Dacă Lucian Blaga („cocoși apocaliptici tot strigă/ tot strigă (...) întunecatele vești", ***Peisaj transcendent***, preia inversiunea simbolului, la Sadoveanu predomină beneficul. Cu ajutorul cocoșului din traistă, mezinul dă și o probă a veghei. Ghilgameș nu doarme 6 zile și 7 nopți, în coborârea spre Infern și, pentru că nu rezistă probei, ratează nemurirea." „A rămâne treaz înseamnă a fi pe deplin conștient, adică a fi prezent în lumea spiritului" (Mircea Eliade, ***Histoire...*** II, 365). Și, pentru că întruchipează și fertilitatea (a omului, cât și a pământului), cocoșul e mâncat, cum aflăm la sfârșitul călătoriei:

„Numai în pustie am suferit de foame, Maria-ta, de-a trebuit să-mi mănânc ceasornicul." În acest moment al narațiunii, Jder cel mic devenise deja Comisul Onu Păr-Negru, întors schimbat „de la Sfântu Munte și de la Brăila, de nu l-a mai cunoscut nimeni." Apud Eliade, ***Fragmentarium***: „superstiție (lat. superstitionem) e înrudit cu superstare, ceea ce stă deasupra timpului, ca Normă, ca Principiu, ca Simbol." E și lecția lui Mihail Sadoveanu: puterea factorului ritual ni-l arată pe tânărul Jder ca foarte bătrân. Nu primitiv, nu anacronic, nu întors cu spatele civilizației, ci bătrân. Încă o dată, așa-zisul primitivism al lui Sadoveanu se dovedește bătrânețe înțeleaptă.

Și în final, pentru că e nevoie în finalul unei conferințe de „o rânduială retorică", întreb cum o să se comporte, în **Țara Meșterului Manole** (mulțumesc, Andrei Oișteanu!) cocoșul ieșit din ouă aduse din Israel, comercializate de libanezi și hrănit cu porumb din Ucraina? Ca acela din „găinăria" Ilisaftei? O mai știi să cânte străjile?

Leo Butnaru

„SIMȚIM ÎNCĂ PERIMETRUL CUȘTII DE AER ȘI DE ILUZII...”

Dialog realizat de **Ioan Adam**

Născut la 5 ianuarie 1949 în comuna Negureni (jud.Orhei) • 1967-1972, studii de jurnalistică și filologie la Universitatea de Stat a Moldovei din Chișinău • Redactor la ziarul ***Tinerimea Moldovei,*** șef de secție la ***Literatura și arta,*** redactor șef la revista ***Moldova*** • Vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și secretar al Filialei Chișinău a Uniunii Scriitorilor din România • Membru-fondator al PEN-Clubului din Moldova • Debut editorial: ***Aripă în lumină*** (versuri, 1976) • Alte cărți de poezie: ***Sâmbătă spre duminică*** (1983); ***Formula de politețe*** (1985); ***Duminici lucrătoare*** (1988); ***Șoimul de aur*** (1992); ***Iluzia necesară*** (1993; cu același titlu a apărut în 1998 o antologie, cu o prefață de Mihai Cimpoi, în seria Poeți Români Contemporani a Editurii Eminescu); ***Puntea de acces*** (1993); ***Vieți neparalele*** (1997); ***Identificare de adresă*** (1999) • Cărți de proză, eseuri, interviuri: ***Răspuns și răspundere*** (1989); ***Umbra de martor (***1991); ***Prezența celuilalt*** (1997); ***Îngerul și croitoreasa*** (1998); ***Student pe timpul rinocerilor*** (2000); ***Lampa și oglinda*** (2001).

*— Începutul de secol și de mileniu e marcat nu doar de metafore, ci și de cuvinte obsedante. Iată unul – **Iluzia!** Apare în titlul unui volum de versuri pe care l-ați publicat recent: **Iluzia necesară.** O carte de istorie importantă, a unui francez, François Furet, se intitulează **Trecutul unei iluzii.** Lucrurile vin de se leagă și prin voia întâmplării, și prin voia istoriei. Parcă asistăm în România și în Republica Moldova la reinstituirea unei iluzii. Ce zice Leo Butnaru, privind-o cu ochii poetului, dar și din punctul de vedere al unui istoric potențial? Pentru că un scriitor este și un istoric, vrea, nu vrea.*

— Da, e vorba de ***Iluzia necesară,*** un poem pe care l-am scris demult, în condiții ceva mai specifice și ca totdeauna grele în Basarabia. Dar nu mă lamentez pentru că acest volum venea după un altul, apărut în ’93 la Iași, cu concursul regretatului om și excepționalului poet Ioanid Romanescu, care mi-a lansat primul tom în grafie românească aici, în țară și am găsit de cuviință să-i reiau titlul pe o copertă de antologie, apărută la Editura Eminescu. Da, iluzia trecutului, iluzia prezentului, iluzia viitorului… Vedeți, este perpetuarea acestei iluzii ca o necesitate, pentru că în orice condiții, chiar dacă știi că ea se atinge de ***Deșertul tătarilor*** sau de biblicul ***Deșertăciunea deșertăciunilor***…, este necesară, pentru că aici molcom, discret, se ascunde și un ușor optimism, un ușor entuziasm, un ușor impuls, adică nu te lasă în deznădejde crasă, nu te lasă la pământul poeziei, ci pur și simplu la pământul mizeriei umane. Poate dintr-o ambiție, dar cred că destul de conștient, am găsit o formulă care era sincronă cu cea a colegilor mei din țară de pe atunci; când spun ***poezia românească,*** eu zic și ***poezia europeană,*** inerent universală; fără grandomania care mă lezează, cred că poezia de aici are o condiție net superioară celor pe care le traducem sau le aducem noi din alte părți pentru a le lua drept modele. Mergând pe această formulă, am zis că nu sunt eu un cap de generație, dar ***Iluzia necesară*** ar fi generația tuturor poeților din toate timpurile, plus că aici fugim de biologic, mergem la spiritual, la sufletesc. Deci o generație a sufletului. E foarte greu să pui fragilul sân al poeziei în lăncile necruțătoare ale istoriei. Pentru că în Basarabia, știi prea bine, totdeauna a fost necesar ca poezia să spună și un cuvânt în stradă, pentru stradă. De aia, bineînțeles, chiar dacă eu nu fac parte dintre cei care și-au rostit verbele în stradă, îi înțeleg pe cei care simt cu adevărat, și poetic, și cetățenește, pentru că în Basarabia condițiile sunt mult mai speciale. Așa că, dacă eu aș trăi la București, aș vedea altfel realitatea sau uneori supra-realismul aproape, grotescul situației din Basarabia. Astfel că această ***iluzie*** este, cu părere de rău, foarte îndelungată și nefructificată în spațiul pruto-nistrean sau interiveran sau în Moldova de Est, cum doriți să-i spunem, dar pe bună dreptate ezităm a-i zice Republica Moldova, pentru că este multă artificialitate. Dacă *poeta artifex* ar putea exista, *politicianul artifex* nu trebuie să existe, dar vedem că în Basarabia este mult artificiu în politică și în inventarea iluziilor, pentru că în fond cu ce au avut șansa de a veni la putere așa-zișii comuniști? Pentru că ei au o ciudățenie: sunt niște comuniști fără comunism.

Tot ce se face în Basarabia este un provizorat

— Apropo, ați devansat întrebarea mea: s-a vorbit mult despre distanța aproapelui. Într-o revistă literară importantă din România, exact teza aceasta s-a susținut: să nu ne speriem de venirea lui Voronin la putere, întrucât în Moldova sunt comuniști fără comunism. Vi se pare întemeiată o asemenea asertiune?

— Nu, eu aș porni de la un regret care vizează pe colegii mei de literatură, dar care s-au implicat și în politică. Pentru că le-am spus: „Iubiților, n-au fost atât de tari comuniștii că au venit la putere, cât ați fost voi foarte slabi; cu părere de rău, disensiunile voastre ne-au slăbit și mai mult”. Așa-zisa dreaptă din Basarabia s-a dovedit a fi lamentabilă, cum s-a mai dovedit și alte dăți, în alte situații.

— Și cum s-a dovedit și în România.

— Vezi că la rele noi ne potrivim foarte bine, binele ăsta fiind între ghilimele, pui răul cu binele alături, dar el potențează nuanța și asta a fost. Trăim sub semnul

provizoratului.Tot ce se face în Basarabia este un provizorat. Chiar când vin „ai noștri", pleacă ai noștri, vin ai lor, nu se schimbă nimic; plus faptul că ceea ce se numea „dreapta" era plină de foști comuniști sau chiar de comuniști autentici.

— *Și aicea ne asemănăm.*

— Da, da. Având niște posturi în conducerea presei din Basarabia, vrând-nevrând trebuia să iau o atitudine, trebuia să susțin ceea ce mi se părea mai luminos. A trebuit să recunosc că politicienii noștri sunt lamentabili, aici o spun deschis, cu probe, pentru că iată, mi-a apărut o carte, lector fiind colegul meu mai tânăr, Emilian Galaicu-Păun, în care am reluat niște eseuri și articole publicate între anii 1991, evident, secolul trecut și iată, în primul an al celui în curs, 2001. Adică timp de un deceniu! Și ceea ce punctam eu în cele mai deschise reviste pe-atunci, cu părere de rău, rămâne în vigoare, și chiar este foarte autentic și sufăr foarte mult că nu s-a schimbat nimic. Ceea ce încercam să prevăd eu, să le dau de înțeles sau să îi previn pe colegii mei că se va întâmpla, chiar s-a întâmplat. Adică am fost o Cassandră *vis-à-vis* de scriitorii care s-au implicat și în politică. Aceste probe apasă greu pe sufletul meu, și în cartea care va apărea, se va vedea că totuși n-am fost un om care s-a retras în literatură, am avut și o atitudine, dar atunci, în euforia aia, cu gășcăraia aia politică, cu spiritul acela acaparator, pe urmă chiar în hoția deplină, nu se mai uita nimeni la un biet scriitor sau poet care-i mustra cu degetul sau cuvântul.

— *Deci poeții n-ar trebui să facă politică?*

— Ba da, dar ei s-o facă pe baza onestității pe care, permanent, și-o declară și-n poezie. Vedeți că orice politician român se declară onest, corect, afișează un ideal, pe când în practică se manifestă exact invers.

— *Asta este drama românească:* ***onestitatea declarativă.***

— Da, să știți că noi nu avem posibilitatea de a le curma această obrăznicie; el știe că este pentru patru ani instalat acolo și taie și spânzură cum vrea și poporul nostru obosește foarte repede, i-e lehamite, ia lasă-l în pace, îl înjură acolo la o bere și el își face de cap; adică după ce-a obținut mandatul, politicianul de la noi e foarte liber, pe când, vezi, marile frunți din lumea civilizată cad, cad una după alta, dacă s-a întâmplat acolo o mică neregulă. La noi trăim din sincope și nerușinări…

— *Sunteți un poet cu evidentă capacitate reflexivă. V-ați pronunțat asupra poeziei, asupra cărților colegilor. Cum sunt poeții, văzându-i de la altitudinea anului 2002, deci de la altitudinea mileniului trei?*

— Eu am să mă refer la cei mai buni poeți din întreg contextul scrisului românesc, printre care, sunt sigur, se află și câțiva din Basarabia. Sunt aproape sigur că la nivel de poezie poate dăm probele cele mai concludente. Eu am avut șansa de a-i întâlni în 1990 pe Nicolae Manolescu și pe regretatul Laurențiu Ulici, care au crezut în steaua rândurilor mele și, pur și simplu, mi-au publicat niște grupaje de versuri după care am fost cât de cât acceptat în context românesc. Colegii mei, Arcadie Suceveanu sau Emilian Galaicu-Păun sau Nicolae Popa sau Irina Nechit nu sunt văzuți sau apreciați la adevărata lor măsură, pe când unii colegi de la București, mult mai slabi decât ei, sunt deja, în virtutea unei inerții și a unei combativități de grup, superior cotați. Dar nu mă plâng, constat niște lucruri, ca să știm cum sunt poeții. Solidaritatea celor buni cred că există, pentru că poetul care se ridică cu adevărat deasupra magmei ăsteia tulbure, a găștii, chiar dacă este implicat uneori în acțiunile caracudei, iese deasupra nivelului acestui grup. Unde ei, cei buni se văd, știu că sunt puțini și se respectă. Poezia românească are nevoie de un ciur și un dârmon foarte serios. Aici venim la critică, la rolul ei. Avem multe false autorități poetice împinse în prim-plan cumva, din inerție. La o triere mai serioasă, am vedea că există poeți adevărați, dar și mult balast care e dat drept valoare.

— *În dicționarele de simboluri, ciurul și dârmonul sunt simboluri ale justiției, ale mâniei divine și chiar ale pedepsei. E nevoie de o pedeapsă?*

— A, nu, bietul poet, are el destul orgoliu, chiar dacă-l atingi cu o pană de scris, lui i se pare că i-ai dat o lovitura de grație. Nu-i adevărat, merg ciurul și dârmonul la nivel de caracudă, pentru că, crede-mă, pe lângă un autor cu adevărat valoros, s-au lipit foarte multe mașini de scris care nu mai sunt oameni, ci niște mici roboți ce viețuiesc și merg împreună cu el, îi duc trena.

Nu, poeții nu trebuie pedepsiți, pentru că nu mai este timpul lui Platon, care voia să-i alunge din Cetate. Chiar și când a spus asta, a zis-o numai așa, simbolic, pentru a mai lăsa un adagiu în istoria lumii. Nu, scriitorii nu trebuie pedepsiți, pentru că ei sunt atât de sensibili că li se poate întâmpla ca, atunci când trăiesc un moment de fericire, să se teamă să nu-l piardă și să se autopedepsească. Adică ei nu trăiesc un firesc al existenței. Nici n-aș vedea poeți care merită asta – spre exemplu, pe cine am putea pedepsi? Dar critica românească nici nu pedepsește, din contra, gratulează, îi susține, îi avansează, merge pe un nivel otova de superlative, nu mai vezi blagianismul ***vale-deal,*** nu mai vezi diferențe de relief în critică, parcă totu-i otova. Bine, unuia mai pirpiriu îi mai spune, că, uite, ăsta-i slab, dar ceilalți sunt geniali…

Agenți de circulație în literatură

— *Parcă recurgeți la prea mult esopism. Aici s-a vorbit că esopismul ar fi o invenție comunistă. Eu am altă părere; ca un om care a studiat literatura română dinspre începuturi, știu că noi am debutat sub semnul esopismului. Primul mare roman din literatura noastră,* ***Istoria ieroglifică,*** *a fost un roman esopic. Deci este un fel de blestem național.*

— Știind firea vulnerabilă a poeților, precum s-a spus încă din antichitate, n-aș vrea să reneg și eu ceea ce este renegat de altfel nu de critica literară, ci de niște condiții totuși subpoetice sau chiar dramatice, din care poetul nu totdeauna își poate extrage materialul necesar metaforei. Nu, nu am recurs la esopism. În ultimul meu volum, primul sau al doilea articol (textele sunt ordonate cronologic) se intitulează ***Agenți de circulație în literatură.*** Pentru că îți dai seama, brusc, după

deschiderea democratică sau libertatea care este precum este în Basarabia, au apărut și oameni care fiind declarați mari, importanți, la scara de atunci, voiau să fie mari și în acest context. Dar balonul gloriei lor cam plesnea și dădeau vina pe Butnaru, că uite ajută la spargerea aerostatelor false. Voiam să spun că totuși îi mai coboram pe pământ; și au început niște polemici, inclusiv între mine și alți colegi pe care i-am considerat agenți de circulație în literatură. N-am încetat, crezând totuși în adevărurile pe care le promovam, să-mi mențin această linie care avea de fapt un dublu traseu: mă refeream și la tinerii care erau prea ambițioși și credeau că ei au deschis toate porțile, toate drumurile, toate ecluzele poeziei moderne, postmoderne (și de care voiai) în Basarabia și chiar în cultura românească; se considerau toți niște pionieri. Sigur că e bine să fii ambițios, energic, radical. Cu timpul, cu unii din foștii care și-au mai temperat din orgolii, dar și cu unii dintre tineri, am devenit chiar colegi și ne întâlnim pe același palier și cred că sprijinim aceeași idee. Ambele tabere sunt triste că nu sunt recunoscute pe măsura valorii lor. Dar ei uită că intră într-un context general al literaturii și valorii românești. Ei credeau că sunt buni și voiau să fie buni numai ***acolo,*** în spațiul basarabean, pentru că ***aici,*** când se deschid ușile tuturor redacțiilor, dacă ești un scriitor demn de atenție, aici poți concura, nu trebuie să te războiești cu Leo Butnaru acolo ca să convingi lumea că ești mare. Tu trebuie să convingi prin ***Adevărul literar și artistic,*** prin ***România literară,*** prin ***Luceafărul,*** prin ***Vatra,*** prin cele mai importante reviste; aici eu țin și rezist, pe când ei au dat drumul la aburi acolo, în Basarabia, la București nemaiajungând trenul sau locomotiva lor.

Numai Unirea ne poate asigura libertatea

— Să rămânem puțin în zona aceasta a simbolisticii rutiere. Vorbeați de ***agenți de circulație.*** *Este un semn aparte: „Zonă de circulație în ambele sensuri". Este un râu între noi, se circula peste el în ambele sensuri; parcă acum s-au introdus anumite restricții. Mi-aduc aminte că m-ați întrebat în iarna lui '94 dacă mai cred în Unire. Pățisem atunci un lucru neplăcut în Basarabia. Vă întreb și eu după 8 ani: mai credeți în Unire?*

— Eu da, pentru că în măsura în care un om se simte liber și vrea să fie liber, nu poate să nu creadă în Unire. Numai Unirea îi poate asigura libertatea. Pe când eu mă gândeam dacă colegul meu, X, scriitorul, intrat în politică, ajunge președintele Republicii Moldova, nu știu dacă va face el Unirea cu Țara, pentru că lui îi va plăcea să fie președintele Republicii Moldova și nu șef de județ; și cu părere de rău, chiar intelectualii care au niște posturi deja, pe la niște fundații internaționale, plasate la Chișinău sau prin ambasade, nu știu dacă vor Unirea. ***Unirea se va face, vrem sau nu vrem, la nivel de conștiință colectivă.*** Pentru că dacă Țara se luminează și înaintăm – și eu sunt ferm convins că România va merge înainte mult mai consecvent și mai serios decât Basarabia – atunci ăștia de la pupitru vor fi forțați de toți de aici, de jos, să constate că Unirea este necesară. Și istoria ne-a spus prea multe, noi suntem cam grăbiți de altfel…

— O să fac un mic recurs la istorie, plecând de la ceea ce-ați spus mai devreme. De ce neapărat un basarabean ar trebui să fie șef doar de județ și nu la un nivel mai înalt? Istoria ne-a demonstrat că atunci când s-a făcut România Mare, un basarabean, Daniel Ciugureanu, a fost președintele Camerei Deputaților. Deci, se poate!

— Păi noi ne întrebăm de ce înaintașii noștri de la 1918, școliți în Rusia, vorbind aproximativ românește, au putut să facă Unirea, pe când ăștia, cu doctorate, nu îndrăznesc. Probabil este o micime pe care a implantat-o și chiar a clonat-o fostul sistem în caracterul omului. În genere, în contextul românesc, eu cred că există o lipsă de caracter, de consecvență, și este o micime a sufletului și chiar a proiectului nostru. Proiectul nostru este de foarte mici dimensiuni.

— Eu cred chiar că nu avem un proiect. În clipa de față cred că societatea românească suferă de lipsa unui proiect.

— Eu ziceam chiar la nivel de persoană și chiar de personalitate, pentru că este un perimetru al cuștii. Noi mai purtăm cu noi un perimetru al cuștii. De altfel, unui volum pe care intenționez să-l editez, îi voi spune chiar ***Perimetrul cuștii,*** care este invizibil, dar e cu noi, în jurul nostru.

— O ***cușcă de aer,*** *spunea un poet.*

— Da, o cușcă de aer sau dacă vrei de iluzii; chiar și iluzia nu trebuie să ne strâmtoreze, nu trebuie să fie o iluzie de forță, analoagă cămășii de forță. Dar ne place totuși să fie mai strâmt, parcă ne ține de cald, când ne simțim mai strâmtorați. Și proiectele în Basarabia sunt opace, obturate, sunt, în genere, inventate, sunt pentru ***azi,*** pentru problemele curente și deloc pentru ***mâine,*** poimâine. Așa stau lucrurile în societatea românească, cel puțin după câte sunt informat și cât pot înțelege; să nu se întrevadă aici vreo aroganță din partea mea, cu toate că eu mă consider un român deplin și în toate ale sale, gata de a discuta și de a nu aștepta condescendență sau să mi se arate mustrător degetul ori să fiu prea mângâiat sau lingușit. Nu. Sunt același pandant al colegului Ioan Adam, care mă știe demult și discutăm liber. Cel care vrea să mi se arate ca frate mai mare n-o să mă convingă; eu am experiența fratelui mai mare, pentru că acum trei-patru ani, veneam cu un grup de scriitori de limbă rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară aici, la Neptun, unde era un colocviu al minorităților, organizat de Uniunea Scriitorilor. Și mi-am permis - fără cinism și fără otravă în voce - să zic:"Iubiți colegi, observați deja, eu sunt deja pe post de frate mai mare!" Ei au înțeles această aluzie și toți acești colegi de diverse limbi și-au dat seama că este eronat să te mai crezi așa, în fața cuiva, mai mare.

Aș spune și despre societatea românească că putea să meargă mult mai bine; am sperat asta și mai avem încă această iluzie. Pentru că, dacă în acești ultimi zece ani sau doisprezece avem deja o duzină, dacă mergea mai bine în România, nu veneau comuniștii la putere la Chișinău, te asigur. Pentru că atunci ăla care a votat comunismul, nu se gândea să voteze comunismul, se gândea să voteze bunăstarea sau lumina din România. Vrem, nu vrem, asta-i logica…

Emil Lupu

NOI CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA FOSTEI MĂNĂSTIRI MERA (MIRA) - JUDEȚUL VRANCEA (II)

În perioada 16-25 octombrie 2001 au fost continuate cercetările arheologice la fosta mănăstire. Necesare elaborării studiului de fezabilitate pentru reorganizarea vieții monahale în incintă, cercetările s-au concretizat în șapte secțiuni și opt casete arheologice. Obiectivele au fost: stabilirea planimetriei anexelor din incinta actuală, interceptarea unor elemente de locuire pe platoul din cimitirul vechi și realizarea unei fazeologii și cronologii a fostului ansamblu monahal.

Pe latura de nord a incintei au fost realizate trei casete. Vizibilă deasupra nivelului de călcare actual, s-a păstrat o clădire (la nivel de soclu și o parte din elevație), aparținând unei anexe gospodărești de secol XIX, adosată zidului nordic de incintă și suprapunând cu latura sa de est, fundația unei clădiri anterioare. Această clădire, suprapusă de cea descrisă anterior, a fost aproape total distrusă la sistematizarea verticală din anul 1998. În două perimetre a fost surprins *in situ* doar ultimul rând de bolovani de râu, de la talpa fundației acestei clădiri lipsind orice posibilitate de apreciere stratigrafică a contextului în care a fost construită. Singura observație sigură este aceea că ea s-a adosat la zidul nordic de incintă și poate fi datată larg, în secolul al XVIII-lea.

Pe latura de vest, a fost descoperit un complex arheologic aparținând unei construcții, ulterioară zidului vestic de incintă. Reprezentată de un zid paralel cu cel al incintei, fiind adosate acestuia și două ziduri cu grosimea unei lățimi de cărămidă, clădirea a fost construită ulterior zidului de incintă și a folosit un complex (pavaj?) din bolovani de râu și cărămizi fragmentare, pe care au fost ridicate cele două ziduri cu grosimea unei lățimi de cărămidă de epocă, fără fundație. Această clădire, a cărei planimetrie nu a putut fi încă determinată, este ulterioară zidului vestic de incintă și, prin analogie constructivă, credem că poate fi datată larg în cursul secolului al XIX-lea, având probabil destinația de anexă gospodărească.

În interiorul turnului de poartă a fost descoperit turnul de poartă al mănăstirii din etapa 1706-1707. Plecând de la analiza de parament și de la datele oferite de o cronică anonimă turcească, ce descrie în detaliu luptele desfășurate la Mera în primăvara anului 1717[31], am avut convingerea că sub turnul de poartă actual trebuie să se afle turnul de poartă inițial, puternic fortificat, distrus în ziua de 2 mai 1717, de către avangarda trupelor moldo-turcești conduse de Mihail Racoviță. În caseta 26/01, a fost descoperită latura de nord a acestui turn, păstrată integral la nivel de fundație și pe înălțimea a trei asize de cărămizi din elevație. Acest turn a fost parțial suprapus de turnul de poartă actual, având o lățime mai mică decât acesta.

În interiorul fostei stăreții a fost stabilită relația dintre extradosul bolții pivniței de secol XVIII, zidul vestic de incintă și zidurile interioare de compartimentare a stăreției. Încă o dată, a fost confirmat faptul că zidul vestic de incintă este anterior pivniței, al cărei extrados de boltă i se adosează. De asemenea, s-a reconfirmat că zidurile interioare de compartimentare au fost ridicate pe montanții bolții în leagăn aparținând pivniței, după demolarea clădirii supraterane anterioare.

Latura de sud a incintei a fost cel mai intens investigată arheologic, dar comportă cele mai multe probleme privind planimetria și evoluția ansamblului.

A fost urmărit de asemeni traseul zidului sudic de incintă din etapa 1706-1707, descoperit în campania din anul 1974 și investigat apoi în 1999 și 2000. Acest zid, aflat la aproximativ 4 metri de zidul sudic de incintă actual, se păstrează parțial la nivel de fundație. Elevația sa a fost afectată de sistematizarea verticală din 1998, ca și toate nivelurile arheologice. La exterior, el a avut mai multe contraforturi, adosate dar contemporane, și nu a prezentat un turn de poartă.

A fost stabilită existența a două gârliciuri de acces (din etape diferite), la pivnița de sub stăreție și a unui pridvor ce proteja accesul la gura gârliciurilor. În fața laturii de est a stăreției, a fost parțial investigată o clădire de secol XVIII.

În cimitirul vechi (la est de incinta actuală), a fost precizată continuarea zidului de est al clădirii descoperite în campania anului 1974. Această clădire are o lungime de cel puțin 11 m, peretele de est având 1,10 m grosime și o adâncime de fundare de aproximativ 1,80 m de la cota terenului natural actual. Având precizate aceste date tehnice, credem că această clădire, a cărei datare nu o putem preciza încă, aparținea Incintei I, construită de boierul Moțoc și episcopul Ioan de Roman. Ea a îndeplinit atât rolul de anexă mănăstirească, cât și pe cel de protecție a mănăstirii dinspre sud-est. Deși au fost efectuate mai multe sondaje, nu a fost descoperit un eventual zid de incintă, nici pe latura de sud, nici pe cea de est a platoului pe care s-a aflat Incinta I.

Etapele de construcție și cronologia fostului ansamblu monahal, după cele cinci campanii arheologice și aproape un secol și jumătate de istoriografie, sunt în mare parte stabilite. Așa cum notau

[31] *„Și poarta mănăstirii pomenite mai sus fiind de fier, pe din afara ei având o alta numai de lemn și, la poarta de lemn ce era pe din afară făcându-se o çarh-i felek* (fortificație din lemn de brad, n.n.), *acolo aflându-se pregătite alte arme și două balerci cu pulbere, fiindcă era vremea chindiei, dând foc la çarh-i felek și la porți, le-au ars" Vakayi-i Eflâk (Cronică anonimă),* în „Saeculum", Iași, 1977, *p.* 29.

cronicile moldovenești, confirmate la începutul secolului trecut, de editarea documentelor putnene, primii ctitori ai mănăstirii Mera sunt boierul Moțoc din Odobești și episcopul Ioan de Roman. Documentul explicit privind identificarea ctitorilor și termenul *post quem* de edificare, este reprezentat de zapisul din 25 aprilie 1686, prin care Ursa Moțoceasa dăruiește mai multe moșii mănăstirii Mira. *„Aceste toate le-am dat și le-am dăruit sfintei monastiri ce să cheamă Mira, pre apa Milcovului, care o am fost dintâiu început noi să o facem până au fost soțul meu viu, împreună cu răposatul părintele Ioan, ce au fost episcop la Roman și întâmplându-să săvârșirea părintelui, dacă au adus Dumnezeu pre Măriea Sa, luminatul domnul nostru Ioan Constantin Vodă* (Cantemir, n.n.), *la scaun, s-au apucat Măriea Sa să o istovască sfânta monastire, ce mai sus scriem, ca să o facă Măriea Sa monastire mare, ce să zice monastire domnească"*[32]. Este limpede că primii ctitori au fost Moțoc și episcopul Ioan de Roman, ce au început edificarea unei mănăstiri înainte de anul urcării lui Constantin Cantemir pe tron (1685). Înțelegem din document că, datorită morții episcopului, lucrările au fost întrerupte și foarte probabil, Moțoc a închinat mănăstirea domnitorului. În anul 1686, Ursa Moțoceasa se afla deja în postura de văduvă, închinând la rândul său o serie de moșii către mănăstire și lăsându-i prin diată întreaga sa avere. Era normal ca Neculai Muste să atribuie domnitorului ctitoria: *„chiliile și o biserică de lemn ce era făcută de Cantemir Vodă cel bătrân"*[33] dar *„Constantin Cantemir trebuie socotit doar întemeietorul unei biserici și a unor chilii de lemn"*[34].

Data începerii construcțiilor la prima mănăstire Mira se apropie de anul 1661, reper cronologic *post quem* oferit de o monedă descoperită cu acest prilej. Din cercetarea arheologică putem reconstitui cu aproximație perimetrul unde a fost amplasată această primă incintă monahală: este vorba despre zona de platou ocupată de cimitirul vechi, în colțul de sud-est. A fost descoperită ruina unei clădiri având o lungime de cel puțin 11 metri, peretele de est având 1,10 metri grosime și o adâncime de fundare de aproximativ 1,80 metri de la cota terenului natural actual. Deși nu a fost descoperit un inventar arheologic capabil să asigure o datare absolută, dispunerea acestei construcții în colțul platoului ne determină să credem că aceasta a fost ridicată pentru a fortifica această posibilă cale de pătrundere în mănăstire. În colțul de nord-est al platoului au fost deja surprinse elemente din interiorul unei clădiri, datată post 1661, ceea ce ar întregi imaginea jumătății de est a incintei de secol XVII.

Din acest prim ansamblu, știm în momentul de față că făcea parte și turnul de pe mijlocul laturii estice a mănăstirii, inclus în incinta actuală a mănăstirii după anul 1705. Încă din 1974 era *„posibilă presupunerea de către arh. N. Diaconu a unei faze inițiale de construcție, în care o primă incintă din care făcea parte și turnul de mai multe ori menționat* (turnul de pe mijlocul laturii estice, n.n.), *ar fi fost situată spre est față de cea actuală, cu latura sa dinspre vest orientată în direcția actualului spațiu interior al incintei... De aceea, se poate presupune că turnul a funcționat un scurt timp izolat, iar apoi, o altă perioadă – nici ea prea îndelungată împreună cu zidul alăturat* („zidul cu scară", n.n.), *menit să asigure un acces mai lesnicios la nivelele sale superioare. Este posibil ca în intenția ctitorilor să fi fost inițial construirea unei incinte în care turnul pătrat* (turnul de pe mijlocul laturii estice a mănăstirii, n.n.) *și zidul alăturat să reprezinte latura vestică, intenție la care s-a renunțat însă pe parcurs"*[35].

Suntem de acord că turnul sus menționat a aparținut mănăstirii de secol XVII, dar cercetările arheologice sistematice efectuate între turnurile de pe mijlocul laturii estice și turnul cu umblătoare, ca și la relația dintre latura de sud a turnului și curtina estică, nu au constatat existența vreunui zid de incintă contemporan turnului de pe mijlocul laturii estice. Credem că de fapt acest turn a fost construit ca individualitate arhitectonică în cadrul ansamblului ce a funcționat pe platoul ocupat de cimitirul vechi. El a avut în etapa I (post 1661 -ante 1686), rolul de turn-locuință. Prin arhitectura sa, funcționalitate și datare, acesta este un unicat pentru acest secol, pe teritoriul Moldovei. El intră în categoria sistemelor de refugiu ridicate în cadrul unor mănăstiri moldovenești în secolele XV și XVI, dar nu este nicăieri reprezentat de o construcție în sine, izolată, astfel că vom considera normal să facem o prezentare amănunțită a sa, pe baza rezultatelor cercetărilor arheologice, analizelor și sondajelor de parament efectuate în campania anului 2000.

Cercetările din anul 1974 au considerat drept etape distincte, diferențiate cronologic și arhitectonic, cele două componente majore ale turnului de pe mijlocul laturii estice a mănăstirii: turnul-locuință propriu-zis și așa-numitul „zid cu scară", perpendicular pe latura de nord a turnului. De fapt ele fac parte din aceeași etapă, reprezentând două faze în construcția acestui ansamblu. În prima fază a fost ridicat turnul-locuință, pe latura de nord, în zona viitoarei relații cu „zidul cu scară", fundația sa fiind prevăzută cu o largă plintă, ce nu avea alt rol decât să asigure reazemul pentru fundația „zidului cu scară". Parterul turnului a avut destinația de beci cu o boltă în leagăn, accesul la acesta făcându-se de la etajul 1, prin intermediul unei scări, la rândul ei acoperită cu o boltă în leagăn, având aceeași lățime cu scara păstrată în grosimea „zidului cu scară". Având numai rol de depozitare, fără nici un rol în apărarea majoră a turnului, beciul a fost prevăzut cu o singură ferestruică de ventilație, în grosimea peretelui de est (deci în direcția de unde nu se considera că ar putea veni un pericol). Etajul 1 avea amenajări pentru locuit (priciuri, sobă) și trei ferestre (după forma spaleților având și rol de guri de tragere): două în grosimea peretelui sudic și una în grosimea peretelui vestic, adică în direcțiile de unde era posibilă apropierea unui pericol.

Tot de la etajul 1 al turnului sus menționat, de la

[32] A. Sava, *op. cit., p.* 30.

[33] M. Kogălniceanu, *Cronicele României,* vol. III, București, 1874, p. 33.

[34] *S.* Iosipescu, *op. cit., p.* 18.

[35] L. Munteanu, Gh. Cantacuzino, *op. cit., p.* 3.

podesta situată în colțul de nord-est al acestuia, pornea o scară de acces la următorul etaj, a cărei rampă s-a păstrat parțial în grosimea peretelui estic. Reconstituirea etajului 2 nu mai poate fi decât ipotetică acum. În secolul XIX, turnul era confundat sau transformat într-un foișor având coloane. Probabil că acestea se aflau la acest etaj dispărut.

Problema accesului în acest turn a fost cea mai neclară până de curând. Acesta se realiza numai pe la etajul 1, fiind asigurat de o deschidere pentru ușă, aflată pe latura de nord a turnului, imediat lângă relația cu „zidul cu scară". Prezența sa a fost intuită de descoperirea aici a unei rețele de centuri din lemn ce aveau rolul de a consolida această zonă mai slabă a clădirii și de a fixa grinzile pentru podețul exterior de acces.

„Zidul cu scară" a fost ridicat în faza a doua, imediat după ridicarea „la roșu" a turnului-locuință. Ne bazăm afirmația și pe faptul că la relația dintre acesta și turnul-locuință nu există, pe toată înălțimea elevațiilor lor, nici o urmă de tencuială de epocă. Or, din analiza de parament, se constată că turnul-locuință a fost tencuit și la exterior. Astfel, pe partea sa de sud, la relația cu zidul de incintă, se păstrează porțiuni mari de tencuială originală. Deci scenariul constructiv ar fi că în prima fază a fost construit turnul-locuință, imediat după acesta „zidul cu scară", apoi s-a trecut la tencuirea turnului-locuință și a „zidului cu scară".

Prezența, pe partea de est a „zidului cu scara", a două masive de zidărie și faptul că scara conservată între podesta 2 și 3 nu avea păstrat decât peretele vestic de protecție și sprijin pentru o boltă în semicilindru, a creat impresia unui sistem absolut original pentru zona aceasta și pentru epoca în care s-a construit turnul-locuință. Astfel s-au făcut aprecieri că cele două masive de zidărie sunt de fapt picioarele de sprijin pentru un pod ridicător ce asigura pasajul între podesta 3 și spațiul de acces în turnul-locuință.

După degajarea masivului de zidărie aflat la 7 metri nord de turnul-locuință au fost descoperite amprentele podestei 1 și ușii ce închidea accesul la scară. Prin urmare, acest prim masiv de zidărie nu este nici picior de pod ridicător și nici prag de sprijin pentru rampa acestuia, ci o construcție întreținută cu „zidul cu scară", ce încorpora prima podestă și prima rampă a scării de acces la partea conservată actualmente din această scară. De aici, scara urca destul de abrupt - cu numai opt trepte - până la podesta 3, unde vizitatorul făcea o întoarcere de 90^0 până la un podeț din scândură. Acesta era realizat dintr-o „ursoaică" cu laturile de 0,30 x 0,30 m și o lungime de 6,50-7,00 metri, ce avea capătul de sud încorporat în elevația turnului iar capătul de nord în elevația celui de-al doilea masiv de zidărie, aflat la 4,75 m nord de turn. Pe această „ursoaică" și pe pragul păstrat în elevația „zidului cu scară" la +1,70 m (față de waagriss) se sprijineau scândurile podețului, care probabil că era ușor de demontat în caz de pericol. Până la nivelul podestei 3, scara era închisă, înglobată în elevația „zidului cu scara" și prezenta un sistem de boltire în semicilindru, fapt demonstrat și de grosimea mai mare a elevației zidului între cele două masive de zidărie. Pentru iluminatul natural necesar între podestele 1 și 2, în dreptul podestei 2 a fost realizată o fereastră.

În a doua etapă a fost construită și o biserică din lemn, având hramul „Sfântul Nicolae". Ctitorul acestei biserici este considerat, potrivit cronicii atribuite lui Neculai Muste, domnitorul Constantin Cantemir. Construirea acestei biserici nu s-a putut face decât după anul 1685 și înainte de închinarea ctitoriei la mănăstirea Vathopedi de la Muntele Athos, în anul 1686. Probabil că până la moartea sa, în anul 1693, acesta nu a mai avut posibilitatea să închidă incinta primei mănăstiri și nici să aducă alte îmbunătățiri bisericii, astfel că osemintele sale au fost depuse în biserica „Sfântul Nicolae Domnesc" din Iași.

A treia etapă, poate cea mai importantă, este reprezentată de construirea actualei incinte și a bisericii cu hramul „Sfinții Împărați", ctitor fiind fiul cel mare al lui Constantin Cantemir – Antioh – în timpul celei de-a doua domnii (1705-1707). Anul începerii și cel al sfințirii sunt cunoscute datorită cronicii lui Nicolae Costin: în primul an al domniei *„s-au apucat Antioh Vodă, de au zidit monastira de peatră din temelie, la Milcov, ce se cheamă Mira, cu zid de piatră prinprejur unde este mănăstirea de lemn, făcută de tată-său, de Kantemir-Vodă și au fost ispravnic Cârstea Vornicu"*[36]. Sfințită în anul 1706 sau primăvara anului 1707, biserica a primit osemintele lui Constantin, aduse de la Iași cu mare fast.

Această nouă incintă mănăstirească, având în zona centrală biserica cu hramul „Sfinții Împărați", a avut câteva principii arhitectonice ușor de înțeles după ultimele cercetări. Ea trebuia să protejeze ctitoria anterioară, astfel că accesul la aceasta a fost închis dinspre vest, de către noua incintă. Turnul-locuință de pe mijlocul laturii estice a mănăstirii a fost preluat de curtina estică a noii incinte. Pentru comunicarea dintre cele două incinte a fost construită o mică portiță, chiar la capătul de nord al „zidului cu scară". De asemenea, noua mănăstire avea în mod cert un rol militar defensiv. De aceea a fost realizată o incintă mare (în timpul evenimentelor din anul 1717 aici au staționat 5000 de militari), având un singur turn de poartă fortificat, turnuri de colț circulare, capabile să reziste focului artileriei ușoare și guri de tragere la partea superioară a zidurilor. Nu întâmplător, această incintă a înglobat și un izvor, aflat în zona nord-estică, pentru a asigura necesarul de apă celor din interior.

Comunitatea monahală era, cu siguranță, destul de mică. Ea folosea deja dotările mănăstirii „Sfântul Nicolae", astfel că în noua incintă au fost construite puține clădiri. Cercetarea arheologică din ultimele trei campanii s-a concentrat și către descoperirea acestor clădiri. În momentul actual cunoaștem existența unei clădiri, adosată laturii de nord, având lungimea de aproximativ 16 metri și lățimea de 6 metri. După structura fundațiilor descoperite, coroborată cu înălțimea la care se afla drumul de strajă, nu credem că avea etaj și, sigur, nu a avut pivniță. În această etapă, latura de sud a incintei era retrasă cu 4 metri spre nord, paralelă cu cea actuală și avea o clădire situată între stăreție și

[36] M. Kogălniceanu, *op. cit.,* vol. II, p. 59.

turnul de colț de sud-est.

După ridicarea mănăstirii „Sf. Împărați", în vremea celei de-a treia domnii a lui Mihai Racoviță, un corp de armată austriacă a pătruns în Moldova pentru a sprijini pe boierii răsculați, conduși de stolnicul Vasile Ceaurul. Stabiliți la cetatea Neamț, mănăstirea Cașin și mănăstirea Mera, aceștia efectuau raiduri în teritoriu. Cu ajutor otoman și trupe tătare, domnul și postelnicul Constantin Ipsilanti au început campania de anihilare a concentrărilor militare de la Cașin și Mera. Un avanpost aflat la Odobești a fost împrăștiat fără rezistență, avangarda trupelor domnești ajungând la 2 mai 1717 în fața mănăstirii Mera. Aceasta era fortificată cu „parcane" de lemn și cu șase tunuri ușoare. După aruncarea în aer a turnului de poartă, rezistența apărătorilor a căzut imediat, doar vreo 30 dintre aceștia reușind să scape în Ardeal. Apoi, conform poruncii Porții Otomane, Mihai Racoviță și cihodarul vizirului au asistat la distrugerea fortificațiilor: *„Deci după risipa cătanelor cu a nemților, au mers și Mihaiu-Vodă la Monastirea Mira și au stricat zidul monastirii, pe porunca împărăției, ce era făcut de Antioh Cantemir Vodă. Aprins-au și chiliile și o biserică de lemn ce era făcută de Cantemir Vodă cel Bătrân"*[37]. Potrivit lui Neculce, zidurile au fost stricate: *„Lui Mihai-vodă i-au venit de la Poartă să strice Cetatea Neamțului și Miera, unde au șăzut cătanele. Și le-au stricat, iar foarte de tot"*[38]. Deci domnul a îndeplinit numai formal porunca turcească. Datele arheologice certifică demantelarea până la –1,83 m (față de waagriss) a zidului sudic de incintă cu turnurile de colț de sud-est și sud-vest și prezența unui consistent nivel de incendiere. Probabil că acum au avut de suferit mai multe anexe ale mănăstirii, care nu au fost relevate arheologic.

A patra etapă este reprezentată de construirea pivniței adosate laturii de vest a incintei. Ea nu s-a adosat și la curtina sudică inițială pentru că aceasta nu mai exista, iar deasupra sa a fost construită o clădire, cel puțin la nivel de parter. Pivnița a fost realizată după anul 1717 și înainte de construirea zidului sudic de incintă actual (1734-1736). Pivnița a avut un gârlici a cărui intrare era protejată de un foișor. S-a descoperit și unul din picioarele de zid ale acestui foișor.

A cincea etapă aparține inițiativei constructive a starețului Mitrofan Callerghi. Între anii 1734-1736 re-face sistemul de fortificare al mănăstirii. La aproximativ 4 metri sud de prima curtină, el ridică un nou zid de incintă, pe care îl prevede cu două rânduri de guri de tragere. Aceasta demonstrează că latura sudică de incintă nu a fost gândită să aibă construcții anexe adosate. Motivul pentru care Mitrofan Callerghi nu a mai ridicat curtina sudică pe vechiul amplasament, nu poate fi decât acela că deja acest aliniament era ocupat de construcții anexe în picioare, pe care ar fi fost probabil obligat să le demoleze parțial pentru a reface traseul curtinei.

Acum sunt ridicate și turnurile de colț actuale de sud-est și sud-vest care au limpede rolul de locuințe – pe lângă cel de apărare - și turnul de poartă, pe amplasamentul vechiului turn de poartă. În prelungirea către sud a zidului estic de incintă, cu acces de la nivelul superior al turnului de colț de sud-est este construită o tainiță.

Potrivit pisaniei bilingve din biserică, Mitrofan Callerghi este cel care termină lucrările de construcție *: „Această sfântă și dumnezeiască biserică întru numele Sfinților Împărați și întocmai cu apostolii Constantin și Elena este zidită de măria sa răposatul Antioh Cantemir voevod la leat 7214* (1706) *și săvârșind-o s-a înnoit precum se vede de întru tot cuviosul Sfinția Sa Arhimandritul Kirio Kir Mitrofan Calerghi, fiind egumen acestui sfânt locaș cu cheltuiala și osteneala sfinției Sale pentru mântuirea sufletului lui, leat 7244* (1736)". Arhimandritul este cu certitudine cel care realizează pictura interioară. Tot lui i se datorează construirea unei tâmple în fața altarului (demolată ulterior) și ridicarea unui nou pristol.

La puțin timp după ampla etapă de construcție și refacere condusă de Mitrofan Callerghi, prin care mănăstirea redevenea o importantă fortificație de graniță, în anul 1739 era afectată de atacul trupelor ruse conduse de fiul ctitorului Antioh, adică de Dumitrașcu Cantemir, maior în armata țaristă, ce avea drept obiectiv prinderea unui grup de boieri adversari ai rușilor, refugiați aici și conduși de aga Lupu și mitropolitul Sidis[39].

O însemnare culeasă de pe un Evangheliar donat mănăstirii de un grup de săteni din preajmă, ne informează că în 14 septembrie 1758 *„în zilele Măriei Sale domnu Theodor Voevod, în vremile când au venit tătarii cu Nohai, săptembrie în 14 la zioa Crucii di au prădat Țara Moldovii ș-au vinit de au prădat Focșanii și au prădat și mănăstirea Miriai cât n-au rămas în mănăstire și în sfânta biserică nimic; și au stricat și sfintele icoane și au luat și sfintele cărți și alți mulți odoară a sfintei biserici, cât n-au rămas în mănăstire măcar ceva, cât de puțin"*[40]. Din analizele stratigrafice efectuate în secțiunile practicate în perimetrul fostei stăreții, rezultă că a fost afectată de un incendiu și o distrugere, clădirea construită peste pivniță. Momentul este cert anterior construirii stăreției (1800) și ulterior construirii actualei curtine sudice de către Mitrofan Callerghi (1734-1736). Probabil că această importantă distrugere s-a datorat atacului tătăresc din 14 septembrie 1758.

A șasea etapă de construcție aparține starețului Arsenie, care în anul 1800 a realizat captarea izvorului din incintă și canalizarea sa pe sub turnul cu umblătoare. Înainte de anul 1813 (reper cronologic furnizat de un depozit de aspri – descoperit în campania arheologică din anul 1999 – îngropați la baza scării de acces la etajul stăreției, acum în ruină), este construită stăreția

[37] *Ibidem,* vol. III, p. *65.*

[38] Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și o samă de cuvinte,* Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel, București, 1982, p. 678.

[39] *„Și au lovitu și pe la Mera, de au luat pe Lupul-aga și pe socru-său, mitropolitul Sidis",* I. Neculce, *op. cit., p.* 829.

[40] A. Sava, *op. cit.,* doc. 208, p. 146.

compusă din parter și două etaje. Prezența unui zid ridicat peste molozul din umplutura gârliciului de acces la beci, ne-a determinat să afirmăm că acesta nu a fost preluat de noua construcție. Acum se realizează și o extindere la est de turnul de colț de sud-est în afara laturii de sud a incintei, ceea ce denotă că rolul fortificației nu mai este luat în considerare. Foarte probabil tot acum, pe baza stratigrafiei verticale, s-a constatat că turnul de colț de sud-est, a fost construit după incendiul și distrugerea din 1758. Cercetarea arheologică din 1998, din perimetrul acestui din urmă turn, a concluzionat că acesta a servit drept „bazin de colectare a apei" pentru ansamblul mănăstiresc, în același timp vorbindu-se și despre un dren pe latura de sud a turnului, la exteriorul incintei. Ștrepii de cărămizi realizați la exteriorul zidului de incintă, la restaurarea din 1977, și care doreau probabil să marcheze o zonă de țesere a elevației turnului cu zidul de incintă, nu se potrivesc cu amplasamentul fundațiilor descoperite în caseta arheologică din 1998. De altfel, partea păstrată din turn, sub nivelul de călcare al anului 1977, se adosează atât la interior, cât și la exterior, zidului de incintă. De asemenea, spaleții ușii restituite aici în 1977 nu conservă vreun element original care să ne demonstreze că în acest loc a existat o ușă de acces în afara incintei. Această ușă ar fi fost apoi *îmbrăcată* de turnul sus menționat, care avea rolul de cisternă cu apă și prezenta un canal de dejecție!

Singurele informații certe sunt oferite de un album fotografic, conținând imagini ale ansamblului din anul 1890[41], care ne prezintă un turn de colț de sud-est ce „îmbracă" zidul sudic de incintă, care este de înălțimea unui parter și trei etaje, are pe latura de sud două ferestre mai largi decât gurile de tragere, una la etajul 1 și cealaltă la etajul 3, pe latura de est o altă fereastră și o ușă la nivelul 2. Turnul este în relație cu stăreția, de la care pleacă un podeț din lemn ce se sprijină pe creasta zidului de incintă și care are pereți din scândură și un acoperiș din șiță, în două ape. Având în vedere prezența canalului de drenaj ce conduce către sud, până la o văioagă, absența oricărei amenajări de colectare a apelor sau a altor lichide din interiorul incintei în acest perimetru, lipsa suportului unei analize de parament privind ușa restituită în 1977, credem că putem avansa ipoteza existenței unei umblători în interiorul turnului sus menționat, ce deservea fosta stăreție.

În cursul secolului al XIX-lea, efortul constructiv în perimetrul mănăstirii a continuat, dar într-o manieră mai modestă și destul de neglijentă. Pavajul din cărămizi, descoperit la exteriorul zidului estic de incintă, zidurile fără fundație de aici, demonstrează că s-au mai realizat doar modeste anexe gospodărești.

După secularizarea averilor mănăstirești în 1863, ansamblul intră într-un accentuat proces de degradare. Toate anexele mănăstirești sunt demantelate, reprezentând o sursă de materiale de construcție pentru sătenii din preajmă. Cutremurul din noiembrie 1940 provoacă prăbușirea totală a fostei stărеții.

O ultimă și foarte importantă etapă, care aparține secolului XX, este reprezentată de intervențiile profesioniste, avizate, efectuate de către specialiști și care au început din anul 1973, sub egida Direcției Monumentelor Istorice. Până în decembrie 1977, când a fost desființată Direcția Patrimoniului Cultural Național, au fost aduse aproape de finalizare lucrările de restaurare ale bisericii, turnurilor de colț de nord-vest și nord-est și au fost refăcute zidurile de incintă.

După abandonarea șantierului, Episcopia Buzăului a reluat, cu fonduri proprii, și a reușit să încheie lucrările prevăzute pentru biserică, pe care a redat-o cultului. Tot în această perioadă a fost realizată refacerea într-o manieră modernă, a părții superioare a turnului-clopotniță (turnul de intrare în mănăstire).

După înființarea în 1990 a Direcției Monumentelor Ansamblurilor și Siturilor Istorice, începând din anul 1993, continuată cu intermitențe, restaurarea a urmărit consolidarea turnurilor și zidurilor de incintă, investigarea arheologică exhaustivă și conservarea ruinelor fostei stărеții și a beciului de sub aceasta.

Pegas și Apollo

[41] Al. Antoniu, *Album general al României,* partea I, Dresda-Berlin, 1901, p. 30.

Horia Dumitrescu

ZI DE SĂRBĂTOARE LA FOCȘANI

Festivitățile din 29 mai 1927

Duminică, 29 mai 1927, Focșanii au trăit un eveniment rămas, până în prezent, unic în analele locale: inaugurarea a două unități de învățământ (Scoala Comercială și Scoala Normală) și punerea pietrei fundamentale la Ateneul Popular.

Din partea guvernului prezidat de generalul Alexandru Averescu, au fost prezenți la Focșani trei miniștri: Octavian Goga (Interne), dr. Petru Groza (Lucrări Publice) și Ion Petrovici (ministru de Stat). Ministrul Constantin Garoflid (Agricultură și Domenii) a sosit la Focșani, dar s-a deplasat în județ, la Făurei. Delegația guvernamentală mai cuprindea pe secretarul de Stat, Constantin Bucșan (Interne), secretarii generali Carp (Agricultură și Domenii) și dr. G.Baicu (Sănătate și Ocrotiri Sociale).

Distinșii oaspeți au fost întâmpinați la gară de autoritățile locale.

La festivitățile de la Focșani au fost prezenți și deputații, senatorii, prefecții și primarii din Râmnicu-Sărat, Bacău și Tecuci.

Act de Fundațiune.
Majestatea Sa Ferdinand I
Regina Maria

După inaugurarea Școlii Comerciale unde a luat cuvântul ministrul Ion Petrovici, a urmat punerea pietrei fundamentale la Ateneul Popular.

Solemnitatea punerii actului de fundație la Ateneul Popular a început la ora 10.00. După oficierea serviciului religios, N.Al.Constantinescu, primarul orașului, a citit actul de fundațiune.

Maiorul Gheorghe Pastia, cetățean de onoare al Focșanilor, ctitorul Teatrului Comunal care-i poartă numele și donatorul fondurilor pentru ridicarea noului edificiu cultural, s-a declarat fericit că se punea piatra fundamentală, cu cât va fi mai fericit când va vedea deschizându-se larg porțile lui, ca lumea să vină și să primească lumină: „*Îngrijirea mea este că poate opera aceasta să depășească prevederile mele și mijloacele de care dispun. Am însă credința, că nici domnul primar și nici celelalte persoane cu răspundere din acest oraș nu vor lăsa neisprăvită o operă, pornită cu cele mai curate gânduri și căreia i-am consacrat tot avutul meu, fără nici un folos material pentru mine, totul «pentru neam și cultură».*"

Donatorul și-a încheiat cuvântul, mulțumind primarului și Consiliului Comunal care i-au dat concursul, precum și miniștrilor care au onorat această festivitate.

În numele guvernului, a luat cuvântul Octavian Goga, care a subliniat că: „*Trăim zile, în care se resimt încă urmele marei epopei naționale. De aceea când descind în acest colț de țară, sufletul meu se răscolește până în adâncuri. O fibră tainică înfiorată de un fior necunoscut pare că mă scutură. Aci, la d-voastră, la o graniță veche, prezența mea de la o altă graniță fărâmată pentru totdeauna, e o semnificație puternică de unitate. Nici nu vă puteți închipui ce se petrece în sufletul meu.*

Am trăit zile de epopee, cu atâta risipă de energie, cu atâta putere de sacrificiu, cu atâta mândrie de neam. Și îmi pun adesea întrebarea: ce ne-a apărat de furtuna trecutului și ce ne-a dat atâta vigoare în clipele de supremă chemare? Ce s-a petrecut pe întreg ținutul României și ce s-a petrecut la noi în Ardeal de am putut arunca cu atâta dârzenie, acel vag imens de oameni pe câmpul de luptă?

De unde venea acest impuls, de unde venea această forță formidabilă de afirmare națională?

Îmi răspund cum mi-am mai răspuns de atâtea ori: cărturarii aceia piliți în colțurile lor de pământ au pregătit sistematic și conștiincios această mare biruință.

Indiferent unde s-a petrecut, la Focșani, sau la Ungheni, s-a pregătit un stat puternic și veșnic, așa după cum a fost cuvântul M. S. Regelui rostit la mesaj. Și precum meșterul Manole a pus la temelia bisericii ceea ce a avut mai scump, așa am pus și noi la temelia țării sânge.

Mă gândesc la toți acei cărturari cari alături de Biserica lui Cristos au pus la contribuție ostenelile și sufletul lor ca să prepare și să desăvârșească această operă națională. De aceea sunt mișcat când aci la Focșani întâlnesc acest exemplu de înțelegere a nevoilor noastre de viață.

Domnule maior Pastia, dv. care ați trecut două războaie de profunde prefaceri naționale, dv. ați luat parte la marea școală de sacrificiu. Ideea de sacrificiu a fost un îndreptat de toate zilele în viața dv. Sunteți un pedagog al maselor, care pot învăța de la dv. sensul unei vieți. Ca reprezentant al

guvernului mă închin în fața acestor curate exemple de unde pornesc credința și viitorul acestui neam."

După inaugurarea Școlii Normale, unde a luat cuvântul ministrul Ion Petrovici, a urmat banchetul de la Teatrul Comunal „Maior Gh. Pastia". Au toastat: deputatul Ioan P.Rădulescu – Putna pentru M. S. Regele, prefectul Stere Costescu pentru Octavian Goga, Th. Iordănescu – directorul Școlii Comerciale pentru Ion Petrovici, Rădulescu – Vidra și dr. Câmpeanu pentru maiorul Gheorghe Pastia, prof. Lupu.

Au răspuns acestor toasturi toți cei trei miniștri prezenți la banchet.

Sufletul acestor festivități fără precedent a fost deputatul averescan Ioan P. Rădulescu – Putna, tatăl diplomatului Savel Rădulescu, aflat în acel moment în străinătate. Retrăind momentele petrecute la Focșani, deputatul îi scria, la 1 iunie 1927, fiului său: „*După inaugurare a urmat la ora 12 banchet frumos la teatru, iar la 4 plecare cu automobilul la Soveja. Am trecut la Panciu unde în piață era o mare de capete din oamenii din Panciu și comunele vecine unde a vorbit iarăși Goga și Petrovici. Apoi la satele Răcoasa, Câmpuri, Soveja, unde sătenii au ieșit cu mic cu mare, copiii au aruncat cu flori ca și la Panciu și unde au vorbit iarăși Goga și Petrovici. La Soveja am stat până târziu. A doua zi la 6 dimineața plecarea cu trenul Tișiței în sus, la 10 la căzătoarea Putnei o mică gustare, la 11 vizitarea Tișiței mari până sus, adică în partea care se aseamănă cu Elveția. Masă la 12, întoarcere la Soveja cu trenul și de acolo cu mașinile la Mărășești, de unde Miniștrii au plecat veseli la București.*

A fost o serbare cum nu s-a mai văzut la Focșani."

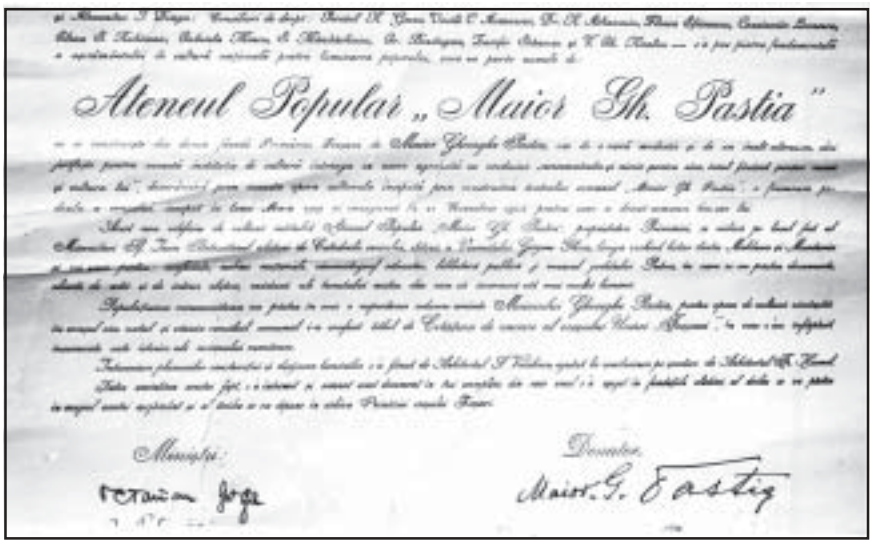
Ateneul Popular „Maior Gh. Pastia"

Reunite pentru prima oară, documentele prezentate dau o imagine completă „zilei de sărbătoare" trăită de focșăneni la 29 mai 1927.

Dumitru Huțanu

FOCȘANII ȘI UNIREA

Unirea Principatelor Române, la 24 ianuarie 1859, poartă cu sine prin timp, din veac în veac, încărcătura istorică, devenită perenă și săpată adânc în conștiința generațiilor, a demersului politic săvârșit în numele țării și neamului, pentru un timp ce se cheamă deopotrivă trecut, prezent și viitor.

Și, ca atare, astăzi, slobozi în gândire și faptă, simțim, mai mult ca oricând, nevoia rememorării momentului istoric al alegerii lui Al.I.Cuza ca domn al Principatelor Unite. 24 ianuarie este și va fi o pagină a Marii Cărți de Învățătură a neamului românesc – Istoria –, o pagină care se cere continuu sorbită în înțelesuri pentru că într-însa găsim și sens și putere pentru ceea ce facem astăzi și năzuim pentru mâine.

Ea ne luminează calea spre regăsirea acelui simțământ cu care românii au înfruntat vitregiile vremurilor – unirea, unirea în cuget și simțire, în faptă și gest, deasupra tuturor patimilor și înțelesurilor politice, în mersul acesta dureros, uneori, și frământat spre viitor, democrație, demnitate, prosperitate, spre reintegrarea într-o Europă căreia i-am aparținut dintotdeauna.

Așa au gândit și acționat românii între anii 1856 - 1859 - 1866, când, trecând peste patimi, ambiții și interese mărunte, au înscris definitiv pe harta politică a Europei o Țară și o Națiune demnă în fața Istoriei.

La Focșani, aniversarea Unirii Principatelor Române capătă, în perspectiva istoriei naționale și locale, o semnificație mult mai adâncă decât rememorarea unui mare eveniment. Și aceasta pentru că geneza și evoluția localității subsumau, până la jumătatea secolului al XIX-lea, în esență, secolele zbuciumatei deveniri istorice a Principatelor Române.

Unică și particulară în istoria românească, evoluția Focșanilor și-a avut drept izvor un dat administrativ-militar de la sfârșitul secolului al XV-lea: stabilirea hotarului dintre Moldova și Muntenia pe Milcov, determinată de efortul militar și diplomatic al domnitorului Ștefan cel Mare de a-și apăra libertatea și demnitatea țării.

Timp de aproape un secol, fixarea hotarului pe un braț al Milcovului – Milcovelul, între satele Stăiești și Brătulești, a căpătat substanță umană. Satele s-au contopit și au alcătuit o nouă așezare – Focșanii, cu o geografie aparte – punct de graniță, separat în Focșanii Moldovei și Focșanii Munteni.

Din acel moment, treptat, în cele două secole și jumătate până la unificare, hotarul și-a pierdut semnificația primară, căpătând-o pe aceea de liant, atât pe planul relațiilor interumane, în toată diversitatea lor, cât și, mai ales, pe acela al conștiinței apartenenței la același neam, la aceeași limbă, la același spațiu geografic.

Mărturiile oferite de istoria Focșanilor rămân, dat fiind specificul existenței sale de oraș de graniță, argumente incontestabile, impresionante, emoționante chiar. Lucrările de pe hotar veneau în întâmpinarea nevoilor ambelor părți „*târguri ce una sunt*", cum se specifica într-un document al vremii.

Aici, la hotar, în iulie 1848, învățătorul Teodosie se adresa locuitorilor: „*Astăzi și românii de la mic la mare se găsesc frați*", „*să fim tari în dragostea, unirea și frăția dintre noi înșine*".

Câțiva ani mai târziu, în 1856, semnatarii focșăneni ai adeziunii la dorințele naționale se adresau Comitetului Unirii din Iași: „*Sub iscăliții, cetățeni de toate clasele, locuitori ai ținutului Putna și ai orașului Focșani... prin acest înscris declarăm și noi că dorințele noastre sunt: Unirea ambelor*

Principate, Moldova și Valahia, într-un singur stat sub denumirea de România, un domn străin din dinastiile Europei, afară de acelea megiesite, o Constituție liberă, potrivită cu trebuințele țării și o Adunare Obștească compusă de deputați aleși liber, din toate clasele".

De aici, de la Focșani, în 1857, destinul și istoria l-au propulsat pe Ion Roată din Câmpurile Vrancei, de pe prispa casei din cătunul Gura Văii pe înalta scenă a vieții politice a țării: Adunarea ad-hoc a Moldovei.

Faptele, înțelepciunea, dârzenia („*colțos*", spuneau contemporanii că era), spiritul de dreptate, înțelegerea momentului istoric la care participa i-au conferit, fără tăgadă, dimensiunea de personalitate istorică, aidoma celorlalți părtași la făurirea României moderne.

Elocventă era și depunerea candidaturii lui Mihail Kogălniceanu în Adunarea Electivă a Moldovei la Focșani, în decembrie 1858. O făcuse din cunoașterea din aproape a consistenței și tăriei sentimentului unionist al oamenilor locului, cu convingerea intimă că faptele și gândurile sale se regăseau în năzuințele și acțiunile lor și se simțea îndreptățit să le poarte vrerea în adunarea țării. Prin Mihail Kogălniceanu, focșănenii l-au ales Domn al Moldovei, la 5 ianuarie 1859, pe colonelul Al.I.Cuza. Tot atunci, de dincolo de Milcov, locuitorii părții muntene îi scriau noului Domn: „*Corpul electoral Focșanii Munteni, simțind cu dumnea-voastră sentimentele de bucurie pentru norocita alegere a Domniei Voastre, vă felicitează strigând: Glorie vouă, fraților de peste Milov. Trăiască România Unită.*"

Vestea alegerii din 24 ianuarie 1859, când Domnul Moldovei devenea și Domn al Țării Românești, stârnește, la Focșani, un entuziasm „*la culme*", iar „*poporul, făcând o sărbătoare din acea zi fericită, a mers în pompă la hotarul care mergea prin inima acestei întinse și frumoase țări și au aruncat cu pietre într-însul, dorind ca nici urmele să nu se mai cunoască*".

Se trimitea o nouă telegramă Domnitorului: „*Sub impresia unui simț de bucurie extraordinară, inimile rămân unite și nu pot exprima toate câte simțim. Orășenii focșăneni nu pot să zică decât – Să trăiască România, să trăiască Prințul lor*".

La 10 iulie 1862, Al.I.Cuza semna decretul de unificare a orașului Focșani în care se stipula: „*Ambele părți ale orașului Focșani, de dincolo și de dincoace de Milcov, vor forma în viitor un singur oraș care va fi reședința județului Putna*". Se recomanda comisiei de unificare ca lucrările „*să fie conduse de adevăratul spirit al Unirii, să se înțeleagă bine că toți membrii sunt chemați spre a lucra pentru binele și înflorirea orașului întreg*", „*că nu mai există Focșani Munteni și Focșani Moldova, că nu mai există decât o singură casă*".

Rememorând anii Unirii Principatelor, retrăind fie doar câteva momente petrecute în orașul care avea să-și aureoleze numele cu simbolul de Oraș al Unirii, cât de adevărată și benefică lecție de istorie pentru prezent se dovedește a fi aniversatul 24 ianuarie 1859.

Acum, spusele lui Mihail Kogălniceanu „*avem aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de îndestulat, aceleași hotare de păzit, același viitor de asigurat și, în sfârșit, aceeași misie de îndeplinit*" sunt mai mult decât actuale, ele capătă înțelesul de datorie, de sens al existenței noastre.

Constantin Coroiu

RECURS LA MEMORIE

– Cuza, o respirație a pământului românesc –

Cine s-a născut sau a copilărit în VRANCEA, altfel spus cine își are rădăcinile în tărâmul străbătut de PUTNA și MILCOV, precum semnatarul acestor rânduri, știe mai bine decât alții ce înseamnă în această parte de țară – UNIREA. Unirea ca stare permanentă și definitorie, ca sentiment întemeietor. De aceea, în Vrancea, ca și în Țara de Piatră a moților, **patriotismul**, de care mulți în această confuză tradiție – ce nu este doar economică și politică – au început să se rușineze, nu se strigă în gura mare, nu se teoretizează (ce e de teoretizat când e vorba de destin?), nu se negociază, nu se pronunță ca oricare alt cuvânt. Se trăiește pur și simplu. Firesc, decent, plenar. Cu acea demnitate a munților ce străjuiesc și personalizează toposul mioritic originar.

Primul nume ilustru de român care mi s-a întipărit în memorie din fragedă copilărie, grație istorisirilor bunicului patern, a fost ALEXANDRU IOAN CUZA, după cum primul drum mai lung (12 kilometri) pe care l-am străbătut, când aveam vreo șase ani, a fost cel din satul meu – Sârbi, comuna Țifești – până pe câmpul din fața gării Mărășești, unde bunicul mi-a arătat – era acolo, în acea vară de demult, un lan de porumb – locul în care își avusese masca în teribila zi de august a anului 1917, când nemții a trebuit să constate că „românii au roate pe burtă".

Istorisirile din copilărie despre UNIRE și despre faptele lui Cuza, neegalate de nimeni și de nimic în memoria mea, erau potențate, înfiorate și de un discret dar mărturisit sentiment de mândrie locală: la doar câțiva kilometri de satul nostru, se află satul și casa – acum memorială – a legendarului Ion Roată, deputat în Divanul Ad-Hoc, omul care îl votase – în numele vrâncenilor – pe colonelul Cuza ca domn, țăranul cu infailibilul său instinct politic. Scena celebră în care domnitorul l-a sărutat pe vrânceanul meu din celălalt secol, pe obrazul scuipat de un ciocoi nemernic și abuziv, cum au fost mereu și cum sunt și astăzi în această țară a toleranței și infinitei răbdări, m-a tulburat și m-a marcat pentru totdeauna. Este prima mare lecție de istorie și de politică pe care mi-am însușit-o din povestirile auzite în serile lungi de iarnă de la bunicul. Mi-au revenit în memorie, cu o forță pe care n-o bănuiam, târziu, atunci când am ajuns să citesc ***Memoriile*** lui NICHIFOR CRAINIC, unde am găsit și această evocare parcă scrisă cu o pană muiată în sufletul meu: „...*numele de Cuza-Vodă se rostea în sat* (satul Bulbucata - nota mea) *cu un abur de sfințenie, care adesea se prelungea într-un suspin nostalgic, înecat în tăcerile neguroase ale dorului de pământ. Cu mult înainte de a afla din școală cine a fost eroul Unirii, îi cunoșteam numele din aceste evocări îngândurate ale oamenilor, de parcă el trebuia să se mai întoarcă o dată să desăvârșească ce începuse în ciuda «ciocoilor». Pentru mine, Cuza-Vodă, rostit de toate buzele satului, era ca o respirație a pământului. Țarina, unde tata n-avea nici o brazdă de loc, mirosea a el cum miroase padina de deal a cimbru sălbatic*".

Aceasta este efigia, sfântă, a lui **ALEXANDRU IOAN CUZA** ce se desprinde, cum ar spune tot Nichifor Crainic, din zăpada paradisiacă a copilăriei mele, al cărei alb cu reflexe celeste îmi săgetează ochii memoriei...

150 de ani cu Alecsandri și Caragiale

S-a întâmplat ca în **Anul Caragiale**, al 150-lea de la nașterea genialului Nenea Iancu, să se împlinească tot atâția ani de la premiera absolută a ***Chiriței în provincie***, ce a avut loc, la Iași, în aprilie 1852. Nici o altă scriere din dramaturgia noastră – cu excepția câtorva, în primul rând ***Scrisoarea pierdută*** a lui Ion Luca Caragiale – nu are valoarea emblematică a piesei lui Vasile Alecsandri. Cele două sintagme – ***Chirița în provincie*** și ***O scrisoare pierdută*** –, intrate demult și definitiv în conștiința publică, evocă, în fond, istoria teatrului românesc, deopotrivă text și spectacol.

Era, spun mărturiile, o frumoasă seară de primăvară pogorâtă peste colinele, zidirile și peste Copoul Iașilor, în Cetatea în care, grație lui Gheorghe Asachi, la 27 decembrie 1816, se rostise pentru prima dată vorbă românească pe scenă – pe scena din casa hatmanului Constantin Ghica – pastorala ***Mirtil și Hloe***, prelucrare de Florian după S.Gessner – când ***Chirița*** își începea îndelungata și glorioasa carieră. Piesa **Bardul de la Mircești** (există și clișee care nu-și pierd de tot prospețimea!) avea să devină un reper permanent, îndeosebi în repertoriul celui dintâi Teatru Național al României, al cărui patron este însuși ***Vasile Alecsandri***. Ea nu a lipsit niciodată de pe afișul Naționalului din Iași, Chirița fiind întrupată aici de actori legendari ca **Matei Millo** și **Miluță Gheorghiu**. Acesta, căruia rolul Chirițoaiei îi fusese încredințat, aș zice mai degrabă hărăzit, de Mihail Sadoveanu, pe când creatorul ***Crengii de aur*** era directorul Naționalului ieșean, l-a jucat în peste 1500 de spectacole, record greu de egalat vreodată nu doar la noi, ci și oriunde în altă parte. Personajul lui Alecsandri ajunsese să se identifice cu marele său interpret, și invers.

Travestiul în rolul titular din ***Chirița în provincie*** a fost continuat, la Iași, până în momentul de față, de doi actori născuți parcă (și) pentru ca, datorită talentului și profesionalismului lor, tradiția să nu se întrerupă: **Petru Ciubotaru** și **Teo Gorban**. Cea mai recentă creație aparține acestuia din urmă. Spectacolul, a cărui regie este semnată de **Ion Sapolaru** și a cărui premieră s-a produs în iunie 1997, se joacă cu casa închisă. A fost depășită suta de spectacole – și asta numai la sediu – ceea ce este cu totul remarcabil, dacă avem în vedere că, de obicei, un spectacol bun de teatru sau de operă nu „rezistă" mai mult de 50 de reprezentații, decât poate dacă este reînnoit esențialmente, altfel spus recreat.

Înainte de **Chirița**, actorul ieșean a jucat în ***Muza de la Burdujeni***. Luat atunci oarecum prin surprindere de scenografa Axenti Marfa, care i-a sugerat și, în fine, l-a convins să joace în ***Muza...*** (în regia Soranei Coroamă-Stanca), abia după ce a acceptat și-a dat seama că trebuie să-și radă barba și să intre așa-zicând în pielea unui personaj feminin. A fost de bun augur. Mai mulți regizori i-au propus apoi să abordeze rolul Chiriței, ceea ce, la Iași, pe scena pe care l-a interpretat decenii de-a rândul Miluță Gheorghiu, înseamnă un mare curaj, de vreme ce, se știe, mitul poate fi stimulator, dar și inhibitor. Din fericire, atât pentru Teo Corban, cât și, mai înainte, pentru Petru Ciubotaru, tradiția s-a dovedit a fi incitantă, fecundă și nu paralizantă. Cum? Înscriindu-se în linia ei cu stilul lor propriu. *„Am evitat cât am putut să mă raportez la predecesori – Matei Millo și, mai ales, Miluță Gheorghiu – deși comparația cu acesta din urmă atârnă ca o sabie a lui Damocles asupra capului meu"* – mărturisește Teo Corban. *„Mulți mi-au spus că mă lupt cu un mit și au pus chiar pariuri pe seama reușitei mele. Cei care au mizat pe insucces au pierdut*". În schimb a câștigat teatrul.

Interpretul de azi își construiește continuu personajul fără a se abate de la spiritul epocii acestuia, dar „îmbogățindu-l" prin ceea ce observă privind comportamentul contemporanilor în diverse situații și în locuri diferite: în magazine, pe stradă, în tramvai etc., unde, pe lângă femei distinse, rafinate ori pur și simplu de bun simț, vede zilnic parvenite de tranziție, îmbrăcate scump, dar cu un desăvârșit prost gust, semidocte prețioase cu ifose ridicole, coane Chirițe cu telefon mobil, coborând din mașini luxoase și însoțite de mitocani în costume Armani, cu degetele pline de ghiuluri, accesorii care nu fac decât să le releve și mai mult grosolănia și vidul din tărtăcuțe. Le lipsește însă „Chiriților "moderne și postmoderne naturaletea și pitorescul celei de acum 150 de ani încât, atunci când o vezi pe aceea, îți vine să spui, cu vorbele lui Caragiale contemplându-și eroii: *„uite, mă, ce drăguță e!"* Aidoma ilustrilor predecesori, interpretul de azi al năbădăioasei isprăvnicese improvizează, de cele mai multe ori cu măsură, condiție **sine qua non** de a nu cădea victimă manierismului anchilozant și de a se ține, așa-zicând, mereu în priză. Are dreptate când afirmă că *„se poate improviza în limita bunului simț fără a denatura parfumul acelor vremuri, care, chiar dacă nu erau cu mult mai bune decât ale noastre, au dobândit o aură aparte. De multe ori, improvizez prin actualizare, iar spectatorii reacționează bine*" – constată Teo Corban. De pildă, pașaportul care i se aduce Chiriței, pentru a călători – nu-i așa? – în Europa, era până deunăzi fără viză Schengen! Drumul de la Bârzoeni la Paris s-a scurtat ori s-a lungit? Greu de spus. Odinioară, creatorul nemuritoarei **Comedii cu cântice**, în 2 acte, pleca adeseori în lungi călătorii de plăcere și de documentare, dar și în importante misiuni diplomatice în slujba țării sale, fiind primit ca un prinț al spiritului și al verbului ce era în marile cancelarii occidentale, în saloanele pariziene și din alte metropole europene. Se întorcea mereu la Mircești săi, în lunca Siretului, în transeele latinității estice căreia îi datora întregul său destin de cântăreț al **Gintei** recunoscut și răsplătit în inima Europei.

Dar, în felul ei, până și ambițioasa și „franțuzita" isprăvniceasă are „viziune" europeană, am putea zice chiar globală. Primind portretul de la Leonaș, constată: *„Să-ți spun drept... mare comedian ai mai fost!*". Replica lui Lonaș nu întârzie: *„Apoi... nu știi că lumea-i un teatru plin de comedieni?*". După ce încuviințează – *„Bine zici!... blagoslovită să-ți fie vorba!... Tocmai asta era s-o spun și eu d-lor-sale...*" – arată spre public și înaintează spre el (este indicația lui Alecsandri) intonând: *„Credeți-mi mie: cei mulți în lume,/Fie din Londra sau din Focșani,/Fie cu stare, cu rang, cu nume.../Joc ades roluri de comedieni/Cela ce strigă că țara pere/Păn'ce apucă vre un ciolan,/Și cât îl roade stă în tăcere.../Cine nu-l știe că-i comedian?*". Cât de actuală este Chirița și cât de inocentă privind perspicacitatea noastră! De vreme ce ne lăsăm mereu păcăliți de „comedieni" și înșelați de cameleoni și demagogi.

Dar, pentru ca să nu ne supere și să plecăm cumva de la teatru triști, Alecsandri – „veselul Alecsandri" – îi reunește, în tabloul final, pe toți, în jurul Chirițoaiei. Ei caută celebrul cuplet care definește cu adevărat memorabil „condiția" actorului și „fluidul" ce se creează între lumea de pe scenă și lumea „mare" din sală, iar apoi cu cea de dincolo de zidurile acesteia: *„Astfel e lumea... o comedie!/Iar noi, artiștii care-o jucăm,/N-avem dorință alta mai vie/Decât aplauze să meritățm.*"

Poate că ochii ni se umezesc de o lacrimă, dar nu într-atât încât să nu vedem că ***Chirița în provincie*** este o lecție de teatru în teatru, ba chiar de teatru total. Postmoderniștii și-ar putea-o revendica... (***Constantin Coroiu***)

Radu Cârneci - 75

Poet rafinat al literelor contemporane, îmbogățind prin creația-i patrimoniul liric românesc, maestrul Radu Cârneci împlinește, iată, 75 de ani!

Autor al unor valoroase volume de poezie originală, dintre care amintim: ***Grădina în formă de vis***, ***Banchetul***, **Temerile lui Orfeu** (premiul Academiei Române), ***Un spațiu de dor*** (colecția „cele mai frumoase poezii"), ***Pasărea de cenușă***, ***Cântând dintr-un arbore*** (premiul Uniunii Scriitorilor), ***Dorador***, ***Heraldica Iubirii*** (colecția „Biblioteca pentru toți") și nu în ultimul rând parafraza modernă la „Cântarea cântărilor" din Vechiul Testament, domnul Radu Cârneci este și unul din traducătorii de marcă din lirica universală. Domniei sale îi datorăm **așezarea** (cum îi place să spună!) în limba noastră, pentru întâia oară, marilor poeți Léopold Sédar Senghor (Senegal) – „Jertfe negre"; Sreciko Kosorel (Slovenia) – „Extazul morții"; Kahlil Gibran (Liban) – „Profetul" și „Grădina Profetului"; Jacques Chessex (Elveția) – „Elegiile lui Yosick", și, de asemenea, **prima integrală lirică Baudelaire** în românește.

Mai trebuie să adăugăm activitatea de editor pe care o desfășoară distinsul poet pentru a avea, în mare, imaginea faptelor sale. Prestigioasele ediții: „Shakespeare - Voiculescu" – Sonete; „Miorița" în șapte limbi (română, franceză, spaniolă, italiană, engleză, germană, rusă) ilustrată cu șapte gravuri originale de Dragoș Morărescu; „Arborele memoriei" – antologie din creația poeților de limbă română din Israel; „Poezia Pădurii" românești – antologie în cinci volume, precum și – gata de tipar – „Cinegetica" – antologie de literatură de inspirație vânătorească (și pescărească!), în trei volume, și antologia „Mari Poeți ai Iubirii" (din lirica universală), dau măsura uriașei strădanii a acestui hărăzit al spiritualității românești.

La această aniversare urăm maestrului nostru, Radu Cârneci, sănătate și noi împliniri în câmpul creației! (***Redacția***)

Un descendent al lui Duiliu Zamfirescu

Lansat la Târgul Internațional „Gaudeamus - 2002 - Carte de învățătură", volumul „Jurnal indirect" al prof. univ. dr. Mihai Zamfir a declanșat o dublă surpriză: în primul rând prin mozaicul pluritematic al eseurilor sale (peste 230) de o mare densitate și emotivitate participativă la evenimentele românești post-revoluționare din perioada 1990 - 1997, și, în al doilea rând, printr-o destăinuitoare ***Autobiografie****, anexată la finalul cărții, din care aflăm, cu surprindere, date inedite despre descendența vrânceană a domniei sale din chiar trunchiul marelui romancier și poet Duiliu Zamfirescu.*

Cu elegantă generozitate, dl prof. ne-a oferit paginile acestei autobiografii revelatoare, pe care a așezat o dedicație specială pentru redacția „Saeculum" – pentru care îi mulțumim respectuos și pe această cale. (***Gh.I.***)

Autobiografie

Pentru că articolele mele încep să fie caracterizate drept «antinaționale», mă simt obligat să-mi examinez sever, cu ochi purist, ascendența; și mă îngrozesc! La o evaluare atentă, nici măcar *50%* din sângele meu nu are culoare tracogetică (care o fi aceea? verde-albastru?). Și nici culoare romană. Ce mai încoace și-ncolo, un intrus! Orice acuză a vreunui «rromân verde» contra scrisului meu ar pleca de la o bază solidă.

Pentru a-i scuti pe deținătorii dosarelor cu numele Mihai Zamfir să se agite suplimentar, le ofer eu însumi datele indispensabile și mai greu accesibile.

Tatăl și mama mea, fratele meu stabilit în Canada, cumnata mea (canadiană la rândul ei), unchii și mătușile directe au fost descriși în prea multe autobiografii-tip pentru a mai prezenta vreun mister. Numărând fișele de cadre, suplimentele de autobiografie (vai, minunatele «suplimente» cerute când ți-era lumea mai dragă), pe care trebuia să le ofer, intempestiv, cadrelor Universității, zecile de dosare pentru Serviciu Pașapoarte din 1980 până în 1990 și având toate același rezultat – respingerea, un impozant tom se profilează la orizont. Pe cât de repetitiv, pe atât de trist.

Dar dincolo de părinți, dincolo de generația precedentă? Aici intrăm în domeniul surprizelor. Bunicii și străbunicii mei provin din zone atât de îndepărtate una de alta, încât numai absurda întâlnire a micului funcționar cu fiica unor mahalagii bucureșteni (mama mea) le-a putut pune în contact. Străbunicul meu patern, gospodarul Zamfir din Plaineștii Vrancei, fusese – pe la începutul secolului trecut – văr primar ori de-al doilea cu «blănarul Zamfir» din același sat. Cine era «blănarul Zamfir»? Nimeni altul decât bunicul scriitorului Duiliu Zamifirescu, diplomat, director general în Ministerul de Externe, președinte al Camerei – și prozator, firește. Bietul Duiliu Zamfirescu: și-a compus o genealogie de fantezie, s-a crezut descendent dintr-o stirpe nobilă, coborâtoare din împărații Bizanțului; pe la 1909, într-o polemică ridicolă, îl snoba pe Octavian Goga din înălțimea ipoteticei sale ascendențe imperiale. Prozatorul uita să spună – sau să-și amintească – originea reală a bunicului său, care vânduse toată viața cherestea și cosciuge vrâncenilor din împrejurimi. Mai leneș sau mai înțelept, vărul «blănarului» și-a păstrat numele Zamfir, n-a venit la Focșani ca să facă avere și a rămas toată viața podgorean cuminte în satul lui. Vărul deja gomos, cu aere de *hobereau,* va produce, de-a lungul anilor, o progenitură de aparențe strălucitoare.

În schimb, bunica mea maternă știa mai bine sârbește decât românește. Fată a unor zarzavagii din jurul Bucureștiului, s-a măritat cu fiul altor zarzavagii, tot sârbi, care au nutrit decenii la rând piețele Capitalei cu roșii, ardei și salată. Soțul ei se numea Ștefan Pena și-și va schimba apoi numele în Penescu. La o vârstă relativ înaintată – 36 de ani și tată a șase copii – a plecat pe front ca sergent. În primul val al contraatacului de la Mărășești, la 6 august 1917, e lovit de un glonț german în burtă. Era la câțiva kilometri de moșia lui Duiliu Zamfirescu; o mai duce câtva timp între viață și moarte și sfârșește după aceea la spital, fără a-și fi revenit vreodată complet. Copil, i-am admirat medalia cu care colonelul comandant al regimentului I-a decorat pe patul de suferință.

Nu știu câte dintre procentele sângelui, cu care Ștefan Pena a înroșit în acea zi de august 1917 câmpia Mărășeștilor, erau sârbești, bulgare ori general-balcanice: proporția de sânge românesc pur trebuie să fi fost la el aproape inexistentă. Dar astăzi mai știu ceva: că primind la Mărășești glonțul german în burtă și nu în spate, numitul Ștefan Pena și-a dobândit în mod onorabil dreptul de a fi chemat român, el și urmașii lui.

Din partea Zamfireștilor – lung șir de podgoreni adulmecând în final literatura; din partea lui Pena – alt șir de truditori modești, la jumătatea distanței între zarzavagii și negustori. Alături de aplecarea dubioasă spre litera scrisă, am moștenit probabil și cultul muncii bine făcute, asociat cu încăpățânarea proverbială a slavilor din sudul Dunării.

Există dreptul la preferință în materie de strămoși? Cred că da, și imprescriptibil. Atunci, nu-l voi alege pe colateralul meu strămoș academician, ci pe Ștefan Pena.

Spre deosebire de viețile altora, viața lui poate fi rezumată extrem de simplu: multă muncă și puține bucurii până la 36

de ani, apoi un glonț la Mărășești și moartea. Oricâte cărți aș mai scrie de acum înainte, oricâtă strălucire literară aș dobândi prin mijloace consacrate și orice înălțare trecătoare mi-ar dărui hazardul, nu mă voi putea ridica nici până la genunchii acelui biet zarzavagiu sârb din marginea Bucureștilor, anonim printre anonimi, victimă desemnată a istoriei, dar care a fost prezent în istorie pe câmpul de luptă, în locul cel mai greu, făcându-și datoria până la capăt, atunci când soarta României a atârnat de un fir de păr. (***Mihai Zamfir***)

Succesul unui sculptor vrâncean - Florin Cristea

La mijlocul lunii noiembrie 2002, în sălile de festivități ale unuia din cele mai moderne și ospitaliere hoteluri din Sinaia, HOLIDAY YNN, a avut loc vernisajul unei expoziții de sculptură care s-a bucurat de un neașteptat succes. Autorul lucrărilor, Florin Cristea, s-a născut la 22 decembrie 1962 în comuna Bolotești din Vrancea. După absolvirea Liceului Economic din Focșani, timp de 15 ani lucrează ca economist, descoperindu-și, în paralel, reale virtuți artistice în prelucrarea lemnului, fapt pentru care, între 1996 - 1998, urmează cursurile Școlii de Arte Plastice din Focșani. Cu un instinct superb al mecenatului, Filiala din Vrancea a Agenției Naționale a Turismului Românesc Ecologic și Cultural (ANTREC) îi solicită colaborarea, asigurându-i, de-a lungul anilor, un adevărat serial expozițional în București, dar și în alte centre culturale din țară, precum și la toate edițiile Festivalului Internațional al Viei și Vinului din Vrancea. În 2001, a fost prezent cu o expoziție de mare succes la Tel-Aviv – Israel. În prezent, și-a fixat atelierul într-o zonă pitorească a comunei Vizantea.

Recenta expoziție de la Sinaia a fost intens mediatizată pe câteva canale TV, dar și în presă. Vernisajul s-a dovedit cu adevărat copleșitor, de la ampla asistență a iubitorilor de artă sosiți din câteva importante orașe din țară, până la pluritatea sculptorilor îndelung finisate.

Florin Cristea este un artist nativ care, smulgându-se din clasicitatea formulelor tradiționale, a ajuns la cota unor personalizări remarcabile. În lucrările lui, de la an la an, a reușit să pătrundă tot mai adânc în esența sublimară a lemnului, decojindu-i toate ungherele umbroase. Uneori, mai ales în opera cu temă religioasă, se pare că Florin nu sculptează cu degetele – ci cu lacrimile. El însuși e o efigie iconică, un sfânt modest și curat, coborât parcă dintr-o frescă. Am lunecat adeseori pe șanțurile de lumină pe care dălțile lui le incizează în materia vie a lemnului – lucrări care au chiar chipul rugăciunilor lui. Aproape toate sculpturile sale sunt martirice, au figuri de eroi și de sfinți pe care ni le însușim senzorial, ca pe niște rude ale propriei noastre simțiri. Desprins de obsesia tradiționalistă, Florin Cristea se retrage către nordul îngândurat – și adeseori sceptic – al artei culturale, al meditației atent controlate în laboratoarele secrete ale inspirației. (***Gheorghe Istrate***)

O galerie de 24 de carate - Ioan Nemțoi

Pentru iubitorii de artă adevărată – bucureșteni și nu numai – adresa *NEMȚOI: Calea Victoriei 126* din Capitală a devenit mai întâi un reper sigur, apoi aproape un sanctuar al revelației, dacă metafora poate configura, cât de cât, o realitate magică ieșită din comun. Aici se află una dintre primele și cele mai personalizate galerii particulare de artă din România, cu nuanțate filiale în diverse puncte ale lumii.

Incredibil cât univers fascinant, câtă strălucire, câtă emoție și câtă artă pot încăpea în acest teritoriu restrâns al unei galerii care își topește subit pereții într-un larg orizont al viziunii și al măiestriei cu tentă realmente genială. Nemțoi e, fără îndoială, un magician, un poet al nisipului translucid trecut prin retorte flamboaiante, într-o distilerie și o dimensiune pe care numai spiritul le semnează cu atâta pregnanță. Un șoc al uimirii te oprește în fața aproape a fiecărei lucrări. Interesant este faptul că artistul nu se risipește într-o visătorie gratuită, spațială, ci dăruiește peste tot un mic sâmbure utilitar, dintr-o disperare grațioasă de a ancora esteticul în magia ritualurilor pământene de fiecare zi. Ca la Brâncuși, lucrările lui Nemțoi, în marea lor majoritate, sunt zboruri arhetipale sau decupări zoomorfe pe care le înaripează și le ascunde în lumină pentru a le revela pe socluri incandescent-aeriene. Dintr-o asemenea expoziție primenitoare pleci năucit de extaze pe care numai metafora le poate injecta în cele mai nobile simțiri.

Nu de mult, la Muzeul Palatului Cotroceni, Nemțoi a expus o amplă lucrare intitulată „Vestea Trădării", de fapt o parafrază la „Cina cea de Taină", compusă din 12 figuri reprezentând pe cei 12 apostoli, pe care o va dărui Sfântului Scaun de la Vatican. Este pentru prima dată când un sculptor ortodox face o donație de o asemenea amploare Bisericii Romano-Catolice în cadrul unei audiențe speciale ce va fi acordată de Înaltul Pontif de la Vatican.

Lucrările lui au „plutit" în somptuoase expoziții pe nenumărate meridiane ale lumii, cu predilecție în Japonia, dar și în Franța, Suedia, SUA, China, Olanda, Norvegia, Danemarca, Belgia și altele.

Ioan Nemțoi s-a născut la 14 ianuarie 1964, în comuna Trușești de lângă Botoșani. În 1991 a absolvit Academia de Arte Frumoase din București. De fiecare dată, cronicarii de artă de pretutindeni epuizează arsenalul adjectivelor exclamative, apropo de opera acestuia.

Galeria sa personală se află pe Calea Victoriei 126, sector 1. Tel.: *+4.0744535264;* Fax.: +4.0744715264. E-mail: mariana@dialog-gsm.com; nemțoi@pchouse. quatt.ro

Iată și o mărturisire de credință a artistului: *„Sticla este asemenea unei femei ce trebuie atinsă cu blândețe. La început asta mă scotea din minți. Dar am considerat sticla ca pe o provocare pentru mine, și astăzi ea este arta mea. Atunci când lucrezi cu sticla trebuie să gândești și să acționezi repede. Este fascinant pentru mine să lucrez atât cu focul cât și cu apa. Lucrul cu sticla a devenit felul meu de a-mi arăta sentimentele". (***Gheorghe Istrate)**